

سند راهبردی انقلاب اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان گیلان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان گیلان

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که ماحصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

فهرست مطالب

۰	فصل نخست: کلیات
۱-۱	۱- مقدمه
۲-۱	۲- بیان مسئله
۳-۱	۳- اهداف بنیادین سند
۴-۱	۴- مواد و روش‌ها
۴-۱-۱	۴-۱- روش تحقیق
۴-۲-۱	۴-۲- استراتژی مطالعه موردی
۴-۳-۱	۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها
۴-۴-۱	۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها
۵	الف) کیفی
۷	ب) کمی
۸	فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی
۱-۲	۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف
۲-۲	۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی
۲-۲-۱	۱- بررسی وضعیت
۲-۲-۲	۲- توان اکولوژیک
۲-۲-۳	۳- چالش‌های هیدروپلیتیک گیلان
۳۹	فصل سوم: تحلیل محیط درونی
۱-۳	۱- تقسیمات کشوری و همجواری‌ها
۲-۳	۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی
۲-۳-۱	۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)
۲-۳-۲	۲- آب و هوا و اقلیم
۲-۳-۳	۱- بارش
۲-۳-۳-۲	۲- دما

- ۵۲..... ۳-۲-۳- رطوبت هوا
- ۵۳..... ۴-۲-۳- جریان وزش بادها
- ۵۴..... ۳-۲-۳- منابع آب
- ۵۵..... ۱-۳-۲-۳- منابع آب سطحی
- ۵۷..... ۲-۳-۲-۳- منابع آب زیر زمینی
- ۵۷..... ۴-۲-۳- پایداری منابع آب
- ۶۱..... ۵-۲-۳- کشاورزی استان
- ۶۳..... ۶-۲-۳- پوشش گیاهی و جانوری
- ۶۴..... ۷-۲-۳- وضعیت کانسارهای معدنی
- ۶۶..... ۸-۲-۳- مخاطرات محیطی
- ۶۶..... ۱-۸-۲-۳- زلزله
- ۷۰..... ۲-۸-۲-۳- سیل
- ۷۲..... ۹-۲-۳- کاربری اراضی
- ۷۳..... ۱۰-۲-۳- مناطق حفاظت شده
- ۷۴..... ۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
- ۷۴..... ۱-۳-۳- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان گیلان
- ۷۴..... ۱-۱-۳-۳- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان گیلان
- ۷۵..... ۲-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه
- ۷۶..... ۳-۱-۳-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
- ۷۶..... ۴-۱-۳-۳- وضعیت شاخص های توسعه ای انسانی در استان گیلان
- ۸۵..... ۵-۱-۳-۳- سنجش سرمایه اجتماعی استان
- ۹۸..... ۲-۳-۳- فقر و محرومیت
- ۹۹..... ۱-۲-۳-۳- طرح های انجام شده در زمینه مناطق محروم
- ۱۰۷..... ۲-۲-۳-۳- شاخص های جمعیتی دهستان های محروم استان گیلان
- ۱۰۹..... ۳-۲-۳-۳- جمع بندی
- ۱۱۱..... ۳-۳-۳- سکونتگاه های غیررسمی

- ۱۱۱..... سکونتگاه‌های غیررسمی ۱-۳-۳-۳-۳ نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی
- ۱۱۲..... سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان گیلان ۲-۳-۳-۳-۳
- ۱۱۵..... جمع‌بندی ۳-۳-۳-۳-۳
- ۱۱۶..... بررسی ویژگی‌های جمعیتی ۴-۳-۳-۳-۳
- ۱۱۷..... تغییرات تعداد جمعیت ۱-۴-۳-۳-۳
- ۱۲۰..... تراکم جمعیت ۲-۴-۳-۳-۳
- ۱۲۲..... سهم جمعیت استان از کشور ۳-۴-۳-۳-۳
- ۱۲۴..... میزان شهرنشینی و روستائینشی ۴-۴-۳-۳-۳
- ۱۲۵..... متوسط رشد سالانه جمعیت ۵-۴-۳-۳-۳
- ۱۲۷..... هرم سنی جنسی جمعیت ۶-۴-۳-۳-۳
- ۱۳۰..... گروه عمده سنی جمعیت ۷-۴-۳-۳-۳
- ۱۳۴..... نسبت جنسی جمعیت ۸-۴-۳-۳-۳
- ۱۳۶..... متوسط بعد خانوار ۹-۴-۳-۳-۳
- ۱۳۹..... موازنه مهاجرتی ۱۰-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۱..... مبدأ اقامت قبلی مهاجران ۱۱-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۳..... الگوی مهاجرت ۱۲-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۴..... ولادت‌های ثبت شده ۱۳-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۵..... میزان باروری کل ۱۴-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۶..... مرگ و میرهای ثبت شده ۱۵-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۶..... امید به زندگی ۱۶-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۷..... پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵ ۱۷-۴-۳-۳-۳
- ۱۴۸..... جمع‌بندی ۱۸-۴-۳-۳-۳
- ۱۵۰..... وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی-عمومی ۵-۳-۳-۳-۳
- ۱۵۰..... تعلیم و تربیت رسمی-عمومی ۱-۵-۳-۳-۳
- ۱۵۰..... آمار و اطلاعات ۱-۱-۵-۳-۳-۳
- ۱۵۲..... مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان گیلان ۲-۱-۵-۳-۳-۳

- ۱۵۲..... ۳-۳-۱-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۳..... ۳-۳-۲- وضعیت سواد در استان گیلان
- ۱۵۳..... ۳-۳-۲-۱- آمار و اطلاعات
- ۱۵۴..... ۳-۳-۲-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی
- ۱۵۴..... ۳-۳-۲-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۵..... ۳-۳-۳- وضعیت آموزش عالی در استان گیلان
- ۱۵۵..... ۳-۳-۳-۱- آمار و اطلاعات
- ۱۵۶..... ۳-۳-۳-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی
- ۱۵۷..... ۳-۳-۳-۳- راهکارهای پیشنهادی
- ۱۵۷..... ۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید
- ۱۵۷..... ۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان گیلان
- ۱۷۳..... ۳-۵- نظام سکونتگاهی
- ۱۷۳..... ۳-۵-۱- نظام شهرنشینی
- ۱۷۶..... ۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان گیلان
- ۱۸۰..... ۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان گیلان
- ۱۸۱..... ۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان
- ۱۸۶..... ۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان
- ۱۹۰..... ۳-۵-۲- نظام روستانشینی
- ۱۹۳..... ۳-۶- نظام زیربنایی
- ۱۹۳..... ۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات
- ۱۹۳..... ۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان گیلان
- ۱۹۴..... ۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی پذیری
- ۱۹۵..... ۳-۶-۱-۳- حمل و نقل ریلی
- ۱۹۶..... ۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها
- ۱۹۶..... ۳-۶-۱-۵- حمل و نقل دریایی و بنادر
- ۱۹۸..... ۳-۶-۱-۶- فناوری اطلاعات و ارتباطات

۱۹۸	۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب
۱۹۹	۳-۶-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق
۲۰۰	۳-۶-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز
۲۰۰	۳-۶-۳- استحصال و تأمین آب
۲۰۱	۳-۷- بررسی نظام مدیریتی
۲۰۱	۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی
۲۰۶	۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود
۲۱۴	۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها
۲۱۴	۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی
۲۱۶	۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی
۲۱۶	۳-۸-۱- موقعیت استان گیلان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی
۲۱۸	۳-۸-۲- ظرفیت‌های اقتصادی استان
۲۲۳	۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی
۲۲۵	۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری استان گیلان
۲۳۰	فصل چهارم: رویکرد راهبردی
۲۳۱	۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی
۲۴۹	۴-۲- تدوین اهداف بنیادین
۲۵۱	۴-۳- تدوین چشم‌انداز
۲۵۱	۴-۴- مأموریت‌های اصلی
۲۵۲	۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید
۲۶۱	فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها
۲۶۲	۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها
۲۶۸	منابع و مأخذ

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت ۱۰
- جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد ۱۳
- جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی ۲۲
- جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی ۲۴
- جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی ۲۶
- جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست ۳۱
- جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان گیلان در سال ۱۳۹۸ ۴۱
- جدول ۸- پهنه‌های اقلیمی استان ۴۷
- جدول ۹- اطلاعات بارندگی و پارامترهای بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان ۴۹
- جدول ۱۰- وضعیت باد در ایستگاه‌های سینوپتیک استان گیلان ۵۳
- جدول ۱۱- حوضه‌های آبریز استان گیلان ۵۵
- جدول ۱۲- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان گیلان ۵۸
- جدول ۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان گیلان و ایران ۵۹
- جدول ۱۴- شاخص سازمان ملل برای بحران آب ۶۰
- جدول ۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن ۶۰
- جدول ۱۶- میزان تولید و مساحت زیرکشت دارای اراضی زراعی ۶۱
- جدول ۱۷- محصولات عمده کشاورزی استان ۶۲
- جدول ۱۸- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاها، سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸ ۶۳
- جدول ۱۹- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸ ۶۳
- جدول ۲۰- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷ ۶۵
- جدول ۲۱- مساحت پهنه‌های خطرپذیر استان گیلان ۷۰
- جدول ۲۲- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان ۷۳
- جدول ۲۳- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان ۷۳
- جدول ۲۴- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر ۷۷
- جدول ۲۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۷۷
- جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت ۷۸

- جدول ۲۷- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان گیلان ۷۸
- جدول ۲۸- نسبت طلاق به ازدواج در استان گیلان ۷۹
- جدول ۲۹- تعداد مراکز تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده ۷۹
- جدول ۳۰- میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی ۸۰
- جدول ۳۱- میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۸۰
- جدول ۳۲- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۸۱
- جدول ۳۳- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۸۱
- جدول ۳۴- انواع مواد مخدر و روان گردان های کشف شده ۸۲
- جدول ۳۵- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۸۲
- جدول ۳۶- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) ۸۳
- جدول ۳۷- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر) ۸۳
- جدول ۳۸- سرقت های عادی بر حسب نوع (مورد) ۸۴
- جدول ۳۹- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر) ۸۴
- جدول ۴۰- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع ۸۵
- جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) ۸۵
- جدول ۴۲- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گیلان و کل کشور ۸۶
- جدول ۴۳- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گیلان و کل کشور ۸۷
- جدول ۴۴- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گیلان و کل کشور ۸۸
- جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گیلان و کل کشور ۸۸
- جدول ۴۶- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گیلان و کل کشور ۸۹
- جدول ۴۷- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان گیلان و کل کشور ۹۰
- جدول ۴۸- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان گیلان ۹۰
- جدول ۴۹- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گیلان و کل کشور ۹۱
- جدول ۵۰- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گیلان و کل کشور ۹۱
- جدول ۵۱- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گیلان و کل کشور ۹۲
- جدول ۵۲- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گیلان و کل کشور ۹۲
- جدول ۵۳- توزیع درصدی احساس امنیت در استان گیلان و کل کشور ۹۳

- جدول ۵۴- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گیلان و کل کشور ۹۳
- جدول ۵۵- میانگین سرمایه اجتماعی در استان گیلان و کل کشور ۹۳
- جدول ۵۶- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۴
- جدول ۵۷- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته ۹۵
- جدول ۵۸- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۹۵
- جدول ۵۹- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۹۶
- جدول ۶۰- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۹۶
- جدول ۶۱- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۹۶
- جدول ۶۲- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۹۷
- جدول ۶۳- سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر) ۹۷
- جدول ۶۴- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ۹۸
- جدول ۶۵- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵ ۹۸
- جدول ۶۶- شاخص‌ها و ابعاد فقر چندبعدی ۱۰۰
- جدول ۶۷- مناطق کمتر توسعه یافته استان گیلان ۱۰۲
- جدول ۶۸- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) ۱۰۳
- جدول ۶۹- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان گیلان ۱۰۴
- جدول ۷۰- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان گیلان ۱۰۸
- جدول ۷۱- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۱۲
- جدول ۷۲- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ۱۱۸
- جدول ۷۳- تغییرات تعداد جمعیت استان گیلان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ۱۱۹
- جدول ۷۴- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان گیلان، در سال ۱۳۹۵ ۱۲۲
- جدول ۷۵- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گیلان از جمعیت شهری و روستایی کشور ۱۲۳
- جدول ۷۶- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گیلان با کشور ۱۲۴
- جدول ۷۷- درصد رشد سالانه جمعیت استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۲۶
- جدول ۷۸- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان گیلان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی ۱۳۲
- جدول ۷۹- نسبت جنسی جمعیت استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ۱۳۵
- جدول ۸۰- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۳۷
- جدول ۸۱- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان گیلان ۱۳۹

- جدول ۸۲- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۱
- جدول ۸۳- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان گیلان برحسب الگوی مهاجرت ۱۴۳
- جدول ۸۴- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۴
- جدول ۸۵- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت ۱۴۶
- جدول ۸۶- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان گیلان به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ ۱۴۷
- جدول ۸۷- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان گیلان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵ ۱۴۸
- جدول ۸۸- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان گیلان ۱۵۲
- جدول ۸۹- وضعیت نرخ باسوادی در استان گیلان ۱۵۳
- جدول ۹۰- نمای کلی وضعیت استان گیلان در مقایسه با کشور در سال ۹۸ ۱۵۹
- جدول ۹۱- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال) ۱۶۰
- جدول ۹۲- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان گیلان از کشور ۱۶۱
- جدول ۹۳- وضعیت شاخص‌های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور ۱۶۲
- جدول ۹۴- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان گیلان از کشور ۱۶۳
- جدول ۹۵- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور ۱۶۴
- جدول ۹۶- سهم استان گیلان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور ۱۶۵
- جدول ۹۷- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان ۱۶۷
- جدول ۹۸- ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان ۱۶۸
- جدول ۹۹- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان ۱۶۹
- جدول ۱۰۰- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان ۱۷۱
- جدول ۱۰۱- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ۱۷۵
- جدول ۱۰۲- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵ ۱۷۵
- جدول ۱۰۳- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ۱۷۷
- جدول ۱۰۴- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان گیلان ۱۸۱
- جدول ۱۰۵- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ ۱۸۴
- جدول ۱۰۶- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵ ۱۹۲
- جدول ۱۰۷- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور ۱۹۴
- جدول ۱۰۸- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیر سطحی در سال ۱۳۹۲ ۲۰۰
- جدول ۱۰۹- سهم مکانی شهرستان‌های استان گیلان ۲۲۴

- جدول ۱۱۰- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان گیلان ۲۲۵.
- جدول ۱۱۱- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان ۲۲۵.
- جدول ۱۱۲- تعداد منابع و جاذبه‌های گردشگری استان گیلان ۲۲۵.
- جدول ۱۱۳- فهرستی از جاذبه‌های طبیعی استان گیلان به تفکیک شهرستان ۲۲۶.
- جدول ۱۱۴- فهرستی از جاذبه‌های فرهنگی- تاریخی استان گیلان به تفکیک شهرستان ۲۲۷.
- جدول ۱۱۵- فهرستی از جاذبه‌های انسان‌ساخت استان گیلان ۲۲۸.
- جدول ۱۱۶- تعداد میراث ناملموس ثبت شده استان گیلان در سطح ملی ۲۲۸.
- جدول ۱۱۷- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۳۳.
- جدول ۱۱۸- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۳۹.
- جدول ۱۱۹- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۴۰.
- جدول ۱۲۰- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۴۲.
- جدول ۱۲۱- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۴۳.
- جدول ۱۲۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۴۴.
- جدول ۱۲۳- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۴۵.
- جدول ۱۲۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست ۲۴۶.
- جدول ۱۲۵- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۴۷.
- جدول ۱۲۶- شرح مسائل راهبردی استان گیلان در عرصه اقتصادی ۲۴۸.
- جدول ۱۲۷- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه گیلان ۲۴۹.
- جدول ۱۲۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۵۳.
- جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۵۵.
- جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط‌زیستی توسعه فضایی استان ۲۵۶.
- جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان ۲۵۷.
- جدول ۱۳۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۶۰.
- جدول ۱۳۳- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان گیلان در محورهای مختلف ۲۶۳.

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱- گلباد ایستگاه منجیل ۵۴
- شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان گیلان ۱۳۹۹ ۱۹۸
- شکل ۳- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو ۲۱۷
- شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور ۲۱۷
- شکل ۵- ارتباط ایران با کریدور بین‌المللی تراسیکا و موقعیت استان گیلان ۲۱۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱- میزان بارش در ایستگاه‌های سینوپتیک استان در درازمدت..... ۴۹
- نمودار ۲- میانگین درازمدت دما در استان..... ۵۱
- نمودار ۳- مصارف نیاز آبی سالانه استان گیلان در بخش‌های مختلف..... ۵۶
- نمودار ۴- سهم تعداد منابع آب زیر زمینی استان گیلان..... ۵۷
- نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان ها..... ۶۴
- نمودار ۶- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان گیلان..... ۶۵
- نمودار ۷- سهم جمعیت شهرستان‌های استان بر حسب قرارگیری در پهنه‌های خطر زلزله..... ۶۸
- نمودار ۸- سهم مساحت شهرهای واقع در بسترهای پرمخاطره سیل خیز..... ۷۱
- نمودار ۹- سهم اراضی استان گیلان..... ۷۲
- نمودار ۱۰- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۱۸
- نمودار ۱۱- تغییرات تعداد جمعیت استان گیلان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۱۹
- نمودار ۱۲- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان گیلان، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۲۰
- نمودار ۱۳- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان گیلان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۲۱
- نمودار ۱۴- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گیلان از جمعیت شهری و روستایی کشور..... ۱۲۳
- نمودار ۱۵- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گیلان، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵..... ۱۲۵
- نمودار ۱۶- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان گیلان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۲۶
- نمودار ۱۷- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان گیلان و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵..... ۱۲۷
- نمودار ۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۶۵..... ۱۲۸
- نمودار ۱۹- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۸۵..... ۱۲۹
- نمودار ۲۰- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۹۵..... ۱۳۰
- نمودار ۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۲
- نمودار ۲۲- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۳
- نمودار ۲۳- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۳۳
- نمودار ۲۴- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان گیلان به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۶

- نمودار ۲۵- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۸
- نمودار ۲۶- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۳۸
- نمودار ۲۷- خالص مهاجرت استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵..... ۱۴۰
- نمودار ۲۸- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۲
- نمودار ۲۹- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۲
- نمودار ۳۰- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰..... ۱۴۳
- نمودار ۳۱- میزان باروری کل استان گیلان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶..... ۱۴۵
- نمودار ۳۲- وضعیت شهرستان‌های استان گیلان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی..... ۱۷۲
- نمودار ۳۳- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۱۷۶
- نمودار ۳۴- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵..... ۱۷۹
- نمودار ۳۵- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۱۹۲
- نمودار ۳۶- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان..... ۲۰۶

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار ۴۰
- نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان گیلان ۴۲
- نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان ۴۴
- نقشه ۴- طبقات ارتفاعی استان گیلان ۴۵
- نقشه ۵- طبقات شیب استان گیلان ۴۶
- نقشه ۶- اقلیم استان گیلان ۴۸
- نقشه ۷- خطوط هم بارش ۵۰
- نقشه ۸- خطوط هم دما استان گیلان ۵۲
- نقشه ۹- رودخانه‌ها و آبراهه‌های استان گیلان ۵۶
- نقشه ۱۰- پراکندگی گروه‌های معدنی استان گیلان ۶۶
- نقشه ۱۱- موقعیت گسل‌های اصلی استان گیلان ۶۷
- نقشه ۱۲- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰ ۶۹
- نقشه ۱۳- اطلس سیل ایران و استان گیلان ۷۱
- نقشه ۱۴- کاربری اراضی استان گیلان ۷۲
- نقشه ۱۵- مناطق حفاظت‌شده محیط‌زیست استان گیلان ۷۴
- نقشه ۱۶- سطح بندی سکونتگاه‌های شهری استان گیلان ۱۸۵
- نقشه ۱۷- پهنه‌بندی دسترسی پذیری در استان گیلان ۱۹۵
- نقشه ۱۸- شبکه حمل و نقل استان گیلان ۱۹۷

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادتمند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد. با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم‌توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد. در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است. بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان گیلان، سرزمین باران، با جمعیت ۲/۵ میلیون نفری و سهم جمعیتی ۳/۱۷ از جمعیت کل کشور و مساحت ۱۴۰۴۱ کیلومتر مربع (رتبه ۲۸ مساحت بین استان‌ها)، دارای قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بالای توسعه است. ارتباطات بندری با کشورهای همسایه، ظرفیت شهرستان آستارا در ارتباط مرز زمینی و ریلی (کشور آذربایجان)

و وجود بندر تاریخی، نظامی و استراتژیک انزلی در استان فرصت بی نظیری را برای توسعه تجارت و بازرگانی فراهم ساخته است. اقلیم معتدل، جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز، رودخانه‌های پرآب، بارش فراوان، جنگل‌های انبوه و وسیع، مراتع طبیعی و حتی رویش زیرین جنگلی، قلمرو دریایی مملو از آبزیان، تالاب‌ها و لاگون‌های ساحلی و کرانه‌های ماسه‌ای در امتداد ساحل و حیات وحش غنی از دیگر ویژگی‌های استان است. با وجود این قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان از لحاظ توسعه‌یافتگی و پیشرفت در سطح مطلوبی قرار ندارد.

نظام مدیریتی متفرق و چندپارچه، تفرق کارکردی، هماهنگی محدود بین بخشی، محدودیت‌های مربوط به ظرفیت‌های نهادی و ضعف جامعه مدنی و بخش خصوصی، مدیریت توسعه در استان را با مشکلات زیادی مواجه کرده است. قرار گرفتن بخش‌های جنوبی استان در پهنه خطر بسیار زیاد زلزله و احتمال بروز زلزله‌های گسترده، احتمال وقوع سیلاب‌های سهمگین با توجه به قرارگیری در صد زیادی از شهرهای چابکسر و ماکلوان در پهنه خطر شدید سیل، کاهش ذخایر آبزیان دریای خزر ناشی از برداشت‌های بی‌رویه کشورها از جمله ایران و افزایش آلودگی دریا و آبزیان با افزایش ورود مواد نفتی و ریختن پساب‌های شهری کشاورزی و صنعتی از طریق این کشورها آسیب‌های جبران‌ناپذیری به محیط‌زیست وارد کرده است. در نتیجه کم توجهی به رهیافت تاب‌آوری و مدیریت پایدار بحران موجب شده که بسیاری از مناطق آن با خطر آسیب‌پذیری بالا مواجه باشد.

۱۰/۲۷ درصد از جمعیت استان محروم هستند و ۱۷۴۰۰۰ نفر (معادل ۶/۸۷ درصد) از جمعیت در ۴ شهر این استان در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. نظام سکونتگاهی و به‌ویژه نظام شهری استان نامتعادل است و روند فزاینده جذب جمعیت شهر رشت و افزایش شاخص نخست شهری به چشم می‌خورد. در زمینه اقتصاد استان، بخش صنعت رمق زیادی ندارد و کارکرد استان بیش‌تر خدماتی-کشاورزی است. زمین‌ها تکه تکه شده و بسیاری از کشاورزان آب کافی برای محصولات زراعی خود ندارند. جوانان عمدتاً مهاجرت کرده و ورود کهنسالان استان را با بحران کهنسالی مواجه ساخته است. با وجود موقعیت ویژه استان، نسبت به گذرگاه‌های ترانزیتی، زیرساخت‌های مربوطه به طور مطلوب گسترش پیدا نکرده است و بخش گردشگری استان به سمت ایجاد آسیب در محیط‌زیست حرکت کرده است.

در این استان ارزش‌های فرهنگی همچون تلاش و جدیت رو به زوال است و آسیب‌ها و مسائل اجتماعی همچون طلاق و خودکشی رو به فزونی است. پایین آمدن میزان باروری کل و نرخ رشد منفی جمعیت در نقاط روستایی از معضلات جمعیتی استان گیلان است.

با وجود این چالش‌ها و مسائل در استان گیلان، گشتن به دنبال رهیافت جهت عبور از وضع نامطلوب شاید یادآور این ضرب‌المثل باشد که تا ریشه در آب است امید ثمری هست. واضح است که گذار از این چالش‌ها و

مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان گیلان در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛
- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته

مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده‌تر پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010). ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنو کبوزی (۲۰۰۴) و برایمن (۲۰۰۷) بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک

1- Methodological pluralism or eclecticism

2- Mono-method approach

پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فریه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی⁴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد⁵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008).

در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل تریبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی- فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فریه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی⁴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد⁵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008).

در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

فصل دوم

تحليل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست است. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریز یا سیاست‌گذار را بر کنترل نظام فضایی و به تبع آن، نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین-ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، سند ملی توسعه استان گیلان ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان گیلان-مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵ و برنامه آمایش استان گیلان-سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	اهداف	ملاحظات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد توازن در استقرار جمعیت - ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی - جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق - ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی - جلوگیری از افزایش بی سواد و سطح مرگ و میر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف - جلوگیری از افزایش بی عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی - تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی درخصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن 	<ul style="list-style-type: none"> - سیاست‌های کلی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین - جستجوی منابعی جانسین و کاهش اتکاء به منابع نفتی - حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم - انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی - جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> - ترفیع توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها - متنوع‌سازی اقتصاد روستایی و حمایت کار آفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی - ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ - حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف - حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی 	<ul style="list-style-type: none"> - سند چشم‌انداز - جمهوری اسلامی - ایران افق ۱۴۰۴
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مجموعه هیات و زیوتان - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین - حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان-شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر - افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) - توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کار آفرین در مناطق مهاجر فرست 	<ul style="list-style-type: none"> - ضوابط ملی آمایش سرزمین-مجموعه هیات و زیوتان - مرکز ملی آمایش سرزمین
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار و ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نيل به نسبت جانسینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ و میر و علق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان 	<ul style="list-style-type: none"> - مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	سند ملی توسعه فرابخشی: ساماندهی سواحل کشور - سازمان
		<p>حکم‌الامارات در محور جمعیت و مهاجرت</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بیش تر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کار آفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به‌ویژه در شهرهای کوچک و میانی - برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر بندرعباس با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقه‌ای و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به‌ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق‌بخشی به اقتصاد مناطق روستایی - رونق‌بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - ترغیب خودانگیزی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اقماری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل‌گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در
		<ul style="list-style-type: none"> - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به‌ویژه کلان‌شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> - سند ملی توسعه - فرابخشی: - ساماندهی سواحل - کشور - سازمان
	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلاشهری - سامان‌دهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت 	<ul style="list-style-type: none"> - مطالعه استراتژی - درازمدت طرح - آمایش سرزمین - - مهندسان مشاور - ستیزان
	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب بزرگ - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات‌رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - طرح کابله ملی - - وزارت مسکن و شهرسازی
	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - عدم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی بکارچرخه و با هدف گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - سند ملی توسعه - فرابخشی: - ساماندهی سواحل - کشور - سازمان
	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - حمایت و رونق‌بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) - با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نواحی ساحلی 	<ul style="list-style-type: none"> - سند ملی توسعه - فرابخشی: - ساماندهی سواحل - کشور - سازمان

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	محدودیت و بوتاه‌نویزی
		<p>حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت</p> <p>- جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند بواسطه ساخت و سازها - ایجاد محدودیت‌های محیط زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی</p>	<p>مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرهای نواحی ساحلی</p>
		<p>- ارتقای نقش اقتصادی - اجتماعی و حمایت از شهرهای بانی و کوچک به عنوان مراکز تبدیل بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم بهره و ...) به جوانان تحصیل کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و شهرهای کوچک و بانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد</p>	<p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب قابلیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری</p>
	۱۳۹۵		<p>یونامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی</p>

جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارآیی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از توم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقی در استان یا توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کار کردها و جریانه‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهر منطقه‌ها و شهرک‌های صنعتی - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تهجد کاری - ایجاد هماهنگی بین استعدادهای تحصیلات فزونی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌های دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع‌سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای نخبه و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار توم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم‌درآمد و محروم - حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد 	<ul style="list-style-type: none"> - بهینه‌سازی منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلوگیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلوگیری با کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلوگیری از افزایش اندازهی بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان - کاهش هزینه‌های غیر ضروری سازمان‌های اجرایی - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی - ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان

سند/نظر	سال	راهبردها/سیاست	
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیرمولد اقتصاد استان - برعکس از واردات کالاهای غیرضروری به استان - تغییر فرایندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان - سرمایه‌گذاری در ماشین آلات مدرن تر و کارآمدتر و منابع انسانی - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - خصوصی سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد - توسعه فعالیت گردشگری در استان - استفاده درست از نیروی انسانی 	
<p>سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی - حضرت آیت‌الله خامنه‌ای</p>	<p>۱۳۹۲</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیش تر اعتبارات به بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی در استان - جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان هم‌چون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیو تکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا - ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای معیار دانشکار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - تنوع بخشی به اقتصاد استان از جمله توسعه گردشگری - افزایش سهم همکاری در تحقیقات کاربردی بین صنعت و دانشگاه - تجاری سازی و بازاریابی دانش در استان - جلوگیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تمهید کاری - جلوگیری از ناهماهنگی بین استنادها و تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید آب، زمین، نیروی کار و غیره - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - حمایت از نظام عدالتی استان و جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی - حمایت از نقش آفرینی بخش خصوصی و نهادهای مردمی در عرصه اقتصادی 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه کار آفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی - پیششاری اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان - ارتقای بهره‌وری در اقتصاد - سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف - افزایش تولید داخلی نهادهای کالاهای اساسی - تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی - اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور - حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کار آفرینی - افزایش پوشش استنادها در برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان‌سازی نظام توزیع و قیمت گذاری - صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور

سند طرح	سال	راهبردا سیاست
مطالعات آمایش سوزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی</p> <p>ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن</p> <p>توسعه بخش صنعت</p> <p>اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور</p> <p>رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع</p>
ضوابط ملی آمایش سوزمین-منصوب هیات وزیران - موزک ملی آمایش سوزمین	۱۳۸۳	<p>تاکید بر توسعه صنایع شیمیایی و پتروشیمی، صنایع و معدنی با توجه به مزیت‌های نسبی کشور</p> <p>توسعه صنایع تولید کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه</p> <p>تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه</p> <p>ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی</p> <p>بازتعریف نقش وظایف مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی، با توجه به ویژگی‌های مناطق کشور</p> <p>گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای</p> <p>تحول ساختار بخش کشاورزی در راستای دستیابی به کشاورزی پایدار، مدرن و رقابتی</p> <p>استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک</p> <p>توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معنی‌کننده کشور</p> <p>ارتقای ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز</p> <p>توسعه صنایع پشتیبان حمل و نقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن‌سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل و نقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد</p> <p>تاکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و برخوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه‌یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه‌یافته غرب کشور</p>
حکم الزامات در محور اقتصاد		<p>خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد</p> <p>برعزت از واردات کالاهای غیر ضروری به استان و حمایت از صادرات</p> <p>حمایت و ترغیب کار آفرینی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط و مناطق روستایی</p> <p>توسعه و تقویت خدمات زیرساخت‌های بنادر و محموله‌های پست‌خانه ای نادر</p> <p>جلوگیری و کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان</p> <p>تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک</p> <p>ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد و ویژه اقتصادی</p> <p>تولید کالاهای و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی</p> <p>توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور</p> <p>نیازسنجی کالاهای و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به ویژه در عرصه دریایی</p> <p>هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا</p> <p>ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان</p> <p>ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان</p> <p>ارتقای معیار دانشکار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی</p> <p>ارتقای سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه</p> <p>ارتقای بهره‌دوری در بخش‌های مولد</p> <p>ارتقای بهره‌دوری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی</p> <p>مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه</p> <p>اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی</p> <p>امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید-محیط‌زیستی و با توجه</p> <p>مزیت‌های رقابتی و نسبی</p> <p>اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی</p> <p>اولویت‌دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی</p> <p>توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی-استارا و بندر انزلی</p> <p>اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو و در استان</p> <p>ایجاد سازمان‌ها و موسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات</p>

سند طرح	سال	موضوع
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مؤتمر ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>رعایت تناسب بین نیازهای استقرار فعالیت در یک قلمرو با امکانات و قابلیت‌های آن - تخصصی کردن عملکرد عملکرد اقتصادی بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی به منظور تقویت وابستگی‌های متقابل منطقه‌ای و یکپارچگی ملی - توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - اولویت برداشت از مبادین مشترک نفت و گاز با مرزهای شمالی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی - سازماندهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین - تدوین الگوی کشت پهنه در دشت‌ها - محدودیت کشت محصولات با نیاز آبی بالا - ایجاد و توسعه مجتمع‌های کشت و صنعت متناسب با قابلیت‌ها</p>
<p>زاهد سیاست</p>	<p>توزیع کالا</p>	<p>توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرگونی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محروم‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - ترویج و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متمركز گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های پذیرش گردشگران - اجتناب از استخدام نیروی کار غیرمتخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدیریت آسایش و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آن‌ها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد با سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش تکمیل‌گری و سبزی - جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیکی - جلوگیری از استفاده ناکارآمد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و آسانی گردشگری - جلوگیری از کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه به مزیت‌های رقابتی و نسبی - قطع کامل خام‌فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره‌ی ارزش افزوده محصولات - انعقاد قرار دادها و تفاهم‌نامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست
طرح کالبد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر
مطالعه درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه تعاون در روستاها از طریق تعاون‌های خدماتی و اتحادیه‌های تولیدی - تنوع بخشیدن به فعالیت‌های اقتصادی - حمایت از بهره‌برداران کوچک خانوادگی و بالا بردن کارایی آن‌ها - استقرار واحدهای تولیدی کوچک در محیط‌های روستایی - تسهیل توسعه فعالیت‌ها و مشاغل مستقل از بخش اول در محیط روستایی و شهرهای کوچک - ایجاد موسسات اعتباری در محیط روستایی و رساندن محصولات به بازار - آرایش گسترده‌تر صنایع نوین - توسعه فعالیت‌های نوین در شهرها متوسط - استفاده از توان گردشگری شهری کوچک و توسعه صنایع کوچک - کنترل دقیق پروان رختخانه‌های صنعتی و شهری در تمامی کارخانه‌های دریای خزر
حکم/الزامات در محور اقتصاد		<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کسب و پرورش محصول فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشاغل و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات کشاورزی سطحی، زیرسطحی، اترسطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی بنادر و مناطق آزاد - حمایت از کارگاه‌ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح‌های کارآفرینی و خوداشتغالی دریایی - هدایت عبارات در سوی طرح‌های کارآفرینی و خوداشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکت‌های خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم‌های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن‌ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه‌های ارزش‌افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر - جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی‌های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستاها به اقتصاد متنوع و پویا - جلوگیری از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن - عدم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزای نقاط سکونتگاهی موجود - تجهیز و خدمات‌رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد - تعادل بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر بندر عباس - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان
سند طرح	سال	راهبردها/سیاست
		<ul style="list-style-type: none"> - ساماندهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت - توسعه پرورش و صید آبزیان در آب‌های دور و سرزمینی - شناسایی و ایجاد خوشه‌های صنعتی با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و تکمیل زنجیره ارزش - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات واسطه حمل و نقل دریایی در جوار بندر اصلی - ساماندهی مجتمع‌های صنعتی اعم از شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت‌های صنعتی پایه و آب‌بهر - توسعه صنایع تولیدکننده کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخائر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری‌های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیاست و استفاده از ظرفیت‌ها و جاذبه‌ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه‌ها و رعایت حریم‌های ایمنی و امنیتی - توسعه فعالیت‌های پارک‌ها، مراکز رشد، کریدورهای علم و فن‌آوری و مراکز تخصصی ICT

سند طرح	سال	راهبرد/سیاست	طرح جامع گردشگری
		<p>جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی</p> <p>حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناوریانه و آاورانه</p> <p>تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری</p> <p>همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم</p> <p>افزایش و یا دریافت عوارض آلاینده‌گی و عوارض ارزش افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها</p> <p>عملیاتی کردن رویکرد تمرکز زدایی و ارتقای مدیریت اجرایی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل بخشی، توازن و آمایش سرزمینی</p> <p>گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها)</p> <p>افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد</p> <p>تأمین امنیت غذایی و نبل به خودکفایی در محصولات اساسی</p> <p>توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌زادگی و به‌زادگی</p> <p>مصروف بینه سوسوم، دفع آفات باغی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست)</p> <p>توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک)</p> <p>ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته</p> <p>حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی</p> <p>ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی</p> <p>ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی</p> <p>ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی</p> <p>افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها</p> <p>ایجاد شورای معادن در هر استان</p> <p>مع هرگونه فروش و واگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی</p> <p>تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن</p> <p>توسعه منابع گردشگری در روستاهای سستی</p>	<p>توسعه منابع گردشگری در روستاهای سستی</p>
		<p>جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نواح ساحلی استان</p> <p>بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد و ویژه استان</p> <p>اجتناب از توسعه غیر از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان</p> <p>ایجاد سازان‌ها و موسسات ارائه‌دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات</p> <p>توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی</p> <p>تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته</p> <p>ایجاد مدرک‌سازی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی</p> <p>انجام‌سازی دسازندهای پژوهشی و انتقال تکنولوژی در زمینه‌های فناوری برتر در استان</p> <p>اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه در بخش معادن و کشاورزی</p> <p>جلوگیری از گسترش ساخت و سازهای خصوصی در مناطق و محروم‌های گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p> <p>جلوگیری از با کنترل و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات</p> <p>جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی مدیریتی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی</p> <p>حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی</p> <p>جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مرزهای قلمی</p> <p>جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی</p> <p>ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک</p> <p>حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک</p> <p>توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی به‌ویژه در شهرهای کوچک و متوسط</p> <p>جلوگیری یا کنترل فعالیت‌های معنی آلاینده</p> <p>جلوگیری از خام‌فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش</p> <p>افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان</p> <p>ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی</p> <p>افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی</p> <p>توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر</p>	<p>جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نواح ساحلی استان</p> <p>توسعه منابع گردشگری در روستاهای سستی</p>

سند مطرح	سال	راهبر/د سیاست
ملی - سازمان ابواتنوردی وجهاتنوردی		
		توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه تفریحی گردشگری دارای اولویت
	۱۳۸۴	<p>توسعه بازاری واحدهای بهره‌بردار و بزرگ مقیاس نمودن راضی کشاورزی، افزایش کارآیی واحدهای موجود، محدود نمودن کاربرد سموم دفع آفات، محدود نمودن تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی و افزایش بازدهی سیستم‌های آبیاری (افزایش راندمان) و ارتقاء مهارت‌های فنی و حرفه‌ای بهره‌برداران</p> <p>ایجاد زمینه‌های مناسب برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (داخلی و خارجی)، تعاونی‌ها، بانک‌ها و بخش عمومی غیردولتی در فعالیت‌های محوری توسعه استان</p> <p>توسعه صنایع با اولویت در صنایع تبدیلی و تکمیلی، صنایع تولید کالاهای مصرفی بادوام برای تقاضای خارجی، صنایع برق و الکترونیک با توجه به منابع انسانی استان در حدی که امکانات تأمین راضی غیر کشاورزی اجازه دهد</p> <p>توسعه عبودی شهرها و تأکید بر اختصاص زمین‌های غیرقابل کشت برای ایجاد شهرک‌ها و نواحی صنعتی و توسعه شهری</p> <p>شناسایی، ارتقاء و تقویت نقاط گردشگری استان</p> <p>جلب گردشگران داخلی با هدف توزیع مجدد و کسب درآمد و جلب گردشگران خارجی (تفریحی، فرهنگی، علمی و ورزشی) با هدف بازاریابی و تبلیغ در گستره فراملی</p> <p>ایجاد بستر مناسب به منظور افزایش تعاملات اقتصادی و تجاری فی‌مابین مراکز تولید، مستقر در استان با منطقه آزاد و منطقه ویژه، بازارچه مرزی و تعاونی مرزنیستان به منظور گسترش دامنه نفوذ استان در مبادلات تجارت خارجی</p> <p>ساماندهی بازار محصولات کشاورزی و توسعه صادرات محصولات و فرآورده‌های دارای مزیت نسبی</p> <p>ایجاد ساز و کارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید</p> <p>رشد کمی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از موانع توسعه اقتصادی و اجتماعی</p> <p>حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی</p>
		<p>جلو‌گیری از سفرهای کوتاه مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی</p> <p>حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت</p> <p>توسعه بازارهای علاقمند به سفرهای دریایی</p> <p>افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری</p> <p>جلو‌گیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی</p> <p>ایجاد اقدامگاه‌های ارزان قیمت مشترک و پراکنده توسط افراد بومی</p> <p>حفظ یکپارچگی راضی و جلوگیری از تغییر کاربری راضی کشاورزی و افزایش بازدهی</p> <p>مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی برای سرمایه‌گذاران و آماده‌سازی بستر مناسب برای افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی</p> <p>تقویت صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش کشاورزی و معدنی</p> <p>شناسایی زمین‌های کم‌توان برای کشاورزی توسعه‌شهر، برای آمایش صنایع و استقرار شهرک‌های صنعتی</p> <p>توان‌سنجی گردشگری و توسعه زیرساخت‌های گردشگری و ایجاد جذابیت انسان ساخت در کنار توان طبیعی</p> <p>تبلیغات گسترده برای جذب گردشگر داخلی و خارجی</p> <p>شناسایی نقاط گردشگر استان و ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت توسعه آن‌ها</p> <p>فرام نمودن بستر مناسب برای افزایش روابط تجاری فراملی در مرزها</p> <p>افزایش روابط تجاری با کشورهای حاشیه دریای خزر جهت صادرات محصولات</p> <p>ایجاد زیرساخت‌های مناسب جهت افزایش محصولات کشاورزی و صادرات آن‌ها</p> <p>گسترش شهرک‌های صنعتی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی</p> <p>عدالت قضایی در ایجاد زیرساخت‌ها و مشاغل جدید با هدف درآمدزایی برای اقشار محروم</p>
		<p>سند ملی توسعه گیلان</p>

سند، طرح	سال	راهبردی/سیاست	مسله‌شناسی راهبردی در استان گیلان - مرکز پژوهشی های استراتژیک
	۱۳۹۵	<p>راهبردی/سیاست</p> <p>سیاستی مناطق استراتژیک و تحلیف صید توسعه در امر شناسنامه‌دار نمودن شناورها و رنگ‌آمیزی آن‌ها طبق نظر بنادر و کشتیرانی جلب مشارکت مردمی جهت معرفی صیادان غیرمجاز جمع آوری آلات و ادوات صید غیر مجاز و برخورد با نقل و انتقال آن در سطح استان حمایت از بخش کشاورزی استان گیلان و کاهش هزینه های تولید اصلاح قانون ارتب به منظور جلوگیری از خرد شدن زمین‌های زراعی اجرای آمایش صنعتی و تعیین ظرفیت برد(قابل تحمل) پهنه‌های شناسایی شده برای استقرار صنایع و تعیین نوع و گروه‌های صنایع قابل استقرار با توجه به ظرفیت قابل تحمل مجتاززیست و ویژگی های پهنه‌های شناسایی شده</p> <p>ساماندهی رشد بی رویه و شتابان مناطق شهری استان گیلان، محدود نمودن توسعه صنعتی آن به صنایع Hi-Tech برهیز از ایجاد و گسترش واحدهای تولیدی بزرگ می‌یاس و شهرک‌های صنعتی در این استان بدون توجه به توسعه پایدار در نظر گرفتن تشویق‌هایی برای بخش خصوصی به منظور توسعه صنایع وابسته به دریا دقت نظر بر اجرای ضوابط و مقررات زیست محیطی برای واحدهای صنعتی تشویق واحدهای صنعتی به سوی اختصاص حداقل ۲ درصد از تولید خود به محصولات دانش‌بنیان و ارتقای فناوری این واحدها تا بتوانند از حمایت‌ها و تسهیلات صندوق نوآوری و شکوفایی برخوردار شوند همکاری بیشتر بانک‌ها برای وام‌دهی به صنایع پاک تعیین تعرفه‌ها برای مدیریت بر واردات در جهت تأمین پهنه نیازهای داخلی و بسترسازی صادرات جلوگیری از ورود کالای قاچاق به بازارچه‌های منطقه آزاد الزام به پایبند بودن به اهداف شکل‌گیری مناطق آزاد در نظر گرفتن مشوق‌های صادراتی در منطقه به منظور بالا بردن میزان صادرات</p>	
	۱۳۹۸	<p>سیاست/پنجمی و تنوع بخشی نظام فعالیت اقتصادی و تکمیل زیرساخت‌های ارزش بهره‌گیری کارآمد و پهنه از ظرفیت‌های کنونی بنادر و مناطق آزاد ایجاد و ارتقای رقابت‌پذیری سبز اقتصادی در بخش‌های دارای مزیت نسبی توسعه گردشگری و اکوتوریسم پایدار، اجتماع‌محور و برخورداری از زیرساخت‌های ترابری کامل بهره‌گیری از قابلیت‌های اقتصاد دریا- محور با توجه به موقعیت ویژه استان</p> <p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <p>فازبندسازی فعالیت‌های صیادی بازسازی ذخایر آبزیان دریای خزر و جلوگیری از تخریب زیستگاه آبزیان اجرای طرح تشویقی برای جلب مشارکت مردمی جهت معرفی صیادان غیرمجاز و افزایش آگاهی مردم در زمینه وضعیت بحرانی منتج از صید غیر مجاز استفاده از ورود و توزیع ادوات صید غیر مجاز در استان آموزش کشاورزان در جهت بالا بردن میزان محصول یکپارچه کردن اراضی کشاورزی و برخورد قانونی با تغییر کاربری اراضی کشاورزی تعیین توان محیطی استان برای پذیرش صنایع جدید استقرار و توسعه اصول‌مندی صنایع تشویق به رشد عمودی شهر در استان برای حفظ اراضی مستعد کشاورزی توسعه صنایع وابسته به دریا با تکیه بر پاینداری قوانین محکم برای حفظ محیط‌زیست و اراده معافیت مالیاتی برای صاحبان فعالیت‌هایی که به حفظ و بهبود محیط‌زیست یاری می‌رسانند آگاه‌سازی صاحبان صنایع و تخصیص صندوق حاصل از مشارکت مردمی از برای محصولات دانش بنیان و ارتقای فناوری این واحدها رفع موانع بانکی و قانونی اختصاص وام به صنایع پاک حراکت اشتغال به سمت کم سود نمودن محصولات وارداتی قاچاق احداث و توسعه شهرک‌های صنعتی با رعایت ملاحظات زیست محیطی ارتقای سطح فناوری واحدهای صنعتی استفاده از ماشین‌آلات و تجهیزات مدرن صنعتی اعطای مشوق‌های مالی به صنایع پاک استفاده از فناوری‌های روز برای افزایش کیفیت محصول و رقابت با سایر کشورها</p>	<p>برنامه آمایش گیلان - سازمان مدیریت و پژوهشی</p>

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست
<p>توسعه خوشه‌های صنعتی و گسترش صنایع رقابت پذیر و High-Tech</p> <p>توسعه خوشه‌های صنعتی و گسترش صنایع رقابت پذیر و نوآوری و ارتقای پایداری و رقابت پذیری نظام کشاورزی استان</p> <p>تقویت و ارتقای اقتصاد آبی و دریا مینا یا تأکید بر پایداری اکولوژیکی</p> <p>توسعه بخشهای اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مینا به ویژه در مناطق آزاد تجاری-صنعتی</p> <p>مدیریت‌سازی بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با تأکید بر شیوه‌های نوین سبز</p> <p>تقویت روابط و پیوندهای بین مناطق آزاد تجاری-صنعتی و صنایع استان</p> <p>بازاریابی و تبلیغات مدرن گسترده و توسعه گردشگری پایدار، اجتماع-محور و مسئولانه و ایجاد زنجیره ترکیبی گردشگری</p> <p>حمایت و توسعه بخش‌های دارای مزیت نسبی و رقابتی به ویژه کشاورزی، صنایع چوب و کاغذ، نساجی و پوشاک، حمل و نقل- ترانزیت و انبارداری</p> <p>توسعه و تعمیق روابط و پیوندهای اقتصادی منطقه‌ای و فراملی</p>	<p>جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در زمینه اقتصاد دریا-مینا</p> <p>جلوگیری از تخریب محیط زیست توسط گردشگران</p> <p>استفاده از تکنولوژی برتر و توسعه صنایع پاک در بخش کشاورزی</p> <p>توسعه صنایع تکمیلی و تبدیلی به منظور کاهش ضایعات و افزایش بهره‌وری در بخش کشاورزی</p> <p>توسعه زیرساخت‌ها و تجهیزات به منظور توسعه روابط اقتصادی و سرمایه‌گذاری‌های فراملی</p> <p>کمک دولت برای مدیریت‌سازی بخش کشاورزی و ایجاد صرفه‌جویی ناشی از مقیاس برای صنایع تکمیلی</p> <p>تولیدات کشاورزی</p> <p>تدوین برنامه جامع گردشگری استان و توسعه گردشگری پایدار</p> <p>حمایت بالا از تولیدات دارای مزیت نسبی در استان</p> <p>ایجاد منافع مشترک با جذابیت بالا برای تعمیق روابط و پیوندهای اقتصادی منطقه‌ای و فراملی</p>	<p>اجتناب از تمرکزگرایی در تعیین تعاملات اقتصادی فرامرزی</p> <p>ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی</p> <p>توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند</p> <p>استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای</p> <p>اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت</p> <p>ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین</p> <p>رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری</p> <p>جلوگیری از توسعه فعالیت‌های ناسازگار با قابلیت‌ها</p> <p>ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها</p> <p>اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی</p> <p>اجتناب از نابودی محیط زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>ارتقای سبزیزی و تکمیل گرانج صنایع</p> <p>استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی</p> <p>توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها</p> <p>استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری</p>
<p>سند ملی آمایش سوز زمین</p>	<p>۱۳۹۹</p>	<p>ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان</p> <p>تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی</p> <p>شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی</p> <p>تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین</p> <p>تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط زیست</p> <p>ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی‌بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی</p> <p>سازگاری توسعه با محیط زیست و منابع طبیعی</p> <p>ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی</p> <p>بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی</p> <p>ارتقای گردشگری و آرازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران</p>

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/اوامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبر/سیاست	حکم/اوامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شرایع سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر انتخاب تعدادی از نادر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط‌زیست	- افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط‌زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط‌زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی بنادر استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران اقی ۱۴۰۴	۱۳۸۲	تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوایش از احراق سوخت‌ها کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی	- به حداقل رساندن آلودگی‌های ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	توسعه و تجهیز گزیده‌ای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی تامین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده رفع تنگناهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق مزیت نسبی برخوردار از ذخایر معدنی و مزیت نسبی برخوردار از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل و نقل بین‌المللی	- کاهش عدم‌تعادل‌های زیربنایی در سازمان فضایی استان - استفاده بهینه و اقتصادی از موقعیت ترانزیتی استان - خلق دسترس دیرگیرنده به زیرساخت‌ها به‌ویژه آب و خدمات اجتماعی در سطح استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدمانی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی-غربی افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با اولویت شبکه راه‌آهن برقی توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون‌شهری استفاده از فناوری‌های نوین و برتر ارتباطی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکز زدایی از شهرهای بزرگ توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک	- بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربنای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیرضروری از طریق فناوری‌های نو - توسعه دور کاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور ایفای نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه توسعه، تجهیز، اتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل و نقل هوایی کشور	- توسعه و تجهیز زیربنایها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جنبه‌های کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست
مطالعه استراتژی درازدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - فراهم سازی بستریهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژیهای تجدیدپذیر در تولید - ایجاد توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازگویی و تجدیدنظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچهها و تالابها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح های سد، آبخیزداری، آبخوانداری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین دست
سند ملی توسعه فراپستی: ساماندهی سواحل سازمان مدیونیت و رونقدهای کشور	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوع کردن استفادههای اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکلهها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز بنادی ورود و خروج دریایی و افزایش صرب بهره برداری از بنادر
پروانه ششم توسعه مجلس شورای استانی	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندانه یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربنایها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و صرب بهره‌وری نیروگاهها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب (هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی یا کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت بنادر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذار بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل و نقل دریایی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های پروژه‌های حمل و نقل ریلی، دو خطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن
حکم الزامات در محور زیربنایی		<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالابها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سیدارود در سطح استان - افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخوانداری با هدف ارتقای منابع آبی استان - ایجاد یونتهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل و نقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از ساخت سازه‌های بی‌رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاههای محصولات دریایی همچون ماهی و... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل و نقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی - جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطح آلاینده‌ها و آلودگی‌های آتاسی - جلوگیری از خام‌فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش صرب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی بنادر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل و نقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل و نقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست ها و حکم‌ها/اوامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/اوامات
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراسی مریک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بانادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراسی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - ساماندهی سطح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانع طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین شناسی - دستیابی به تعادلهای منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی
ضوابط ملی آمایش سرزمین - وب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و بزرگ - در حفظ و نگهداشت جمعیت و برقراری تعادل در آگرایی استقرار جمعیت - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبی توسعه یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه گذاری‌های جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل و نقل و تفریح و استفاده از فناوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلای و واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم
مطالبات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز پذیرش در پهنه سرزمین - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستا شهر و ایجاد تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با تألیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به‌عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی - بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی آگرایی نظام شهری با اولویت توسعه، تقویت و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعه بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری - ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلای و واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم

سند طرح	سال	راهبرد سیاست	حکم الزامات
		<p>و تجهیز فضاهای روستایی</p> <p>- توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و تکنولوژی نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی</p> <p>- بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به‌منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چندسطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی</p> <p>- استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و متوازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی</p> <p>- توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به‌منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا</p> <p>- توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تکمیل پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی</p>	
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین‌مصوب ب هیات وزیران - مؤکزی ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<p>- سازماندهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش مشکلات</p> <p>- به جهت لحاظ روکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارب جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه‌بندی می‌شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان‌های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن‌ها در خارج از مرزهای کشور؛</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین‌المللی در حوزه‌های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادلات کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان‌ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت‌های مناسب نسبت به سایر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می‌نماید.</p> <p>- تقویت و ساماندهی سکونتگاه‌ها و عرصه‌های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره‌های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال‌آزا؛</p> <p>- انتظام بخشی به فرایندها و رویه‌های تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ و بهره‌وری از اراضی قابل کشت؛</p> <p>- ساماندهی سکونتگاه‌های غیر رسمی پیرامون شهرها به ویژه کلان‌شهرها</p>	<p>- جلوگیری از پراکنده‌رویی و توسعه درون‌انزوا</p>
<p>برنامه ششم</p>	<p>۱۳۹۵</p>		

سند/نوع طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم/الزامات
توسعه - مجلس شورای اسلامی		<p>جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p> <p>سازمان بخشی مناطق حاشیه‌نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت‌های واقع در داخل محدوده‌های شهری با مشارکت آن‌ها</p> <p>تأمین منابع مالی و تسهیلات ازران‌قیمت و زمین مورد نیاز برای روستاییان</p> <p>توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن‌ها</p> <p>بهبودی و نوسازی در بافت‌های فرسوده و سادماندی و احیاء شهرهای آسیب‌دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از اراضی رها شده و ساختمان‌های مخروبه</p>	<p>جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات</p> <p>توسعه اقتصادهای محلی</p> <p>ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری</p> <p>توسعه زیربنای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی</p> <p>توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی</p> <p>مبلمان‌سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقداری خوداتکا</p> <p>ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلانشهرها</p> <p>جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها</p>
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<p>ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، فرهنگی و غیره ..</p> <p>تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک</p> <p>کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهوارهای</p> <p>حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیای و دور افتاده</p> <p>توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها</p> <p>تکمیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند</p> <p>پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق)</p> <p>ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛</p> <p>تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی</p> <p>تادوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط</p> <p>تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای</p> <p>توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی</p> <p>توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و هم‌چنین کارکرد گردشگری در شهرهای متوسط دورافتاده</p> <p>حفظ عرصه کشاورزی پیرامون شهرها</p> <p>برنامه‌ریزی و هماهنگی کردن توسعه مناطق شهری</p> <p>خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری با شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی</p>	<p>حکم/الزامات</p>

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند طرح	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات
سیاست های کلی آمایش سرزمین ابلاذی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت انسان های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن پرست، جمع گرا، نظم پذیر و قانون گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهرهوری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکلهای منطقه ای - بهبود شاخص های توسعه انسانی با تأکید بر تدبیر، شکوفایی استعدادها و خلاقیت ها، گسترش سلامت و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش ها و مزیت های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه های ملی و اقدام در جهت تفویض اختیارات مناسب قانونی به سطح منطقه ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس و ویژه 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از دین گرایی، قانون گرایی و آسیب اجتماعی - جلوگیری از نابودی منابع ملی - ارتقای همکاری های منطقه ای - توسعه منابع و سرمایه های انسانی
سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز دادن فعالیت های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم درآمد - حفظ وحدت، امنیت و یکپارچگی سرزمین - رفع محرومیت ها خصوصا در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخصهای اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فناوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرکها و پارک های علمی - فناوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان ها و مناطق کشور به ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و یزد - تأکید بر حفظ و پویایی هویت ایرانی - اسلامی در تعامل با برون گرایی و انکاب بر این هویت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ایجاد درونی - گسترش آموزش و بهداشت، به ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه یافته و گروه های اجتماعی در معرض خطر - ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - ارتقای رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادلها - جلوگیری از نابودی هویت ایرانی - اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه های محروم و آسیب پذیر
مطالعات آمایش سرزمین - دفتر مقامات - دبیر	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛ - ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه - ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده

سند طرح آمایش و توسعه یابداری	سال	راهبر داسیاست	حکم الزامات
<p>تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛</p> <p>ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت بزرگ و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛</p> <p>تفویض هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت بر بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛</p> <p>ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛</p> <p>اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛</p> <p>وضع قوانین برای حمایت از اقلات آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معذمان، کودکان و نوجوانان؛</p> <p>تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛</p> <p>طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛</p> <p>تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمات، به منظور افزایش کارایی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛</p> <p>عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛</p> <p>طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح بندی، نظام ارجاع و ...؛</p> <p>توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی</p>	۱۳۹۴	<p>تفویض هم‌گرایی و تفویض هویت ملی در طراحی و اجرای طرح‌های ملی</p> <p>تفویض انسجام ملی و ارتقای هویت اسلامی-ایرانی اقوام مختلف و مشارکت آنان در اداره امور، توسعه و امنیت مناطق مختلف کشور؛</p> <p>تفویض پیوندهای مناطق مرزی با داخل کشور با رویکرد وحدت و یکپارچگی اجتماعی و ارتقای سرمایه‌های اجتماعی ملی در پهنه سرزمین</p> <p>توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فراگیر در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p> <p>توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو به ویژه نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛</p>	<p>جلوگیری از نابودی هویت ملی و ارتقای هم‌گرایی</p> <p>ارتقای هم‌بستگی و انسجام ملی بر مبنای رویکردهای مشارکتی</p> <p>توانمندسازی و مقنن‌سازی مردم</p> <p>تمرکز بر مهارت به جای مدرک</p> <p>ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی</p> <p>توسعه از تباط دانشگاه با صنعت</p> <p>آمایش فضایی فضاهای آموزشی</p> <p>جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین</p>

سند طرح	سال	واهبیرواسیاست	حکم/الزامات
فقه مهندسی فرهنگی کشور- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	۱۳۸۲	<p>- توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاهها و مراکز آموزش و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجویان آنها بر اساس مقتضیات و اولویتهای توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کارویژه‌های هر منطقه</p> <p>- تأکید بر استفاده از ظرفیتهای انجمنی، فرهنگی و علمی استانها و مناطق کشور به ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطح پایین آموزش عالی به نفع سطح بالاتر</p> <p>- طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضانات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی</p> <p>- الزام به پیوست نیازمندی‌های نبردی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه</p> <p>- توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب</p> <p>- نهادینه‌سازی فرهنگ تسکین به قرآن و عزت(امام عصر(عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعار الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی- ایرانی</p> <p>- بازآفرینی نظام فکری ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهان‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی(ص)</p> <p>- تبیین، تشکیل، تکمیل، تعالی و ابعاد سازی خانواده</p> <p>- جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن</p> <p>- مطالعات جمعیت‌شناختی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی</p> <p>- طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی- ایرانی</p> <p>- انسجام‌بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری</p> <p>- تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی</p> <p>- طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف</p> <p>- تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر منتهی، تعالی‌بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیباشناسانه عمومی و بهره‌گیری از ظرفیت هنر در تکمیل فرهنگ اسلامی- ایرانی و گفتمان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله العالی)</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام</p> <p>- گسترش تأثیرگذاری و ارزش‌آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران</p>	<p>- توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران</p> <p>- جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده</p> <p>- افزایش نرخ باروری</p> <p>- جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی</p> <p>- توسعه مشارکت‌های مدنی</p> <p>- جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ ایثار و شهادت</p> <p>- گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی</p> <p>- صدور و توسعه فرهنگ ایرانی-اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی</p>

حکم الزامات	راهبرد/سیاست	سال	سند/طرح
<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از آسیب پذیری در برابر مخاطرات - افزایش سرمایه اجتماعی - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی - توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی - جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر - توسعه مسکن اجتماعی - توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتابخوانی - جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده 	<p>راهبرد/سیاست</p> <p>بازنگری و اصلاح اهداف و کار کردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی</p> <p>سامانه‌های مجبه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبردی فعال چنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی</p> <p>افزایش ضربات ایمنی و تاب آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح</p> <p>کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارک‌های اجتماعی مردم</p> <p>تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>خدمات رسانی به موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی</p> <p>بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارک‌های گروهی و تأمین مالی</p> <p>بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت</p> <p>برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور</p> <p>حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار</p> <p>مقابله با اعتیاد، سامان‌دهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان</p> <p>تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن</p> <p>توسعه فرهنگ کتابخوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته</p> <p>حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی</p> <p>صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشویق و توسعه گردشگری</p> <p>تقویت و تمکیم جامعه‌های خانواده‌محور و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کار کردهای اصلی آن</p>	۱۳۹۵	<p>شماره ۴۰ ششم</p> <p>توسعه - مجلس شورای اسلامی</p>

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/اوامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<p>حکم/اوامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - حفظ مناطق حساس اکولوژیکی - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<p>راهبرد/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع - تدوین و اجرای راهبردهای توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی - تقویت و تعمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها - تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها - تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی - تدوین و اجرای برنامه جامع توسعه طبیعت‌گردی - اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت‌شده - تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی - پیشگیری و مبارزه با تخریب سرزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی - اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع - هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور - اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرهمی در فرایند توسعه کشور - ایجاد و تقویت سیستم‌های پایش و ارزیابی تغییرات ایجادشده در جنگل‌ها و مراتع
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی	۱۳۸۳	<p>حکم/اوامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به منابع تجدیدناپذیر - جلوگیری از عدم توازن‌های منطقه‌ای - استفاده از پتانسیل‌ها و قابلیت‌های گردشگری

سند/ طرح آمایش سرزمین	سال	راهبرد/ سیاست
مطالعات آمایش سرزمین - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>انجام برنامه‌های محیط‌زستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط‌زستی</p> <p>ارتقاء فناوری‌های لازم جهت کاهش آلودگی‌های آب، خاک، هوا، سرو صدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح‌های مدیریت پسماند و گسترش روش‌های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی‌های عمومی و جلب مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زستی</p> <p>ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های ملی با معیارهای زیست محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت‌های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می‌شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>برهه برداری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت معیارهای زیست محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک‌های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت معیارهای زیست محیطی در احداث راه‌های جاده‌ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه‌ها و مجموعه‌های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی‌های پاک و جایگزین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توانمند عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>هماهنگ سازی طرح‌های آمایش سرزمین، توسعه کالبدی و برنامه‌های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <p>اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت</p> <p>اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین</p> <p>تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری</p> <p>اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال</p> <p>مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب	۱۳۹۴	<p>ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و معابر با ملاطفت محیط‌زستی</p> <p>تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر (به ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بومی</p> <p>اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب</p>
حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست		<p>جلوگیری از تخریب محیط‌زیست</p> <p>هوشمندسازی حفاظت از محیط‌زیست</p> <p>ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند</p> <p>تمرکززدایی و افزایش مشارکت‌های مردمی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از توسعه‌های فاقد ارزیابی‌های محیط‌زستی</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی</p> <p>مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب</p> <p>جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی</p> <p>رعایت حقایق‌های محیط‌زستی</p> <p>جلوگیری از بی‌علاقگی‌ها در تخصیص و توزیع منابع آب</p>

سند طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
<p>حیات و زیوان - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	<p>سال</p>	<p>راهبرد/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت برداشت بی رویه و ناپایدار از منابع آب های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط زیستی رودخانه ها، تالاب ها، دریاچه ها بر اساس میزان تجدید یابی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه های آبریز در مهار و کنترل آب های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح های استحصال، تامین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازگویی و تجدیدنظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه ها و تالاب ها در پایین دست و حفظ حوضه های محیط زیستی رودخانه ها و تالاب ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدیدشونده مناسب با ظرفیت هر منطقه - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح های سد، آبخیزداری، آبخیزانباری؛ و شبکه های آبیاری و زهکشی پایین دست - تدوین الگوی بهینه کشت در دشت ها (واحدهای اکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب - ارتقای بهره وری آب و یکبارگیری روش های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه ای در راستای صرفه جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت های ناشی از تغییرات آب و هوایی - حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخیزانها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزانداری در حوضه های آبخیز کشور - محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه ای، - مدیریت جامع و یکپارچه حوضه های آبخیز برای بهره برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی) - توسعه، حفاظت و احیای جنگل ها و مراتع کشور - ارتقاء سطح تعاملات و همکاری های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی - رعایت ملاحظات محیط زیستی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت های توسعه ای در پهنه سرزمین - پایان دانی و جلوگیری از پایان زایی و تثبیت شن های روان و مهار کانون های شکل دهنده ریزگردها - صیانت و استفاده بهینه از ظرفیت ها و جاذبه های طبیعی 	<p>حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حوضه های محیط زیستی - توسعه صنایع و فعالیت ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه جویی در مصرف آب و ارتقای بهره وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل ها و مراتع - جلوگیری از پایان زایی و ریزگردها - جلوگیری از نابودی جاذبه های طبیعی
<p>مدیریت یکپارچه مناطق</p>	<p>۱۳۵۵</p>	<p>مدیریت یکپارچه مناطق</p>	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از بهره برداری های ناپایدار در بخش کشاورزی - اجتناب از نابودی اکوسیستم های طبیعی

سند/طرح	سال	راهبرد سیاست
ساحلی کشور: طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور- وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸		<p>- احیا و ضابطه‌مند نمودن بهره‌برداری از منابع طبیعی با تأکید بر صیانت اکوسیستم‌های ملی و ویژه استان</p> <p>- ضابطه‌مند نمودن ساخت و ساز در اراضی ساحلی، جنگلی و حاشیه محوره‌های گردشگری</p> <p>- اختصاص اراضی ساحلی و جنگلی با کاربری عمومی با تأکید بر احیاء حفظ جنگل‌ها، حریم دریا و رودخانه</p> <p>- توسعه عمودی شهرها و بهره‌گیری از اراضی موات و بایر داخل شهرها</p>
سیاست‌های کلی محیط‌زیست - حضرت آیت الله خامنه‌ای	۱۳۹۶	<p>- مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی</p> <p>- ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست</p> <p>- اصلاح شرایط زیستی به منظور برخورداری ساختن جامعه از محیط‌زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین‌نسلی</p> <p>- پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیر مجاز و جرم‌انگاری تخرب محیط‌زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخرب‌کنندگان محیط‌زیست و الزام آنان به جبران خسارت</p> <p>- پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشعه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم</p> <p>- تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، رودخانه، رودخانه، مخزن سدها، تالاب، آبخیزان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرتع و تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش) و اصدال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع</p> <p>- مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست محیطی نظیر پیاپی‌انزایی، گرد و غبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت‌دهنده میکروبی و رادیواکتیو</p> <p>گسترش اقتصاد سبز</p> <p>- تعامل‌بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزان‌داری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تبخیر و جفاف محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و مزینه‌های زیست محیطی (تخریب، آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی</p> <p>- حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط‌زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز</p> <p>- تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی -</p>
حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست		<p>- جلوگیری از ساخت و سازهای بی‌رویه در مناطق حساس</p> <p>- جلوگیری از توسعه در حریم</p> <p>- جلوگیری از برآلودگی شهری</p> <p>- اجتناب از بخشی‌نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی</p> <p>- افزایش مشارکت‌های مردمی</p> <p>- اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط‌زیستی</p> <p>- ایجاد نظام پایش کارآمد محیط‌زیستی</p> <p>- بازبینی قوانین محیط‌زیستی</p> <p>- کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی</p> <p>- ارتقای مدیریت منابع آب کشور</p> <p>- توسعه فناوری‌های سبز</p> <p>- ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی</p> <p>- ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط‌زیستی</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست
اسلامی - ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهرهمندی از فناوری های نوآرانه زیست محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست بومها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست - گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست محیطی جامعه، تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسؤلیت پذیری اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط زیست	۱۳۹۵	راهبرد/سیاست
برنامه توسعه - ششم مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<p>ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سیاستها و برنامه های توسعه ای و ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) طرح های بزرگ کلیه دستگاه های اجرایی و بخشهای خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیر دولتی در پهنه سرزمینی</p> <p>- اجرای برنامه عمل حفاظت، احیاء، مدیریت و بهربرداری مناسب از تالاب های کشور</p> <p>- اجرای طرح های جامع مدیریت پسماند به ویژه در ساحل دریاها، رودخانه ها، جنگل ها و دشت های حاشیه تالاب ها</p> <p>- تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست</p> <p>- تکمیل و اجرای تأسیسات جمع آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک های صنعتی و خدماتی</p> <p>- احیاء، توسعه و ضعی سازی جنگل ها</p> <p>- اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان</p> <p>- پایان داری و کنترل کانون های بحرانی آن</p> <p>- تهیه نقشه های جانگاری (کاداستر) منابع طبیعی</p> <p>- اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کافت، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن ها در ساختمان ها و وسائط نقلیه</p> <p>- احیای رویشگاه های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی</p> <p>- تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف</p> <p>- اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه های مستترک و مرزی</p> <p>- تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گرده های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور</p> <p>- جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز و تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل</p>
حکم/اوامر در محور منابع طبیعی و محیط زیست		<p>- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تالابها</p> <p>- جلوگیری از هدررفت پسماند ها و مدیریت پایدار پسماند</p> <p>- ایجاد چرخه های بسته آب</p> <p>- جلوگیری از نابودی جنگل ها و مراتع</p> <p>- جلوگیری از پایان زایی</p> <p>- جلوگیری از نابودی خاک و آبخوانها</p> <p>- مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت ها</p> <p>- توسعه جنگل ها و مراتع</p> <p>- رعایت حلقه های محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی</p>

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از منظر جغرافیایی، استان گیلان از جنوب شرق با استان مازندران، از جنوب با استان قزوین، از غرب با استان‌های زنجان و اردبیل و از شمال با کشور جمهوری آذربایجان دارای مرز مشترک است و دیگر این‌که بخش عمده‌ای از مرزهای شمال شرق و شرق آن را نیز سواحل دریای مازندران تشکیل می‌دهد. استان گیلان با وسعت ۱۳۹۵۲ کیلومتر مربع، ۰/۸ درصد از مساحت کشور ایران را تشکیل می‌دهد. استان ساحلی گیلان مانند استان مازندران با دیواره‌ی عظیم البرز، از بقیه سرزمین ایران جدا شده است و محدوده‌ی جغرافیایی آن به واحد جغرافیای طبیعی جنوب دریای خزر تعلق دارد. سلسله جبال البرز با ارتفاع متوسط ۳۰۰۰ متر، جلگه گیلان را دربر گرفته و در واقع همین رشته کوه عامل سرسبزی استان گیلان است (جغرافیای استان گیلان، ۱۳۹۹: ۶). استان گیلان به لحاظ توپوگرافی، دارای دو بخش تقریباً برابر و متمایز از یکدیگر است. بخش هموار آن با نام جلگه گیلان و نیز با نام‌های جلگه‌های تالش و آستارا، نواحی شمال غرب، شرق و مرکز استان را دربر گرفته است و عموماً سواحل دریا و مناطق آبرفتی رودهای منتهی به دریا را شامل می‌شود. بخش ناهموار و کوهستانی گیلان نیز شامل رشته کوه‌هایی است که از دره رود آستارا در شمال استان تا کوه‌های سوماموس در شرق استان کشیده شده و خود شامل رشته‌ی غربی (کوه‌های تالش، ماسوله و...) و رشته‌ی شرقی (بخش غربی کوه‌های البرز) است (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹: ۱۱).

استان گیلان از دیرباز به عنوان ایالت و «ناحیتی» آباد و با حدود و ثغوری مشخص، شناخته می‌شده است. حدود العالم درباره‌ی آن می‌نویسد: «گیلان ناحیتی ست جدا میان دیلمان و جبان و آذربادگان و دریای خزران و این ناحیتی ست بر صحرا نهاده میان دریا و کوه با آب‌های روان بسیار، و یکی رودی ست عظیم سپیدرود خوانند، میان گیلان ببرد و بدریای خزران افتد» و دیگر اینکه «کار کشت و برز همه زنان‌شان کنند و مردان‌شان [را] هیچ کار نیست مگر چنگک». گیلان در زمان کریمخان زند، یکی از ۱۶ ایالت ایران بود، که «دارالمنفعت گیلان» نامیده می‌شد و در قانون تقسیمات کشوری عصر مشروطیت که در ۲۴ ذی‌قعدة ۱۳۲۵ق به تصویب رسید، یکی از دوازده ولایت ایران بود. در دوره‌ی رضا شاه پهلوی، این استان همراه با چند استان و ولایت دیگر، به نام استان شمال خوانده می‌شد. سپس استان یکم نام گرفت و بالاخره در سال ۱۳۳۹ شمسی، رسماً استان گیلان نامیده شد (دفتر تقسیمات کشوری، ۱۳۹۴: ۹).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

دیواره‌ی نفوذناپذیر کوهستان البرز مانع از نفوذ بخار آب دریای خزر و بادهای شمال باختری به نواحی جنوبی می‌گردد. به همین علت، پرباران‌ترین ناحیه‌ی ایران در کناره‌های خزر، به‌ویژه در استان گیلان قرار دارد؛ به گونه‌ای که میانگین سالانه ریزش‌های جوی در این استان ۱۲۷۰ میلی‌متر است. این مقدار ریزش جوی از میانگین ریزش‌های جوی در تمامی کشور که ۲۵۵ میلی‌متر گزارش شده، بسیار بیش‌تر است. ریزش‌های جوی مناسب از دیرباز موجب پدید آمدن پوشش گیاهی خوب و گسترده در سراسر استان گیلان شده، به طوری که یکی از مشخصه‌های طبیعی این استان در طول تاریخ وجود انبوه جنگل‌ها و درخت‌زارهای متنوع بوده‌است. اگر چه رشد شهرنشینی و قطع بی‌رویه‌ی درختان جنگل در دهه‌های اخیر، موجب از بین رفتن و تخریب برخی از مناطق جنگلی استان شده‌است؛ با این حال هنوز هم حدود یک سوم از سطح استان گیلان پوشیده از جنگل است که مساحت آن را حدود ۵۱۱۳۰۶ هکتار برآورد می‌کنند. این سطح از جنگل صنایع مرتبط به جنگل مانند تولید چوب و کاغذ را در این استان رونق بخشیده‌است. استان گیلان یکی از قطب‌های مهم تولید کشاورزی در کشور است. قریب به نیمی از تولید محصول برنج و نیز نزدیک به صد در صد از محصول چای و بیش از نیمی از پیله‌ی ابریشم کشور در این استان تولید می‌شود. بهره‌مندی استان گیلان از ساحلی طولانی در دریای خزر، موجب گسترش صنایع شیلات و توسعه‌ی تولیدات مرتبط با آبزیان شده‌است. به گونه‌ای که این استان به لحاظ داشتن نیروی انسانی شاغل در دو بخش ماهی‌گیری و نیز کشاورزی، شکار و جنگل‌داری در مقایسه با دو استان ساحلی دیگر (مازندران و گلستان) در مقام اول قرار دارد. استان گیلان به سبب طبیعت زیبا و ممتاز آن از جمله سواحل مناسب و متنوع و نیز وجود جنگل، رود و کوهستان‌های خرم و مفرح و هم‌چنین مزارع و چشم‌اندازهای زیبا، همواره یکی از مقصدهای گردشگران بوده‌است. با توجه به موقعیت ارتباطی این استان با مرز شمالی کشور و احداث بزرگ‌راه و راه‌آهن و تکمیل طرح کریدور شمال و جنوب، استان گیلان، به توسعه‌ی بیش‌تری در زمینه‌های اقتصادی دیگر، مانند گردشگری دست‌خواهدیافت (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۹۷: ۱۶).

۲-۳-۲- چالش‌های هیدروپلیتیک گیلان

با آن‌که در استان گیلان با کندن یک متر از زمین، به آب خواهیم‌رسید، مردم روستاهای استان از نعمت برخوردار از آب شرب سالم و بهداشتی محروم هستند. برخی ایرادات در زیرساخت‌ها، عدم تأمین منابع اعتباری و یا فرسودگی لوله‌ها و خطوط انتقال آب از جمله مشکلات پیش‌روی حوزه آب شرب روستایی استان

گیلان است. در سال‌های اخیر با توجه به مهاجرت‌های صورت گرفته از دیگر شهرهای کشور به روستاهای استان، دیگر لوله‌های انتقال آب شرب روستایی جواب‌گوی مصرف‌کنندگان نیست. فرسودگی شبکه‌های آبرسانی روستایی، تغییر الگوی مصرف و افت فشار آب از مشکلات روستایان مناطق مختلف استان است. در گیلان ۳۰۱ هزار نفر مشترک آب و فاضلاب هستند و حدود ۱۸۰۰ روستا تحت پوشش آب و فاضلاب روستایی قرار دارند. از منظر هیدروپلیتیک، مشکل عمده‌ی آبی دیگر در استان گیلان، بحث فاضلاب‌ها است. با توجه به این که جمعیت استان متراکم است و تفکیکی بین عمده مناطق جلگه‌ی بین روستاها و شهرها نمی‌توان قائل شد، بنابراین باید مسئله فاضلاب مورد توجه و پشتیبانی باشد و با حساسیت بیش‌تری پیگیری شود. توسعه مناطق مسکونی، تغییر کاربری و جمعیتی که در نقاط مختلف به عنوان مسافر و مقیم حضور دارند، مشکلات مربوط به فاضلاب را افزایش داده‌است. مشکلات ساختاری به لحاظ شبکه‌ها، منابع و آب‌بند آن‌ها در استان گیلان فراوان است و زهکش‌ها و کانال‌ها باید تجهیز شوند (یاسوری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۳).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و همجواری‌ها

استان گیلان با مساحتی معادل ۱۴۰۴۴ کیلومتر مربع یکی از استان‌های شمالی کشور محسوب می‌شود و کمتر از یک درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده و از این جهت در بین استان‌های کشور در جایگاه بیست و هشتم قرار دارد. مرکز استان گیلان، شهر رشت است. استان گیلان از سمت شمال، از طریق دریای خزر، با کشورهای مستقل آسیای میانه و از راه زمینی با جمهوری آذربایجان، از سمت شرق با استان مازندران، از جنوب با استان‌های زنجان و قزوین و از سمت غرب با استان اردبیل هم‌جوار است. استان مرزی گیلان با ۳۳ کیلومتر مرز خشکی و ۲۶۸ کیلومتر مرز آبی و مجموع ۳۰۱ کیلومتر مرز خشکی و آبی، حدود ۱ درصد مرزهای خشکی کشور و حدود ۶ درصد مرزهای آبی کشور و حدود ۳ درصد از مجموع مرزهای آبی و خاکی کشور را شامل می‌شود. استان گیلان از سال ۱۳۹۲ تاکنون (۱۳۹۷) دارای ۵۲ شهر، ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان، ۲۹۰۵ آبادی است که از این تعداد ۲۵۶۷ آبادی دارای سکنه و ۳۳۸ آبادی خالی از سکنه بوده‌است. شهرستان‌های استان عبارت‌اند از: آستارا، استان اشرفیه، املش، بندرانزلی، تالش، رشت، رضوانشهر، رودبار، رودسر، سیاهکل، شفت، صومعه‌سرا، فومن، لاهیجان، لنگرود و ماسال.

نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار

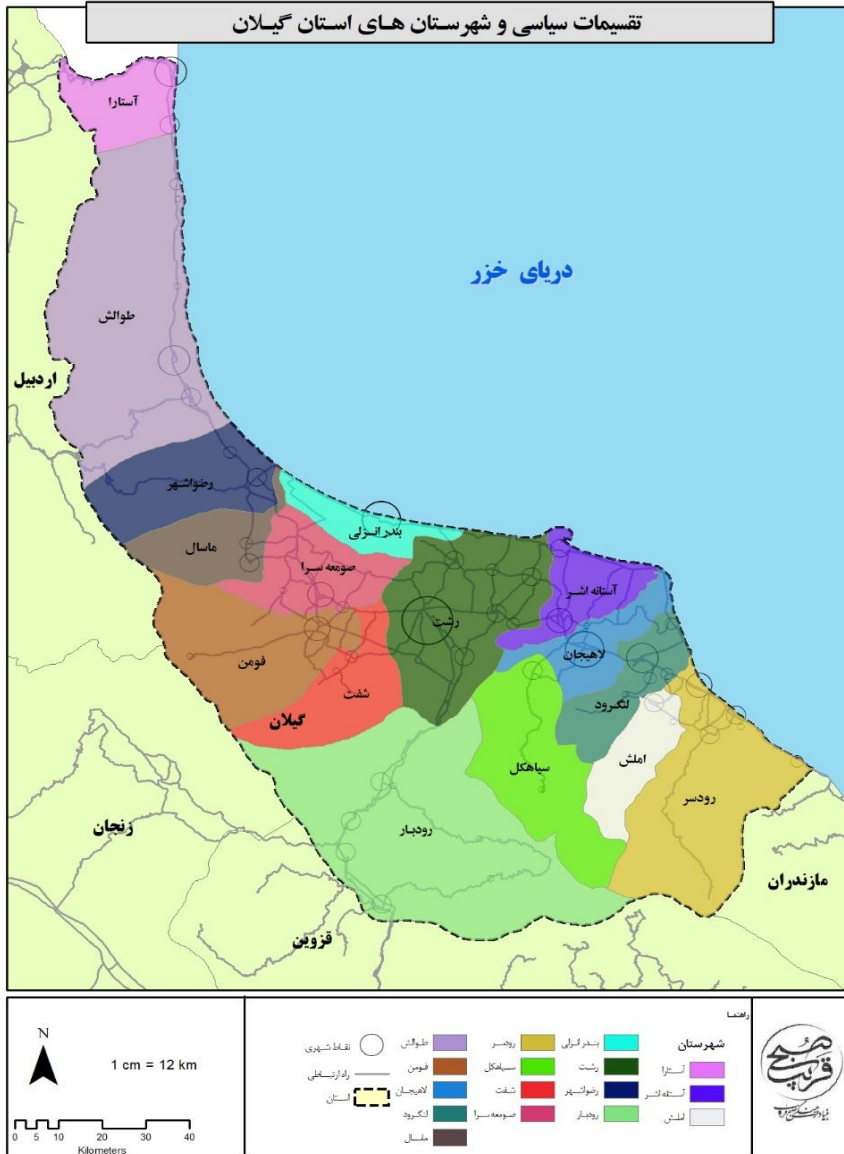
منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

شهرستان رشت با مرکزیت شهر رشت (به عنوان مرکز استان) و پرجمعیت ترین شهر استان مهم ترین جایگاه را در بین شهرستان های استان دارد. شهرستان های رودبار و تالش به ترتیب با داشتن مساحت ۲۵۱۷ کیلومتر مربع (۱۸ درصد از کل استان) و ۲۱۶۰ کیلومتر مربع (۱۵/۳۸ درصد از کل استان) بزرگ ترین شهرستان های استان هستند که این دو شهرستان از نظر مساحتی سهمی معادل ۳۳ درصد مساحت استان را به خود اختصاص داده اند. کمترین مساحت در بین شهرستان های استان مربوط به شهرستان بندرانزلی با مساحت ۲۹۹ کیلومتر مربع (۲/۱۳ درصد از کل استان) است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان گیلان در سال ۱۳۹۸

نام شهرستان	مساحت (Km ²)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای سکنه	تعداد آبادی خالی از سکنه
آستارا	۴۳۰	۲	۴	۲	۸۱	۵۹	۲۲
استانه اشرفیه	۴۲۳	۲	۶	۲	۹۶	۹۳	۳
املش	۴۰۷	۲	۵	۲	۱۴۶	۱۳۱	۱۵
بندرانزلی	۲۹۹	۱	۲	۱	۲۷	۲۶	۱
تالش	۲۱۶۰	۴	۱۰	۵	۳۶۸	۲۸۶	۸۲
رشت	۱۲۱۵	۶	۱۸	۷	۲۸۲	۲۷۸	۴
رضوانشهر	۷۴۸	۲	۴	۲	۱۱۸	۱۰۶	۱۲
رودبار	۲۵۱۷	۴	۱۰	۷	۲۰۷	۱۶۶	۴۱
رودسر	۱۳۵۴	۴	۱۰	۵	۴۲۲	۳۸۶	۳۶
سیاهکل	۹۷۲	۲	۵	۲	۲۴۹	۱۸۸	۶۱
شفت	۵۹۹	۲	۴	۲	۹۹	۹۵	۴
صومعه سرا	۵۸۸	۳	۷	۳	۱۵۲	۱۵۱	۱
فومن	۱۰۰۲	۲	۶	۳	۱۶۹	۱۴۹	۲۰
لاهیجان	۴۰۷	۲	۷	۲	۱۸۵	۱۸۲	۳
لنگرود	۴۵۸	۳	۷	۵	۱۹۶	۱۷۷	۱۹
ماسال	۴۶۵	۲	۴	۲	۱۰۸	۹۴	۱۴
کل استان	۱۴۰۴۴	۴۳	۱۰۹	۵۲	۲۹۰۵	۲۵۶۷	۳۳۸

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان گیلان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)

استان گیلان در بخش باختری البرز شمالی قرار دارد. در این استان دو مورفولوژی متفاوت حاکم است، در بخش جنوبی استان، ارتفاعات بلند و خشن البرز شمالی چهره‌ساز است. بلندترین نقطه استان گیلان، کوه سماموس با ۳۶۷۸ متر ارتفاع در شهرستان رودسر واقع شده است. در حالی که کوهپایه‌ها و دشت ساحلی خزر مورفولوژی تپه ماهوری و دشت‌گونه دارد که با پادگانه‌های دریایی و یا نهشته‌های آبرفتی جوان زمان حال پوشیده شده‌اند. شواهد زمین‌شناسی موجود نشان می‌دهد که در مورفولوژی گفته شده گسله‌های حد کوه و دشت و زمین‌ساخت نقش اساسی دارد. با توجه به عامل ارتفاع در استان گیلان، چهار ناحیه طبیعی به شرح زیر می‌توان تشخیص داد:

اراضی ساحلی: اراضی ساحلی گسترده‌ای هستند که مجموعه نیروهای محیط‌های خشکی و دریایی با یکدیگر در تعامل بوده و متحمل تغییرات کوتاه و درازمدت می‌شوند. برآیند این نیروها و وقوع پدیده‌های زمین‌شناسی، هیدرودینامیکی و اقلیمی سبب تغییر در موقعیت خطوط ساحلی شده و رژیم‌های سواحل پیش‌رونده و پس‌رونده نسبت به دریا را پدید می‌آورند. خط ساحل موقعی در موقعیت خود ثابت می‌ماند که نیروهای خشکی و دریا باهم در تعادل باشند. عدم تعادل در این نیروها و فرآیندها باعث خواهد شد که خط ساحل بالاتر و پایین‌تر از موقعیت قبلی قرار گیرد.

ناحیه جلگه‌ای: جلگه سرزمین پست و همواری است که از آبرفت رودها به وجود آمده است و به دریا یا دریاچه‌ای دائمی ختم می‌شود. هم‌چنین به زمین مسطح و نسبتاً همواری می‌گویند که معمولاً بلندای کمی داشته باشد. این گونه زمین‌ها به روش‌های گوناگون پدید می‌آیند که هر کدام بر حسب مورد نام‌گذاری می‌شوند، مانند جلگه آبرفتی و جلگه ساحلی و هم‌چنین مسیله. نوار جلگه‌ای گیلان بعد از باند ساحلی تا کوهپایه‌های البرز و تالش را به صورت زمین‌های مسطح تقریباً هموار دربر گرفته است که عرض این جلگه با توجه به فعالیت رودخانه‌ها متغیر و شیب این جلگه‌ها عموماً حدود ۵ درصد و کمتر است. از نظر ارتفاعی، محدوده‌ی بین ارتفاع باندهای ساحلی تا ارتفاع ۱۰۰ متر را باید جزء این ناحیه دانست که از آستارا تا چابکسر کشیده شده و نواحی برنج‌کاری گیلان عموماً در این ناحیه گسترش یافته است. دو ناحیه جلگه‌ای در گیلان به شرح زیر قابل تقسیم‌بندی است:

۱- حدفاصل آستارا تا شرق رضوانشهر با پهنای جلگه‌ای کم: در اینجا طول ساحل حدود ۱۱۰ کیلومتر است. عرض جلگه در این محدوده دارای پهنای حدود یک کیلومتر تا چند کیلومتر است.

۲- حدفاصل شرق رضوانشهر تا شرق کلاچای با پهنای جلگه‌ای زیاد: طول ساحل در اینجا حدود ۱۶۰ کیلومتر است. شهرهای انزلی و رشت نیز در این محدوده جای می‌گیرند. پهنای جلگه در این محدوده زیاد بوده و در امتداد مصب سفیدرود به حداکثر می‌رسد و به بیش از ۱۰ کیلومتر در عمق پس کرانه ادامه می‌یابد و تا حدود شرق کلاچای نیز گسترش دارد.

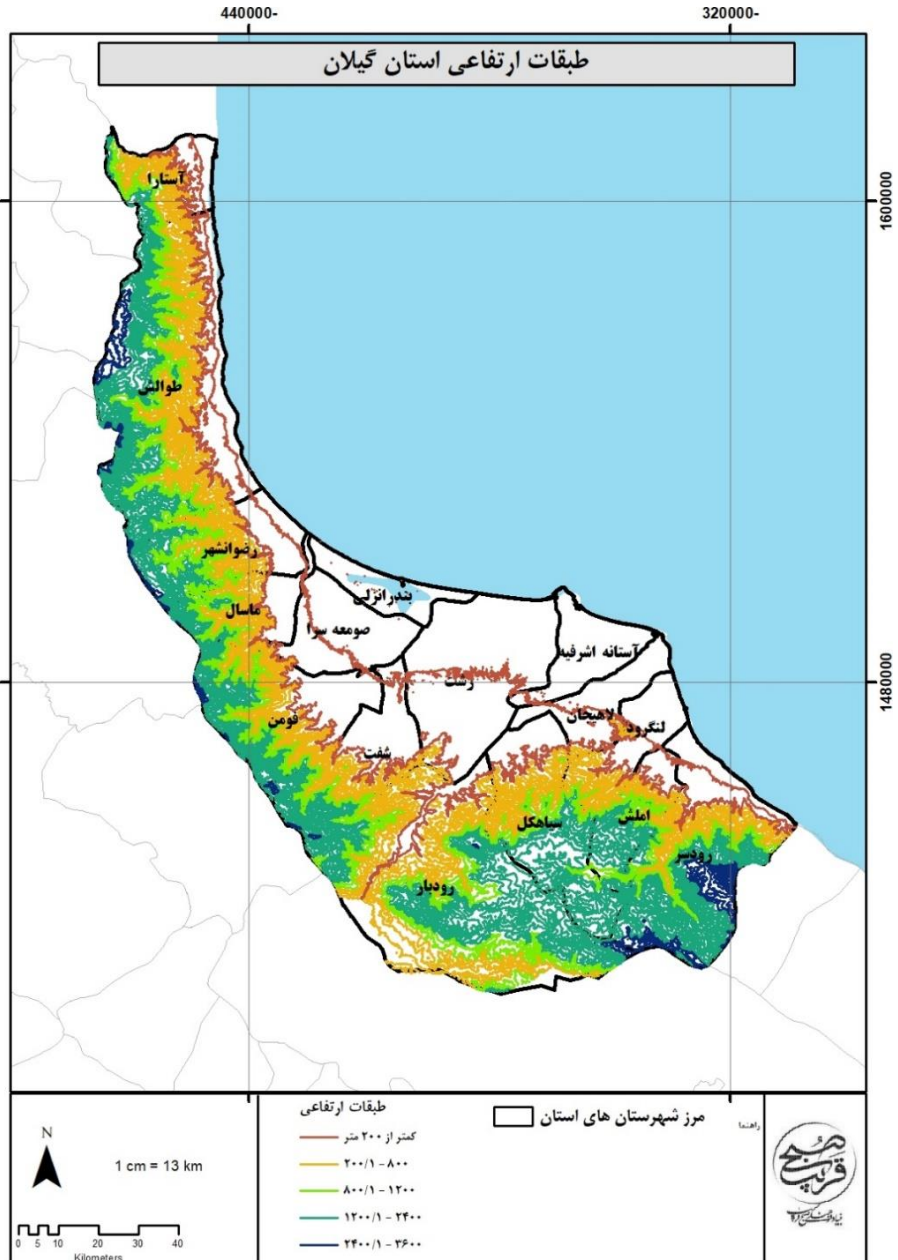
ناحیه کوهپایه‌ای: این ناحیه از ارتفاع ۱۰۰ الی ۵۰۰ متر گسترده شده و غالباً از تپه‌های منفرد و کم‌ارتفاع تشکیل شده است که امروزه جزء مناطق چای‌کاری است و بخش اعظم آن نیز پوشیده از جنگل است ولی با توجه به رشد و توسعه سکونتگاه‌ها عموماً توسعه به این سمت کشیده می‌شود.

ناحیه کوهستانی: این نواحی از ارتفاع ۵۰۰ متر به بالا با شیب بیش از ۲۰ درصد تشکیل شده که دارای منطقه غربی و شرقی در گیلان است. منطقه غربی که جهتی شمالی-جنوبی داشته و رشته کوه تالش از رودخانه آستاراچای تا سفیدرود کشیده شده، بلندترین نقطه آن دارای ۳۳۰۰ متر (قله یکروداغ) ارتفاع است. بخش اعظم این نواحی نیز با مراتع و جنگل‌ها و مراتع پوشیده شده‌اند.

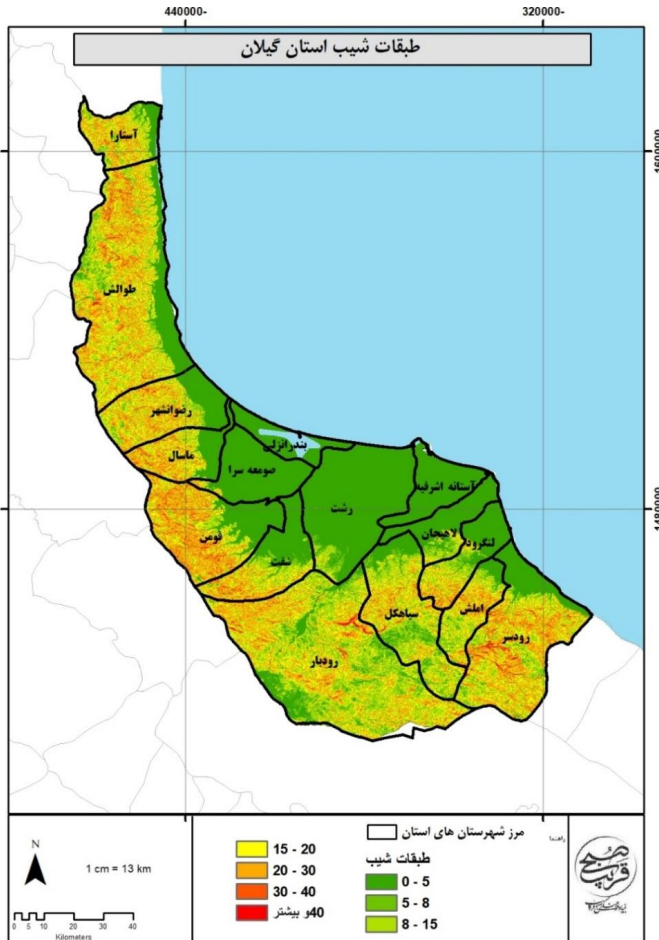
نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان

ناحیه طبیعی	طبقه ارتفاعی (متر)	مساحت (کیلومتر مربع)	درصد از مساحت
اراضی ساحلی	کمتر از ۲۴/۷-	۱۱۵۵/۳	۸/۲۲
ناحیه جلگه‌ای	از ۲۴/۷ تا ۱۰۰ متر	۳۴۱۷/۳	۲۴/۳۳
ناحیه کوهپایه‌ای	۱۰۰-۵۰۰	۳۲۰۲/۴	۱۵/۶۸
ناحیه کوهستانی	بیش‌تر از ۵۰۰ متر	۷۲۶۶/۶	۵۱/۷۵
جمع کل		۱۴۰۴۴	۱۰۰

همانطور که مشاهده می‌شود ناحیه کوهستانی با ۵۱ درصد بیش‌ترین مساحت و ناحیه جلگه‌ای با ۸ درصد کمترین مساحت را به خود اختصاص داده‌است.

نقشه ۴- طبقات ارتفاعی استان گیلان

نقشه ۵- طبقات شیب استان گیلان

۳-۲-۲- آب و هوا و اقلیم

مجاورت با دریای خزر، وزش بادهای محلی، ارتفاع و امتداد کوه‌های البرز غربی و تالش، جابجایی توده‌های هوایی شمالی و غربی و پوشش متراکم جنگلی، از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر آب و هوای استان گیلان است. در استان گیلان انواع مختلف آب و هوا به شرح زیر وجود دارد:

آب و هوای معتدل مرطوب: این آب و هوا مناطق جلگه‌ای و کوهپایه‌ای را در برمی‌گیرد. زمستان‌های معتدل، تابستان‌های گرم و مرطوب و بارندگی سالانه بین ۹۰۰ تا ۲۰۰۰ میلیمتر از ویژگی‌های این نوع آب و هوا است.

آب و هوای مرطوب کوهستانی: این نوع آب و هوا ارتفاعات بیش از ۹۵۰ متر را در برمی گیرد و ویژگی آن داشتن زمستان‌های سرد و پربرف و تابستان‌های معتدل است.

آب و هوای نیمه خشک: این آب و هوا مساحت کمی از استان گیلان در محدوده شهرستان رودبار را در برمی گیرد و مهم‌ترین ویژگی آن بارش کم و خشکی هوا است.

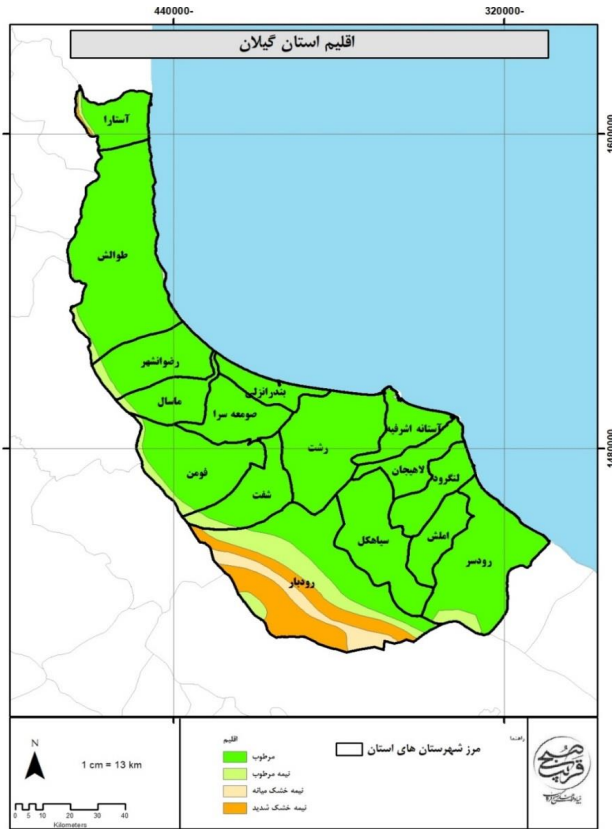
میانگین ریزش جوی سالانه کمی بیش از ۳۴ میلیمتر است. وجود چنین ویژگی‌های اقلیمی سبب شده است تا بین مناظر طبیعی، پوشش گیاهی، حاصل خیزی خاک، زندگی جانوری، نوع معیشت، تراکم جمعیت، شکل بناها، تمدن مادی و فرهنگی استان گیلان با دیگر استان‌های ایران تفاوت آشکاری وجود داشته باشد.

امتداد رشته کوه‌های البرز در غرب و جنوب استان سبب شده تا آب و هوای استان گیلان معتدل و در اکثر نقاط دارای رطوبت بالایی باشد. در واقع استان گیلان مرطوب‌ترین ناحیه‌ی کشور است. میزان بارندگی در این استان به بادهای مرطوبی بستگی دارد که در زمستان از شمال غرب، در بهار از شرق و در تابستان و پاییز از غرب می‌وزند. این بادهای مرطوب دریا را به سوی جلگه گیلان می‌رانند و بر اثر برخورد این توده‌های هوایی با توده‌های هوای مرطوبی که از سوی دریای مدیترانه به سوی دریای خزر می‌آیند، بارندگی‌های فراوان و طولانی رخ می‌دهد.

طبق پهنه‌بندی اقلیم در استان گیلان، بیش‌ترین مساحت استان در پهنه‌های مرطوب و بسیار مرطوب و نیمه مرطوب قرار دارند که بیش‌تر منطبق بر نواحی جلگه‌ای استان و نیز جنگل‌های هیرکانی استان است. هم چنین پهنه‌های اقلیمی نیمه خشک مساحت اندکی از استان به خصوص در منتهی الیه جنوب را شامل می‌شود.

جدول ۸- پهنه‌های اقلیمی استان

پهنه اقلیمی	مساحت (کیلومتر مربع)	سهم (درصد)
خشک	۰/۴۳۰۴۳	۰/۰۰۳
نیمه خشک	۱۱۱/۴۴	۰/۸
مدیتران ای	۴۶۴/۵	۳/۳
نیمه مرطوب	۷۵۰۷/۷	۵۳/۵
مرطوب	۱۷۲۵/۳	۱۲/۳
بسیار مرطوب نوع (الف)	۴۱۵۹/۸	۲۹/۶
بسیار مرطوب نوع (ب)	۷۲/۶	۰/۵
جمع	۱۴۰۴۱	۱۰۰

نقشه ۶- اقليم استان گيلان

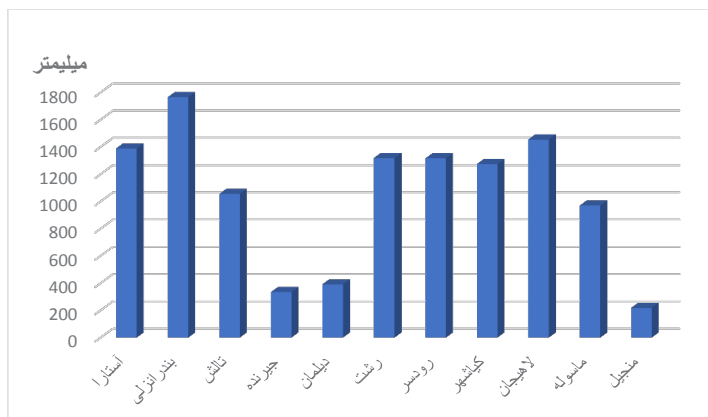
۳-۲-۱- بارش

در تمام ناحیه خزری، بارندگی در خط ساحلی بیشتر از بارش نواحی کوهستانی مجاور است و با حرکت به طرف منطقه کوهستانی از میزان آن کاسته می شود. در قسمت های شرقی ناحیه مقدار بارندگی در دامنه های کوه های جنوب گرگان بیشتر از نقاط مجاور است. در مجموع می توان گفت که در غرب ناحیه، هسته بیشینه بارندگی در نوار ساحلی قرار دارد ولی در شرق ناحیه، منطقه بیشینه بارندگی سالانه در دامنه کوه ها در ارتفاع ۹۰۰ تا ۱۵۰۰ متر مشاهده می شود. به استثنای این منطقه در هیچ جای ناحیه خزری بارندگی با ارتفاع افزایش نمی یابد. در نقشه پهنه های هم بارش استان، بارندگی بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۶۴ بیش تر در بندر انزلی و قسمت هایی از رشت و لاهیجان مشاهده می شود. هم چنین بارندگی زیر ۵۰۰ میلی متر در قسمت های کوچکی از شهرستان

رودبار و بارش میان ۵۰۰ تا ۸۰۰ میلی متر در بخش‌های کوهستانی استان مشاهده می‌شود. به طور کلی پهنه‌های پر بارش (بیش از ۹۰۰ میلی متر) با بخش‌های ساحلی و جلگه‌ای استان انطباق دارند. هم‌چنین بیش از ۸۰ درصد بارش‌های گیلان طی ۶ ماه فصل‌های پاییز و زمستان به وقوع می‌پیوندد که عملاً قابل استفاده‌ی کشاورزی، قابل مهار کردن و ذخیره‌سازی نیست.

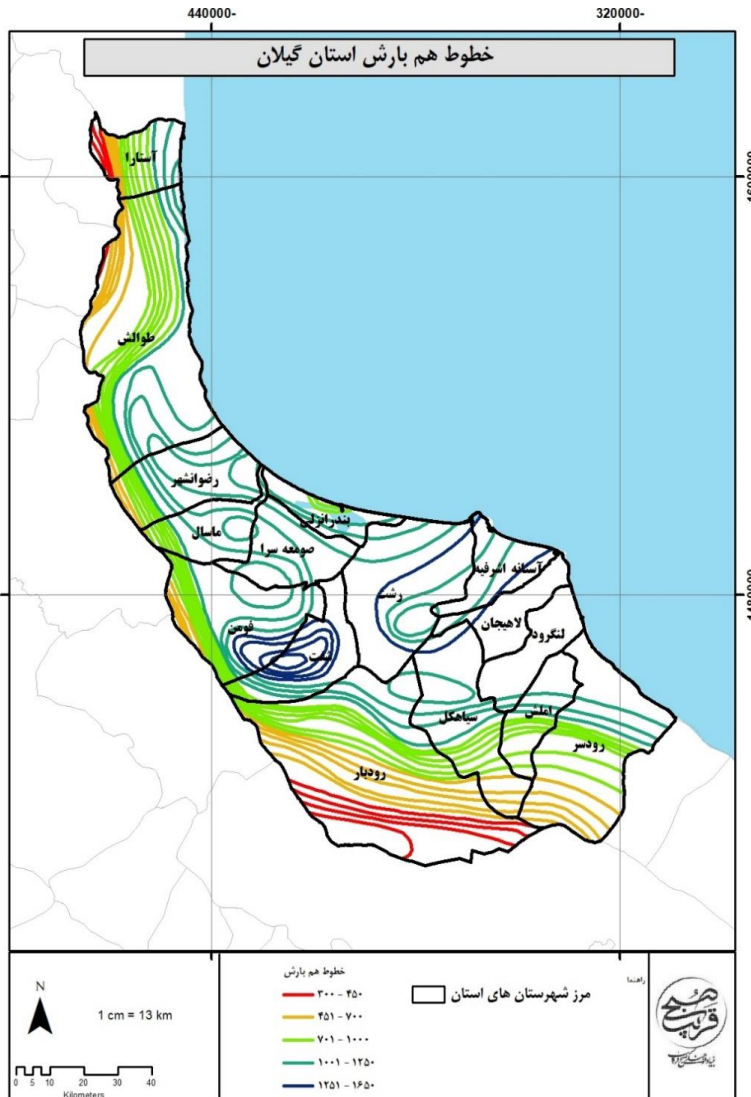
جدول ۹- اطلاعات بارندگی و پارمترهای بارندگی بلندمدت سالانه ایستگاه‌های هواشناسی استان

ردیف	ایستگاه	میانگین دما (سنتی گراد)	میانگین بارندگی (میلیمتر)
۱	آستارا	۱۵/۷	۱۳۸۹/۱
۲	بندرانزلی	۱۶/۶	۱۷۶۴/۷
۳	تالش	۱۶/۵	۱۰۵۴/۷
۴	جیرنده	۱۳/۱	۳۳۳/۹
۵	دیلمان	۱۱/۹	۳۹۱/۴
۶	رشت	۱۶/۴	۱۳۱۹/۱
۷	رودسر	۱۶/۷	۱۳۱۶/۲
۸	کیاشهر	۱۷/۱	۱۲۷۳/۹
۹	لاهیجان	۱۶/۷	۱۴۵۴/۸
۱۰	ماسوله	۱۲/۲	۹۶۹/۶
۱۱	منجیل	۱۸	۲۱۸/۵
	میانگین استانی	۱۵/۵	۱۰۴۴/۲

نمودار ۱- میزان بارش در ایستگاه‌های سینوپتیک استان در درازمدت

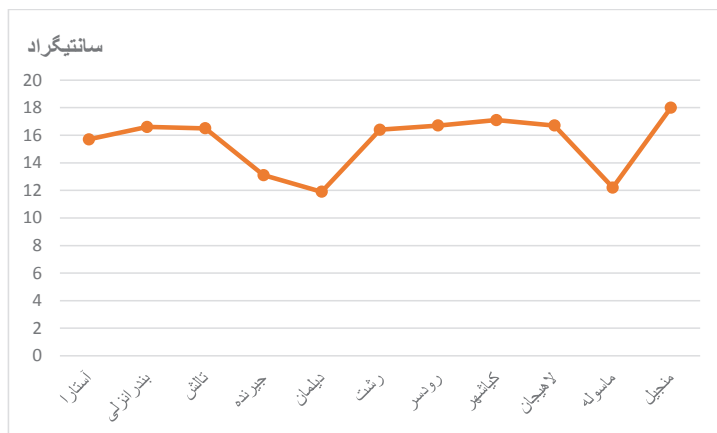
از نظر توزیع فصل بارندگی، بیشترین بارندگی در غرب ناحیه در فصل پاییز متمرکز شده است در صورتی که در قسمت شرقی ناحیه، سهم زمستان و پاییز از بارش سالانه تقریباً یکسان است. در سرتاسر ناحیه خیزی در فصل تابستان، دوره خشکی خود را می گذرانند. البته خشک ترین ماه در غرب ناحیه در اواخر بهار و در شرق ناحیه در اوایل تابستان رخ می دهد.

نقشه ۷- خطوط هم بارش

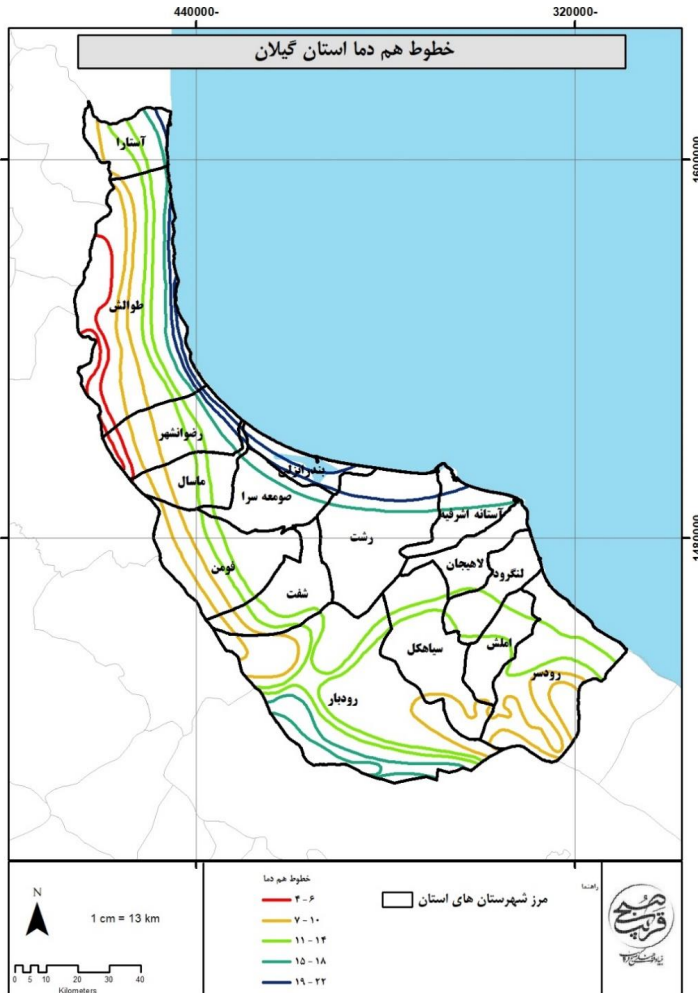
۳-۲-۲-۲-۲-۲-۲-۲-۳

کرانه‌های خزر که به صورت کمربندی از غرب تا شرق کرانه‌های جنوبی خزر را دربرمی‌گیرد، از نظر دما در ناحیه معتدل قرار دارد. در این قلمرو، اعتدال دما متأثر از رطوبت جوی حاصل از همسایگی با خزر است. به همین سبب است که دمای کرانه‌های خزر نسبت به نواحی هم‌عرض در آذربایجان و خراسان بالاتر است. در نقشه هم‌دما ۵ پهنه در سطح استان استخراج گردید که از ۱۲ تا ۵/۲ درجه سانتی‌گراد را شامل می‌شود. پهنه‌های دمایی بین ۱۲ تا ۱۴ درجه بیش‌تر در قسمت‌های جنگلی و کوهستان استان منطبق است اما پهنه‌های ۱۵ تا ۱۷/۵ درجه بیش‌تر با نوار ساحلی و بخش جلگه ای استان هم‌پوشانی دارد. میانگین دمای هوای استان (درازمدت) برابر با ۱۶/۵ سانتی‌گراد است. هم‌چنین میانگین دمای بیشینه و کمینه استان در درازمدت به ترتیب برابر با ۳۷/۳ و ۸/۲- درجه سانتی‌گراد است.

نمودار ۲- میانگین درازمدت دما در استان

در مجموع دمای ژانویه از آستارا به طرف گمیشان و از سواحل به طرف ارتفاعات افزایش دارد. علت این روند افزایشی، دریافت انرژی بیشتر توسط دامنه‌ها در فصل سرد سال است. از طرف دیگر تفاوت ارتفاعی ایستگاه‌ها چندان چشمگیر نیست و به نسبت دوری از دریا مصرف انرژی برای تبخیر آب کمتر می‌گردد. در دوره‌ی سرد سال، تمام خط ساحلی از تأثیر تعدیلی آب دریا به‌رمنده می‌شود و در نتیجه علی‌رغم جهت وزش باد و ورود توده‌های هوایی متفاوت، دمای همه نقاط گرم‌تر و به‌هم نزدیک‌تر است. اما به نسبت دوری از ساحل و افزایش ارتفاع به جهت کاهش اثرات دریا و تأثیر فرایند افت محیطی دما، دما کاهش می‌یابد.

نقشه ۸- خطوط هم دما استان گیلان

۳-۲-۲-۳- رطوبت هوا

در سطح استان رطوبت نسبی هوا در هیچ ماهی کمتر از ۶۰ درصد نیست. بالاترین مقادیر آن در ژانویه و در سواحل غربی دریای خزر مشاهده می‌شود که در آستارا در ماه ژانویه به ۸۵ درصد نیز می‌رسد. هوای زمستان‌ها مرطوب‌تر از تابستان است. اما در تابستان به جهت دماهای بالا، هوا حالت شرجی پیدا می‌کند و غیرقابل تحمل می‌گردد. در تمام منطقه، فصل تابستان از نم نسبی کمتری برخوردار است. اما به جهت این که در تابستان دمای

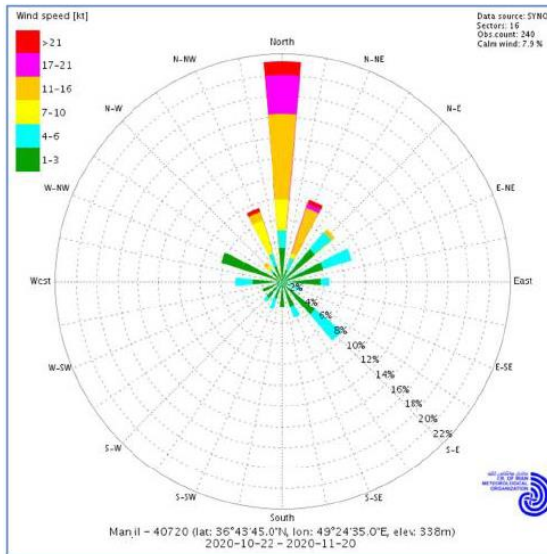
هوا بالا است اکثر مردم احساس رطوبت و به عبارت دیگر حالت شرجی می کنند. در صورتی که در زمستان، پایین بودن درجه حرارت اثر نم نسبی بالا را تعدیل می نماید.

۳-۲-۲-۴- جریان وزش بادهای

گلباد ایستگاه‌های سینوپتیک استان گیلان، بر اساس شاخص سرعت و جهت وزش باد سالانه ترسیم شده است. بر این اساس سرعت بادهای استان از ۰ تا ۳۸ کیلومتر بر ساعت طبقه‌بندی شده است. ایستگاه‌های رودبار و منجیل بیشترین پتانسیل را برای بهره‌گیری از انرژی بادی را دارا هستند زیرا سرعت باد در این ایستگاه‌ها بیش‌تر است. یکی از بادهای محلی معروف استان گیلان، گرمش باد است. گرمش باد وزش هوای خشک و گرمی است که تحت شرایط خاصی در دامنه پشت به باد کوه‌ها ایجاد می‌شود. زمانی که در دامنه رو به باد هوای مرطوب به سمت قله کوه‌ها صعود می‌کند، در صورت داشتن رطوبت کافی، اشباع شده و پس از تشکیل ابر و ریزش جوی رطوبت خود را از دست داده، خشک می‌شود و با گذر از عرض کوهستان در دامنه پشت به باد به طرف ته دره یا دشت نزول می‌کند. باد گرمش باعث افزایش پتانسیل آتش‌سوزی جنگل‌ها، آلودگی هوا، ذوب برف، ایجاد حساسیت و بیماری، تنش گرمایی بر روی محصولات کشاورزی و باغی، افزایش تبخیر و تعرق، از جا کندن درختان و در برخی موارد نیز سبب تخریب سازه‌ها و غیره می‌شود.

جدول ۱۰ وضعیت باد در ایستگاه‌های سینوپتیک استان گیلان

حداکثر باد		باد غالب		نام ایستگاه
سرعت (متر بر ثانیه)	سمت (درجه)	درصد وقوع در ماه	سمت (جهت)	
۹	۳۲۰	۱۱	شمال غربی	آستارا
۵	۵۰	۳۵	شرقی	تالش
۲۳	۳۴۰	۱۱	شمالی	بندر انزلی
۱۲	۲۴۰	۱۰	جنوب غربی	فرودگاه رشت
۱۰	۲۷۰	۱۰	شمال غربی	کشاورزی رشت
۱۵	۳۰	۹	جنوب غربی	کیانشهر
۱۵	۲۰۰	۸	جنوب غربی	لاهیجان
۱۳	۲۸۰	۲۲	شمال غربی	رودسر
۱۰	۲۸۰	۱۱	شمال شرقی	ماسوله
۲۱	۲۰	۲۱	شمالی	منجیل
۲۲	۳۴۰	۲۱	شمالی	چیرنده

شکل ۱- گلباد ایستگاه منجیل

۳-۲-۳- منابع آب

حوضه آبریز دریای خزر یکی از حوضه‌های وسیع ایران بوده و به صورت باریکه‌ای از شمال باختری استان آذربایجان غربی شروع شده، پس از طی دامنه‌های شمالی البرز تا شمال باختری خراسان امتداد می‌یابد و فقط در قسمت حوضه آبریز رودخانه قزل اوزن قسمتی از این حوضه تا کوه‌های زاگرس و کردستان کشیده می‌شود. این حوضه از شریان‌های متعددی شامل ۸۶۴ رودخانه بزرگ و کوچک بهره‌مند می‌گردد. اکثر این رودخانه‌ها که از دامنه‌های شمالی ارتفاعات البرز سرچشمه می‌گیرند، کوتاه، با حوضه آبریز با وسعت کم و در بیش‌تر مواقع سال غیرسیلابی و قابل عبور هستند. حوضه آبریز دریای خزر در ایران شامل منطقه وسیعی از کشور می‌شود. به همین علت، تنها درصد کمی از منابع آب این رودخانه‌ها در داخل سه استان گیلان، مازندران و گلستان تأمین می‌شود که سهم استان گیلان ۶ درصد است و قسمت اعظم حوضه رودخانه‌ها شامل ۷۷ درصد در خارج از این محدوده واقع است. این حوضه در استان گیلان را می‌توان به ۴ زیر حوضه تقسیم بندی نمود. این زیر حوضه‌ها از غرب به شرق به ترتیب عبارت‌اند از حوضه آبریز ارس، حوضه آبریز تالش، حوضه آبریز مرداب (تالاب انزلی) و حوضه آبریز سفیدرود. به طور کلی ۴ محدوده مطالعاتی اصلی حوضه‌های آبریز منطبق

با مرزهای استان گیلان وجود دارند، حوضه‌های فرعی دیگری چون طارم - خلخال، منجیل و طالقان - الموت، مساحت اندکی را شامل می‌شوند.

جدول ۱۱- حوضه های آبریز استان گیلان

حوضه آبریز اصلی	محدوده مطالعاتی	وسعت (کیلومتر مربع)
حوضه آبریز سفید رود	استانه کوچصفهان	۲۵۶۷/۹۹
	منجیل	۲۹۲/۶۹
	طالقان الموت	۸۱۷/۶
حوضه آبریز تالش - مرداب انزلی	تالش	۳۱۴۱/۱۵
	فومنات	۳۷۶۹/۲۴
حوضه آبریز سفید رود - هراز	لاهیجان - چابکسر	۳۳۲۰/۹۵

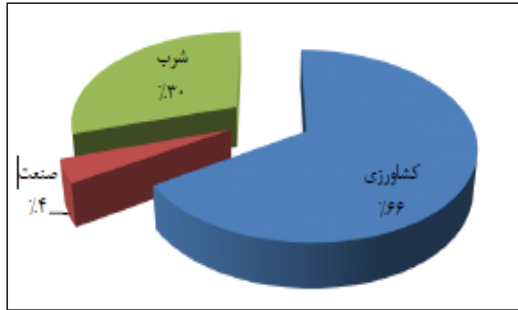
۳-۲-۳-۱- منابع آب سطحی

منابع آب سطحی منطقه به دو بخش آب‌های ساکن و جاری تقسیم می‌شوند که بیش‌ترین نقش را در تأمین آب مورد نیاز بخش‌های مختلف مصرف در استان برعهده دارند. منابع آب ساکن که شامل دریای خزر و آب‌گیرها (تالاب‌ها و استخرها) است از ارزش بسیار بالایی برخوردارند و از گذشته‌های دور در ارتقای سطح زندگی مردم به اشکال مختلف مؤثر بوده است. هرچند استفاده از آب دریای خزر در بخش زراعت امکان‌پذیر نیست، اما همواره مردم این خطه از مواهب خدادادی آن در تأمین نیازهای اساسی زندگی یعنی گوشت سفید، ارتباط تجاری با کشورهای حاشیه و گذراندن اوقات فراغت بهره‌برده‌اند. از مشخصات بارز جلگه‌ی ساحلی در گیلان، وجود تعداد زیادی آب‌گیرهای کوچک و بزرگ در ابتدا، انتها و طرفین مسیر رودها است که تحت تأثیر متقابل عوامل متعددی شکل گرفته‌اند. عمده‌ترین موارد استفاده از آب‌گیرها عبارت‌اند از:

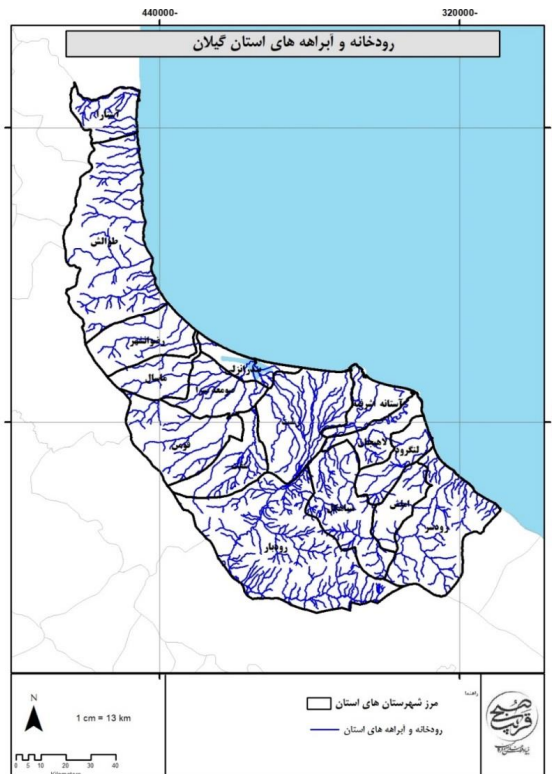
- آبیاری زمین‌های کشاورزی
- جمع‌آوری آب نزولات جوی از روی اراضی‌هایی که خروجی معینی ندارند
- پرورش ماهی
- صید و شکار
- به‌عنوان یک زیستگاه طبیعی
- تنظیم جریان آب رودها در مواقع سیلابی و کاهش اثرات تخریبی آن در قسمت‌های پست پایین رود

وضعیت استان گیلان به لحاظ برخورداری از آب‌های جاری در سطح کشور استثنائی است و تراکم بالای شبکه آبراه‌های در آن، دلیلی بر این ادعا است. از رودهای معروف استان می‌توان سفیدرود، آستارا چای،

حویق، گرکان رود، ماسوله رودخان، پل رود و شلمان رود را نام برد که ویژگی آن‌ها به غیر از سفیدرود شامل داشتن مسیری کوتاه، پر شیب، دره‌های عمیق در دامنه کوه‌ها، حوضه آبرگیر پوشیده از جنگل و تغییرات زیاد در میزان آبدهی روزانه است.

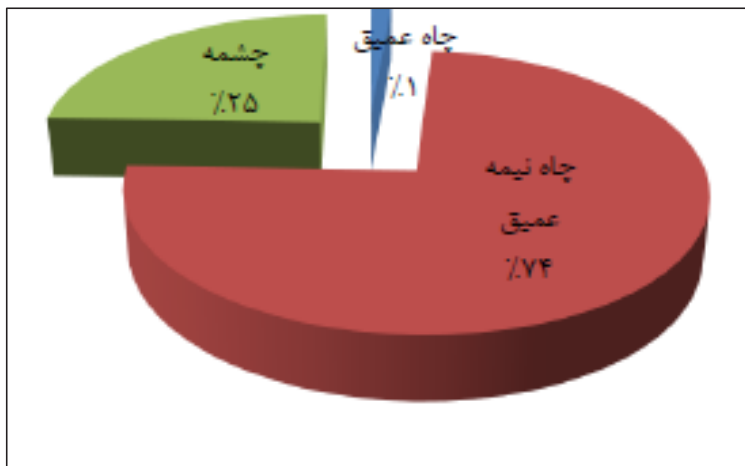
نمودار ۳- مصارف نیاز آبی سالانه استان گیلان در بخش‌های مختلف

نقشه ۹- رودخانه ها و آبراهه های استان گیلان

۳-۲-۲- منابع آب زیر زمینی

منابع آب زیرزمینی در استان گیلان وضعیت بسیار مطلوبی دارد، به گونه‌ای که تعدد رودها و تغذیه مناسب آن‌ها از بستر رودهای اصلی و فرعی و بالا بودن میزان بارش به همراه ضخامت زیاد رسوبات در این محدوده منجر به شکل‌گیری سفره‌های آب شیرین غنی شده است. از طرفی چون شیب سفره‌ها کم است، سطح آب در آن‌ها بالا بوده و سفره‌های در حالت اشباع نیز گنجایش زیادی برای آب‌های نفوذی ندارند. بارندگی در تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی منطقه، نقش اصلی را برعهده دارد. بررسی آب زیرزمینی استان نشان می‌دهد که در سطح استان تعداد ۹۲۵ حلقه چاه عمیق، ۹۴۰۰۴ حلقه چاه نیمه عمیق و ۱۶۱۵۳ چشمه وجود دارد. تخلیه کل سالانه از منابع آب زیرزمینی استان حدود ۷۶۹۰۶۹ میلیون متر مکعب در سال است که ۱۶ درصد از میزان تخلیه آب‌های زیرزمینی مربوط به چاه‌های عمیق استان است.

نمودار ۴- سهم تعداد منابع آب زیر زمینی استان گیلان

۳-۲-۴- پایداری منابع آب

استان گیلان در حوزه آبریز اصلی مازندران قرار دارد و حجم کل منابع آب تجدیدشونده برابر با ۶۶۹۵ میلیون مترمکعب در سال است که از این مقدار ۲۶۸۶ میلیون مترمکعب مربوط به آب‌های زیرزمینی و ۴۰۱۲ میلیون مترمکعب برای آب‌های سطحی است.

جدول ۱۲- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان گیلان

مشخصات جغرافیایی و اقلیمی		
مقدار	واحد	عنوان
معتدل و مرطوب	-	نوع اقلیم
۱۴۰۹۰	کیلومتر مربع	مساحت
	نفر	جمعیت
مازندران	۱	تعداد و نام حوضه‌های آبریز اصلی (درجه ۱)
ارس، لاهیجان - نور، سفیدرود بزرگ، تالش - مرداب انزلی	۴	تعداد و نام حوضه‌های آبریز فرعی (درجه ۲)
۱۰۶۳	میلیمتر	میانگین سالانه نزولات جوی
۱۴۹۷۷	میلیون مترمکعب	متوسط سالانه حجم نزولات جوی
۶۶۹۸	میلیون مترمکعب	حجم کل منابع آب تجدیدشونده
منابع آب سطحی		
مقدار	واحد	عنوان
۴۰۱۲	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۵۴	رودخانه	تعداد رودخانه‌های مهم
۱	رودخانه	تعداد رودخانه‌های مرزی
۱۸۹	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب رودخانه‌های مرزی
۸۰۶۴	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه ها، کفها و کویرها)
۴۳۵۷	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
مقدار	واحد	عنوان
۲۶۸۶	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۴۸۲۵۵	حلقه	تعداد چاه‌ها
۳۳۳	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها
۱۵۷۸۵	دنه	تعداد چشمه‌ها
۳۹۹	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۱	رشته	تعداد قنوات
۱۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوات
میزان کل برداشت و مصارف		
مقدار	واحد	عنوان
۲/۳۷۶	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۴	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۷/۱۰۱۰	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۹/۱۳۸۶	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۹/۱۲۵۳	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۷/۱۱۵	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۳/۱۷	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

شاخص فالکن مارک

فالکن مارک دانشمند سوئدی در مطالعات خود بحران آب را بر اساس مقدار سرانه منابع آب تجدیدپذیر سالانه هر کشور تعریف کرده است. فالکن مارک میزان سرانه آب ۱۷۰۰ مترمکعب در سال را به عنوان شاخص کمبود معرفی کرده است. بر این اساس کشورهایی که دارای سرانه منابع آب سالانه تجدیدپذیر بیش از ۱۷۰۰ مترمکعب هستند، مشکل بحران آب ندارند و کشورهایی که دارای سرانه منابع آب تجدیدپذیر بین ۱۰۰۰ تا ۱۷۰۰ مترمکعب هستند جزء کشورهای با تنش آبی محسوب می‌شوند و کشورهایی که دارای سرانه آب تجدیدپذیر کمتر از ۱۰۰۰ مترمکعب در سال هستند جزء کشورهای با کمبود آب هستند و سرانه آب کمتر از ۵۰۰ مترمکعب در سال، فشار بسیار شدیدی به آن کشور تحمیل می‌کند. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدیدپذیر ایران از مرز ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره‌ی تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدیدشونده استان گیلان بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ (۲۵۳۰۶۹۶ نفر) عدد ۲۶۴۶ به دست آمد. از این رو استان گیلان در محدوده‌ی کم آبی قرار دارد.

جدول ۱۳- شاخص فالکن مارک و وضعیت منابع آبی استان گیلان و ایران

تعیین وضعیت/دسته بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان گیلان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	گیلان
تنش آبی	۱۷۰۰-۱۰۰۰	ایران
کم آبی	۵۰۰-۱۰۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

شاخص سازمان ملل

بنیاد کمیسیون توسعه‌ی پایدار سازمان ملل، میزان درصد برداشت از منابع آب تجدیدپذیر در هر کشور را به عنوان شاخص اندازه گیری بحران آب معرفی کرده است. بر اساس شاخص مذکور هرگاه میزان برداشت آب یک کشور بیش تر از ۴۰ درصد کل منابع آب تجدیدپذیر آن باشد، این کشور با بحران شدید آب مواجه است و اگر این مقدار در حد فاصل ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد، بحران در وضعیت متوسط و چنانچه این شاخص بین ۱۰ تا ۲۰ درصد باشد، بحران در حد متعادل و کمتر از ۱۰ درصد بدون بحران تلقی می‌شود. با توجه به این که در ایران هم اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد.

جدول ۱۴- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
کمتر از ۱۰ درصد	بدون بحران
بین ۱ تا ۲۰ درصد	بحران در حد متعادل
بین ۲۰ تا ۴۰ درصد	بحران در وضعیت متوسط
بیش تر از ۴۰ درصد	بحران شدید آب

حجم آب تجدیدشونده استان گیلان برابر با ۵۰۲۰ میلیون مترمکعب و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) ۶۶۶۷ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدیدپذیر استان گیلان برابر با ۰/۲۰۶ درصد است. بنابراین طبق این شاخص استان در وضعیت بحران در وضعیت متوسط قرار دارد.

شاخص نسبت بحرانی

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف کرده‌اند. هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگتری باشد. فشار بیش تری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف کننده‌گان پایین دست کاهش می‌یابد.

$$CR = W/WA$$

W = آب برداشت شده

WA = منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)

جدول ۱۵- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

شاخص‌ها	محدوده بحرانی
بدون تنش	۰/۱-۰
تنش آبی کم	۰/۲-۰/۱
تنش آبی متوسط	۰/۴-۰/۲
تنش آبی زیاد	۰/۸-۰/۴

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان گیلان در سال ۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=1386/6698=0/206$ تنش آبی زیاد

منابع آب سطحی استان $CR=1010/6698=0/150$ تنش آبی زیاد

منابع آب زیرزمینی استان $CR=376/6698=0/056$ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص های ارائه شده در این قسمت، مشخص شد که استان گیلان در مرحله بدون تنش قرار دارد. شایان ذکر است که این استان در مرحله بحران آب قرار ندارد چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و هم چنین شاخص نسبت بحرانی، این استان در محدوده بحران متوسط آب قرار دارد.

۳-۲-۵- کشاورزی استان

آنچه که در ویژگی های منطقه گیلان چشم گیر است، همبستگی عمیق میان طبیعت محیط و اشکال فعالیت های اقتصادی است. طبیعت گیلان با اقلیم معتدل و مرطوب، خاک های آبرفتی و حاصلخیز جلگه ای، رودخانه های فراوان و پر آب ناشی از بارش کافی، جنگل های انبوه و وسیع، مراتع طبیعی و حتی رویش زیرین جنگلی، قلمرو دریایی مملو از انواع آبزیان، تالاب ها و لاگون های ساحلی، کرانه های ماسه ای در امتداد ساحل و حیات وحش غنی جملگی زمینه ساز اصلی و طبیعی فعالیت های اقتصادی در استان گیلان را تشکیل می دهند. کشاورزی مهم ترین شاخص فعالیت اقتصادی در گیلان است و زندگی و معاش بخش وسیعی از مردم این استان از طریق فعالیت های کشاورزی تأمین می شود. هرچند که استان گیلان در کلیت خود به عنوان یک سرزمین حاصل خیز و مناسب فعالیت های کشاورزی شناخته شده است، لیکن شرایط محیطی از قبیل اقلیم، ارتفاع، جنس خاک، قابلیت دسترسی به آب در همه جا به طوریکسان و یکنواخت فراهم نیست. مهم ترین کانون های فعالیت کشاورزی در گیلان همان نواحی جلگه ای یا اراضی پست ساحلی هستند که در ارتفاعی کمتر از ۱۰۰ متر از سطح دریای آزاد قرار دارند.

جدول ۱۶- میزان تولید و مساحت زیر کشت دارای اراضی زراعی

نوع بهره برداری	تعداد بهره برداری	مساحت (هکتار)
کشت	۲۰۷۵۰۸	۱۵۵۴۲۶
آیش	۷۸۷	۵۸۶۱
کل	۲۰۹۲۳۶	۱۶۱۲۸۷

مساحت اراضی کشاورزی استان در سال ۱۳۹۳ در حدود ۲۰۹۷۶۵ هکتار شامل اراضی زیر کشت محصولات زراعی، باغ و قلمستان بوده که مساحت اراضی زراعی ۱۴۹۳۵۶ هکتار و باغ و قلمستان ۶۰۴۰۹ هکتار گزارش شده است. هم چنین مساحت اراضی کشاورزی آبی استان در حدود ۱۴۷۹۶۳ هکتار بوده است. سطح کاشت و مقدار تولید محصولات عمده کشاورزی طی سال زراعی ۹۳-۱۳۹۲ طبق نتایج این سرشماری به شرح زیر است:

جدول ۱۷- محصولات عمده کشاورزی استان

تولید (تن)	سطح کشت (هکتار)	محصول
۱۱۵۶۲۹۹	۲۳۸۰۱۲	شلتوک
۲۴۴۸۰	۱۳۹۹۶	گندم
۱۰۶۸۰	۶۴۷۰	جو
۰	۱۲۵۰۵	آیش
۱۶۳۲۲	۴۱۷۸	باقلاي مازندرانی
۱۲۵	۹۳	لوبیا سفید
۸۰	۶۲	لوبیا قرمز
۷۲۲	۵۳۴	لوبیا چیتی
۳۰۳۵	۷۶۴	لوبیا سبز
۵۰۹	۴۰۲	لوبیا چشم بلبلی
۱۶۳۱۵	۶۸۱۶	لوبیا کشاورزی
۶۸	۷۰	نخود
۲۵۸۹	۲۶۶۲	عدس
۵	۶	ماش
۸۱۲۶	۸۸۰	خیار
۳۲۴۷	۲۷۲	خرزهره
۷۱۳۳۸	۲۹۶۱	هندوانه
۲۱۶۴۶	۱۰۱۱	کدو
۵۶۴۳	۳۳۱	پیاز
۶۹۵۱	۴۷۹	سیب زمینی
۹۲۱۳	۱۴۱۸	سیر
۱۱۵۲۴	۷۰۱	بادمجان
۶۳۰۲	۵۷۶	گوچه فرنگی
۴۵۵۰۰	۵۸۷۰	سبزیجات برگی
۸۳۹۴۷	۵۰۲۳	سبزیجات غده ای
۴۳۸۲	۳۲۲	فلفل
۱۸۸۵۶	۳۴۹۱	شیدر
۶۸۴۹	۱۰۵۵	یونجه
۷۲۵	۱۱۶	ذرت علوفه ای
۱۴۹۲	۳۳۰	ذرت دان های
۱۱۳۳	۱۸۶	سورگم

۳-۲-۶- پوشش گیاهی و جانوری

جنگل‌های شمال در استان‌های گیلان، مازندران و گلستان به صورت نواری با طول تقریبی ۸۰۰ کیلومتر و عرض ۲۰ تا ۷۰ کیلومتر استمرار داشته و مناطق وسیعی از کوهستان تا کوهپایه و قسمتی از مناطق جلگه‌ای را پوشانده‌اند. جنگل‌های شمال در دوران سوم زمین‌شناسی حدود ۵ میلیون سال قبل به‌وجود آمد و به همین دلیل به عنوان یکی از کهن‌ترین جنگل‌های جهان به‌شمار می‌رود. گونه‌های درختی فراوان از قبیل راش، ممرز، بلوط، انجیلی، توسکا، خرمنندی، پلت، شیردار، نمدار، ون و سایر گونه‌ها در جنگل‌های استان یافت می‌شود.

جدول ۱۸- مساحت پارک‌های جنگلی طبیعی، فضاهای سبز و ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان در پایان سال ۹۸

پوشش گیاهی	مساحت (هکتار)
پارک‌های جنگلی طبیعی	۲۱۲۶۳
فضاهای سبز	۸۲۹
ذخیره‌گاه‌های جنگلی	۳۸۸۶
جمع کل عرصه‌های جنگلی	۸۰۹۶۹۸

جدول ۱۹- مساحت جنگل‌ها، مراتع و پدیده‌های بیابانی تا سال ۱۳۹۸

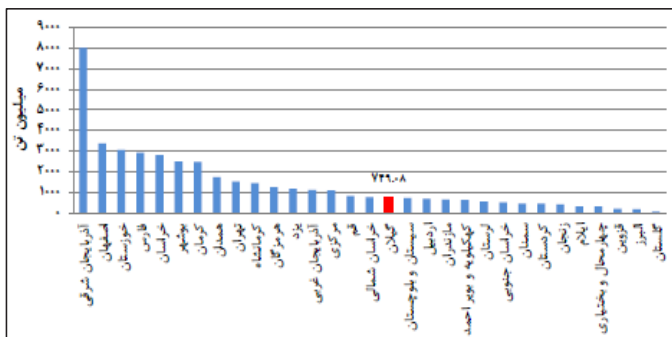
شرح		مساحت (هکتار)
جنگل		۵۶۴۷۱۲
مرتع	خوب (پرتراکم)	۵۱۰۰۰
	متوسط (نیمه تراکم)	۱۶۶۹۰۰
	فقیر (تراکم کم)	۲۷۰۸۶
بیابان		۰

استان گیلان از مهم‌ترین و ارزشمندترین زیستگاه‌های حیا وحش موجود در ایران است. تنوع جانوران استان گیلان بسیار زیاد بوده، به گونه‌ای که از مهم‌ترین مناطق پراکندگی پستانداران و پرندگان ایران است. پستانداران از نظر تعداد گونه‌ها نسبت به دیگر گونه‌های جانوری نظیر پرندگان، جمعیت کمتری را شامل می‌شوند اما به لحاظ ویژگی‌های اکولوژیک و نقش آن‌ها در زنجیره‌ی غذایی و ایجاد تعادل حیاتی در اکوسیستم‌های مختلف از ارزش و اهمیت زیادی برخوردارند. از مهم‌ترین پستانداران این استان می‌توان قوچ وحشی و بز کوهی را نام برد. این حیوانات همراه با انواع مختلف گوزن‌ها (مارال یا گاو وحشی و شوکا) آهوان و تعداد زیادی خوک

وحشی (گراز) عمده ترین شکار و طعمه حیوانات گوشتخوار را تشکیل می دهند. خرس قهوه‌ای (بزرگ‌ترین پستاندار استان گیلان) اسب، ببر، خرگوش، سگ، سنجاب، پلنگ، سیاه گوش، گربه وحشی (به زبان محلی؛ ایشیتکا)، شغال، کفتار، روباه، گاوهای کوهان‌دار، گاو میش، فک خزر (تنها گونه پستاندار آبی در استان گیلان که گوشتخوار است)، گورکن، شنگ (که به سگ آبی و یا سمور آبی معروف است) و گراز از دیگر پستانداران این استان هستند. استان گیلان به دلیل دارا بودن سواحل طولانی و آبگیرهای طبیعی به ویژه تالاب انزلی و دریاچه‌های آب شیرین و پوشیده از نزارهای انبوه خود از مناطق مهم و متنوع پرندگان بومی و مهاجر است. قرقاول، کبک و انواع بلدرچین از پرندگان مهم بومی منطقه هستند. سالانه ۹۰ تا ۹۲ میلیون از انواع اردک، غاز و قو در مسیر مهاجرت به جنوب، یک تا سه ماه از عمر خود را در استان گیلان سپری می کنند. حضور پرندگان در این منطقه علاوه بر تغذیه و معیشت، از جهاتی دیگر نیز حائز اهمیت است از جمله کنترل امراض و آفات گیاهی در آب‌بندها و آبگیرهای طبیعی، مبارزه بیولوژیکی با امراض و آفات کشاورزی، تأمین کود مورد نیاز گیاهان، بالا بردن میزان حاصل خیزی خاک و از بین بردن حشرات و جوندگان موذی. در نتیجه تحقیقات صورت گرفته مشخص شده است که کلیه ماهیان حوزه شمال اعم از دریا و رودخانه بالغ بر ۹۶۷ گونه است. ماهیان این استان عبارت‌اند از فیل ماهی، شیب، اوزون برون، تاس ماهی، کپور، ماش ماهی، سس ماهی، سیم، اردک ماهی، آزاد ماهی، اسبله، سفید ماهی، سوف، قزل آلا، کفال، کولی، کیلکا، مار ماهی و ماهی شور. علاوه بر این انواع خزندگان همچون مارها، سوسمارها و لاکپشت‌ها در این استان به وفور یافت می شوند.

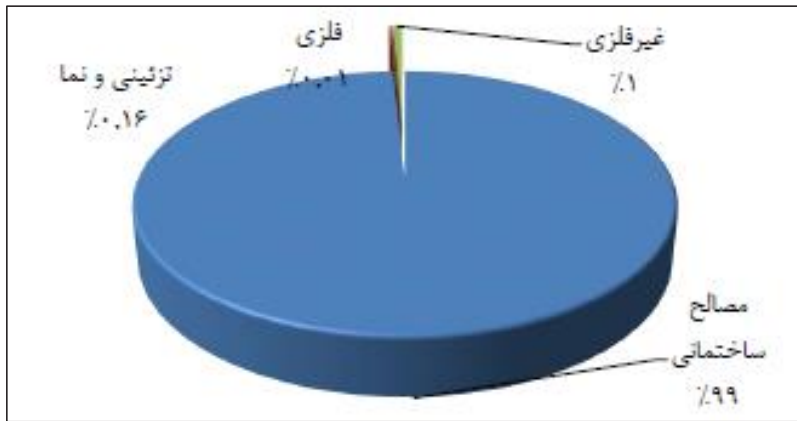
۳-۲-۷- وضعیت کانسارهای معدنی

بر اساس آمارهای وزارت صنعت، معدن، تجارت، استان گیلان با ذخیره ۷۴۹ میلیون تن از لحاظ میزان ذخایر معدنی رتبه ۱۷ کشور را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۵- میزان ذخایر مواد معدنی استان‌ها

مصالح ساختمانی با ذخیره بیش از ۷۴۲ میلیون تن حدود ۹۹ درصد از ذخایر مواد معدنی استان را دربر گرفته است. میزان ذخیره فلزی نیز کمترین میزان را در این استان داراست.

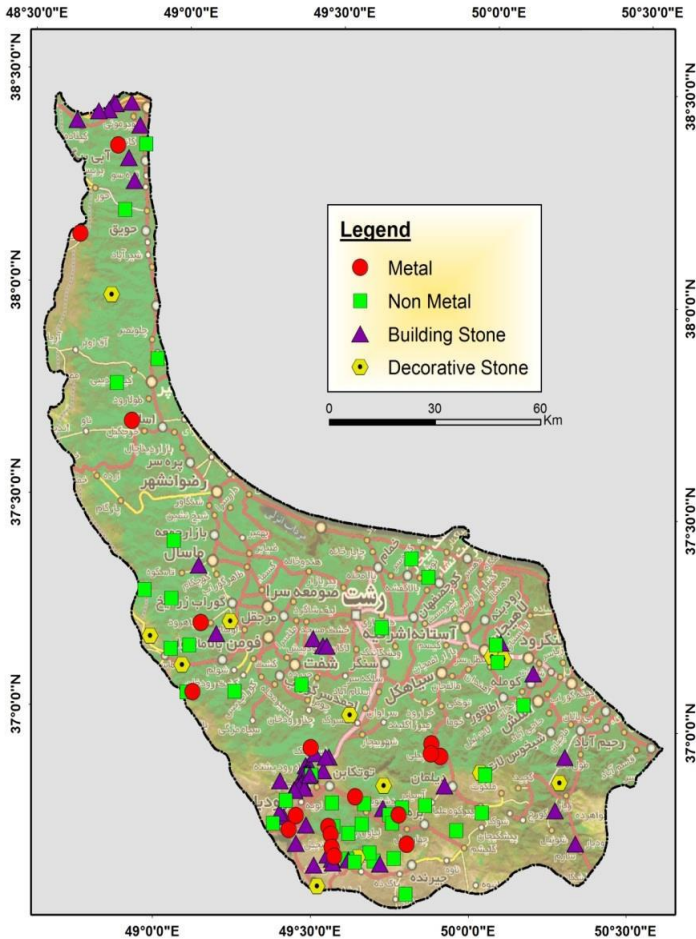

نمودار ۶- درصد ذخایر انواع مواد معدنی در استان گیلان

مجموع برداشته‌های معدنی موقت (اجازه برداشت‌ها) یکساله بالغ بر ۱۴ میلیون ۵۰۰ تن مصالح و مواد معدنی بوده است که هم‌اکنون در استان گیلان ۵۶ معدن دارای پروانه بهره‌برداری است که پشتیبان عمران و آبادانی استان گیلان هستند. (سازمان صنعت، معدن و تجارت استان گیلان، ۱۳۹۹)

جدول ۲۰- مشخصات عمومی معادن در حال بهره‌برداری بر حسب نوع استخراج در سال ۹۷

ارزش بهره‌برداری (میلیون ریال)	مقدار بهره‌برداری (هزارتن)	تعداد شاغلین	تعداد معادن		نوع استخراج
			نحوه مدیریت		
			عمومی	خصوصی	
۸۸۴۷۸	۹۰۴	۸۶	۳	۲۱	استخراج شن و ماسه
۷۸۲۵۴	۶۲۴	۶۸	۰	۱۱	استخراج سنگ لاشه
۴۷۸۱۵۹	۴۴۹۴	۳۶۴	۱	۲۱	استخراج سنگ آهک
۲۱۱۹۹	۵۳	۵۶	۰	۴	سایر فعالیت‌ها
۶۶۶۰۸۹	۶۰۷۵	۵۷۴	۵	۵۷	کل

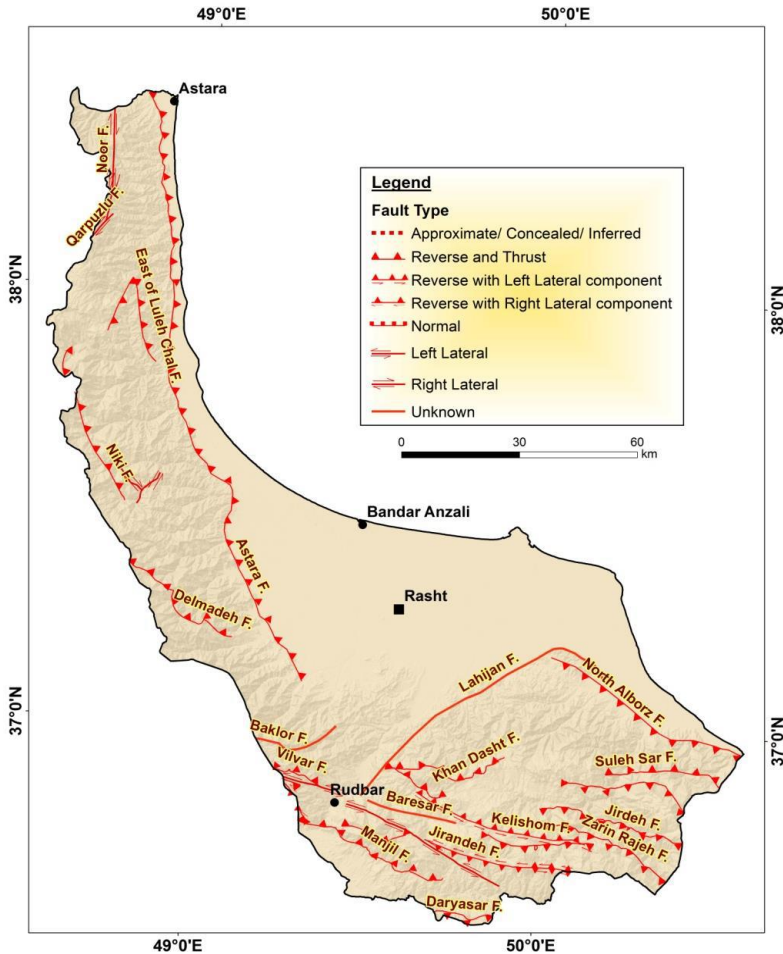
نقشه ۱۰- پراکنندگی گروه‌های معدنی استان گیلان

۳-۲-۸- مخاطرات محیطی

۳-۲-۸-۱- زلزله

اکثر زمین‌لرزه‌های استان گیلان، ناشی از حرکات زمین در اطراف گسل‌های فعال منطقه است. این گسل‌های قدیمی به علت فرو رانش پوسته خزر به زیر پوسته البرز به وجود آمده‌اند. بلندی‌های تالش عموماً شامل گسل‌های رورانده با روند خاوری - باختری و یا شمال باختری - جنوب خاوری است. کم‌ترین تراکم در بخش خاوری استان دیده می‌شود. این تراکم در بخش‌های مرکزی گیلان به حداکثر خود می‌رسد که روند غالب آن‌ها تقریباً

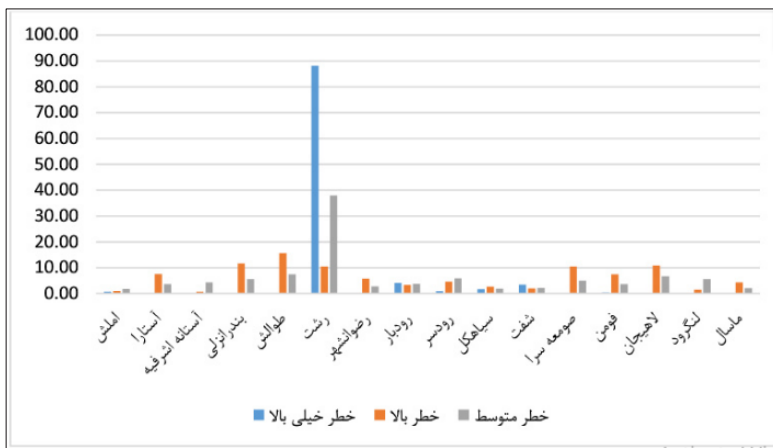
خاوری - باختری است. با این حال تعدادی خطواره نیز که روندشان به شمالی - جنوبی نزدیک است، در این محدوده و به تعداد بیش تر در باختر استان قابل مشاهده است که از نظر اندازه، جزء گسل های اصلی گیلان محسوب می شوند.

نقشه ۱۱- موقعیت گسل های اصلی استان گیلان

بر اساس آیین نامه ۲۸۰۰ مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، پهنه بندی نسبی خطر زمین لرزه در استان گیلان تنها ۲ پهنه بسیار پرخطر و پهنه پرخطر وجود دارد. قسمت عمده ای مساحت استان در پهنه پرخطر است و پهنه بسیار پرخطر شامل شهرهای پهنه جنوبی از جمله لوشان، رودبار، چیرنده، ماسوله، بره سره تو تکابن و منجیل می شود.

بر این اساس از مجموع ۱۶ شهرستان استان ۱۱ شهرستان به طور کامل در پهنه پرخطر قرار گرفته‌اند و تنها ۵ شهرستان هستند که در دو پهنه پرخطر و بسیار پرخطر قرار دارند که از سهم جمعیتی واقع در پهنه بسیار پرخطر در بین این ۵ شهرستان، بیش‌ترین سهم مربوط به شهرستان رودبار است، به نحوی که بیش از ۸۵ درصد جمعیت روستایی و ۱۰۰ درصد جمعیت شهری این شهرستان در پهنه بسیار پرخطر قرار دارند و کمترین سهم جمعیتی نیز مربوط به شهرستان‌های رودسر و سیاهکل است که سهم بسیار ناچیز و نزدیک به صفر جمعیت آن در پهنه بسیار پرخطر قرار دارند.

نمودار ۷- سهم جمعیت شهرستان‌های استان بر حسب قرارگیری در پهنه‌های خطر زلزله

با توجه به مشخصات زمین‌لرزه‌هایی که قادر به ایجاد پارامترهای جنبش زمین هستند، زمین‌لرزه‌های طراحی مطابق با آیین‌نامه طراحی ساختمان‌ها در برابر زلزله (استاندارد ۲۸۰۰) مناطق مختلف کشور را از دیدگاه خطر لرزه‌ای به چهار قسمت تقسیم می‌نماید. این چهار قسمت عبارت‌اند از:

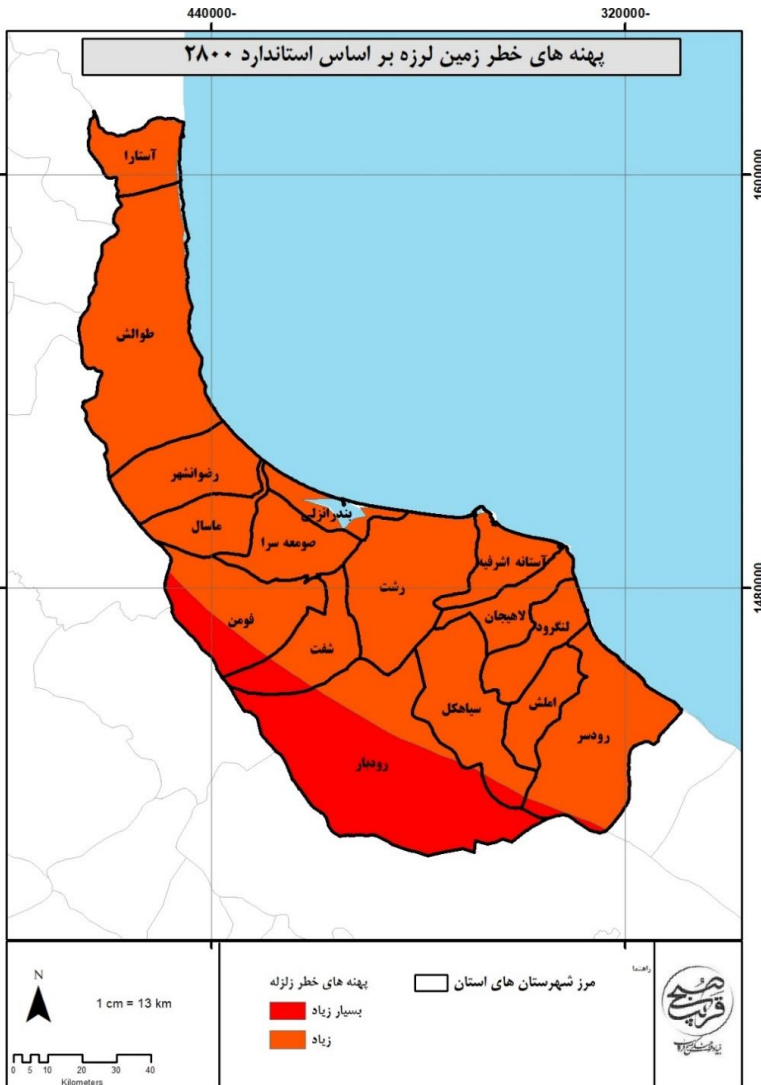
مناطق با خطر نسبی خیلی زیاد (شتاب $g \leq 0.35$)

مناطق با خطر نسبی زیاد (شتاب $g = 0.30$)

مناطق با خطر نسبی متوسط (شتاب $g = 0.25$)

مناطق با خطر نسبی کم (شتاب $g \geq 0.20$)

بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، بیش‌ترین وسعت گستره‌ی استان گیلان در محدوده‌ی با خطر نسبی زیاد قرار دارد. به سمت جنوبی استان خطر زمین‌لرزه افزایش می‌یابد. به‌طوری‌که جنوبی‌ترین بخش استان، دارای خطر نسبی بسیار زیاد است.

نقشه ۱۲- پهنه‌های خطر زمین‌لرزه بر اساس استاندارد ۲۸۰۰

۳-۲-۸-۲- سیل

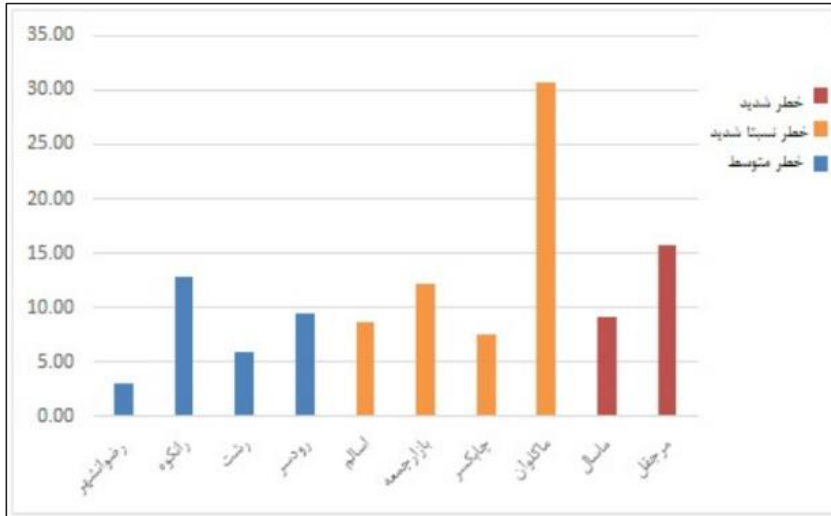
پهنه‌های پرخطر و نسبتاً پرخطر سیل بیش‌تر بر نواحی جلگه‌ای و کوهستانی منطبق است. در نواحی کوهستانی به دلیل شیب زیاد و پوشش گیاهی ناچیز خطر سیل افزایش می‌یابد. هم‌چنین در نواحی جلگه‌ای به علت از بین رفتن پوشش گیاهی، افزایش مساحت محیط ساخته شده (توسعه سکونتگاه‌ها، فرسایش و نابودی خاک‌ها)، تراکم بالای آبراهه‌ها و حجم بالای بارندگی سالیانه، خطر سیل بسیار زیاد است. اما در نواحی پایکوهی و بخشی از نواحی کوهستانی که با جنگل‌های استان همپوشانی دارد به دلیل پوشش جنگلی متراکم، خطر سیل نیز کمتر است. هم‌چنین در نواحی ساحلی نیز خطر سیل متوسط است.

بر اساس این طبقه‌بندی، بستر رودخانه سفیدرود جز طبقه با خطر سیل خفیف قرار دارد و بستر تالاب انزلی در طبقه با خطر عادی قرار گرفته‌است. مهم‌ترین رودخانه‌های منطقه که جزء طبقه با خطر شدید هستند عبارت‌اند از: رودخانه‌های پیش رود، شاندری و پلنگ رود (ماسوله رودخان) که از میان شهرستان صومعه‌سرا عبور می‌کنند و به تالاب انزلی می‌ریزند.

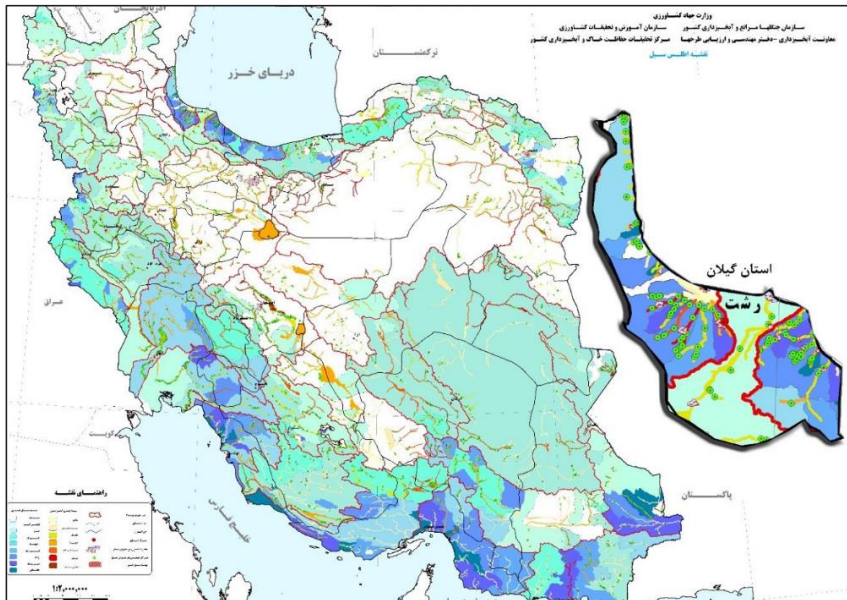
جدول ۲۱- مساحت پهنه‌های خطرپذیر استان گیلان

نام شهر	میزان خطرپذیری	مساحت پهنه واقع در بستر (هکتار)	کل مساحت (هکتار)	سهم (درصد)
رانکوه	متوسط	۲۶	۲۰۰	۱۲/۷۸
رشت	متوسط	۶۰۷	۱۰۲۴۴	۵/۹۲
رودسر	متوسط	۱۶۵	۱۷۵۱	۹/۴۰
اسالم	نسبتاً شدید	۴۴	۵۰۵	۸/۶۳
بازار جمعه	نسبتاً شدید	۴۱	۳۳۴	۱۲/۲۴
چابکسر	نسبتاً شدید	۷۵	۹۹۴	۷/۵۸
ماکلوان	نسبتاً شدید	۳۸	۱۲۴	۳۰/۴
ماسال	شدید	۶۳	۶۹۲	۹/۱۷
مرجقل	شدید	۵۷	۳۶۵	۱۵/۶۸

بر این اساس سه شهر مرجقل، ماکلوان و رانکوه بیش‌ترین سهم مساحت متداخل با بستر رودخانه‌ها را داشته‌اند که در سه طبقه شدید، نسبتاً شدید و متوسط واقع می‌شده‌اند، از نظر میزان مساحت متداخل نیز، شهر رشت با تداخل حدود ۶۰۷ هکتار از مساحتش در بستری با خطر متوسط بیش‌ترین مساحت را به خود اختصاص داده‌است.

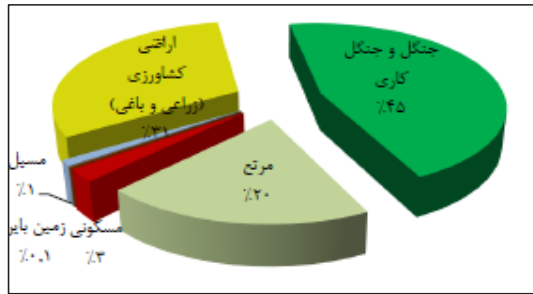
نمودار ۸- سهم مساحت شهرهای واقع در بسترهای پر مخاطره سیل خیز

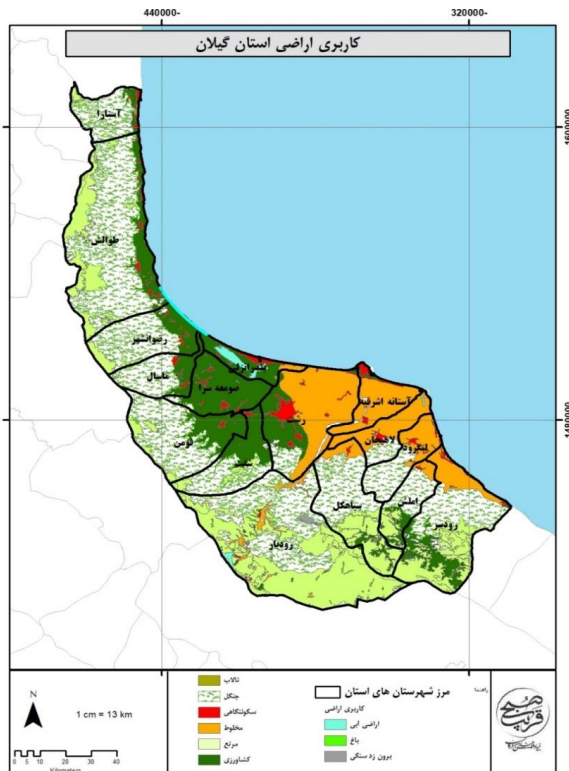
نقشه ۱۳- اطلس سیل ایران و استان گیلان

۳-۲-۹- کاربری اراضی

بیش از ۴۵ درصد مساحت استان گیلان را جنگل و جنگل کاری تشکیل داده است و پس از آن زمین های کشاورزی ۳۱ درصد و مراتع نیز ۲۰ درصد از وسعت استان را به خود اختصاص داده است.

نمودار ۹- سهم اراضی استان گیلان

نقشه ۱۴- کاربری اراضی استان گیلان

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت شده

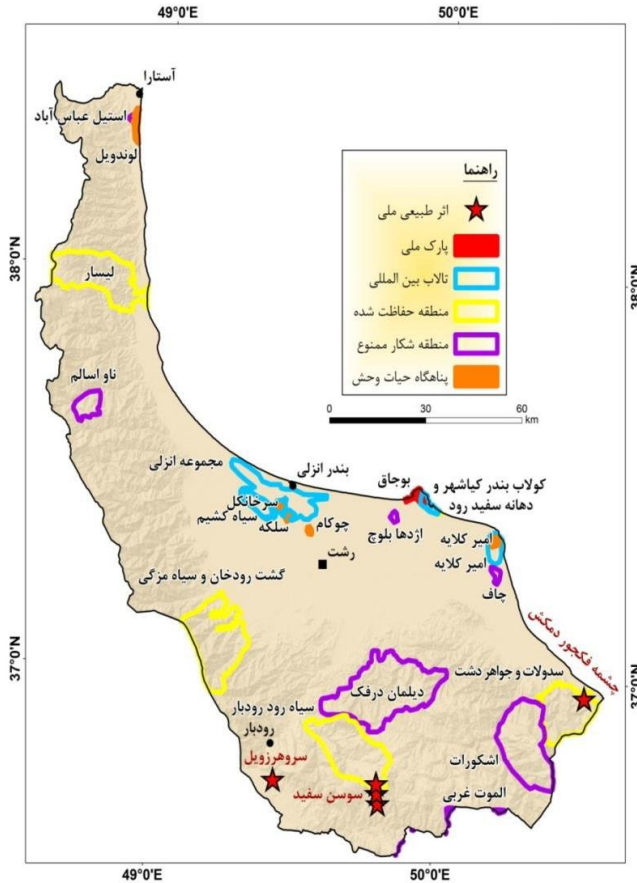
بر اساس گزارش اداره کل حفاظت محیط زیست استان گیلان، مناطق تحت مدیریت استان شامل ۱۰ منطقه حفاظت شده، پارک ملی و اثر طبیعی- ملی (۸۸۱۹۳/۶۶ هکتار) و ۶ منطقه شکارممنوع و تالاب بین المللی انزلی (۱۸۹۴۰۴/۳۷ هکتار) و هم چنین ۵ پناهگاه حیات وحش (۴۰۵۵/۲۴ هکتار) است.

جدول ۲۲- موقعیت و مساحت مناطق حفاظت شده استان

موقعیت	مساحت(هکتار)	منطقه حفاظت شده
در جنوب غربی تالاب انزلی و شمال شهرستان صومعه سرا	۴۵۰۰	منطقه حفاظت شده سیاه کشیم
در شرق گیلان در شهرستان رودسر	۲۱۲۵۴	منطقه حفاظت شده سرولات و جواهردشت
هکتار در شهرستان های فوم، شفت و رودبار	۳۹۵۱۴	منطقه حفاظت شده گشت رودخان و سیاهمزگی
در ۶ کیلومتری شرق شهرستان رودبار	۲۳۶۹۴	منطقه حفاظت شده سیاهرود رودبار
در شمال شهرستان تالش	۲۳۸	منطقه حفاظت شده لیسار
در شمال و شمال غربی کیشهر	۳۴۳۳	پارک ملی بوجاق
در محدوده روستای داماش	۰/۶	اثر طبیعی ملی سوسن چلچراغ
در ۵ کیلومتری شهر منجیل	۰/۰۶	اثر طبیعی ملی سرو هرزویل
در بخش شرقی استان گیلان و در بخش چابکسر	-	اثر طبیعی ملی چشمه دمکش
دیلمان	۶۰	اثر طبیعی ملی غار درفک

جدول ۲۳- موقعیت و مساحت مناطق شکارممنوع استان

موقعیت	مساحت(هکتار)	منطقه شکارممنوع
در شهرستان رودسر و در شرق گیلان	۳۰۳۴۷/۴۶	منطقه شکارممنوع اشکوروات
۴۰ کیلومتری شهرستان تالش	۴۹۱۹	منطقه شکارممنوع ناو اسالم
در فاصله ۲/۵ کیلومتری شهرستان آستارا	۱۴۲	منطقه شکارممنوع تالاب استیل
در ۱۰ کیلومتری جنوب شهرستان سیاهاکل	۴۴۸۸۵/۹۹	منطقه شکارممنوع دیلمان درفک
در ۱۵/۵ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان رودبار	۶۴۱۶۱	منطقه شکارممنوع جیرنده
در حدود سه کیلومتری بخش لشت نشاء از توابع شهرستان رشت	۴۰۱/۹۲	منطقه شکارممنوع ازدها بلوچ
در جنوب دریای خزر	۴۴۵۴۷	تالاب بین المللی انزلی
در حوزه شهرستان لاهیجان	۱۱۳۱	پناهگاه حیات وحش امیرکلايه
در قسمت جنوب تالاب انزلی	۳۶۰	پناهگاه حیات وحش سلکه
در محدود تالاب بین المللی انزلی	۱۲۱۴/۲۴	پناهگاه حیات وحش سرخانکل
در شرق تالاب انزلی	۴۴۲	پناهگاه حیات وحش چوکام
در حوزه شهرستان آستارا	۹۰۸	پناهگاه حیات وحش لوندویل

نقشه ۱۵- مناطق حفاظت شده محیط زیست استان گیلان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان گیلان

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه استان گیلان

توسعه اجتماعی با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگی دارد و ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه های فقرزایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت است. توسعه اجتماعی باید به رفاه و آسایش بیشتر افراد جامعه

منجر شود تا افراد رضایت بیش تری از زندگی داشته باشند. توسعه‌ی اجتماعی، یک حوزه‌ی میان رشته‌ای و میان‌بخشی در جست‌وجوی بهزیستی مادی و اجتماعی مردم در همه سطوح جامعه تعریف می‌شود. از طرفی دیگر توسعه‌ی اجتماعی در برگیرنده بعدی از توسعه است که بر کنش و واکنش‌های انسانی، نهادها و روابط اجتماعی با یکدیگر تأکید می‌ورزد و بر آن‌ها تمرکز می‌نماید. امروزه طرح رویکرد اجتماع‌محورد در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی، سبب شده که سنجش میزان توسعه‌یافتگی بر مبنای شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی، بخش مهمی از جریان تحقیق در راستای رفع نابرابری‌های منطقه‌ای به حساب آید (سرور و خلیجی، ۱۳۹۴).

به طور کلی در مسیر رسیدن به توسعه عواملی وجود دارد که مانع و عواملی نیز پیش‌برنده توسعه‌اند که پژوهشگران نیز به دنبال شناخت این عوامل هستند؛ شناسایی عوامل مانع یا پیش‌برنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به چارچوبی مشخص دست پیدا کرد. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی، در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بسترساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا این که در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش‌برنده توسعه

پیشینه‌ی قوی تاریخی و فرهنگی استان (وجود مؤلفه‌هایی هم چون پیشرو بودن استان در زمینه‌ی پذیرش فعالیت‌ها و نوآوری‌های فرهنگی مدرن، تنوع و غنای فرهنگی و قومی استان، وجود فرهنگ و پیشینه تاریخی در خصوص فرهنگ پذیرش زنان در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی و سیاسی، وجود فرهنگ و پیشینه تاریخی قوی در زمینه فرهنگ‌مداری نسبی در کلیت جامعه گیلانی و پیشینه‌ی قوی استان در زمینه برتری داشتن کار جمعی به کار فردی) و به ویژه روابط تاریخی فرهنگی آن به کشورهای حاشیه دریای خزر و هم‌چنین وجود شناسه «گیلان به عنوان دروازه فرهنگی به / از کشورهای حاشیه خزر» را می‌توان مهم‌ترین عامل پیش‌برنده در حوزه فرهنگی دانست (آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

علاوه بر موارد گفته شده عواملی مانند؛ اعتقاد به موفقیت نظام در حل مشکلات، اعتقاد به موفقیت نهادی، ارزیابی مثبت نسبت به وجود عدالت و برابری در استان، میزان بالای اعتماد عمومی و اعتماد به مردم در استان، میزان بالای مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه و میزان بالای سرمایه اجتماعی در سطح خرد نیز از عوامل مهم در پیشبرد توسعه در استان گیلان به حساب می‌آیند.

۳-۱-۳- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

در حوزه فرهنگی، اصلی‌ترین عامل مانع توسعه استان را می‌توان سطح بالای تعارضات و بی‌عدالتی از دیدگاه ساکنان نام برد. این مؤلفه که با شاخص‌هایی هم‌چون عدالت شغلی، عدالت قضایی، عدالت جنسیتی، نقش بی‌عدالتی در فقیر بودن افراد و... سنجیده می‌شود، وضعیت نامناسبی را در سطح استان گیلان به نمایش می‌گذارد. باید اشاره کرد که این عامل به این دلیل به عنوان مانع توسعه در سطح استان قلمداد شده که می‌تواند به کاهش انسجام اجتماعی و به تبع آن بروز برخی آسیب‌ها و مسائل اجتماعی و در صورت تشدید به شورش‌های اجتماعی منجر شود. هم‌چنین وجود سطح بالای تعارضات در جامعه می‌تواند به روح همکاری و تعاون و حاکمیت نظم بر بخش‌های مختلف جامعه تأثیرات منفی وارد ساخته و موجب از هم پاشیدن روابط و تعاملات اجتماعی گردد؛ کما این که نتایج مربوط به روابط و تعاملات اجتماعی در سطح استان نیز سطح مطلوبی را نشان نمی‌دهد (آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷).

در حوزه اجتماعی، مهم‌ترین عامل مانع توسعه، پایین بودن سرمایه اجتماعی در هر سه سطح و هم‌چنین شاخص اصلی سرمایه اجتماعی در استان است. میزان پایین میانگین متغیرهایی مانند؛ اعتمادسازمانی، رضایت، عام‌گرایی، کیفیت خدمات سازمانی و ... و هم‌چنین بالا بودن میزان آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی مانند؛ بیکاری، طلاق، قاچاق موادمخدر، اعتماد، خودکشی و ... از موانع مهم توسعه در استان گیلان به حساب می‌آیند. باید توجه داشت افزایش و کاهش آسیب‌های اجتماعی و سرمایه اجتماعی بر یکدیگر تأثیر معکوس دارد. با افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی میزان سرمایه اجتماعی نیز کاهش پیدا می‌کند و هم‌چنین میزان پایین سرمایه اجتماعی بر افزایش آسیب‌های اجتماعی تأثیر دارد که اگر در استان برنامه‌ای در جهت افزایش میزان سرمایه اجتماعی وجود نداشته باشد شاهد افزایش بیش‌تر آسیب‌های اجتماعی در استان گیلان خواهیم بود.

۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه‌ی انسانی در استان گیلان

مسائل و مشکلات اجتماعی

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر تا سال ۱۳۹۷ استان گیلان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، نرخ بیکاری در استان روند سینوسی داشته است. هم‌چنین باید توجه داشت که بالاترین نرخ بیکاری در استان مربوط سال ۱۳۹۰ با ۱۶/۶ درصد بوده است.

جدول ۲۴- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر

استان	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
گیلان	۱۳/۷	۱۱/۴	۱۶/۶	۱۱/۳	۱۱/۴
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول، نرخ بیکاری در استان گیلان در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی بالاتر بوده است. هم‌چنین همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، نرخ بیکاری در مناطق شهری استان گیلان در سال ۱۳۹۸ برابر ۱۳ درصد و در مناطق روستایی ۶/۱ درصد بوده است که در مقایسه با نرخ بیکاری کل کشور در مناطق روستایی وضعیت بهتری و در مناطق شهری وضعیت نامناسبی دارد.

جدول ۲۵- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

سال	جمع		نقاط شهری		نقاط روستایی	
	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ
۱۳۹۴	گیلان	۱۱	۲۰	۱۳/۷	۱۲	۷
	کل کشور	۱۱	-	۱۲/۲	-	۸/۱
۱۳۹۵	گیلان	۱۱/۳	۲۰	۱۳/۸	۱۴	۷/۴
	کل کشور	۱۲/۴	-	۱۳/۷	-	۸/۹
۱۳۹۶	گیلان	۱۰/۷	۲۱	۱۳/۳	۱۷	۶/۶
	کل کشور	۱۲/۱	-	۱۳/۴	-	۸/۲
۱۳۹۷	گیلان	۱۱/۴	۱۳	۱۵	۱۰	۵/۹
	کل کشور	۱۲	-	۱۳/۵	-	۷/۹
۱۳۹۸	گیلان	۱۰/۳	۱۵	۱۳	۱۱	۶/۱
	کل کشور	۱۰/۶	-	۱۱/۸	-	۷/۳

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

جدول زیر نمایانگر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان گیلان و کل کشور است. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، در استان گیلان بیش تر اما نسبت به کل کشور در همه سال‌های بررسی شده کمتر بوده است که این موضوع نشان از وضعیت مناسب بیکاری زنان به نسبت کل کشور است. استان گیلان در تمام سال‌های بررسی شده جزء ۱۰ استانی بوده که کم‌ترین نرخ بیکاری زنان را داشته است؛ هم‌چنین راجع به مردان استان نیز، نرخ

بیکاری آن‌ها تقریباً ثابت مانده اما رتبه استان در این خصوص کمتر شده که این موضوع می‌تواند به این دلیل باشد که نرخ بیکاری مردان در کل کشور افزایش پیدا کرده است.

جدول ۲۶- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال	
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ		
۲۱	۱۵/۹	۱۶	۹/۶	گیلان	۱۳۹۴
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور	
۲۰	۱۶/۶	۱۸	۹/۸	گیلان	۱۳۹۵
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور	
۲۵	۱۴/۱	۱۸	۹/۶	گیلان	۱۳۹۶
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور	
۲۱	۱۵	۱۳	۱۰/۲	گیلان	۱۳۹۷
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور	
۲۱	۱۳/۴	۱۱	۹/۲	گیلان	۱۳۹۸
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر میزان طلاق در تمام سال‌های مورد بررسی به جز سال ۱۳۹۷ افزایش داشته و میزان ازدواج نیز از سال ۱۳۹۰ به بعد روندی کاهشی به خود گرفته است.

جدول ۲۷- تعداد ازدواج و طلاق واقع شده در استان گیلان

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال
ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	
۸۸۵۶	۳۳۰	۱۳۷۳	۱۸۱۸۲	۲۷۰۳۸	۱۷۰۲	۱۳۸۰
۱۱۵۱۱	۱۱۹۵	۱۹۷۱	۱۶۱۹۸	۲۷۷۰۹	۳۱۶۶	۱۳۸۵
۱۲۶۸۲	۱۷۸۰	۳۳۸۶	۱۶۱۴۴	۲۸۸۲۶	۵۱۶۶	۱۳۹۰
۳۴۳۵	۱۰۲۶	۵۸۸۷	۱۸۰۱۳	۲۱۴۴۸	۶۹۱۳	۱۳۹۵
۲۷۰۱	۹۰۵	۵۷۶۸	۱۵۳۲۴	۱۸۰۲۵	۶۶۷۳	۱۳۹۷
۶۳۹۰۴	۱۱۴۹۰	۱۶۴۱۲۴	۴۸۶۶۶۱	۵۵۰۵۶۵	۱۷۵۶۱۴	۱۳۹۷ کل کشور

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نشان‌دهنده‌ی نسبت طلاق به ازدواج در استان گیلان است؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده‌است نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد بررسی افزایش یافته به گونه‌ای که از ۶/۳ در سال ۱۳۸۰ به ۳۷/۰۲ در سال ۱۳۹۷ رسیده است، و نسبت طلاق آن از میزان کل کشور بیش‌تر بوده‌است.

جدول ۲۸- نسبت طلاق به ازدواج در استان گیلان

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷	۱۳۹۷ کل کشور
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۶/۳۰	۱۱/۴۳	۱۷/۹۲	۳۲/۲۳	۳۷/۰۲	۳۱/۹۰

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بهبودی و تأمین اجتماعی

جدول زیر تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر در سال ۱۳۹۷، در ۵۸ مرکز آسیب‌های اجتماعی، ۳۸۷۴۴ نفر تحت حمایت قرار داشته‌اند که این تعداد نسبت به سال ۱۳۹۵ هم در تعداد مراکز و هم در تعداد افراد تحت پوشش، افزایش داشته‌است. هم‌چنین در سال ۱۳۹۷، ۱۰۸۵ نفر در ۳۸ مرکز نگهداری کودکان تحت پوشش هستند که نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده‌است.

جدول ۲۹- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت‌گیرنده

سال	نگهداری کودکان بی‌سرپرست		آسیب‌های اجتماعی ^۱	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۸۰	۰	۰	۷	۲۴۸
۱۳۸۵	۱۱	۵۳۲	۷	۷۴۵
۱۳۹۰	۱۴	۵۶۷	۳۰	۱۲۰۴۳
۱۳۹۵	۱۸	۹۰۳	۳۴	۳۲۶۱۷
۱۳۹۷	۳۸	۱۰۸۵	۵۸	۳۸۷۴۴

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

۱. شامل فعالیت واحدهای بازپروری زنان و دختران آسیب دیده اجتماعی، خانه سلامت، ساماندهی کودکان خیابانی، مداخله در بحران‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی، مداخله به منظور کاهش طلاق، مهمانسرای سلامت کودک و طرح تلفن کودک است که در سال ۱۳۹۰ اطلاعات پایگاه خدمات اجتماعی، اسکان موقت، خدمات سیار اورژانس اجتماعی و حمایت از مبتلایان به اختلال هویت جنسی را نیز شامل می‌شود.

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشخص است، استان گیلان در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی رتبه ۲۲، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست رتبه ۱۰، تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور رتبه ۱۳ و تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی رتبه ۸ را دارد.

جدول ۳۰- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۲۲	۰/۱۸	گیلان	نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۱۰	۳/۳۶	گیلان	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۱۳	۵۴۱۴۰	گیلان	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۸	۳۳۰۰۱	گیلان	تعداد افراد پذیرفته‌شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۵۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول ذیل نمایانگر موارد مرتبط با کمیته امداد امام خمینی استان گیلان را در مقایسه با کل کشور است؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان گیلان در تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی رتبه ۹، تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد امام خمینی رتبه ۷ و در سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی رتبه ۹ را دارد.

جدول ۳۱- میزان شاخص‌های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۹	۳۳	گیلان	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۷	۲۳۰۷۳۰	گیلان	تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد امام خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۹	۲۸/۲	گیلان	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در مجموع ۴۸/۱۶ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور پایین‌تر است. در استان گیلان ۳۸/۰۱ درصد بیمه شده و ۱۰/۱۴ درصد مستمری بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری بگیر است.

جدول ۳۲- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری‌بگیران	بیمه‌شدگان	مجموع	
۱۰/۱۴	۳۸/۰۱	۴۸/۱۶	گیلان
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نیز بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در استان گیلان درصد افرادی که تحت پوشش بیمه سلامت ایران قراردارند برابر با ۵۶/۰۴ درصد بوده که از درصد بیمه‌شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) بالاتر بوده است.

جدول ۳۳- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران^۷

سال ۱۳۹۷	استان
۵۶/۰۴	گیلان
۵۱/۶۳	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

آسیب‌های اجتماعی

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

جدول زیر مربوط به انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف شده در استان گیلان است؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است بیش‌ترین مواد مخدر کشف شده، مربوط به تریاک و شیره تریاک بوده و هم‌چنین در

^۷ از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

سایر مواد مخدر نیز بالاترین میزان کشف به آمپول و قرص‌های روانگردان مربوط است. باید توجه داشت که در همه موارد ذکر شده در جدول، میزان مواد کشف شده به جز حشیش و گراس در استان افزایش پیدا کرده است.

جدول ۳۴- انواع مواد مخدر و روان گردان‌های کشف شده

سال					مواد مخدر (کیلوگرم)	
۱۳۹۷	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰		
۴۷۹	۸۸	۵۰	۰۰۰	۰۰۰	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)	مواد افیونی
۰	۰	۰	۰۰۰	۰۰۰	مرفین	
۲۲۹۴	۱۳۱۶	۱۷۰۹	۰۰۰	۰۰۰	تریاک و شیره تریاک	
			۰۰۰	۰۰۰	سایر	
۴۲۱	۶۵۰	۱۱۱۰	۰۰۰	۰۰۰	حشیش	کانابیس
۱۶۷	۳۷۹	۲۳۴	۰۰۰	۰۰۰	گراس	
۶۰	۵۱	۸۶	۰۰۰	۰۰۰	شیشه (متا آمفتامین)	محرك‌ها
۱۴۸	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سایر موارد	
۱۰۹۴۵۸	۲۰۲۶۱	۳۴۶۴۱	۰۰۰	۰۰۰	آمپول و قرص‌های روان گردان	سایر موارد
۸۱۳	۲۴	۰	۰۰۰	۰۰۰	مواد پیش ساز (لیتر)	

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

جدول زیر در خصوص دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم است؛ همانطور که در جدول مشاهده می‌شود تعداد دستگیرشدگان در ارتباط با مواد مخدر کشف شده روندی افزایشی داشته و در سال ۱۳۹۷ به نسبت سال‌های قبل، میزان آن افزایش پیدا کرده است. این نکته نیز قابل توجه است که میزان دستگیری قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده و هم‌چنین معناد و مصرف کننده به نسبت سال ۱۳۹۵ بیش تر و در اتباع بیگانه کمتر شده است.

جدول ۳۵- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۱۴۵۰۳	۱۳۶۵۰	۸۳۰	۲۳
۱۳۹۵	۱۷۲۲۷	۱۱۳۰۸	۵۹۰۳	۱۶
۱۳۹۷	۲۷۱۲۱	۱۴۰۱۰	۱۳۱۰۴	۷

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

جدول زیر نشان‌دهنده‌ی نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان گیلان است؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۳۱/۶۶ و در کل کشور ۱۱۴/۴۴ بوده که این مسئله نشان از میزان متوسط مواد مخدر کشف‌شده در استان در مقایسه با کل کشور است که استان در این مسئله رتبه ۲۱ را داراست.

جدول ۳۶- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف‌شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۱	۳۱/۶۶	گیلان
-	۱۱۴/۴۴	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان گیلان را در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در استان برابر با ۵۶/۶۶ و در کل کشور ۵۰/۲۵ بوده که میزان بالای توانایی در دستگیری قاچاقچیان مواد را نشان می‌دهد. استان گیلان در این رابطه رتبه دهم را در بین دیگر استان‌های کشور داشته‌است.

جدول ۳۷- نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت (در هر ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۱۰	۵۶/۶۶	گیلان
-	۵۰/۲۵	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

جدول ذیل سرقت‌های عادی بر حسب نوع را در استان گیلان نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، میزان سرقت‌های رخ داده در همه موارد در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده‌است. میزان سرقت در سال ۱۳۹۷ از اماکن خصوصی ۲۵۸۷، اماکن دولتی ۳۶۰، منزل ۳۸۸۱ و مغازه ۶۸۲ مورد گزارش شده‌است.

جدول ۳۸- سرقت‌های عادی بر حسب نوع (مورد)

احتمال	سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن			سرقت از اماکن				جمع
	لوازم خودرو یا وسایل داخل آن	موتورسیکلت	اتومبیل	مغازه	منزل	اماکن دولتی	اماکن خصوصی	
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۸۰
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۸۵
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۱۳۹۰
۲۷۲	۱۷۰۰	۶۷۰	۴۰۱	۴۱۵	۱۳۹۸	۸۹	۸۸۳	۱۳۹۵
۷۵۷	۳۱۰۸	۸۴۰	۶۹۷	۶۸۲	۳۸۸۱	۳۶۰	۲۵۸۷	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت را در هر ده هزار نفر نشان می‌دهد. این نسبت در استان گیلان برابر با ۴۶/۲۴ در ده هزار نفر است که به نسبت کل کشور (۴۲/۸۲) بالاتر است و در این خصوص رتبه ۶ را دارد که این موضوع نشان از میزان بالای دستگیرشدگان در خصوص سرقت در استان گیلان است.

جدول ۳۹- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت (در ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۶	۴۶/۲۴	گیلان
-	۴۲/۸۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران

بنابر سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۹۷، میزان خودکشی در استان ۷/۷۱ در هر صد هزار نفر گزارش شده که از میزان کل کشور (۵/۳) بالاتر بوده است.

استان گیلان در دیگر جرائم میزان پایین‌تری به نسبت کل کشور داشته است.

جدول ۴۰- جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران بر حسب موضوع (در صد هزار نفر)

سال ۱۳۹۷									
استان	قتل	مرگ‌های مشکوک		نزاع و درگیری		شرارت			
		خودکشی	سایر	فردی	دسته جمعی	زورگیری و باج‌گیری (اخاذی)	چاقو و قمه کشی	سایر شرارت‌ها	دستگیر شدگان
گیلان	۱/۳۸	۷/۷۱	۱۷/۹۸	۸۳۰/۰۵	۱/۶۲	۰/۰۴	۰/۲۴	۰/۴۷	۱/۰۷
کل کشور	۲/۲۵	۵/۳۰	۲۸/۵۳	۹۴۳/۳۴	۸/۰۴	۰/۱۵	۷/۶۵	۲/۱۸	۹/۰۰

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر در خصوص نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر) است؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر، نسبت دستگیرشدگان در استان گیلان در این خصوص ۱/۲۱ در صد هزار نفر است که به نسبت کل کشور (۷/۵۲) وضعیت پایین‌تری داشته و در بین ۱۰ استانی قرار گرفته است که کمترین نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم را داشته‌اند.

جدول ۴۱- نسبت تعداد دستگیرشدگان جرائم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۵	۱/۲۱	گیلان
-	۷/۵۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

سرمایه اجتماعی در علوم اجتماعی مفهوم جدیدی نیست بلکه صرفاً مفهومی قدیمی در بسته‌بندی جدید است (شارع‌پور، ۱۳۸۵: ۱۳). سرمایه اجتماعی جزئی جدانشدنی از مجموعه داشته‌های یک جامعه است که نقش اساسی در توسعه پایدار و متوازن دارد. در این بخش از گزارش به مطالعه و بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و هم‌چنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج آخرین گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور حائز اهمیت است.

۱. پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات
۲. پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
۳. پنداشت نسبت به نکویی جامعه
 - مطلوب بودن جامعه
 - وجود عدالت و برابری
۴. ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است در همه‌ی متغیرها به جز پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) و ارزیابی نسبت به آینده، میانگین استان گیلان بالاتر از میانگین کل کشور است. استان گیلان در ارتباط با پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) رتبه ۶ و در ارتباط با ارزیابی نسبت به آینده رتبه ۴ را داشته که میزان پایین ارزیابی پاسخگویان در خصوص این دو متغیر را نشان می‌دهد؛ هم‌چنین باید در نظر داشت که استان گیلان در هیچ یک از متغیرهای بررسی شده میانگینی بالاتر از میانگین طیف اصلی نداشته که این مسئله نشان از پایین بودن میزان هر کدام از متغیرها به نسبت میانگین اصلی متغیر است.

جدول ۴۲- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گیلان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۱۳	۲۳/۸۵	گیلان	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۳/۶۴	کل کشور	
۱۸	۲۹/۷۷	گیلان	پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
-	۲۹/۳	کل کشور	
۶	۲۰/۹۲	گیلان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
-	۲۱/۹۱	کل کشور	
۱۹	۲۲/۴۹	گیلان	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۲/۰۸	کل کشور	
۴	۱۶/۵	گیلان	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
-	۱۸,۸۲/۸۲	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر نشان دهنده شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان گیلان و هم چنین کل کشور است؛ با توجه به اطلاعات جدول میانگین استان گیلان در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر با ۱۲/۸۵ است که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ و میانگین اصلی طیف پایین تر بوده و این موضوع حاکی از آن که شاخص سرمایه اجتماعی کلان در استان گیلان پایین بوده است.

جدول ۴۳- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان گیلان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۸	۱۲/۸۵	گیلان	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
-	۱۳/۱۸	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ متغیر زیر ساخته می شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمانها است که این ۸ متغیر عبارت اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمانها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمانها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه های شغلی و حرفه ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه شناسی گروه های شغلی و حرفه ای
۷. عام گرایی گروه های شغلی و حرفه ای
۸. ویژگیها و ارزش های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است. همان طور که در جدول مشخص است میانگین استان گیلان نسبت به کل کشور فقط در متغیر عام گرایی گروه های شغلی و حرفه ای و ویژگیها و ارزش های اخلاقی مثبت مسئولین بالاتر بوده و در دیگر متغیرها میانگین پایین تری را نسبت به کل کشور داشته است. این موضوع نشان از وضعیت نامناسب استان گیلان در متغیرهای شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی است. میانگین متغیرهای آمادگی مشارکت و کمک به سازمانها در صورت نیاز، دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه شناسی گروه های شغلی و حرفه ای و ویژگیها و ارزش های اخلاقی منفی مسئولین به

نسبت میانگین اصلی طیف، پایین تر بوده و وضعیت نامناسبی در کشور داشته‌اند. رتبه هر کدام از موارد یاد شده به ترتیب برابر ۵، ۶ و ۵ بوده‌است که نشان‌گر میانگین پایین متغیرها به نسبت استان‌های دیگر است.

جدول ۴۴- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گیلان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۸	۶۲/۹۱	گیلان	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
-	۶۴/۳۴	کل کشور	
۱۲	۵۵/۲۵	گیلان	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
-	۵۵/۶۱	کل کشور	
۱۵	۵۲/۲۱	گیلان	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
-	۵۲/۲۶	کل کشور	
۵	۴۲/۸	گیلان	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
-	۴۵/۵۴	کل کشور	
۱۱	۳۹/۰۲	گیلان	اعتماد تعمیم‌یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۴۹	کل کشور	
۵	۳۸/۴	گیلان	دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۹/۷۵	کل کشور	
۱۷	۳۸/۲۹	گیلان	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
-	۳۸	کل کشور	
۶	۱۸/۹۴	گیلان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
-	۱۹/۹۷	کل کشور	
۱۶	۱۳/۰۷	گیلان	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
-	۱۳	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد که استان گیلان با میانگین ۲۶/۲۶ پایین‌تر از میانگین کل کشور با میانگین ۲۶/۳۶ و طیف اصلی با میانگین ۲۷ قرار دارد و میانگین نامناسبی نسبت به کل کشور دارد.

جدول ۴۵- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان گیلان و کل کشور

رتبه	میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۱۴	۲۶/۲۶	گیلان	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
-	۲۶/۳۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود که این ۸ مؤلفه عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده‌بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول، میانگین استان گیلان در همه متغیرها به جز ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت و عام‌گرایی اجتماعی - شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده- پایین‌تر از میانگین کل کشور بوده‌است. به طور کلی وضعیت استان گیلان در ارتباط با متغیرهای جدول زیر نامناسب بوده‌است به گونه‌ای که پاسخگویان در رابطه با عام‌گرایی اجتماعی -شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان و غیرهمشهری و غریبه‌ها- کمترین میانگین و رتبه اول را در این ارتباط داشته‌اند.

جدول ۴۶- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گیلان و کل کشور

رتبه	میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۳۰	۲۲/۵۶	گیلان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
-	۲۴/۹	کل کشور	
۱۵	۲۴/۳	گیلان	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
-	۲۳/۷۶	کل کشور	
۲۹	۲۵/۸۷	گیلان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
-	۲۵/۱۱	کل کشور	
۱	۱۷/۲۷	گیلان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان
-	۱۹/۱۱	کل کشور	
۱	۱۳/۱۶	گیلان	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیرهمشهری و غریبه‌ها
-	۱۵/۱۶	کل کشور	

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

اعتماد عمومی

قابل اعتماد بودن مردم

جدول زیر توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم از نظر پاسخگویان در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۱۷/۴ درصد از پاسخگویان استان گیلان میزان قابل اعتماد بودن مردم را زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند که این میزان در کشور نیز برابر با ۱۷/۴ درصد بوده‌است؛ هم‌چنین باید توجه داشت که ۱۷/۸ درصد پاسخگویان عنوان کرده‌اند که میزان قابل اعتماد بودن مردم در استان کم و خیلی کم است که استان گیلان در رابطه با ارزیابی کم از این متغیر رتبه ۲۹ را در بین استان‌های دیگر دارد که نشان از میزان بالای اعتماد به مردم در استان گیلان است.

جدول ۴۷- توزیع درصدی قابل اعتماد بودن مردم در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۹	۰/۹	۱۶/۵	۶۴/۸	۱۵/۲	۲/۶	گیلان
-	۲/۵	۱۴/۹	۴۷/۱	۲۳/۱	۱۲/۵	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت)

جدول زیر توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان مسافرت) در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۲۳ درصد از پاسخگویان استان گیلان این میزان را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۱۸/۲ درصد بوده‌است. هم‌چنین ۴۴ درصد از پاسخگویان استان گیلان در این رابطه میزان کم و خیلی کم را عنوان کرده‌اند. استان گیلان در مقایسه با استان‌های دیگر در این خصوص رتبه ۲۸ را دارد و جزء استان‌هایی است که بالاترین ارزیابی را نسبت به این متغیر داشته‌اند.

جدول ۴۸- توزیع درصدی احتمال سپردن مراقبت از فرزندان به همسایگان (در زمان

مسافرت) در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۸	۱/۷	۲۱/۳	۳۳	۲۸/۳	۱۵/۷	گیلان
-	۲/۸	۱۵/۴	۲۶	۲۴/۴	۳۱/۴	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

مشارکت اجتماعی

مشارکت در فعالیت داوطلبانه

جدول زیر توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات مندرج در جدول زیر ۳۴/۴ درصد از پاسخگویان استان گیلان، میزان مشارکت در فعالیت داوطلبانه خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۵۱/۳ درصد بوده‌است. هم‌چنین ۱۶/۷ درصد از پاسخگویان استان نیز میزان مشارکت در این خصوص را بالا و خیلی بالا عنوان کرده‌اند. استان گیلان در خصوص مشارکت در فعالیت‌های داوطلبانه دارای رتبه ۲۹ بوده و جزء ۳ استانی است که بالاترین میزان را در این رابطه داشته‌اند.

جدول ۴۹- توزیع درصدی مشارکت در فعالیت داوطلبانه در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۲۹	۱/۹	۱۴/۸	۴۸/۸	۱۷/۱	۱۷/۳	گیلان
-	۳/۳	۱۰/۸	۳۴/۶	۲۷/۴	۲۳/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تعلق و عرق ملی

افتخار به ایرانی بودن

جدول زیر توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات جدول زیر ۶۰/۶ درصد از پاسخگویان استان گیلان، میزان افتخار به ایرانی بودن خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۷۵/۵ درصد بوده‌است؛ در طرف دیگر ۸/۱ درصد از پاسخگویان استان گیلان نیز این میزان را کم و خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. استان گیلان در رابطه با این موضوع رتبه ۴ را داشته و در بین استان‌هایی قرار دارد که میزان افتخار به ایرانی بودن در آن‌ها کم بوده‌است.

جدول ۵۰- توزیع درصدی افتخار به ایرانی بودن در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۴	۲۳/۵	۳۷/۱	۳۱/۳	۵/۵	۲/۶	گیلان
-	۴۵	۳۰/۵	۱۵/۸	۵/۸	۳	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

تمایل به مهاجرت

جدول زیر توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ باتوجه به جدول زیر ۴۷/۹ درصد از پاسخگویان استان گیلان، تمایل به مهاجرت خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند که این میزان در کشور برابر با ۵۶/۹ درصد بوده‌است. ۱۸/۷ درصد پاسخگویان نیز میزان تمایل به مهاجرت خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند؛ استان گیلان در بین دیگر استان‌ها رتبه ۱۸ را دارد که این موضوع نشان از تمایل متوسط پاسخگویان به مهاجرت از کشور است.

جدول ۵۱- توزیع درصدی تمایل به مهاجرت در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۸	۳	۱۵/۷	۳۳/۴	۲۴/۷	۲۳/۲	گیلان
-	۹/۹	۱۳/۲	۲۰	۲۲	۳۴/۹	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

رضایت از زندگی

جدول زیر توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده‌است ۲۵/۸ درصد از پاسخگویان استان گیلان، میزان رضایت از زندگی خود را زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده‌اند که این میزان در کل کشور برابر با ۳۳/۶ درصد بوده‌است. هم‌چنین ۲۳ درصد از پاسخگویان استان گیلان میزان رضایت از زندگی خود را کم و خیلی کم عنوان کرده‌اند. باتوجه به رتبه (۱۰) استان می‌توان عنوان کرد که استان گیلان در میزان رضایت از زندگی در بین دیگر استان‌های کشور دارای میانگین پایینی بوده و جزو ۱۰ استانی است که میزان رضایت پایینی از زندگی خود داشته‌اند.

جدول ۵۲- توزیع درصدی رضایت از زندگی در استان گیلان و کل کشور

رتبه	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	استان
۱۰	۲/۸	۲۳	۵۱/۲	۱۸/۳	۴/۷	گیلان
-	۷/۳	۲۶/۳	۴۰/۵	۱۷/۲	۸/۷	کل کشور

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

احساس امنیت

جدول زیر توزیع درصدی احساس امنیت در استان گیلان و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده‌است ۲۹/۵ درصد از پاسخگویان استان گیلان میزان احساس امنیت خود را زیاد و خیلی زیاد و

۱۹/۸ درصد کم و خیلی کم بیان کرده‌اند که این میزان در کل کشور به ترتیب برابر ۳۳/۹ و ۳۴/۴ درصد بوده‌است. بر اساس اطلاعات جدول، استان گیلان از استان‌هایی است که احساس امنیت در آن در حد متوسطی ارزیابی شده است.

جدول ۵۳- توزیع درصدی احساس امنیت در استان گیلان و کل کشور

استان	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	رتبه
گیلان	۲/۸	۱۷	۵۰/۶	۲۷/۲	۲/۳	۲۳
کل کشور	۱۴/۲	۲۰/۲	۳۱/۷	۲۶/۹	۷	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان گیلان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان گیلان (۲۵/۲۷) بالاتر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) و در بین استان‌های کشور دارای رتبه ۱۳ بوده‌است.

جدول ۵۴- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان گیلان و کل کشور

مورد	استان	میانگین طیف (۲۷)	رتبه
سرمایه اجتماعی در سطح خرد	گیلان	۲۵/۲۷	۱۳
	کل کشور	۲۵/۲۳	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان گیلان ۲/۷۶ و پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) است. بنابراین میزان سرمایه اجتماعی در استان پایین و رتبه استان در رابطه با این شاخص از نظر ارزیابی نسبت به سرمایه اجتماعی رتبه ۹ بوده‌است.

جدول ۵۵- میانگین سرمایه اجتماعی در استان گیلان و کل کشور

مورد	استان	میانگین (۱ تا ۵)	رتبه
سرمایه اجتماعی کل	گیلان	۲/۷۶	۹
	کل کشور	۲/۷۹	-

اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان گیلان

در سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۶ بیمارستان با ۴۹۹۲ تخت مصوب در استان فعالیت داشته است. از این میزان ۷۲/۲ درصد بیمارستان‌ها دولتی بوده و ۷۴/۹ درصد تخت‌های مصوب را به خود اختصاص داده است.

در این سال ۱۳۰۷ مرکز ارائه دهنده‌ی مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان فعالیت داشته‌اند که شامل ۱۹۶ مرکز خدمات جامع سلامت، ۱۴۴ پایگاه سلامت، ۹۶۳ خانه بهداشت فعال و ۴ واحد پایگاه مراقبت بهداشتی مرزی بوده است. تعداد آزمایشگاه تشخیص پزشکی و ژنتیکی ۱۴۸ مورد، داروخانه ۴۰۰ مورد، مرکز پزشکی هسته‌ای ۱۰۷ مورد و مرکز جامع توانبخشی ۲۶۳ مورد گزارش شده است (سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸).

دو جدول زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول در سال ۱۳۹۷، سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان ۶۲/۹۵ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور ۶۱/۰۶ بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت مناسبی دارد.

در این سال استان گیلان در سرانه‌های پزشک عمومی، دندان‌پزشک، و پزشک فوق تخصص، وضعیت بهتری نسبت به کل کشور داشته است.

جدول ۵۶- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان‌پزشک	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
۱۳۹۷ کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۰	۹۵۷	۴۱۴	۷۶	۰۰۰	۳۹	۴۲۸	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۱۳۰۸	۶۵۸	۱۳۵	۱۹	۴۴	۴۵۲	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۱۴۸۵	۷۷۱	۱۴۸	۰	۵۵	۵۱۱	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۱۷۸۱	۷۷۸	۲۴۲	۷	۴۰	۵۸۱	۱۳۳	۰۰۰
۱۳۹۷	۱۵۹۳	۶۵۹	۲۳۱	۱۱	۷۲	۴۲۷	۸۴	۱۰۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

جدول ۵۷- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی
بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)^۸

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق تخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۵۴/۳۹	۲۷/۳۶	۵/۶۱	۰/۷۹	۱/۸۳	۱۸/۸۰
۱۳۹۰	۵۹/۸۶	۳۱/۰۸	۵/۹۷	۰/۱۰	۲/۲۲	۲۰/۶۰
۱۳۹۵	۷۰/۳۸	۳۰/۷۴	۹/۵۶	۰/۲۸	۱/۵۸	۲۲/۹۶	۵/۲۶	...
۱۳۹۷	۶۲/۹۵	۲۶/۰۴	۹/۱۳	۰/۴۳	۲/۸۵	۱۶/۸۷	۳/۳۲	۴/۳۱

دو جدول زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. سرانه بیمارستان‌های فعال استان گیلان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۴۶ بوده که از سرانه کل کشور بالاتر است؛ همچنین در تخت‌های فعال و مصوب، وضعیت استان (۲۰۸/۸ در هر صد هزار نفر) در مقایسه با کل کشور (۲۰۸/۳۷ در هر هزار نفر) وضعیت مناسبی است.

جدول ۵۸- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال و شهرستان	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر			
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	دانشگاه علوم پزشکی		تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه			خصوصی		
			تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال		تخت مصوب	بیمارستان فعال	
۱۳۹۷ کل کشور	۱۶۶۵۴۳	۱۰۱۶	۶۲۹	۱۱۲۶۸۳	۷۵	۱۲۷۵۶	۶۹	۱۱۵۳۳	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰۳	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	۳۶۱۸	۲۶	۲۰	۳۰۰۸	۱	۲۰۰	۵	۴۱۰
۱۳۸۵	۳۷۱۶	۳۵۲۷	۲۰	۳۰۰۹	۱	۲۰۰	۶	۵۰۷
۱۳۹۰	۳۹۰۹	۳۰	۲۲	۳۱۱۷	۱	۲۷۰	۱	۳۰	۱	۶	۴۹۲
۱۳۹۵	۵۱۵۴	۳۵	۲۵	۳۹۱۹	۱	۲۷۰	۱	۶۰	۱	۸	۹۰۵
۱۳۹۷	۵۲۸۴	۳۷	۲۶	۳۹۲۹	۱	۳۷۰	۱	۶۰	۱	۹	۹۸۵

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

^۸ سرانه سال ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ براساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵) محاسبه شده‌است.

جدول ۵۹- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر	
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خیریه		خصوصی		سایر	
			بیمارستان	تخت	بیمارستان	تخت	بیمارستان	تخت	بیمارستان	تخت	بیمارستان	تخت
کل کشور	۲۰۸۳۷	۱/۲۷	۰/۰۹	۱۴۰/۹۸	۰/۱۳	۱۹/۹۵	۰/۰۴	۶/۶۸	۰/۲۲	۲۳/۴۰	۰/۰۰	۱/۳۹
۱۳۸۵	۱۵۴/۵۲	۱۴۶/۶۶	۰/۸۳	۱۲۵/۱۲	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۲۵	۲۱/۰۸	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۱۵۷/۵۷	۱/۲۱	۰/۸۹	۱۲۵/۶۴	۰/۰۴	۱/۲۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۲۴	۱۹/۸۳	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۵	۲۰۳/۶۶	۱/۳۸	۰/۹۹	۱۵۴/۸۶	۰/۰۴	۲/۳۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۳۲	۳۵/۷۶	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۷	۲۰۸/۸۰	۱/۴۶	۱/۰۳	۱۵۶/۸۳	۰/۰۴	۲/۳۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۳۶	۳۸/۹۲	۰/۰۰	۰/۰۰

دو جدول زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی - در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول، سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان گیلان در سال ۱۳۹۷ برابر ۱۴۶/۰۱ در هر صد هزار نفر گزارش شده که نسبت به کل کشور پایین‌تر است. استان گیلان در تمامی تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی، سرانه پایین‌تری نسبت به کل کشور داشته‌است.

جدول ۶۰- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۸۵	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۲۳۷۲	۲۲۲	۱۵	۸۰	۹۶	۱۹	۱۹۴۰
۱۳۹۷	۳۶۹۵	۲۲۲	۵	۱۸۵	۱۷۶	۳۹	۳۰۶۸

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۱- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۹۵	۹۳/۷۳	۸/۷۷	۰/۵۹	۳/۱۶	۳/۷۹	۰/۷۵	۷۶/۶۶
۱۳۹۷	۱۴۶/۰۱	۸/۷۷	۰/۲۰	۷/۳۱	۶/۹۵	۱/۵۴	۱۲۱/۲۳

دو جدول زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی - در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان گیلان در سال ۱۳۹۷ برابر ۵۲/۳۲ است که نسبت به کل کشور بالاتر بوده و در اکثر موارد نیز وضعیت استان بهتر از کل کشور بوده است.

جدول ۶۲- مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی

پایگاه مراقبت بهداشتی مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال
			شهری	روستایی	شبه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۹۲	۲۱۴	۱۷۷۴۶	۵۲۶۵	۳۲۴	۵۶۱	۱۰۵۹	۲۶۴۵	۱۵۵۹	۲۹۴۶۵	۱۳۹۷ کل کشور
۳	۰۰۰	۱۰۰۰	۱۳۲	۰	۱۶	۵۹	۹۳	۱۰	۱۳۱۳	۱۳۸۰
۳	۰۰۰	۹۶۷	۱۳۳	۰	۱۶	۶۰	۹۴	۱۲	۱۲۸۵	۱۳۸۵
۳	۰۰۰	۹۵۲	۱۳۳	۰	۱۶	۶۱	۹۵	۱۴	۱۲۷۴	۱۳۹۰
۳	۳	۹۷۵	۱۳۹	۱	۱۶	۶۳	۹۶	۱۹	۱۳۱۵	۱۳۹۵
۳	۰	۹۶۹	۱۳۹	۲	۱۶	۷۸	۹۷	۲۰	۱۳۲۴	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان گیلان، ۱۳۹۸

سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۳- سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (صد هزار نفر)

پایگاه مراقبت بهداشتی مرزی	تسهیلات زایمانی	خانه‌های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال و شهرستان
			شهری	روستایی	شبه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	۱۳۹۷ کل کشور
۰/۱۲	۰۰۰	۴۰/۲۱	۵/۵۳	۰/۰۰	۰/۶۷	۲/۴۹	۳/۹۱	۰/۵۰	۵۳/۴۳	۱۳۸۵
۰/۱۲	۰۰۰	۳۸/۳۷	۵/۳۶	۰/۰۰	۰/۶۴	۲/۴۶	۳/۸۳	۰/۵۶	۵۱/۳۵	۱۳۹۰
۰/۱۲	۰/۱۲	۳۸/۵۳	۵/۴۹	۰/۰۴	۰/۶۳	۲/۴۹	۳/۷۹	۰/۸۵	۵۱/۹۶	۱۳۹۵
۰/۱۲	۰/۰۰	۳۸/۲۹	۵/۴۹	۰/۰۸	۰/۶۳	۳/۰۸	۳/۸۳	۰/۸۹	۵۲/۳۲	۱۳۹۷

دو جدول زیر تعداد و سرانه پایگاه‌های اورژانس - در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهد. با توجه به اطلاعات جدول، سرانه مجموع پایگاه‌های اورژانس در استان گیلان در سال ۱۳۹۷ برابر ۲/۴۵ گزارش شده که نسبت به

کل کشور پایین تر است. باید توجه داشت که سرانه پایگاه‌های اورژانس استان، هم در نقاط شهری و هم در نقاط جاده‌ای پایین تر از سرانه کل کشور بوده است.

جدول ۶۴- تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
گیلان	۶۲	۲۵	۳۷
کل کشور	۲۵۳۶	۹۶۷	۱۵۶۹

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۶۵- سرانه پایگاه‌های اورژانس پیش بیمارستانی ۱۱۵

سال ۱۳۹۷	مجموع	شهری	جاده‌ای
گیلان	۲/۴۵	۰/۹۹	۱/۴۶
کل کشور	۳/۱۷	۱/۲۱	۱/۹۶

۳-۲- فقر و محرومیت

محوریت موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است.

با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواهِ اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

درواقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیش‌تر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت.

در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازماندهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران» توسط دفتر مطالعات رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماع (بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۱)؛ «شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی به بررسی فقر چندبعدی در ایران پرداخته است. در این پژوهش با استفاده از فایل خام داده‌های طرح آمارگیری از هزینه و درآمد خانوار شهری و روستایی سال ۱۳۹۱ مرکز آمار ایران، محاسبات شاخص فقر چندبعدی انجام شده است.

بدین منظور ۵ شاخص سلامت، آموزش، مسکن، استانداردهای زندگی و اشتغال به عنوان مشخصه‌های فقر چندبعدی در نظر گرفته شده و سپس با استفاده از وزن‌دهی به شاخص‌ها و مؤلفه‌های هر یک، میزان اهمیت آن‌ها تعیین شده است.

جدول ۶۶- شاخص ها و ابعاد فقر چندبعدي

وزن مؤلفه ها	مؤلفه	وزن شاخص	شاخص
۱۰	سوء تغذیه	۲۰	سلامت
۱۰	عدم برخورداري از بیمه درمان		
۱۰	خانوارهای دارای عضو کمتر از ۵ سال تحصیل	۲۰	آموزش
۱۰	خانوارهای دارای کودک ۶ تا ۱۸ سال کمتر از ۸ کلاس سواد (متناسب با سن)		
۱۰	مصالح بی دوام	۲۰	مسکن
۱۰	سطح زیربنای کمتر از ۱۶ مترمربع		
۴	سطح دسترسی به آشپزخانه	۲۰	استاندارهای زندگی
۴	عدم دسترسی به آب و برق		
۴	نداشتن حمام		
۴	نداشتن دارایی مانند اتومبیل، دوچرخه و...		
۴	نوع سوخت خانوار برای پخت و پز		
۱۰	سرپرست بیکار	۲۰	اشتغال
۱۰	عدم برخورداري از بیمه اجتماعی		

شاخص های مذکور درصد خانوارهایی را که دچار فقر چندبعدي هستند به تفکیک استان نشان می دهد. بر این اساس ۲۴ درصد از خانوارهای مناطق شهری استان گیلان دچار فقر شهری هستند. هم چنین ۴۶ درصد از خانوارهای مناطق روستایی دچار فقر چندبعدي هستند. در این گزارش میانگین محرومیت هر استان نیز مشخص شده است. میانگین محرومیت در مناطق شهری استان گیلان برابر با ۳۶/۴ و در مناطق روستایی برابر با ۳۹ است. مقدار عددی این شاخص هر چه بیش تر باشد به معنی فاصله زیاد خانوارهای دچار فقر چند بعدی از استانه فقر است. این شاخص در واقع معادل شاخص شکاف فقر در محاسبه فقر درآمدی است.

علاوه بر این، بر اساس مطالعات انجام شده، ۵ اولویت اول هر استان جهت برنامه ریزی به تفکیک مناطق شهری و روستایی مشخص شده است.

۵ اولویت اول استان گیلان در مناطق شهری عبارت است از سلامت، مسکن، استاندارد زندگی، اشتغال و آموزش. اولویت های استان گیلان به تفکیک مناطق روستایی نیز عبارت است از: مسکن، سلامت، استانداردهای زندگی، اشتغال و آموزش (دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، بی تا).

ب) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته و تهیه نقشه مرکب آن ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی سواد، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه‌آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن‌دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان گیلان به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۷- مناطق کمتر توسعه یافته استان گیلان

تابعیت تقسیماتی			دهستان	ضریب
بخش	شهرستان	استان		
رانکوه	املش	گیلان	سام	۸
رانکوه	املش	گیلان	کجید	۸
رانکوه	املش	گیلان	شیخوس لات	۷
مرکزی	املش	گیلان	املش جنوبی	۶
مرکزی	املش	گیلان	املش شمالی	۶
مرکزی	آسنارا	گیلان	حیران	۷
پره سر	رضوانشهر	گیلان	بیلاقی ارده	۷
مرکزی	رضوانشهر	گیلان	خوشایر	۶
خورگام	رودبار	گیلان	خورگام	۷
خورگام	رودبار	گیلان	دلفک	۷
رحمت آباد و بلوکات	رودبار	گیلان	بلوکات	۶
رحمت آباد و بلوکات	رودبار	گیلان	دشتویل	۶
رحمت آباد و بلوکات	رودبار	گیلان	رحمت آباد	۶
عمارلو	رودبار	گیلان	جیرنده	۶
عمارلو	رودبار	گیلان	کلیشم	۷
رحیم آباد	رودسر	گیلان	اشکورسلفی	۷
رحیم آباد	رودسر	گیلان	اشکور علیا و سیارستاق	۸
رحیم آباد	رودسر	گیلان	رحیم آباد	۶
رحیم آباد	رودسر	گیلان	شویل	۸
دیلمان	سیاهکل	گیلان	پیرکوه	۷
دیلمان	سیاهکل	گیلان	دیلمان	۶
مرکزی	سیاهکل	گیلان	توتکی	۶
مرکزی	سیاهکل	گیلان	خرارود	۶
احمد سرگوراب	شفت	گیلان	چوبر	۶
مرکزی	شفت	گیلان	جیرده	۶
میرزا کوچک خان جنگلی	صومعه سرا	گیلان	گوراب زرمیخ	۶
حویق	طوالش	گیلان	چوبر	۶
حویق	طوالش	گیلان	حویق	۶
گرکان رود	طوالش	گیلان	خطبه سرا	۶
گرکان رود	طوالش	گیلان	لیسار	۶
مرکزی	طوالش	گیلان	کوهستانی طالش	۶
سردار جنگل	فومن	گیلان	آلبان	۶
سردار جنگل	فومن	گیلان	سردار جنگل	۶
مرکزی	لاهیجان	گیلان	لیل	۶
اطاقور	لنگرود	گیلان	اطاقور	۶
اطاقور	لنگرود	گیلان	لات لیل	۶
شاندردمن	ماسال	گیلان	شاندردمن	۶
شاندردمن	ماسال	گیلان	شیخ نشین	۶
مرکزی	ماسال	گیلان	حومه	۶
مرکزی	ماسال	گیلان	ماسال	۶

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، ۷/۷ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۸) داشته، ۲۰/۵ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۷۱/۸ درصد نیز محرومیت پایینی (ضریب ۶) داشته‌است. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش‌تر است. دهستان‌های سمام، کجید و اشکور علیا و سیارستاق در شهرستان املش، املش و رودسر در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ج) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور است که سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت انجام گرفته‌است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده‌است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و برپایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده‌است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن‌دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده‌است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۶۸- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سراجه دام سنگین خانوار (راس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سراجه دام سبک خانوار (راس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶
۴۹	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۵۸۸
۵۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۹۰۰
۵۱	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۱/۳۱۳۳
۵۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۱/۳۳۷۲
۵۳	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۱/۳۶۱۱
۵۴	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۰/۳۴۶

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۶۹- مناطق کم‌توسعه یافته استان گیلان

ردیف	استان	شهرستان	بخش
۱	گیلان	املش	رانکوه
۲	گیلان	املش	مرکزی
۳	گیلان	رضوانشهر	پره سر
۴	گیلان	رودبار	خور کام
۵	گیلان	رودبار	رحمت آباد و بلوکات
۶	گیلان	رودبار	عمارلو
۷	گیلان	رودسر	رحیم آباد

دیلمان	سیاهکل	گیلان	۸
حویق	طوالش	گیلان	۹
گرگان رود	طوالش	گیلان	۱۰
اطاقور	لنگرود	گیلان	۱۱
شاندرمن	ماسال	گیلان	۱۲
مرکزی	ماسال	گیلان	۱۳

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته‌است. در این میان استان گیلان دارای ۷ شهرستان و ۱۳ بخش محروم است. شهرستان‌های سیاهکل (بخش دیلمان)، رودبار (بخش خورگام)، رودبار (بخش عمارلو) و طوالش (بخش حویق) در ردیف ۱۰۹، ۱۵۱، ۱۶۴ و ۲۳۰ مناطق محروم کشور به حساب آمدند. همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس یافته‌های پژوهش مذکور، شهرستان‌های استان گیلان در مقایسه با سایر استان‌های کشور در اولویت فقر قرار ندارند. با این حال، رفع محرومیت مناطق شناسایی شده، مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان گیلان در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیربخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

- ۱- تولید محصولات باغی نظیر پرتغال، چای، توت نوغان، کیوی، فندق، زیتون، گوجه، گردو، نارنگی، نارنج، سیب، گلابی، انار، ازگیل، به، انجیردیم و لیموشیرین. شایان ذکر است استان گیلان در زمینه تولید چای و زیتون رتبه اول را در کشور داراست.
- ۲- مزیت نسبی در تولید شلتوک، هندوانه، خیار و سایر محصولات جالیزی، گندم، جو، گوجه و سبزیجات، خربزه، لوبیا، عدس و سایر دانه‌های روغنی
- ۳- مزیت نسبی در دامداری و دامپروری و پرورش دام سبک
- ۴- مزیت نسبی در پرورش دام سنگین به خصوص در بخش‌های رحمت‌آباد و بلوکات رودبار، حویق طوالش، رحیم‌آباد رودسر، مرکزی ماسال، شاندرمن ماسال، گرگان رود طوالش و اطاقور لنگرود
- ۵- مزیت نسبی در تولید تخم مرغ و گوشت مرغ

- ۶- مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل به لحاظ داشتن باغات میوه و بیشه زارها، مراتع و جنگل که زمینه مناسبی را برای پرورش فراهم نموده است.
- ۷- مزیت نسبی در شیلات و آبی‌پروری با توجه به داشتن کناره‌های ساحلی گسترده دریای خزر و وجود رودخانه‌های دائمی در اکثر بخش‌های استان
- ۸- مزیت نسبی در وجود جنگل‌های هیرکانی زیبا و مراتع و دشت‌های شالیزار
- ۹- مزیت نسبی در پرورش کرم ابریشم و تولید ابریشم در بخش مرکزی و رانکوه املش و رودسر، ماسال و رضوانشهر

ب) صنعت:

- ۱- وجود ناحیه صنعتی آسیابسران در بخش رانکوه شهرستان املش
- ۲- وجود ناحیه صنعتی لیل در بخش اطاقور شهرستان لنگرود ۲
- ۳- وجود شهرک صنعتی خرشک در بخش رحمت آبادلوکات شهرستان رودبار
- ۴- وجود شهرک صنعتی کشلی خطبه سرا در بخش کرگانرود شهرستان تالش
- ۵- وجود شهرک صنعتی ماسال در بخش شاندرمن شهرستان ماسال
- ۶- وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن دولومیت، مرمریت، میکای سیاه (بیوتیت)، زغال‌سنگ، سنگ لاشه، آهک صنعتی و سنگ آهک در بخش‌های محروم استان
- ۷- مزیت نسبی در تولید صنایع دستی سفال در سیاهکل و رودسر، حصیربافی و نمدمالی در رودسر و رودبار و اکثر بخش‌های محروم استان، جاجیم و گلیم و جوراب‌بافی و شال از پشم گوسفند در طولش و رودبار، ریسندگی، بافندگی، شیشه‌گری، زیرانداز و کف پوش در رودبار
- ۸- مزیت نسبی در ایجاد کارگاه‌های پشم‌شوئی و شستشوی پشم و پشم‌ریسی در ماسال
- ۹- مزیت نسبی و وجود پتانسیل در ایجاد صنایع چرم و کفش و لباس‌های چرمی در رودبار
- ۱۰- مزیت نسبی در ایجاد صنایع تبدیلی، تکمیلی، بسته‌بندی سبزیجات و صادرات آن به کشور روسیه، صنایع تبدیلی لبنی و فرآورده‌های آن، بسته‌بندی و کنسرو انواع گوشت سفید و قرمز و ماهی، صنایع روغن‌کشی و کنسرو زیتون و بسته‌بندی محصول زیتون منطقه رودبار و منجیل
- ۱۱- مزیت نسبی در ایجاد صنایع تبدیلی نوغانداری و بافت ابریشم و صنایع وابسته به آن از جمله تولید خامه ابریشم قالی‌بافی
- ۱۲- مزیت نسبی در وجود منابع عظیم نفت و گاز در سواحل دریای خزر

۱۳- مزیت نسبی و داشتن پتانسیل اولویت دار ایجاد پالایشگاه و صنایع نفت و گاز و پتروشیمی، با استفاده از منابع نفت و گاز دریای خزر

ج) خدمات:

۱- مزیت نسبی در ارائه خدمات بازرگانی به لحاظ قرار گرفتن در مسیر فراقاره‌ای کریدورهای بین‌المللی حمل‌ونقل آزاد و همچنین توان ارائه خدمات پیشرفته بندری، گمرکی (گمرک رشت، بندر انزلی، آستارا و گمرک منطقه ویژه اقتصادی بندر انزلی) و حمل‌ونقل دریایی، جاده‌ای، ریلی و هوایی، همچنین وجود بازارچه مرزی و وجود اسکله‌های باربری و باراندازی در بنادر استان که تأثیر مستقیم و غیرمستقیم در ایجاد فرصت‌های شغلی و همچنین تبادل کالا را فراهم نموده است.

۲- وجود پتانسیل و مزیت نسبی در ارائه خدمات مرزی با وجود منطقه آزاد تجاری - صنعتی شمال کشور (بندر انزلی) و دسترسی به کشورهای اطراف دریای مازندران

۳- مزیت نسبی در وجود منطقه ویژه اقتصادی بندر آستارا، منطقه آزاد تجاری - صنعتی انزلی، رشت و استانه اشرفیه

۴- مزیت نسبی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری با وجود جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، زیارتی و فرهنگی در بخش‌های محروم استان و ظرفیت مناسب جهت توسعه مبادلات فرهنگی و هنری با کشورهای حاشیه دریای خزر، همچنین در دست اقدام بودن ایجاد اقامتگاه‌های سنتی گردشگری در برخی از روستاهای بخش‌های محروم استان به منظور آشنایی گردشگران داخلی و خارجی با فولکلور و فرهنگ و سنت‌های بومی روستائی

۵- مزیت نسبی وجود مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای متعدد در استان، که زمینه توانمندسازی مهارتی جوانان مستعد بخش‌های مناطق محروم را فراهم می‌کند (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان گیلان

بر اساس داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان گیلان برابر با ۲۵۹,۹۶۷ نفر (۱۰/۲۷ درصد از جمعیت استان) است. از این تعداد ۱۲۹,۷۲۶ نفر زن و ۱۳۰,۲۴۱ نفر مرد هستند. تعداد

خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۸۷,۱۹۸ است. میانگین بعد خانوار برابر با ۲/۹ و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۰/۷ است. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان پایین تر از متوسط نسبت جنسی در کل کشور (۱۰۳) است. بعد خانوار این مناطق نیز پایین تر از بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی مربوط به دهستان سمام شهرستان املش با نسبت ۱۰۷/۳ است. پس از آن دهستان‌های چیرنده، حیران، کوهستانی طالش و اطاقور به ترتیب ۱۰۶/۵، ۱۰۶/۱، ۱۰۵/۱ و ۱۰۵/۱ بالاترین نسبت جنسی را در شهرستان‌های رودبار، آستارا، طالش و لنگرود دارند.

بالاترین میزان بعد خانوار نیز مربوط به دهستان چوبر شهرستان طالش با بعد خانوار ۳/۴ است. بعد خانوار در دهستان‌های حویق، کوهستانی طالش، خوشابر و شاندرمن شهرستان‌های طالش، طالش، رضوانشهر و ماسال به ترتیب با بعد خانوار ۳/۳، ۳/۳، ۳/۲ و ۳/۲ بیشترین میزان را داشته است.

جدول ۷۰- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان گیلان

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
ردیف	شهرستان	ناحیه	دهستان یا منطقه محروم	بعد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
	املش	گیلان	سمام	۲.۷	۱۰۷.۳	۱,۳۴۷	۱,۴۴۶	۲,۷۹۳	۱,۰۴۹
	املش	گیلان	کجید	۲.۵	۱۰۴.۹	۴۲۹	۴۵۰	۸۷۹	۳۵۳
	املش	گیلان	شبخوس لات	۲.۸	۱۰۰.۱	۴,۴۸۷	۴,۴۹۱	۸,۹۷۸	۳,۲۰۶
	املش	گیلان	املش جنوبی	۲.۸	۱۰۲.۲	۲,۷۲۸	۲,۷۸۹	۵,۵۱۷	۱,۹۹۵
	املش	گیلان	املش شمالی	۲.۸	۹۳.۳	۳,۸۵۹	۳,۶۰۱	۷,۴۶۰	۲,۶۸۶
	آستارا	گیلان	حیران	۳.۱	۱۰۶.۱	۱,۳۱۹	۱,۳۹۹	۲,۷۱۸	۸۶۶
	رضوانشهر	گیلان	بیلاقی ارده	۳.۱	۱۰۳.۸	۱,۷۳۶	۱,۸۰۲	۳,۵۳۸	۱,۱۳۵
	رضوانشهر	گیلان	خوشابر	۳.۲	۱۰۰.۴	۷,۲۲۰	۷,۲۴۸	۱۴,۴۶۸	۴,۵۶۴
	رودبار	گیلان	خورگام	۲.۷	۹۷.۷	۲,۶۴۲	۲,۵۸۱	۵,۲۲۳	۱,۹۱۴
	رودبار	گیلان	دلفک	۲.۸	۹۹.۴	۱,۲۲۸	۱,۲۲۱	۲,۴۴۹	۸۷۵
	رودبار	گیلان	بلوکات	۳	۹۷.۶	۲,۲۴۷	۲,۱۹۳	۴,۴۴۰	۱,۴۴۳
	رودبار	گیلان	دشتویل	۳	۱۰۲.۵	۲,۴۳۳	۲,۴۹۴	۴,۹۲۷	۱,۶۶۷
	رودبار	گیلان	رحمت آباد	۲.۸	۹۷.۵	۲,۰۳۲	۱,۹۸۲	۴,۰۱۴	۱,۴۱۸
	رودبار	گیلان	چیرنده	۲.۹	۱۰۶.۵	۱,۲۸۶	۱,۳۷۰	۲,۶۵۶	۹۲۸
	رودبار	گیلان	کیشم	۲.۶	۹۲.۶	۱,۱۵۹	۱,۰۷۳	۲,۲۳۲	۸۷۰
	رودسر	گیلان	اشکورسقی	۲.۸	۱۰۱.۹	۲,۴۸۲	۲,۵۳۰	۵,۰۱۲	۱,۸۰۱
	رودسر	گیلان	اشکور علیا و سیارستان	۲.۷	۱۰۴.۷	۱,۳۹۹	۱,۴۶۵	۲,۸۶۴	۱,۰۵۸

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
ردیف	پهنه تقسیمات	استان	دهستان قدیم توسعه یافته	بهد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
	رحیم آباد	گیلان	رحیم آباد	۳.۱	۱۰۰.۹	۴,۰۱۲	۴,۰۵۰	۸,۰۶۲	۲,۵۸۵
	رحیم آباد	گیلان	شونیل	۲.۷	۱۰۲.۵	۱,۸۰۶	۱,۸۵۱	۳,۶۵۷	۱,۳۵۳
	دیلمان	گیلان	بیرکوه	۲.۹	۱۰۴.۸	۱,۷۵۷	۱,۸۴۱	۳,۵۹۸	۱,۲۴۲
	دیلمان	گیلان	دیلمان	۲.۶	۹۶.۱	۲,۶۸۷	۲,۵۸۳	۵,۲۷۰	۱,۹۹۸
	مرکزی	گیلان	نونکی	۲.۹	۹۶.۱	۱,۹۹۴	۱,۹۰۷	۳,۸۹۱	۱,۳۳۳
	مرکزی	گیلان	خرارود	۲.۹	۹۸.۷	۳,۳۸۳	۳,۳۴۰	۶,۷۲۳	۲,۳۰۸
	احمد سرگوراب	گیلان	چوبر	۲.۸	۱۰۲.۲	۴,۹۷۱	۵,۰۸۲	۱۰,۰۵۳	۳,۵۴۸
	مرکزی	گیلان	چرده	۲.۹	۹۹.۴	۶,۶۲۴	۶,۵۸۷	۱۳,۲۱۱	۴,۵۷۷
	میرزا کوچک خان جنگلی	گیلان	گوراب زمیخ	۳.۱	۹۵.۸	۶,۵۲۵	۶,۲۴۹	۱۲,۷۷۴	۴,۱۵۹
	حوقق	گیلان	چوبر	۳.۴	۱۰۲.۹	۷,۰۴۷	۷,۲۵۲	۱۴,۲۹۹	۴,۲۲۲
	حوقق	گیلان	حوقق	۳.۳	۱۰۲	۴,۸۶۴	۴,۹۶۲	۹,۸۲۶	۲,۹۳۴
	گرکان رود	گیلان	خطبه سرا	۳.۱	۱۰۱.۵	۷,۰۹۲	۷,۱۹۹	۱۴,۲۹۱	۴,۵۵۳
	گرکان رود	گیلان	لیسار	۳.۱	۹۷.۳	۴,۳۴۴	۴,۲۲۶	۸,۵۷۰	۲,۷۴۳
	مرکزی	گیلان	کوهستانی طالش	۳.۳	۱۰۵.۱	۳,۶۴۸	۳,۸۳۴	۷,۴۸۲	۲,۲۵۴
	سردار جنگل	گیلان	آلیان	۲.۹	۹۶.۵	۱,۷۲۰	۱,۶۵۹	۳,۳۷۹	۱,۱۶۸
	سردار جنگل	گیلان	سردار جنگل	۲.۹	۹۹	۳,۴۰۸	۳,۳۷۳	۶,۷۸۱	۲,۳۱۸
	مرکزی	گیلان	لیل	۲.۹	۱۰۴.۸	۳,۹۴۴	۴,۱۳۳	۸,۰۷۷	۲,۷۷۰
	اطاقور	گیلان	اطاقور	۲.۸	۱۰۵.۱	۳,۳۱۴	۳,۴۸۳	۶,۷۹۷	۲,۴۶۱
	اطاقور	گیلان	لات لیل	۲.۸	۱۰۱.۵	۲,۰۰۴	۲,۰۳۵	۴,۰۳۹	۱,۴۵۴
	شاندومن	گیلان	شاندومن	۳.۲	۱۰۰.۳	۵,۱۴۶	۵,۱۶۴	۱۰,۳۱۰	۳,۲۱۵
	شاندومن	گیلان	شیخ نشین	۳	۹۶.۶	۳,۰۳۶	۲,۹۳۲	۵,۹۶۸	۱,۹۷۸
	مرکزی	گیلان	حومه	۳	۱۰۰.۷	۴,۰۹۰	۴,۱۱۹	۸,۲۰۹	۲,۷۲۱
	مرکزی	گیلان	ماسال	۳.۱	۹۸.۲	۲,۲۸۷	۲,۲۴۵	۴,۵۳۲	۱,۴۶۶
جمع میانگین				۲.۹	۱۰۰.۷	۱۲۹,۷۲۶	۱۳۰,۲۴۱	۲۵۹,۹۶۷	۸۷,۱۹۸

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۲-۳-۳- جمع بندی

استان گیلان دارای مساحت ۱۴,۰۴۴ کیلومتر مربع و جمعیت ۲,۵۳۰,۶۹۶ نفر است (بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، مرکز آمار ایران). این استان از شمال به دریای خزر و کشور آذربایجان، از غرب به اردبیل، از شرق به مازندران و از جنوب به استان‌های قزوین و زنجان محدود است.

استان گیلان از ذخایر طبیعی و زیست محیطی قابل توجه، شرایط اقلیمی و آب و هوایی مطبوع، حاصل‌خیزی زمین‌های کشاورزی، وجود رودخانه‌های متعدد، جاذبه‌های باستانی، تاریخی و طبیعی فراوان و ... برخوردار است.

فقر از جمله مباحثی است که در استان‌های مختلف از جمله گیلان با آن مواجه هستیم و نرخ آن در حال افزایش است. طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نرخ بیکاری استان همواره از متوسط نرخ بیکاری کشور بالاتر، اما آهنگ تغییرات نرخ بیکاری استان گیلان از سطح ملی متفاوت بوده به گونه‌ای که نرخ بیکاری استان در سال ۱۳۹۵ تقریباً با نرخ بیکاری کشور یکسان بوده است (مطالعات سند آمایش استان گیلان، چکیده نتایج، بی تا: ۱۲).

بررسی جمعیت فعال اقتصادی شهری و روستای استان گیلان نشان می‌دهد که همواره سهم جمعیت فعال اقتصادی روستایی در حال نزول است و هر ساله از جمعیت فعال اقتصادی روستایی استان به دلایل مختلف کاسته می‌شود و روستائیان تمایل بیشتری برای حضور در بازارهای غیررسمی و فعالیت‌های خدماتی با ارزش‌افزوده بیشتر در مناطق برخوردار شهری هستند (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گیلان، ۱۳۹۶: ۴).

استان گیلان توانسته است نرخ مشارکت اقتصادی ۴۰/۸ درصدی را به خود اختصاص دهد که نشان از افزایش ۲/۲ درصدی از میانگین کشوری است. این درحالی است که به تناسب افزایش نرخ مشارکت اقتصادی، نرخ بیکاری استان تاکنون کاهش چشم‌گیری نداشته است؛ این موضوع از جهات مختلف قابل بررسی است. شاید دلیل این امر سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص -افراد دارای مشاغل فصلی مرتبط با کشاورزی و گردشگری- باشد (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گیلان، ۱۳۹۶: ۴).

بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس نیز، در رابطه با سنجش فقر ایران در سال ۱۳۹۵؛ نرخ فقر مطلق (درصد فقرا) در استان گیلان برابر با ۸/۵۹ بوده است. تعداد فقرا ۱۹۲۲۷۴ نفر و تعداد خانوارهای فقیر ۷۶۰۴۷ بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷: ۳۱).

تراکم بالای جمعیت، توسعه نامتوازن، کمبود عرصه برای ایجاد صنایع، تغییر کاربری اراضی، مهاجرت روستائیان به شهرها و ... از جمله مشکلات استان گیلان به شمار می‌رود. بنابراین توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های این استان از جمله بهره‌گیری از جاذبه‌های گردشگری، توسعه صنایع، ارتقای بهره‌وری کشاورزی، ترغیب افراد به حفظ فعالیت کشاورزی و اشتغال‌زایی از جمله راهکارهای غلبه بر فقر و محرومیت در استان گیلان است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی - فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از منظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» به این سکونت‌گاه‌ها نگرسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو و سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و هم‌چنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده‌است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفته‌اند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن

نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌تر این کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته‌است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه‌حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده‌است.

جدول ۲۱- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

تکات اصلی	دوره رواج و تسلط	رویکرد
با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.	تا دهه ۱۹۶۰	نادیده گرفتن
سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	حذف و تخلیه اجباری
بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	خودیاری
دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به پارانه‌های هدف‌دار مسکن	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	مسکن عمومی (اجتماعی)
تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	مکان- خدمات
تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود	۱۹۸۰ تاکنون	ارتقاء بخشی (بهسازی)
ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی
با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.	از ۲۰۰۰	اجتماع محوری (تام)

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و بطور خاص استان گیلان

ایران از جمله کشورهای درحال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبه‌روست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد. با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته‌است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲

همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق بوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد و هم‌چنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود، مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند. نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته‌است. بطوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده، ساخته‌اند اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده‌است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرهای ایران به وجود آورده‌است. استان گیلان نیز نمونه‌ای از استان‌های دارای سکونتگاه غیررسمی است. به گفته معاونت اجتماعی دادگستری گیلان ۱۷۴۰۰۰ نفر (معادل ۶/۸۷ درصد) از جمعیت در ۴ شهر این استان در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. پدیده‌ی حاشیه‌نشینی در شهرهای رشت، لنگرود، تالش و بندرانزلی نسبت به سایر مناطق استان بیش‌تر است.

بر اساس گزارشی که به دستور ستاد ملی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی توسط نماینده این ستاد در استان و گروه مهندسين مشاور طراحان راهوند شهر در سال ۸۹-۱۳۸۸ در استان گیلان صورت گرفت، به ترتیب محله‌های جماران، پاسکیاب، استخر عینک، نخودچر، حافظ‌آباد و سلیمان داراب بیش‌ترین امتیاز را در ارتباط با سکونتگاه‌های غیررسمی به دست آورده‌اند که از این میان محلات جماران و پاسکیاب به لحاظ وضعیت نامطلوب کالبدی، جماران، سلیمان‌داراب و معلولین به لحاظ آسیب‌های اجتماعی و معلولین و استخر عینک از نظر در صد بالای بیکاری، جزء محلات با آسیب‌پذیری بالاتر و شرایط حادث‌تر شناسایی شده‌اند (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۴). مهاجرت، فقر، عدم توازن فضایی و منطقه‌ای و .. از جمله مهم‌ترین دلایل گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در استان گیلان بوده‌است.

در سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد شهرهای استان گیلان به ۵۲ و ضریب شهرنشینی در استان به ۶۳/۳ درصد رسید. با این وجود، همچنان نرخ شهرنشینی استان پایین‌تر از سطح ملی است (مطالعات سند آمایش استان گیلان، بی‌تا: ۲۰). آهنگ رشد شهرنشینی به موضوعی نگران‌کننده و تهدیدکننده جامعه روستایی و حیات کشاورزی در این استان تبدیل شده‌است.

استان گیلان یکی از استان‌های مهاجرپذیر کشور محسوب می‌شود. سهم این استان در بخش مهاجران خارج شده ۱۸۵۲۳۴ نفر و در بخش مهاجران وارد شده ۲۲۷۱۸۵ نفر است. به عبارت دیگر فارغ از جابجایی‌های درون استانی ۵۶۱۰۶ نفر از استان گیلان به سایر استان‌ها مهاجرت داشته و بالعکس ۹۸۰۵۷ نفر از سایر استان‌ها وارد استان گیلان شده‌اند؛ لذا رقم خالص مهاجرت برای استان گیلان در بازه زمانی ۵ ساله ۴۱۹۵۱ نفر بوده است. بررسی‌ها حاکی از آن است که ۳۵/۲ درصد از مهاجرین وارد شده از سایر استان‌ها در شهرستان رشت اقامت داشته‌اند (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گیلان، ۱۳۹۶: ۷).

به عبارتی، نابرابری در توسعه یافتگی شهری و روستایی در استان، انگیزه مهاجرت به شهرها و به‌ویژه کلان‌شهر رشت را بالا برده است. از سوی دیگر به دلیل ضعف صنایع نوپای شهری در جذب نیروی کار غیرماهر مهاجر از یک طرف و پایین بودن سطح تحصیلات و مهارت مهاجران از طرف دیگر، اشتغال غیررسمی در بنگاه‌های رسمی و غیررسمی با رشد فزاینده‌ای همراه شده است.

تراکم جمعیت در استان و سیاست‌گذاری‌های نامتوازن که منجر به افزایش مهاجرت از نقاط روستایی به شهری شده از مهم‌ترین عوامل تمرکز بیش از حد جمعیت در نقاط خاصی از استان است (مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان گیلان، ۱۳۹۵: ۴).

از سوی دیگر، استان گیلان در زمره ۱۰ استان نخست کشور از نظر تعداد افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی است. در حالی که در کشور میزان مددجویان طرح مددجویی در هر ده هزار نفر جمعیت برابر ۵۲۴/۴ است، این میزان در استان گیلان برابر با ۸۲۱/۶ است. بنا بر اطلاعات موجود ۸/۲۶ درصد از جمعیت استان تحت پوشش نهادهای حمایتی هستند که متوسط این رقم برای کشور ۷/۱۲ درصد است. روند افزایش افراد تحت پوشش در فاصله سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۱ روند رو به رشدی بوده، به گونه‌ای که میزان آن از ۴۳۴/۷ در سال ۱۳۷۵ به ۸۲۱/۶ در سال ۱۳۹۱ افزایش یافته است. وضعیت اقتصادی نامناسب استان، بیکاری و افزایش جمعیت سالخورده از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر افزایش جمعیت تحت پوشش نهادهای حمایتی استان است (مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان گیلان، ۱۳۹۵: ۶).

به طور کلی می‌توان گفت رشد شتابان جمعیت شهری و مهاجرت درون‌استانی با محوریت شهر رشت، تا حد زیادی ناشی از سرریز جمعیت روستایی و ادامه حرکت‌های مهاجرتی است که به عواملی هم‌چون، ورود صنعت به حوزه‌های کشاورزی، فقدان زمین قابل کشت تا حد مورد نیاز یا بهره‌برداری بیش از حد منجر به فرسایش خاک و نبود اصلاحات لازم در زمینه‌های مختلف، حوادث طبیعی و پیامدهای منفی زیست‌محیطی، سهولت

نسبی دستیابی به خدمات اساسی در شهر و غیره پیوند خورده است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گیلان، ۱۳۹۶: ۸).

۳-۳-۳- جمع بندی

گیلان با ۲۵۳۰۶۹۶ نفر جمعیت دهمین استان پرجمعیت کشور است. تراکم جمعیت در این استان با ۱۷۷ نفر در هر کیلومتر مربع جایگاه سوم را در ایران دارد. کلان شهر رشت با داشتن ۳۷ درصد جمعیت کل استان، پرجمعیت ترین شهر استان است (خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار استان گیلان، ۱۳۹۶: ۴).

اقتصاد استان گیلان بر پایه کشاورزی استوار است؛ با این وجود بخش های صنعت، معدن و تجارت در حال حاضر به عنوان پایه توسعه استان مطرح شده که -به موازات توسعه بخش های کشاورزی و گردشگری- مسیر توسعه استان را هموار خواهد کرد. این استان دارای موقعیت و فرصت های ویژه ای است. از جمله می توان به تولید محصولات متنوع کشاورزی، منطقه آزاد انزلی و امکان برخورداری از مزایای معافیت های صنعتی، وجود امکانات بنادر و کشتیرانی برای صدور کالاهای صنعتی و واردات مواد اولیه مورد نیاز صنایع، وجود راه های ارتباطی گسترده و نزدیکی استان به پایتخت کشور و قرار گرفتن استان در مسیر کریدور شمال-جنوب بین المللی اشاره کرد. در حال حاضر ۳۵ درصد از صنایع مستقر در گیلان جزو صنایع کوچک و متوسط هستند. بخش عمده ای از صنایع استان در شهرستان رشت متمرکز بوده و سایر شهرستان ها فاصله زیادی با آن دارند، که این موضوع یکی از علل تمرکز بیش از حد جمعیت در این شهرستان و به ویژه شهر رشت شده است. به رغم رشد بی سابقه جمعیت و فرصت های اقتصادی گیلان، این استان در گام های اولیه توسعه قرار دارد. به بیان دیگر استان گیلان با توجه به رشد سریع جمعیت، به جای آن که از گسترش فعالیت های اقتصادی و افزایش زمینه های جدید فعالیت های اقتصادی برخوردار شود، با انقباض و حتی از دست دادن برخی از رشته های مهم فعالیتی در چند دهه گذشته روبه رو شده است (مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان گیلان، ۱۳۹۵: ۱۶).

به طور کلی محدودیت زمین، فرسایش بسیار منابع خاک، سیل و رانش زمین، تراکم جمعیتی بالا، بهره کشی بیش از حد از ظرفیت منابع تولید از جمله مراتع، آب و جنگل ها، آلودگی منابع آب و خاک، ساخت و سازهای بی رویه شهری، گردشگری ناپایدار، مهاجرت روستا-شهری، تخلیه روستاها و ... از دیگر مواردی است که استان گیلان را با تهدیدهای جدی و رشد سکونتگاه های غیررسمی مواجه نموده است.

شهر رشت از جمله شهرهای دارای اسکان غیررسمی است که اسکان غیررسمی در آن بعد از سال ۱۳۴۵ نفوذ بیش تری پیدا کرده است (محمود و حقوردیان، ۱۳۹۱: ۱۳۲). بر اساس پژوهش رخصاری و همکاران (۱۳۹۸) ۸۰ درصد از سکونتگاه‌های غیررسمی در منطقه ۴ شهر رشت قرار دارد. محله‌های غیررسمی منطقه ۴ عبارت‌اند از: کوی جماران، سلیمان داراب، صفه سر، معلولین، پاسکیاب، کوی حافظ‌آباد (کوی شهید دانش حتی)، نخودچر، استخر عینک، حمیدیان، ولکس و ... (رخصازی و دیگران، ۱۳۹۸: ۹۰). فخب، سیاه اسطلخ و آجی بیشه نیز از دیگر محلات آسیب‌پذیر رشت به شمار می‌آیند (خبرگزاری ایرنا، ۲۷، ۰۶، ۱۳۹۹). بر اساس گزارش سازمان توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در گیلان، بسیاری از اهالی به دلیل نداشتن سند مالکیت حق استفاده رسمی از حداقل امکانات زیربنایی زندگی شهری مانند آب لوله‌کشی، برق و ... را نداشته و توسط انشعابات غیرقانونی نیازهای خود را برآورده می‌کنند (خبرگزاری مهر، ۱۱، ۰۳، ۱۳۹۴). در واقع عمده‌ترین دلایل ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر رشت، از متغیرهای متعددی چون سطح درآمد، فقر، بیکاری، تحصیلات پایین و فقدان مهارت، دلالتان خرده پا، عدم‌علاقه مندی به کار کشاورزی به خصوص در میان نسل جوان، مهاجرت‌های روستا- شهری و ... تأثیر پذیرفته است. لازم به ذکر است اجرای پروژه‌های عمرانی همچون سدسازی، بدون انجام ارزیابی تأثیرات اجتماعی- فرهنگی و محیط‌زیستی، تبعات بسیار نامطلوبی را به همراه داشته است. سد سفارود استان گیلان نیز از این قبیل پروژه‌های عمرانی است که بی‌توجه به تأثیرات مخرب محیط‌زیستی در اثر از بین بردن جنگل‌ها و ... باعث کوچ اجباری و مشکلات اجتماعی بسیار برای ۴۲۴ خانوار در این استان خواهد شد. بنابراین شناخت کامل، پیش از هرگونه مداخله در جهت حل مسائل اجتماعی امری اساسی است.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان، این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و

منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک سو وضعیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد. عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی بوجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان گیلان و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۱- تغییرات تعداد جمعیت

جمعیت استان گیلان از ۱۵۸۱۸۷۲ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۲۲۴۱۸۹۶ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۲۵۳۰۶۹۶ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته‌است و بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، دوازدهمین استان پرجمعیت کشور بوده‌است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۱/۲ درصد رشد داشته‌است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، بسیار پایین‌تر بوده‌است. در واقع طی این بازه زمانی، جمعیت استان گیلان ۱/۶ برابر و جمعیت کشور ۲/۴ برابر شده‌است. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۰/۴۰ درصد، به بیش از ۲ میلیون و ۵۷۰ هزار نفر رسیده‌است.

با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهش یافته‌است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از حدود ۳۱/۶ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۲ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ کاهش یافته‌است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان گیلان نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده‌است. اما برخلاف

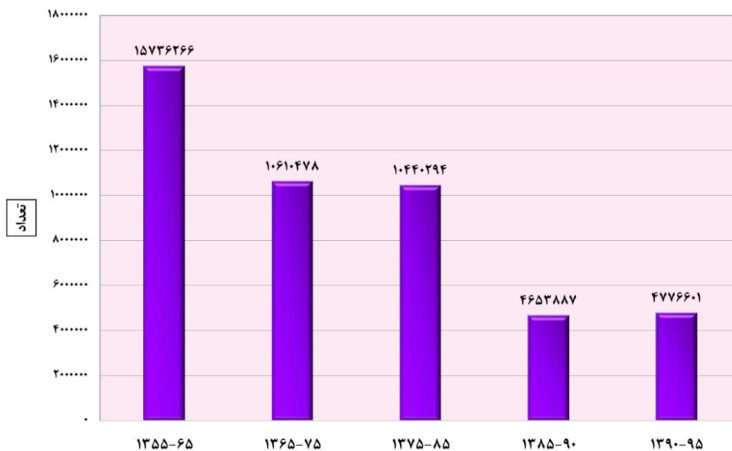
وضعیت کشور و بسیاری از استان‌ها، که تغییر نسبی جمعیت روستایی در آن‌ها حداقل از سال ۱۳۸۵ به بعد، روندی منفی طی کرده‌است، تغییر نسبی جمعیت نقاط روستایی در استان گیلان از سال ۱۳۷۵ به بعد روند منفی طی کرده‌است. هم‌چنین در تمامی دوره‌های مورد بررسی کاهش نسبی جمعیت نقاط روستایی استان، بالاتر از نقاط روستایی کشور، گزارش شده است.

جدول ۲۲- تغییرات تعداد جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۳۳۷۰۸۷۴۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-
۱۳۶۵	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۶/۷	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۰۹۸۹۸۸۱	۶۹/۳	۲۲۶۰۰۴۴۹	۴۷۴۶۳۸۵	۲۶/۶
۱۳۷۵	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۰۶۱۰۴۷۸	۲۱/۵	۳۶۸۱۷۷۸۹	۹۹۷۳۲۲۸	۳۷/۲	۲۳۲۳۷۶۹۹	۶۳۷۲۵۰	۲/۸
۱۳۸۵	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۴۴۰۲۹۴	۱۷/۴	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۱۴۴۲۱۷۵	۳۱/۱	۲۲۲۳۵۸۱۸	-۱۰۰۱۸۸۱	-۴/۳
۱۳۹۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۴۶۵۳۸۸۷	۶/۶	۵۳۶۴۶۶۶۱	۵۳۸۶۶۹۷	۱۱/۲	۲۱۵۰۳۰۰۸	-۷۳۲۸۱۰	-۳/۳
۱۳۹۵	۷۹۹۲۶۲۷۰	۴۷۷۶۶۰۱	۶/۴	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۵۰۰۱۸۶	۵۵/۰۱۸۶	۲۰۷۷۹۴۲۳	-۷۲۳۵۸۵	-۳/۴

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به نمودار زیر بالاترین و پایین‌ترین تغییر تعداد مطلق جمعیت کل کشور، به ترتیب مربوط به دوره‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۹۰-۱۳۸۵ بوده‌است. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تعداد ۱۵۷۳۶۲۶۶ نفر و در دوره ۹۰-۱۳۸۵ تعداد ۴۶۵۳۸۸۷ نفر به جمعیت کشور افزوده شده است.

نمودار ۱۰- تغییرات تعداد مطلق جمعیت کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

جدول ۷۳- تغییرات تعداد جمعیت استان گیلان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

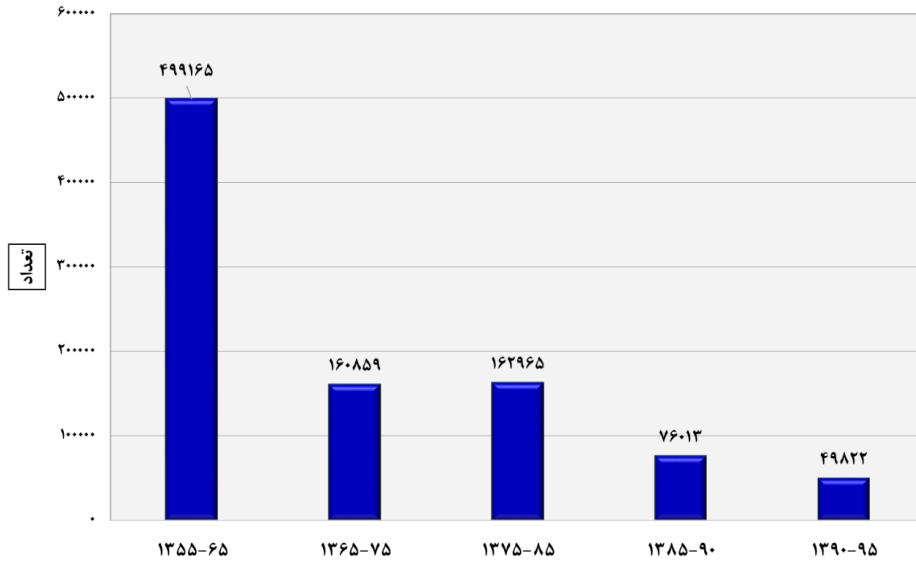
سال	کل			نقاط شهری			نقاط روستایی		
	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)	تعداد جمعیت	افزایش مطلق	افزایش نسبی (درصد)
۱۳۵۵	۱۵۸۱۸۷۲	-	-	۴۶۱۳۵۵	-	-	۱۱۲۰۵۱۷	-	-
۱۳۶۵	۲۰۸۱۰۳۷	۴۹۹۱۶۵	۳۱/۶	۷۸۴۱۷۳	۳۲۲۸۱۸	۷۰/۰	۱۲۹۶۸۶۴	۱۷۶۳۴۷	۱۵/۷
۱۳۷۵	۲۲۴۱۸۹۶	۱۶۰۸۵۹	۷/۷	۱۰۴۹۹۸۰	۲۶۵۸۰۷	۳۳/۹	۱۱۹۱۹۱۶	-۱۰۴۹۴۸	-۸/۱
۱۳۸۵	۲۴۰۴۸۶۱	۱۶۲۹۶۵	۷/۳	۱۲۹۵۵۵۱	۲۴۵۷۷۱	۲۳/۴	۱۱۰۹۱۱۰	-۸۲۸۰۶	-۶/۹
۱۳۹۰	۲۴۸۰۸۷۴	۷۶۰۱۳	۳/۲	۱۴۹۷۱۷۰	۲۰۱۴۱۹	۱۵/۵	۹۸۳۷۰۴	-۱۲۵۴۰۶	-۱۱/۳۱
۱۳۹۵	۲۵۳۰۶۹۶	۴۹۸۲۲	۲/۰	۱۶۰۳۰۲۶	۱۰۵۵۵۶	۷/۱	۹۲۷۶۷۰	-۵۶۰۳۴	-۵/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۱- تغییرات تعداد جمعیت استان گیلان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

با توجه به نمودار زیر بالاترین و پایین ترین تغییر تعداد مطلق جمعیت استان گیلان، به ترتیب مربوط به دوره های ۶۵-۱۳۵۵ و ۹۵-۱۳۹۰ بوده است. در دوره ۶۵-۱۳۵۵ تعداد ۴۹۹۱۶۵ نفر و در دوره ۹۵-۱۳۹۰ تعداد ۴۹۸۲۲ نفر به جمعیت استان افزوده شده است. گفتنی است حتی اگر کاهش بازه زمانی را در نظر نگیریم، افزایش تعداد مطلق جمعیت در دوره ۹۵-۱۳۸۵ برابر با ۱۲۸۳۵ نفر بوده که نسبت به دوره های ده ساله ی گذشته، کاهش تغییر تعداد مطلق و نسبی جمعیت را نشان می دهد.

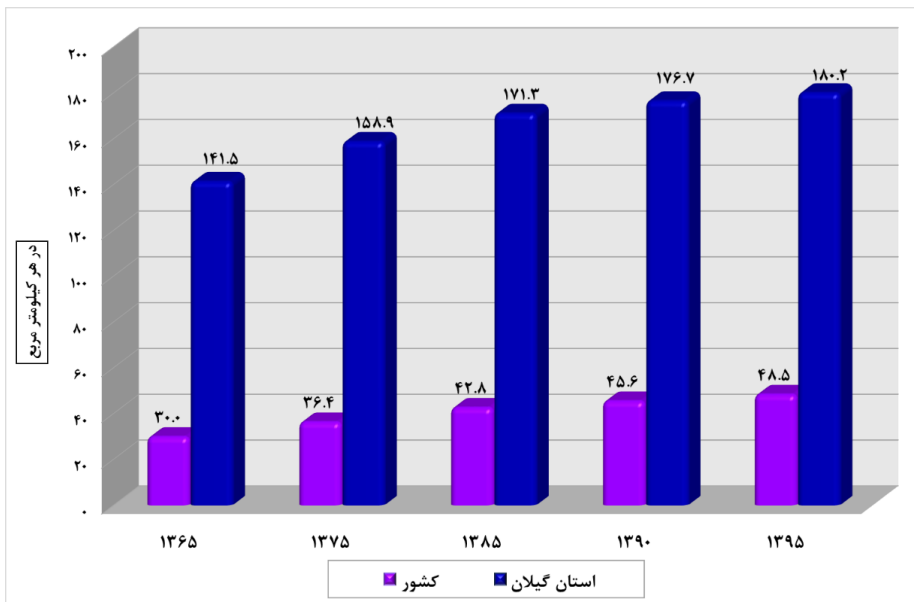

نمودار ۱۲- تغییرات تعداد مطلق جمعیت استان گیلان، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد که از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومتر مربع بدست می آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۱۴۱/۵ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومتر مربع است. بر اساس محاسبات به عمل آمده طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان حدود ۴ برابر میزان تراکم جمعیت در کل کشور (۱۲۰ نفر در هر کیلومتر مربع) بوده است. به علاوه؛ در سال ۱۳۹۵ رتبه استان گیلان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت ۳ است. به عبارتی این استان بعد از استان های تهران و البرز، پرتراکم ترین استان کشور است و نسبت به سایر استان ها و کل کشور از تراکم جمعیتی بالایی برخوردار است.

نمودار ۱۳- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان گیلان، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان گیلان در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است.

ملاحظه می‌شود که از مجموع ۱۶ شهرستان استان؛ تعداد ۷ شهرستان، دارای تراکم جمعیت بیش‌تر از میانگین استان و ۹ شهرستان نیز دارای تراکم جمعیت کمتر از میانگین استان هستند.

گفتنی است که دامنه تراکم جمعیت در این شهرستان‌ها بسیار متغیر است و از حدود ۷۸۸ نفر در هریک کیلومتر مربع در شهرستان رشت تا ۳۷/۶ نفر به ازای هریک کیلومتر مربع در شهرستان رودبار در نوسان است. به طور کلی در ۱۰ شهرستان استان، تراکم جمعیت بالاتر از ۱۰۰ نفر در هریک کیلومتر مربع به‌دست آمده‌است. بنابراین می‌توان گفت به جز شهرستان‌های رودبار و سیاهکل در مابقی شهرستان‌های استان تراکم جمعیتی بالا است.

جدول ۷۴- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان گیلان، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
آستارا	۹۱۲۵۷	۴۳۰	۲۱۲/۲
استانه اشرفیه	۱۰۸۱۳۰	۴۲۳	۲۵۵/۶
املش	۴۳۲۲۵	۴۰۷	۱۰۶/۲
بندرانزلی	۱۳۹۰۱۶	۲۹۹	۴۶۴/۹
نالش	۲۰۰۶۴۹	۲۱۶۰	۹۲/۹
رشت	۹۵۶۹۷۱	۱۲۱۵	۷۸۷/۶
رضوانشهر	۶۹۸۶۵	۷۴۸	۹۳/۴
رودبار	۹۴۷۲۰	۲۵۱۷	۳۷/۶
رودسر	۱۴۷۳۹۹	۱۳۵۴	۱۰۸/۹
سیاهکل	۴۶۹۷۵	۹۷۲	۴۸/۳
شفت	۵۴۲۲۶	۵۹۹	۹۰/۵
صومعه سرا	۱۲۵۰۷۴	۵۸۱	۲۱۲/۷
فومن	۹۲۳۱۰	۱۰۰۲	۹۲/۱
لاهیجان	۱۶۷۵۴۴	۴۰۷	۴۱۱/۷
لنگرود	۱۴۰۶۸۶	۴۵۸	۳۰۷/۲
ماسال	۵۲۶۴۹	۴۶۵	۱۱۳/۲
استان گیلان	۲۵۳۰۶۹۶	۱۴۰۴۴	۱۸۰/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان گیلان

۳-۳-۴- سهم جمعیت استان از کشور

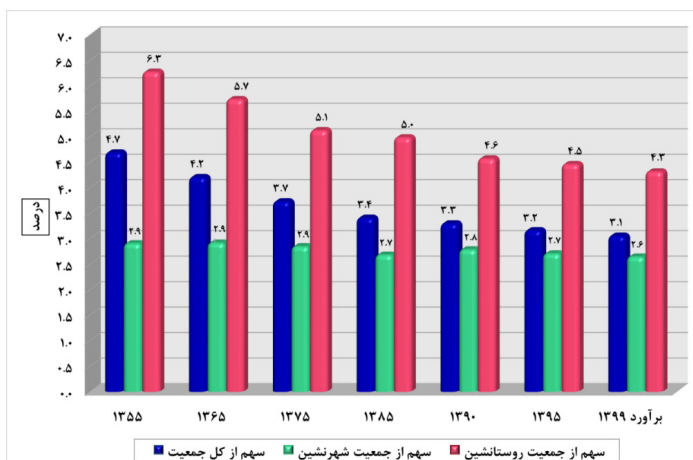
سهم جمعیتی هر منطقه نشان از نسبت جمعیت آن منطقه نسبت به جمعیت کل است. این سهم می‌تواند نشانگر میزان تأثیرگذاری بر جریان‌های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی در کل (استان یا کشور) باشد. لذا با توجه به تفاوت سهم جمعیتی در تأثیرگذاری بر روندهای ملی، توجه به این شاخص می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های کشوری و منطقه‌ای راهگشا باشد؛ بنابراین با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان گیلان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و هم‌چنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته‌است. ملاحظه می‌شود که سهم جمعیت استان از جمعیت کشور، همواره میل به کاهش داشته‌است، این موضوع در جمعیت

نقاط روستایی استان مشهودتر است و همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود سهم جمعیت نقاط روستایی استان از سهم جمعیت نقاط روستایی کشور از ۶/۳ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۴/۳ درصد در سال ۱۳۹۹ رسیده‌است. برآوردها نیز تأییدکننده کاهش سهمی جمعیتی استان برای سال‌های آتی است.

جدول ۲۵- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گیلان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
۱۳۹۹ برآورد	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۸۴۰۳۸۰۰۰	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	کشور	تعداد کل جمعیت سهم از کشور (درصد)
۲۵۷۱۰۰۰	۲۵۳۰۶۹۶	۲۴۸۰۸۷۴	۲۴۰۴۸۶۱	۲۲۴۱۸۹۶	۲۰۸۱۰۳۷	۱۵۸۱۸۷۲	استان گیلان	
۳/۱	۳/۲	۳/۳	۳/۴	۳/۷	۴/۲	۴/۷		
۶۳۳۹۰۰۰۰	۵۹۱۶۹۸۴۷	۵۳۶۶۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۵۵۵۶۶۸۰	کشور	تعداد جمعیت شهرنشین سهم از کشور (درصد)
۱۶۷۹۰۰۰	۱۶۰۳۰۲۶	۱۴۹۷۱۷۰	۱۲۹۵۷۵۱	۱۰۴۹۹۸۰	۷۸۴۱۷۳	۴۶۱۳۵۵	استان گیلان	
۲/۶	۲/۷	۲/۸	۲/۷	۲/۹	۲/۹	۲/۹		
۲۰۶۶۸۰۰۰	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	کشور	تعداد جمعیت روستائین سهم از کشور (درصد)
۸۹۲۰۰۰	۹۲۷۶۷۰	۹۸۳۷۰۴	۱۱۰۹۱۱۰	۱۱۹۱۹۱۶	۱۲۹۶۸۶۴	۱۱۲۰۵۱۷	استان گیلان	
۴/۳	۴/۵	۴/۶	۵/۰	۵/۱	۵/۷	۶/۳		

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۴- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان گیلان از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستانشینی

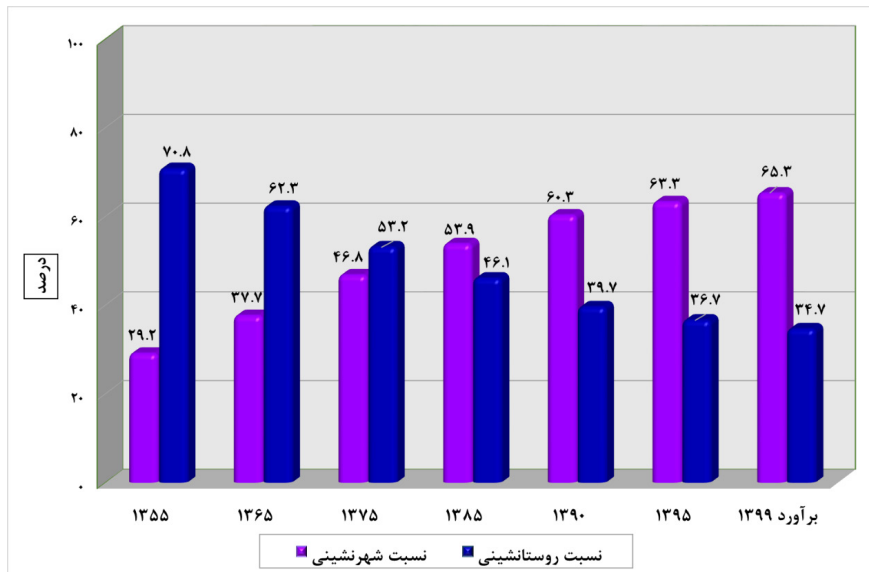
میزان شهرنشینی و روستانشینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. وجود نابرابری در امکانات خدماتی و رفاهی در نقاط شهری و روستایی موجب شده است تا طی چند دهه اخیر، حجم جمعیت ساکن در مناطق شهری نسبت به مناطق روستایی به طرز قابل توجهی افزایش یابد. این افزایش جمعیت در مناطق شهری به علل مختلفی ایجاد شده است؛ باروری و مهاجرت دو عامل اصلی در این روند بوده و هستند. ورود ارتباطات و تکنولوژی به روستاها علاوه بر ایجاد شناخت و آگاهی نسبت به مناطق شهری، موجب شد که در فعالیتهای روستایی مانند کشاورزی و دامداری، مازاد نیروی انسانی رخ دهد که برای گذران زندگی و نیل به زندگی ایده‌آل، به سمت شهرها روانه شوند. این عوامل موجب شده است که در دهه‌های اخیر با نسبت‌های بالای شهرنشینی و در مقابل کاهش روستانشینی مواجه باشیم.

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است. جمعیت شهرنشین استان گیلان نیز طی بازه مورد بررسی (۴۴ سال) از حدود ۲۹/۲ درصد به ۶۵/۳ درصد افزایش و در مقابل جمعیت روستانشین از حدود ۷۰/۸ درصد به ۳۴/۷ درصد، کاهش یافته است، به عبارتی نسبت جمعیت شهرنشین استان ۲/۲ برابر افزایش و نسبت جمعیت روستانشین نیز به حدود یک دوم تقلیل یافته است. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، رتبه استان گیلان به لحاظ شاخص شهرنشینی ۲۲ و به لحاظ شاخص روستانشینی ۱۰ بوده است. بنابراین این استان در رده استان‌های با میزان پایین شهرنشینی و میزان بالای روستانشینی در مقایسه با دیگر استان‌های کشور قرار دارد. با در نظر گرفتن روند مهاجرت‌ها و تغییر وضعیت برخی نقاط روستایی و تبدیل شدن آن‌ها به نقاط شهری، پیش‌بینی می‌شود که میزان شهرنشینی، در سال‌های آینده ادامه داشته باشد.

جدول ۲۶- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان گیلان با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	کشور	نسبت
۷۵/۴	۷۴/۰	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷/۰	کشور	نسبت
۶۵/۳	۶۳/۳	۶۰/۳	۵۳/۹	۴۶/۸	۳۷/۷	۲۹/۲	استان گیلان	شهرنشینی
۲۴/۶	۲۶/۰	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳/۰	کشور	نسبت
۳۴/۷	۳۶/۷	۳۹/۷	۴۶/۱	۵۳/۲	۶۲/۳	۷۰/۸	استان گیلان	روستانشینی

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۵- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان گیلان، در سال‌های ۱۳۵۵-۹۹

۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

طی شش دوره مابین سال‌های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان گیلان در مناطق شهری و روستایی نوسانات قابل توجهی را پشت سر گذاشته است. همان‌طور که در جدول نمایش داده شده، رشد سالانه جمعیت استان گیلان در دوره ۶۵-۱۳۵۵ بالاترین افزایش را داشته که بخش عمده آن متأثر از افزایش میزان باروری‌های دهه ۶۰ بوده است. در دهه ۷۵-۱۳۶۵ شاهد افت شدید رشد سالانه جمعیت نسبت به دوره قبل هستیم که در دوره‌های بعد نیز ادامه داشته است. طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰، رتبه استان گیلان به لحاظ شاخص رشد جمعیت ۲۵ بوده است، به عبارتی در رده استان‌های با رشد پایین جمعیتی قرار دارد. هم‌چنین در مقایسه میان رشد جمعیت شهری و روستایی می‌توان اذعان کرد که از سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ به همان میزانی که از رشد جمعیت نقاط روستایی کاسته شده به رشد جمعیت نقاط شهری افزوده شده است. در استان گیلان رشد جمعیت نقاط روستایی، یک دوره زودتر از کشور و بسیاری از استان‌ها، روند منفی خود را شروع کرده است و در دوره ۱۳۹۰-۹۵، کاهش رشد جمعیت نقاط روستایی استان، دو برابر کاهش رشد جمعیت نقاط روستایی کشور،

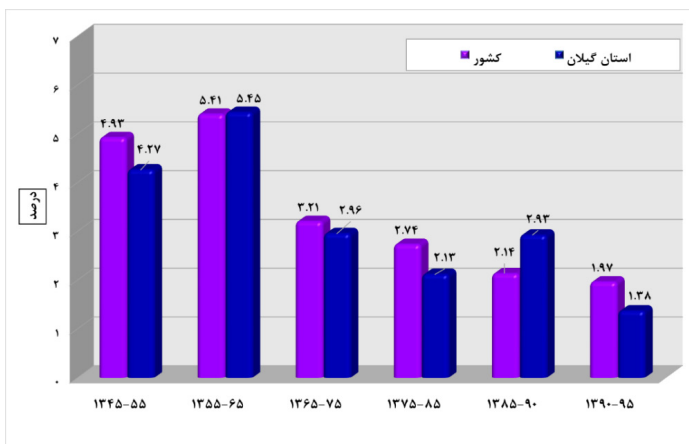
گزارش شده است. تند شدن مهاجرت‌های نقاط روستایی به شهرها و ساختار سنی جمعیت نقاط روستایی در مقایسه با نقاط شهری را می‌توان دلیل این امر دانست.

جدول ۲۷- درصد رشد سالانه جمعیت استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
۰/۴۰	۰/۶۲	۰/۷۰	۰/۷۵	۲/۷۸	۲/۰۵	استان گیلان	
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری
۱/۳۸	۲/۹۳	۲/۱۳	۲/۹۶	۵/۴۵	۴/۲۷	استان گیلان	
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	-۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	نقاط روستایی
-۱/۱۷	-۲/۳۷	-۰/۷۲	-۰/۸۴	۱/۴۷	۱/۲۷	استان گیلان	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

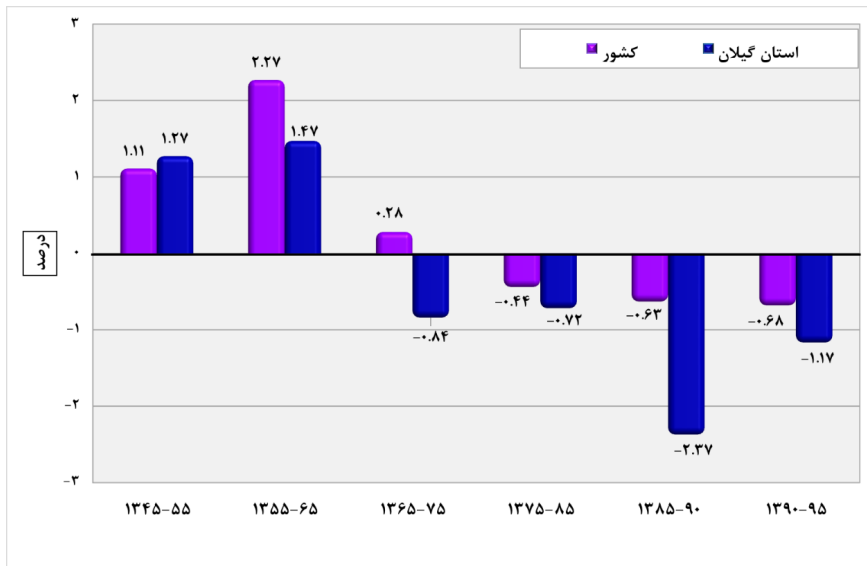
در سال ۱۳۹۵، رتبه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان گیلان برابر با ۲۸ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با رشد جمعیتی بسیار پایین در نقاط شهری قرار دارد. همان‌طور که در نمودار زیر نیز مشاهده می‌شود در دوره ۹۵-۱۳۹۰ درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان بسیار کمتر از میانگین رشد جمعیت نقاط شهری کشور به‌دست آمده است.

نمودار ۱۶- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان گیلان و کشور، طی سرشماری‌های

۱۳۴۵-۹۵

در سال ۱۳۹۵، رتبه درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان گیلان برابر با ۱۶ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با رشد جمعیتی پایین در نقاط روستایی قرار دارد. نمودار زیر نشان می‌دهد که از دوره ۱۳۶۵-۷۵ به بعد، درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان بسیار کمتر از میانگین رشد جمعیت نقاط روستایی کشور بوده است.

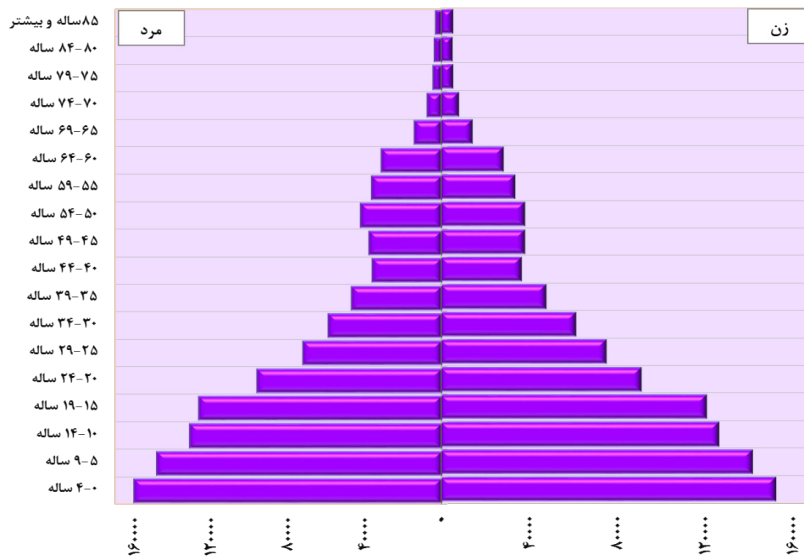
نمودار ۱۷- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان گیلان و کشور، طی سرشماری‌های ۱۳۴۵-۹۵

۳-۳-۳-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هر یک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ و میر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

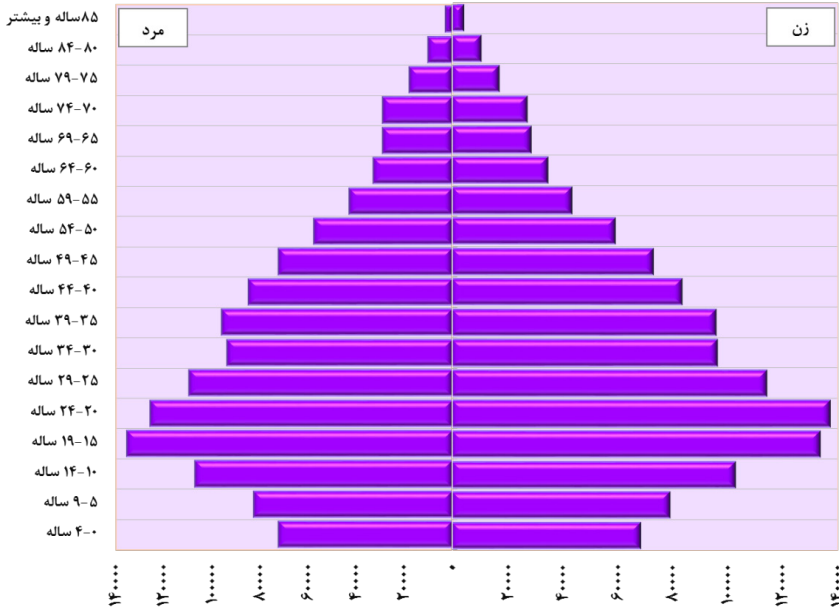
هرم سنی استان گیلان در سال ۱۳۶۵ نشان از باروری بسیار بالا در این استان در سال‌های قبل از سرشماری دارد، به طوری که باروری بالا باعث شده تا سهم زیادی از جمعیت، در گروه‌های سنی ۰ تا ۱۴ قرار بگیرند که در

اصطلاح جمعیت شناسی به آن جوانی جمعیت گفته می‌شود (اگر بیش از ۴۰ درصد کل جمعیت زیر ۱۵ سال باشند به آن جوانی جمعیت گفته می‌شود). در مقابل سهم بسیار کمی از جمعیت، در گروه‌های سنی بالای ۶۵ سال یا سالخورده قرار بگیرند. سیاست‌های افزایش جمعیت در این سال باعث مولید بالا در کل کشور و رشد بالای جمعیت شده بود و استان گیلان نیز همسو با روند کشوری افزایش بسیار زیادی را در میزان مولید و نرخ رشد جمعیت تجربه کرده‌است.

نمودار ۱۸- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۶۵

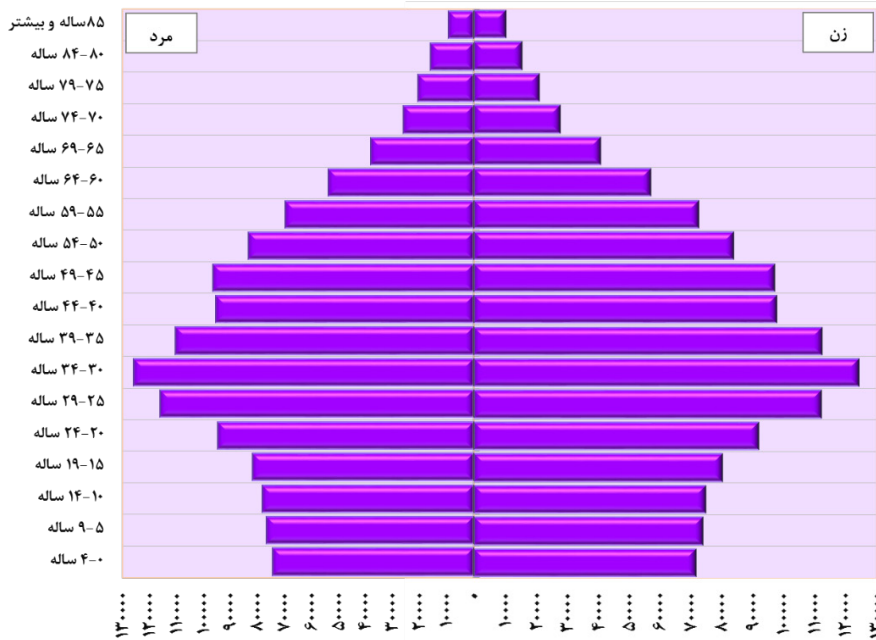
هرم سنی ۱۳۸۵ در استان گیلان نشان می‌دهد که در این استان از سرعت مولید نسبت به سال‌های گذشته کاسته شده است و پیک جمعیتی در این استان در گروه سنی ۱۵-۲۹ سال قرار دارد. به عبارت دیگر در این استان سهم بسیار بالایی از جمعیت در این گروه سنی قرار دارد. کاهش سهم جمعیت ۰-۱۴ سال در این دوره کاملاً مشهود است که این امر در نتیجه کاهش باروری استان است. استان گیلان همسو با کل کشور در این سال وارد پنجره جمعیتی شده است به طوری که حجم زیادی از کل جمعیت در سنین فعالیت یا گروه سنی ۱۵-۶۴ سال قرار دارند. در این سال همچنان سهم گروه سنی سالخورده از کل جمعیت ناچیز است هرچند که نسبت به سال‌های قبل اندکی افزایش داشته است.

نمودار ۱۹- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۸۵

هرم سنی ۱۳۹۵ نشان از تغییرات نسبتاً زیاد در ساختار سنی و جنسی جمعیت در استان گیلان دارد. در این سال برخلاف سال‌های گذشته شاهد افزایش نسبی در سهم جمعیت سالخورده هستیم. هم‌چنین مقایسه هرم سنی ۱۳۹۵ با هرم‌های سنی گذشته نشان از آن دارد که بیک جمعیتی کشور از گروه‌های سنی ۰-۱۴ سال در حال رسیدن به سنین میان‌سال است.

به عبارت دیگر با توجه به روند فعلی، در صورت آماده نبودن شرایط برای ازدواج برای گروه‌های سنی جوان و ادامه روند فعلی باروری، می‌توان انتظار داشت که در سال‌ها و سرشماری‌های آینده سهم گروه سنی سالخورده افزایش چشم‌گیری داشته باشد. باید به این نکته اشاره کرد که با آماده کردن شرایط ازدواج برای گروه‌های سنی جوان می‌توان زمینه افزایش مولید در سال‌های آینده را تسهیل کرد و سهم جمعیت ۰-۱۴ سال را افزایش و به تبع آن سهم جمعیت سالخورده را در استان کاهش داد و از سال‌خوردگی جمعیت در استان جلوگیری کرد.

نمودار ۲۰- هرم سنی جنسی جمعیت استان گیلان، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۷- گروه عمده سنی جمعیت

وضعیت توزیع جمعیت در گروه‌های سنی یا سنین مختلف، همان نحوه پراکندگی جمعیت برحسب سن است. سن یکی از متغیرهای اصلی جمعیت است و توزیع آن در گروه‌های مختلف سنی از نظر اقتصادی و اجتماعی حائز اهمیت است.

به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، از کل جمعیت ۲۵۳۰۶۹۶ نفری استان گیلان، فقط ۴۴۹۷۷۸ نفر در گروه سنی ۰-۱۴ ساله قرار داشته‌اند که در نتیجه اندازه میزان جوانی جمعیت^۹ این استان در حدود ۱۷/۸ درصد به دست می‌آید.

^۹ . نسبت گروه سنی کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت ضریب جوانی جمعیت نامیده می‌شود که به "تست ورتهایم" مشهور است و از تقسیم جمعیت ۰-۱۴ ساله به کل جمعیت به دست می‌آید و نتیجه را جهت سهولت بیان در ۱۰۰ ضرب و به درصد بیان می‌کنند. هرچا که باروری بیشتر و میزان مرگ و میر کودکان کمتر باشد، اندازه این ضریب بیشتر خواهد بود و به همین دلیل از آن به عنوان یکی از ویژگی‌های توسعه‌یافتگی نیز استفاده می‌کنند. هر جمعیتی که ضریب جوانی آن ۴۰ درصد و بیشتر باشد به عنوان جمعیت دارای ساختار جوان نامیده می‌شود و قرار گرفتن این نماگر در سطح ۲۰ درصد و کمتر

بررسی این رقم و مقایسه آن با رقم مشابه در سال ۱۳۶۵ (معادل ۴۱/۳ درصد) حاکی از کاهش شدید میزان جوانی جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ است. گفتنی است که در سال ۱۳۹۵، پیرترین ساختار سنی جمعیتی در سطح کشور متعلق به استان گیلان است.

از دیگر ویژگی‌های جمعیتی، میزان کهن‌سالی جمعیت (سهم نسبی جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر در کل جمعیت) است.

در مطالعه‌های جمعیت‌شناختی، سالمندی جمعیت به این معنا است که نسبت افراد سالخورده به کل جمعیت، در حال افزایش باشد. به عبارت دقیق‌تر، جمعیت رو به سوی سالمندی، جمعیتی است که بین ۷ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند.

با توجه به تعداد جمعیت واقع در این گروه‌های سنی، در سال ۱۳۹۵، اندازه میزان کهنسالی جمعیت استان گیلان معادل ۸/۹ درصد است. این میزان در سال ۱۳۶۵ معادل ۳/۳ درصد بوده است.

مقایسه میزان کهنسالی استان طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۵ حاکی از افزایش سهم و شمار مطلق جمعیت این گروه سنی است، بنابراین می‌توان اذعان داشت که جمعیت استان، جمعیتی رو به سالمندی است. پیش‌بینی می‌شود که در سال ۱۴۱۵ حدود ۱۷ درصد از جمعیت استان گیلان در سنین بالای ۶۵ سال باشند.

مابه‌التفاوت جمعیت جوان و کهنسال از کل جمعیت، جمعیت میانسال را تشکیل می‌دهد که جمعیت در سن کار و نیروی بالقوه فعال استان را شامل می‌شوند.

در سال ۱۳۹۵، میزان جمعیت میانسال استان در حدود ۱ میلیون و ۸۵۶ هزار نفر و سهم آنان از کل جمعیت استان نیز، ۷۳/۳ درصد است. سهم جمعیت میانسال استان در سال ۱۳۶۵، معادل ۵۵/۴ درصد بوده است.

بررسی این ارقام نشانگر افزایش میانسالی جمعیت استان در سال یاد شده است. بدین ترتیب مشخص می‌شود که بیش‌ترین حجم از جمعیت استان، در دوره میانسالی به سر می‌برند.

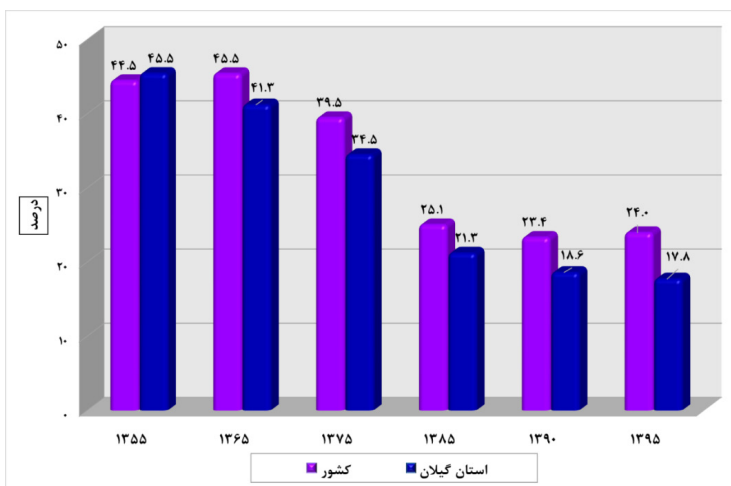
رتبه استان گیلان به لحاظ درصد جمعیت واقع در سن کار و نیروی بالقوه فعال (جمعیت گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله)، ۱ است، به عبارتی در مقایسه با سایر استان‌ها، بالاترین حجم جمعیت واقع در گروه سنی ۶۴-۱۵ ساله را در سطح کشور دارد.

نشانه سالخوردگی جمعیت است. جمعیت‌هایی که ضریب جوانی آن‌ها بین ۲۰ تا ۴۰ درصد باشد دارای ساختارهای در حال گذار هستند و این گذار معمولاً از جوانی به سالخوردگی است.

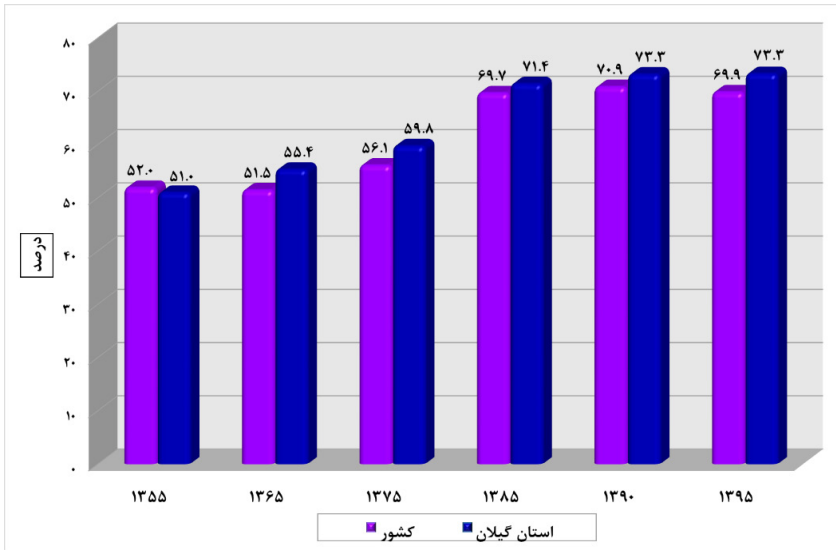
جدول ۲۸- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان گیلان و کشور بر حسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شرح	سال	تعداد			توزیع درصد		
		۱۴- ساله	۱۵-۶۴ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	جمع	۱۴- ساله	۱۵-۶۴ ساله و بیشتر
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹
استان گیلان	۱۳۵۵	۷۱۹۶۹۸	۸۰۷۳۴۴	۵۴۸۳۰	۱۵۸۱۸۷۲	۴۵/۵	۵۱/۰
	۱۳۶۵	۸۵۸۷۵۷	۱۱۵۲۳۸۳	۶۹۵۰۱	۲۰۸۱۰۳۷	۴۱/۳	۵۵/۴
	۱۳۷۵	۷۷۴۷۲۲	۱۳۴۰۳۸۸	۱۲۷۱۳۶	۲۲۴۱۸۹۶	۳۴/۵	۵۹/۸
	۱۳۸۵	۵۱۱۱۵۵	۱۷۱۸۲۲۸	۱۷۵۴۷۸	۲۴۰۴۸۶۱	۲۱/۳	۷۱/۴
	۱۳۹۰	۴۶۲۴۴۸	۱۸۱۷۲۵۸	۲۰۱۱۶۸	۲۴۸۰۸۷۴	۱۸/۶	۷۳/۳
	۱۳۹۵	۴۴۹۷۷۸	۱۸۵۶۲۶۱	۲۲۴۶۵۷	۲۵۳۰۶۹۶	۱۷/۸	۷۳/۳

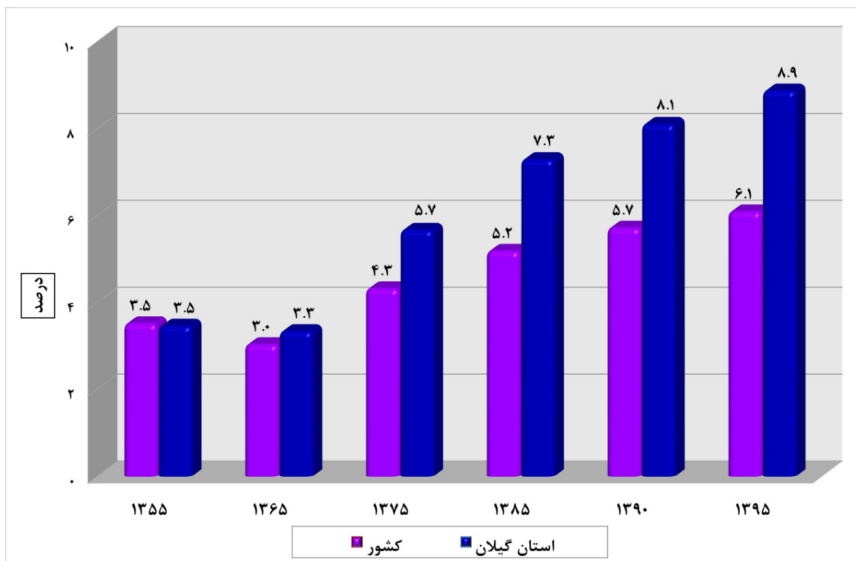
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۱- روند تغییرات درصد جمعیت ۰-۱۴ ساله استان گیلان و کشور، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۲۲- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۵-۶۴ ساله استان گیلان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

نمودار ۲۳- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان گیلان و کشور، در سال های ۱۳۵۵-۹۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

نسبت جنسی یک از شاخصه‌های ترکیب جمعیت است که از نسبت مردان به زنان به ازای هر صد زن به دست می‌آید. بر مبنای یافته‌های زیست‌شناختی، نسبت جنسی در سال‌های اولیه زندگی در بالاترین حد خود و در حدود ۱۰۴ تا ۱۰۶ است و با افزایش سن کاهش می‌یابد.

مقدار ۱۰۰ در حدود ۲۰ سالگی مشاهده می‌شود و سپس کاهش می‌یابد تا به سطح ۵۰ یا ۶۰ در سنین سالخوردگی می‌رسد. این الگو، به استثنای حالات شدید دخالت انسان یا وجود یک اختلال، باید در اکثر جمعیت‌ها به وقوع پیوندد.

بنابراین، چنانچه شرایط خاصی رخ ندهد (مثل مهاجرت شدید یا مرگ و میر بیش‌تر برای یک جنس) انتظار می‌رود نسبت جنسی همانند روند مورد انتظار باشد. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.

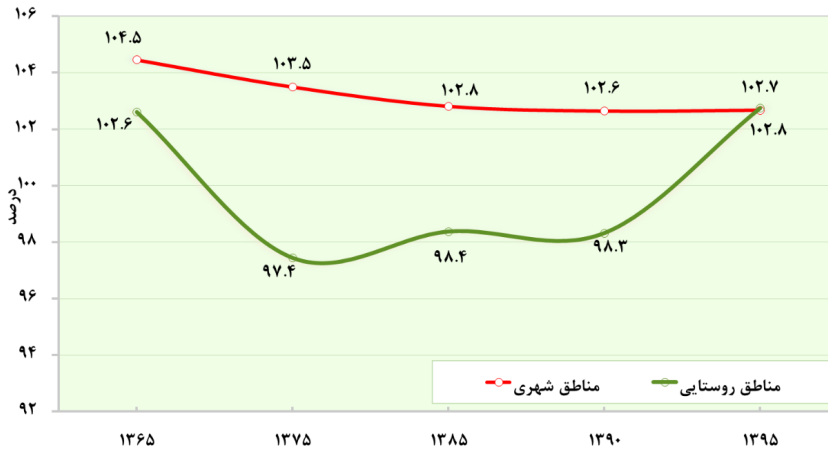
با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همانگونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان تغییرات قابل توجهی داشته‌است، این شاخص از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ روندی کاهشی را طی کرده و در سال ۱۳۹۵ دوباره افزایش یافته‌است و به متعادل‌ترین وضعیت ممکن طی ۲۰ ساله اخیر رسیده‌است.

رتبه استان گیلان به لحاظ شاخص نسبت جنسی ۱ است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با نسبت جنسی پایین و البته متعادل‌تری در مقایسه با دیگر استان‌های کشور است.

جدول ۷۹- نسبت جنسی جمعیت استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

وضع سکونت	شرح	جنس/نسبت جنسی	سال				
			۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کل	کشور	مرد	۲۵۲۸۰۹۶۱	۳۰۵۱۵۱۵۹	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۷۹۰۵۶۶۹	۴۰۴۹۸۴۴۲
		زن	۲۴۱۶۴۰۴۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۳۴۶۲۹۴۲۰	۳۷۲۴۴۰۰۰	۳۹۴۲۷۸۲۸
		نسبت جنسی	۱۰۴/۶	۱۰۳/۳	۱۰۳/۶	۱۰۱/۸	۱۰۲/۷
	استان گیلان	مرد	۱۰۵۳۷۷۹	۱۱۱۵۳۹۱	۱۱۹۸۵۱۹	۱۲۳۱۹۳۳	۱۲۶۷۵۹۷
		زن	۱۰۲۷۲۵۸	۱۱۲۶۵۰۵	۱۲۰۶۳۴۲	۱۲۴۸۹۴۱	۱۲۶۳۰۹۹
		نسبت جنسی	۱۰۲/۶	۹۹/۰	۹۹/۴	۹۸/۶	۱۰۰/۴
نقاط شهری	کشور	مرد	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۸۸۰۵۰۲۳	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۹۸۴۱۴۱۴
		زن	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۸۰۱۲۷۶۶	۲۳۶۸۳۵۲۲	۲۶۶۲۳۰۲۳	۲۹۳۰۵۴۳۳
		نسبت جنسی	۱۰۵/۳	۱۰۴/۴	۱۰۳/۸	۱۰۱/۵	۱۰۱/۸
	استان گیلان	مرد	۳۹۶۹۹۰	۵۲۷۱۷۱	۶۴۸۵۱۳	۷۴۴۲۵۱	۷۹۷۴۷۰
		زن	۳۸۷۱۸۳	۵۲۲۸۰۹	۶۴۷۲۳۸	۷۵۲۹۱۹	۸۰۵۵۵۶
		نسبت جنسی	۱۰۴/۵	۱۰۳/۵	۱۰۲/۸	۱۰۲/۶	۱۰۲/۷
نقاط روستایی	کشور	مرد	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۵۷۰۲۸
		زن	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۱۲۳۳۹۵
		نسبت جنسی	۱۰۳/۸	۱۰۱/۶	۱۰۳/۱	۱۰۲/۵	۱۰۵/۳
	استان گیلان	مرد	۶۵۶۷۸۹	۵۸۸۲۲۰	۵۵۰۰۰۶	۴۸۷۸۲	۴۷۰۱۲۷
		زن	۶۴۰۰۷۵	۶۰۳۶۹۶	۵۵۹۱۰۴	۴۹۶۰۲۲	۴۵۷۵۴۳
		نسبت جنسی	۱۰۲/۶	۹۷/۴	۹۸/۴	۹۸/۳	۱۰۲/۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۴- مقایسه نسبت جنسی جمعیت استان گیلان به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار به افرادی که زیر یک سقف زندگی می کنند و معیشت آن ها با هم مشترک است، گفته می شود. بعد خانوار که تسامحا به جای خانواده نیز به کار می رود، بیشتر یک مفهوم آماری و جمعیت شناختی است. عواملی هم چون مهاجرت، ورود زنان به بازار کار، سنت ها و ارزش های رایج در گروه های قومی و نژادی مختلف، سطح توسعه اقتصادی و ساختار اقتصادی، نرخ مرگ و میر و زادولد بر اندازه خانوار تأثیر دارند. بررسی و شناخت بعد خانوار کاربردهای بسیاری در برنامه ریزی ها و سیاست گذاری های بخش های اجتماعی و مسکن، اشتغال، خدمات و تسهیلات کودکان در شهرها، امنیت غذایی و غیره در شهرها و روستاها دارد. بر این اساس در این بند به بررسی و تحلیل بعد خانوار پرداخته شده است.

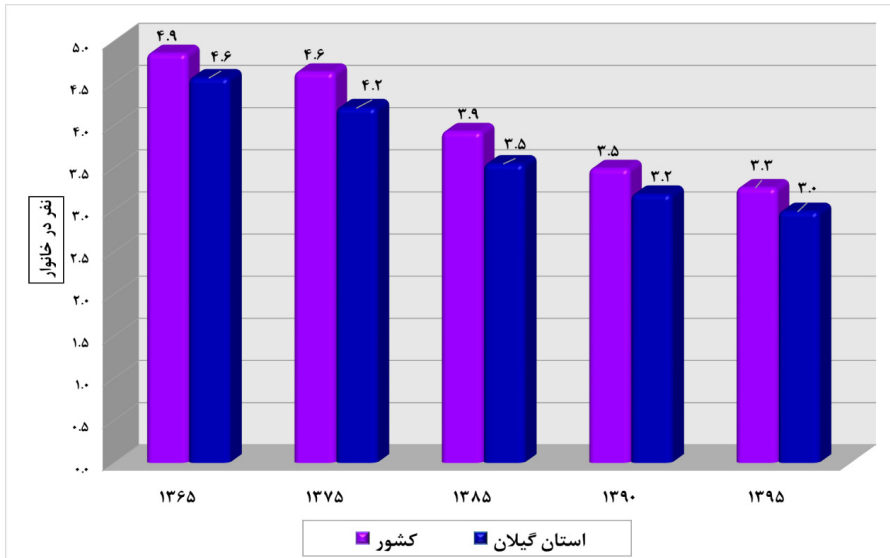
متوسط بعد خانوار در استان گیلان در سرشماری سال ۱۳۶۵ حدود ۴/۶ نفر به ازای یک خانوار شهری و حدود ۵/۳ نفر به ازای یک خانوار روستایی بوده که در سرشماری های بعد به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳ نفر به ازای یک خانوار شهری و هم چنین ۳ نفر به ازای یک خانوار روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بر اساس آخرین نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، متوسط بعد خانوار در استان گیلان از کشور، کمتر است.

گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳/۴ درصد از خانوارهای استان گیلان (۱۱۳۶۶۱ خانوار) زن سرپرست هستند و از کل خانوارهای زن سرپرست این استان؛ حدود ۵۰ درصد، یکنفره (خودسرپرست) است، نسبت خانوارهای یک‌نفره در میان خانوارهای مردسرپرست استان معادل ۳/۷ درصد بوده‌است. لازم به ذکر است که رتبه استان گیلان به لحاظ نسبت خانوارهای زن سرپرست ۷ است، به عبارتی این استان در مقایسه با دیگر استان‌های کشور، دارای نسبت خانوار زن سرپرست بیش‌تری است. نسبت خانوارهای زن سرپرست ساکن در استان گیلان گواه بر لزوم توجه بیش‌تر به خانوارهای زن سرپرست این استان و مسائل و چالش‌های پیش‌روی آنان است.

جدول ۸۰- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

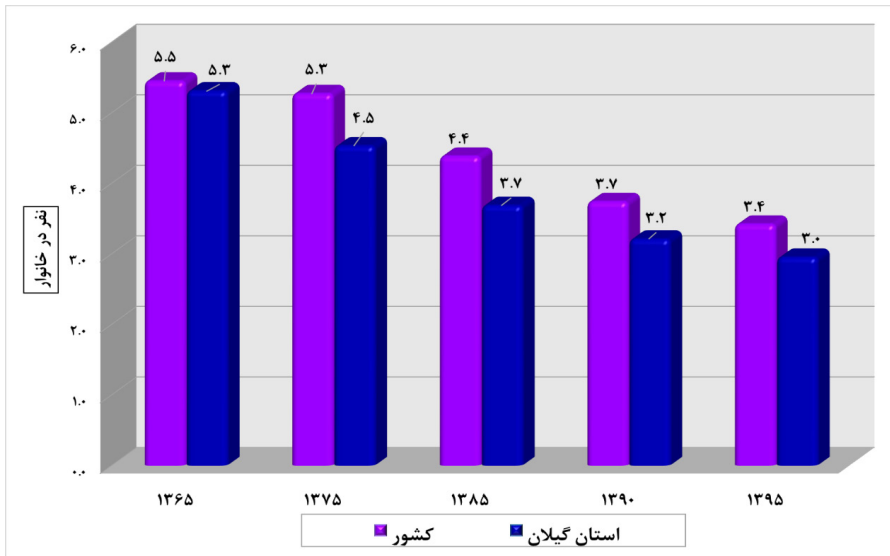
تعداد خانوار						
شرح	جنس	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
کشور	کل	۹۶۷۲۴۷۷	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۷۳۵۲۶۸۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۲۴۱۹۶۰۳۵
	نقاط شهری	۵۵۲۷۴۷۵	۷۹۴۳۱۸۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۱۵۳۶۵۸۹۲	۱۸۱۲۵۴۸۸
	نقاط روستایی	۴۱۴۵۰۰۲	۴۴۰۵۸۱۴	۵۰۶۹۷۶۰	۵۷۴۴۵۸۹	۶۰۷۰۵۴۷
استان گیلان	کل	۴۱۵۷۰۷	۵۱۲۱۰۲	۶۶۶۰۲۴	۷۷۵۹۵۲	۸۵۱۳۸۲
	نقاط شهری	۱۷۱۶۴۶	۲۴۹۱۵۹	۳۶۵۳۴۷	۴۶۹۷۱۶	۵۳۴۶۱۷
	نقاط روستایی	۲۴۴۰۶۱	۲۶۲۸۴۸	۳۰۰۶۷۷	۳۰۶۲۳۶	۳۱۳۹۶۵
متوسط بعد خانوار						
کشور	کل	۵/۱	۴/۸	۴/۱	۳/۶	۳/۳
	نقاط شهری	۴/۹	۴/۶	۳/۹	۳/۵	۳/۳
	نقاط روستایی	۵/۵	۵/۳	۴/۴	۳/۷	۳/۴
استان گیلان	کل	۵/۰	۴/۴	۳/۶	۳/۲	۳/۰
	نقاط شهری	۴/۶	۴/۲	۳/۵	۳/۲	۳/۰
	نقاط روستایی	۵/۳	۴/۵	۳/۷	۳/۲	۳/۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۲۵- متوسط بعد خانوارهای نقاط شهری استان گیلان و کشور، در سال های ۹۵-

۱۳۶۵

نمودار ۲۶- متوسط بعد خانوارهای نقاط روستایی استان گیلان و کشور، در سال های ۹۵-

۱۳۶۵

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می آید. به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

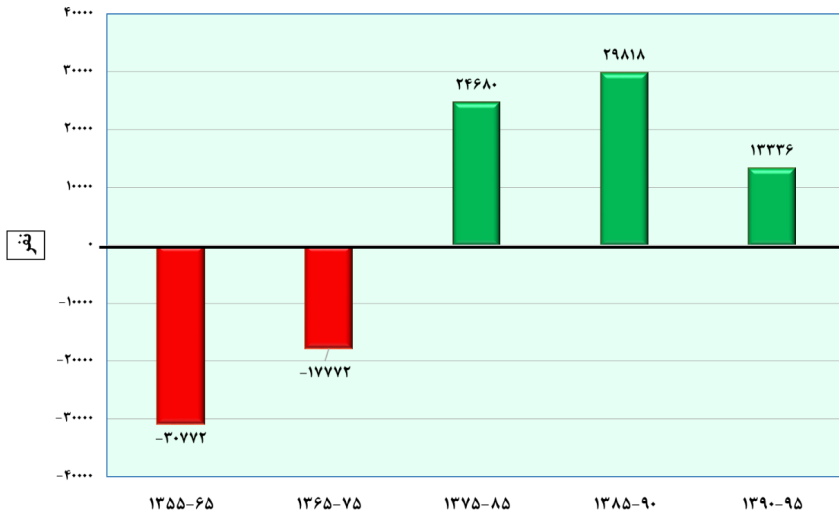
بر اساس جدول زیر هم‌چنان که نمایان است خالص مهاجرت استان گیلان^{۱۰} در دوره‌های ۶۵-۱۳۵۵ و ۷۵-۱۳۶۵ منفی بوده و از آن زمان به بعد مثبت شده و به استانی مهاجرپذیر تبدیل شده است. بالاترین میزان مهاجرپذیری استان مربوط به دوره ۹۰-۱۳۸۵ بوده که در این دوره، حدود ۳۰ هزار مهاجر به استان گیلان وارد شده‌اند. خالص مهاجرت آخرین دوره سرشماری (۱۳۹۰-۹۵) حاکی از آن است که به ازای هر صد نفری که از استان خارج شده، حدود ۱۲۲ نفر به استان وارد شده‌اند. به علاوه آخرین آمار در دسترس در مورد علت مهاجرت‌ها، حاکی از آن است که جدای از بحث پیروی از خانوار؛ دستیابی به مسکن مناسب‌تر، شغل (جستجوی کار و کار بهتر، انتقال شغلی)، تحصیل و سربازی، به ترتیب بیش‌ترین علت مهاجرت به استان گیلان است.

جدول ۸۱- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۵۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)
۶۵-۱۳۵۵	۴۸۹۸۳	۷۹۷۵۵	-۳۰۷۷۲	-۱/۵	۶۱/۴
۷۵-۱۳۶۵	۱۰۲۷۴۳	۱۲۰۵۱۵	-۱۷۷۷۲	-۰/۸	۸۵/۳
۸۵-۱۳۷۵	۲۰۲۳۸۵	۱۷۷۷۰۵	۲۴۶۸۰	۱/۰	۱۱۳/۹
۹۰-۱۳۸۵	۸۵۹۲۴	۵۶۱۰۶	۲۹۸۱۸	۱/۲	۱۵۳/۱
۹۵-۱۳۹۰	۷۴۸۹۱	۶۱۵۵۵	۱۳۳۳۶	۰/۵	۱۲۱/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۱۰. جدول مربوط به خالص مهاجرت استان گیلان برای تمامی دوره‌های مورد بررسی، منهای مهاجران درون استانی می‌باشد.

نمودار ۲۷- خالص مهاجرت استان گیلان، طی سرشماری‌های ۱۳۵۵-۹۵

به منظور نشان دادن سهم مهاجرت نسبت به سهم مولید و مرگ و میر (عوامل طبیعی) در تغییرات تعداد جمعیت استان، از شاخص نسبت مهاجرت به جمعیت استفاده می‌شود.

در پنج ساله ۱۳۹۰-۹۵ تعداد مهاجران وارد شده به استان گیلان ۱۵۷۸۸۴ نفر بوده که ۱۱۸۶۹۸ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۳۹۱۸۶ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند.

به عبارت دیگر طی دوره مورد بررسی ۷/۴ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۴/۲ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند.

گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۱۳۹۰-۹۵، در مقایسه با دوره‌های قبل افت داشته‌است. البته کاهش دوره سرشماری را نباید نادیده گرفت.

بالاترین میزان مهاجرپذیری نقاط شهری و نقاط روستایی مربوط به دوره ۱۳۷۵-۸۵ بوده که ۲۳/۳ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۶/۶ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

جدول ۸۲- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت،
طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان گیلان	۲۹۶۰۸۴	۱۹۴۸۹۲	۱۰۱۱۹۲	۱۳/۲	۱۸/۶	۸/۵
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان گیلان	۴۸۵۹۸۹	۳۰۱۶۰۹	۱۸۴۳۸۰	۲۰/۲	۲۳/۳	۱۶/۶
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان گیلان	۲۲۷۱۸۵	۱۵۱۹۰۲	۷۵۲۸۳	۹/۲	۱۰/۱	۷/۷
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶/۰	۳/۵
	استان گیلان	۱۵۷۸۸۴	۱۱۸۶۹۸	۳۹۱۸۶	۶/۲	۷/۴	۴/۲

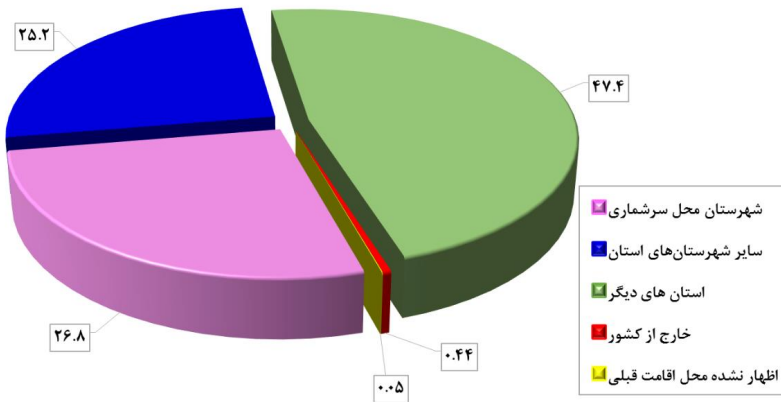
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

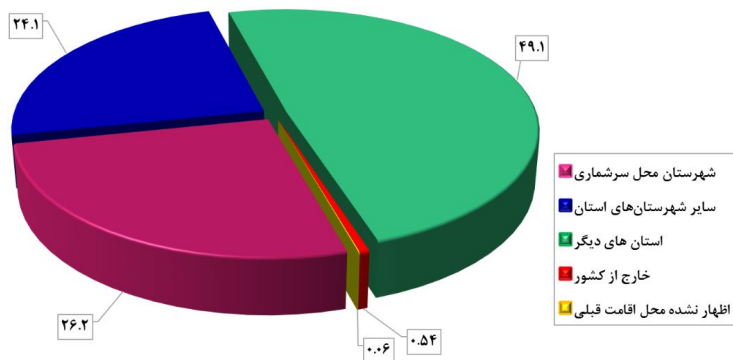
مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین‌استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در این بخش از گزارش، مهاجران استان گیلان برحسب محل اقامت قبلی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون‌استانی و برون‌استانی است. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین‌استانی و درون‌استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد.

مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان گیلان، مبدأ اقامت ۴۷/۴ درصد از مهاجران برون‌استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌است. مهاجران مربوط به شهرستان محل سرشماری با ۲۶/۸ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند و سهم مهاجرت‌های برون‌شهرستانی (سایر شهرستان‌های استان) در مراتب بعدی قرار دارد. بنابراین این استان در زمره‌ی استان‌هایی است که سهم مهاجرت‌های برون‌استانی آن، زیاد است. عمده مهاجران برون‌استانی وارد شده به استان گیلان، متعلق به استان‌های تهران، البرز، اردبیل و مازندران هستند.

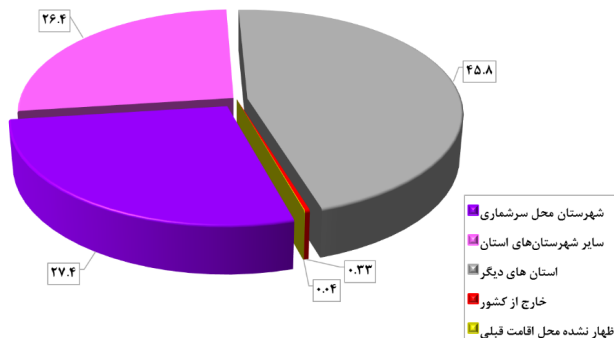
با توجه به نمودارهای زیر می‌توان گفت که جابه‌جایی‌های درون‌استانی در میان زنان استان بالاتر از مردان است و در سال ۱۳۹۵ حدود ۵۴ درصد از جابه‌جایی‌های زنان استان گیلان درون‌استانی است، این رقم برای مردان حدود ۵۰ درصد به‌دست آمده‌است. البته سهم زنان مهاجر مربوط به استان‌های دیگر در استان گیلان قابل توجه‌است و می‌توان گفت که استان گیلان در زمره استان‌هایی است که زنان از مسیرهای دورتری توانسته‌اند در این استان سکونت‌گزینند.

نمودار ۲۸- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۹- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۳۰- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان گیلان، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان گیلان، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۶۱/۹ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های شهر به روستا با ۱۷/۸ درصد از کل مهاجران، در مرتبه دوم قرار گرفته‌است. بررسی گروه سنی مهاجران وارد شده از شهرها به نقاط روستایی استان نشان می‌دهد که نزدیک به ۵۷ درصد از این مهاجران در گروه‌های سنی ۱۵ تا ۳۹ ساله و ۲۵ درصد در گروه‌های سنی بالاتر از ۴۰ سال قرار دارند و اکثریت نیز مرد هستند، بنابراین می‌توان اذعان داشت که حجم زیادی از این مهاجران؛ محصلان، دانشجویان، سربازان و کارگران فصلی هستند که به طور مقطعی در شهرها اقامت گزیده و در زمان سرشماری به روستای محل اقامت خویش بازگشته‌اند.

جدول ۸۳- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان گیلان بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

شرح	الگوی مهاجرت					
	شهر به شهر	روستا به شهر	روستا به روستا	شهر به روستا	خارج از کشور	اظهار نشده محل اقامت قبلی
تعداد	۹۷۶۹۰	۲۰۳۰۵	۱۰۹۹۸	۲۸۱۲۴	۶۸۸	۷۹
توزیع درصد	۶۱/۹	۱۲/۹	۷/۰	۱۷/۸	۰/۴	۰/۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

ولادت یکی از شاخص‌های پویای جمعیتی است. فراوانی ولادت‌ها بیانگر جامعه‌ای است که جمعیت آن قابلیت باروری دارد، مطالعه باروری و ولادت را نمی‌توان از یکدیگر جدا کرد. اما علل و هم‌چنین نتایج این دو پدیده جمعیتی همواره یکسان نیستند و اگر ولادت را بتوان یک پدیده جمعیتی یا بیولوژیک دانست، عوامل گوناگونی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی در امر باروری مؤثر هستند (کازمی پور، ۱۳۸۳).

در سال ۱۳۸۵ تعداد ۳۱۳۸۲ ولادت برای استان گیلان ثبت شده که این رقم به ۳۱۹۷۷ ولادت در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته و طی هشت سال بعد (۱۳۹۸) با روند نزولی به ۲۲۸۱۵ ولادت کاهش یافته‌است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در تمامی مقاطع مورد بررسی، میزان خام ولادت‌های ثبت‌شده در استان با اختلاف بسیار کمتر از متوسط کشوری به‌دست آمده‌است. در سال ۱۳۹۸، استان گیلان پایین‌ترین میزان خام ولادت را در کل کشور داشته‌است.

جدول ۸۴- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۸-۱۳۸۵

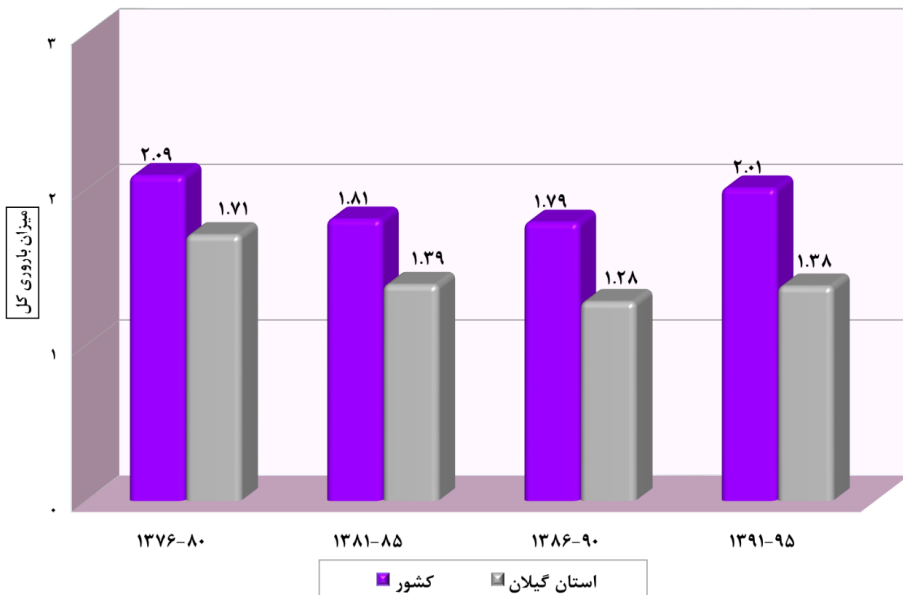
سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان گیلان	۳۱۳۸۲	۱۹۲۶۸	۱۲۱۱۴	۱۳/۰	۱۴/۹	۱۰/۹
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان گیلان	۳۱۹۷۷	۲۰۰۷۳	۱۱۹۰۴	۱۲/۹	۱۳/۴	۱۲/۱
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان گیلان	۳۰۰۶۱	۲۰۸۲۹	۹۲۳۲	۱۱/۹	۱۳/۰	۱۰/۰
۱۳۹۸	کشور	۱۱۹۶۱۳۵	۹۱۷۲۶۴/۷۹	۲۷۸۸۷۰/۲۱	۱۴/۴	۱۴/۷	۱۳/۵
	استان گیلان	۲۲۸۱۵	۱۶۳۸۳	۶۴۳۲	۸/۹	۹/۹	۷/۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ و میرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان گیلان و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول ذیل نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان گیلان از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است. همان‌طور که در نمودار نیز قابل مشاهده است میزان باروری کل در استان با اختلاف از میانگین میزان باروری کل کشور، پایین‌تر است. در دوره ۹۵-۱۳۹۱ رتبه استان گیلان به لحاظ این شاخص ۳۱ است که پایین‌ترین میزان باروری کشور برای این استان ثبت شده است.

نمودار ۳۱- میزان باروری کل استان گیلان و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۳-۳-۴-۱۵- مرگ و میرهای ثبت شده

یکی دیگر از عوامل و مؤلفه‌های تاثیرگذار بر روند رشد جمعیت میزان مرگ و میر است و دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت است. این واقعه برای همه افراد و به صورت ناهمزمان در طول زندگی آن‌ها اتفاق می‌افتد.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان گیلان در سال ۱۳۸۵ برابر با ۶/۲ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی صعودی به ۷/۲ مرگ افزایش یافته‌است. در سال ۱۳۹۷ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، بسیار بالاتر از متوسط کشوری گزارش شده است. از جمله دلایل افزایش میزان خام مرگ و میر در استان گیلان، ساختار سنی این استان است. بر اساس آخرین آمار رسمی کشور، ۸/۹ درصد از جمعیت استان گیلان سالمند هستند.

جدول ۸۵- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان گیلان و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری اروستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان گیلان	۱۴۸۴۰	۷۱۸۹	۷۶۵۱	۶/۲	۵/۵	۶/۹
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان گیلان	۲۴۰۵۲	۱۵۹۳۳	۸۱۱۹	۹/۷	۱۰/۶	۸/۳
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان گیلان	۱۵۶۸۹	۸۴۵۹	۷۲۳۰	۶/۲	۵/۳	۷/۸
۱۳۹۸	کشور	۳۹۵۳۹۲	۲۹۲۹۷۱/۲۸	۱۰۲۴۲۰/۷۲	۴/۸	۴/۷	۴/۹
	استان گیلان	۱۸۳۶۴	۱۰۶۱۷	۷۷۴۷	۷/۲	۶/۴	۸/۶

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص

می‌کند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان گیلان، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ است.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده‌است. در طول سه دوره مورد بررسی، نوساناتی در میزان شاخص امید به زندگی استان گیلان رخ داده که در سال ۱۳۹۵ نسبت به دوره قبل، بیان‌گر کاهش نسبی در میزان امید به زندگی مردان بوده است. در استان گیلان و همین‌طور کل کشور، همواره امید به زندگی زنان بیش‌تر از مردان بوده که البته سرعت رشد این شاخص در زنان نیز بیش‌تر از مردان بوده‌است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی زنان استان ۷۶/۵ و برای مردان ۷۲/۱ سال بوده‌است و امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیش‌تر از امید به زندگی زنان کشور است. به‌طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی مردان استان کمی کاهش یافته اما به امید به زندگی زنان ۲/۱ سال افزوده شده است.

جدول ۸۶- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان گیلان به تفکیک جنس، در سال‌های

۱۳۸۵-۹۵

استان گیلان		کل کشور		سال
زن	مرد	زن	مرد	
۷۴/۴	۷۲/۴	۷۳/۶	۷۱/۷	۱۳۸۵
۷۴/۷	۷۲/۳	۷۴	۷۱/۵	۱۳۹۰
۷۶/۵	۷۲/۱	۷۵/۵	۷۲/۵	۱۳۹۵

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت است، از عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ و میر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان گیلان تا سال ۱۴۱۵ به ۲ میلیون و ۶۱۰ هزار نفر خواهد رسید، به عبارتی از سال ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵، به ازای هر یک سال حدود ۳۷۰۰ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد، بنابراین روند افزایش جمعیت در استان بسیار کند خواهد بود. به علاوه، برآوردها حاکی از آن است که در سال ۱۴۱۵ جمعیت ساکن نقاط شهری استان گیلان حدود ۷۲ درصد از کل جمعیت را شامل می‌شود و نسبت جمعیت شهرنشین استان، حدود ۸ واحد کمتر از میانگین نسبت جمعیت شهرنشین در کل کشور خواهد بود.

جدول ۸۷- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان گیلان، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

سال	شوخ	جمع			نقاط شهری			نقاط روستایی		
		مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن	مردوزن	مرد	زن
۱۴۰۰	کشور	۸۶۹۱۷۰۰	۴۲۹۳۷۰۰	۴۲۰۳۴۰۰	۶۴۳۹۷۰۰	۳۲۵۳۶۰۰	۳۱۸۶۱۰۰	۲۰۵۷۵۰۰	۱۰۴۰۱۰۰	۱۰۱۷۳۰۰۰
	استان گیلان	۲۵۸۰۰۰	۱۲۸۹۰۰	۱۲۹۱۰۰	۱۶۹۷۰۰	۸۴۸۰۰	۸۴۹۰۰	۸۸۲۰۰	۴۴۱۰۰	۴۴۱۰۰
۱۴۰۵	کشور	۸۹۱۲۱۰۰	۴۴۹۵۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰	۶۸۹۸۲۰۰	۳۴۷۸۰۰	۳۴۱۹۵۰۰	۲۰۱۳۹۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۹۹۷۶۰۰
	استان گیلان	۲۶۱۰۰۰	۱۳۰۲۰۰	۱۳۰۸۰۰	۱۷۹۰۰۰	۸۹۳۰۰	۸۹۷۰۰	۸۲۰۰۰	۴۰۹۰۰	۴۱۱۰۰
۱۴۱۰	کشور	۹۲۴۶۰۰۰	۴۶۵۶۲۰۰	۴۵۸۹۸۰۰	۷۲۸۷۷۰۰	۳۶۶۹۴۰۰	۳۶۱۸۳۰۰	۱۹۵۸۳۰۰	۹۸۶۸۰۰	۹۷۱۵۰۰
	استان گیلان	۲۶۱۸۰۰	۱۳۰۵۰۰	۱۳۱۳۰۰	۱۸۵۴۰۰	۹۲۴۰۰	۹۳۰۰۰	۷۶۵۰۰	۳۸۱۰۰	۳۸۳۰۰
۱۴۱۵	کشور	۹۵۲۷۸۰۰	۴۷۹۰۸۰۰	۴۷۳۷۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰	۳۸۳۸۱۰۰	۳۷۹۶۵۰۰	۱۸۹۳۲۰۰	۹۵۲۷۰۰	۹۴۰۵۰۰
	استان گیلان	۲۶۰۴۰۰	۱۲۹۸۰۰	۱۳۰۶۰۰	۱۸۷۵۰۰	۹۳۵۰۰	۹۴۰۰۰	۷۲۹۰۰	۳۶۴۰۰	۳۶۶۰۰

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- ✓ استان گیلان به عنوان دوازدهمین استان پرجمعیت کشور، با جمعیتی بالغ بر ۲ میلیون و ۵۷۱ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۳/۱ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود.
- ✓ بالا بودن نسبت جمعیت روستائین و پایین بودن نسبت جمعیت شهرنشین در مقایسه با بسیاری از استان‌های کشور از جمله ویژگی‌های برجسته‌ی جمعیت در این استان محسوب می‌شود، بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، نزدیک به ۳۵ درصد جمعیت استان را روستائینان تشکیل می‌دهند.
- ✓ استان گیلان کم‌ترین نسبت جمعیت ۱۴-۰ ساله و بیش‌ترین نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر را از کل جمعیت-در مقایسه با دیگر استان‌ها در سطح کشور به خود اختصاص داده‌است.

- ✓ به استناد نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، استان گیلان پیرترین ساختار سنی جمعیت را در کشور دارد و بخش اعظمی از جمعیت این استان (حدود ۵۹ درصد) در گروه‌های سنی بالاتر از ۳۰ سال قرار دارند.
- ✓ در سال ۱۳۹۵، میانگین سنی جمعیت استان گیلان، برابر با ۳۵/۵ سال بوده و بالاترین میانگین سنی جمعیت را در سطح کشور به خود اختصاص داده‌است.
- ✓ پایین بودن رشد سالانه جمعیت به ویژه در نقاط روستایی از جمله تهدیدهای جمعیتی در این استان محسوب می‌شود و می‌توان گفت که استان گیلان با پیری جمعیت فاصله‌ی نزدیکی دارد. میانگین رشد جمعیت طی ۲۰ ساله‌ی منتهی به سال ۱۳۹۵ در این استان برابر با ۰/۵۸ درصد و میانگین رشد سالانه جمعیت استان طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ برابر با ۰/۷۹ درصد است، این درصد رشد از میانگین رشد جمعیت در کل کشور با اختلاف پایین‌تر است.
- ✓ پیش‌بینی‌های مرکز آمار حاکی است که اگر جمعیت استان با این روند ادامه پیدا کند در سال ۱۴۱۵ جمعیت برابر با ۲۶۰۴۰۰۰ نفر خواهد بود. به عبارتی طی بازه‌ی ۲۰ ساله‌ی ۱۳۹۵ تا ۱۴۱۵، سالانه حدود ۳۷۰۰ نفر به جمعیت استان اضافه خواهد شد که این رقم بسیار اندک است.
- ✓ قرارگیری حجم عظیمی از جمعیت در سنین کار و فعالیت یکی از چالش‌های پیش‌روی جمعیت استان در زمینه‌ی ازدواج، اشتغال، مسکن و ... است.
- ✓ پایین بودن میزان خام ولادت‌های ثبت شده استان به‌ویژه در مناطق روستایی در سال ۱۳۹۸ و سال‌های قبل از آن، بسیار نگران‌کننده است. پایین‌ترین میزان خام ولادت کشور مربوط به استان گیلان است.
- ✓ استان گیلان پایین‌ترین میزان باروری را در سطح کشور، در طول ۵ ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۱ داشته‌است.
- ✓ آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۳ درصد جمعیت از استان و بدون کسر مهاجرت‌های درون استانی، ۶/۲ درصد از جمعیت استان را شامل می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مهاجرت‌های درون‌استانی و برون‌استانی در استان گیلان، نسبتاً برابر بوده‌است.
- ✓ عمده مهاجرین برون‌استانی وارد شده به استان گیلان به ترتیب مربوط به استان‌های تهران، البرز، اردبیل و مازندران هستند.
- ✓ الگوی مهاجرت استان نیز حاکی است که حدود ۶۲ درصد جابه‌جایی‌های جمعیتی در استان شهر به شهر بوده‌است و میزان مهاجرت شهر به روستا با حدود ۱۸ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌است.

- ✓ برتری الگوی مهاجرت شهر به شهر به معنای حرکت جمعیت از شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگ به ویژه مراکز شهرستانی و در نتیجه بر هم خوردن توازن جمعیتی در سطح استان است.
- ✓ از مجموع ۱۶ شهرستان استان، سهم جمعیتی ۳ شهرستان بیش از ۵۲ درصد از کل جمعیت استان است.
- ✓ رتبه استان گیلان به لحاظ شاخص تراکم جمعیت ۳ است. به عبارتی در رده استان‌های با تراکم بالای جمعیتی قرار دارد و تراکم جمعیت در شهرستان‌های استان از حدود ۷۸۸ نفر در کیلومتر مربع در شهرستان رشت تا حدود ۳۸ نفر در شهرستان رودبار در نوسان است.
- ✓ در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار پایین‌تر از میانگین کشوری گزارش شده و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳/۴ درصد از خانوارهای استان (معادل ۱۱۳۶۶۱ خانوار) زن سرپرست هستند و از کل خانوارهای زن سرپرست نزدیک به ۵۰ درصد یک‌نفره (خود سرپرست) هستند.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

۳-۳-۱-۵- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای است و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی، مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول و متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد، در ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان گیلان ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۱-۱-۵- آمار و اطلاعات

- در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸ از مجموع ۳۶۶۴۷۷ دانش‌آموز مشغول به تحصیل در سطح استان، ۳۴۸۶ نفر در دوره آموزش استثنایی (۰/۹۵ درصد و ۲/۲۴ درصد دانش‌آموزان استثنایی کشور)، ۲۷۲۵۱ نفر در دوره پیش‌دبستانی (۷/۴۳ درصد دانش‌آموزان)؛ ۱۹۰۷۷۱ نفر در دوره ابتدایی (۵۲ درصد و پایین‌تر از میانگین کشوری با ۵۴/۶ درصد)، ۹۲۳۲۰ نفر در دوره متوسطه اول (۲۵/۱۹ درصد و بالاتر از میانگین

کشوری با ۲۲/۷ درصد)؛ و ۸۳۳۸۶ نفر در دوره متوسطه دوم (۲۲/۷۵ درصد و بالاتر از متوسط کشوری با ۱۸ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.

- از کل دانش‌آموزان استان ۵۱/۹ درصد را پسران و ۴۸/۱ درصد را دختران تشکیل می‌دهند.
- پوشش تحصیلی استان در دوره ابتدایی ۹۸/۹۳ درصد است و در خصوص دوره متوسطه اول و دوم آماری ارائه نشده‌است.
- بر اساس آمار سازمان نوسازی، توسعه و تجهیز مدارس کشور، سرانه مطلوب فضای آموزشی در کشور ۸/۴ متر مربع است. سرانه متوسط فضای آموزشی در کشور نیز ۵/۱۸ متر مربع است^{۱۱}. در استان گیلان سرانه فضای آموزشی ۵/۳ متر است و بالاتر از میانگین کشوری است. زیربنای فضای آموزشی گیلان یک میلیون و ۶۵۰ هزار مترمربع اعلام شده است.
- بر اساس آمار حدود ۳۰ درصد از مدارس استان گیلان نیازمند تعمیر و مقاوم‌سازی هستند که بیش از نیمی از این مدارس در طی سال‌های بین ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۹ تخریب، بازسازی و نوسازی شده‌اند.
- بر اساس اطلاعات سالنامه آماری سال ۱۳۹۸، در استان گیلان حدود ۲۴۸۴۰ نفر در آموزش و پرورش شاغل هستند که شامل گروه معلمان (آموزگار، دبیر، هنرآموز و استادکار)، گروه مدیریت (مدیر، معاون پرورشی، معاون فناوری، معاون اجرایی، معاون امور عمومی و معاون آموزشی) و گروه کیفیت‌بخشی (شامل مشاور، مربی امور تربیتی پرورشی، مراقبت سلامت، سرپرست بخش، سرپرست آموزش، سرپرست شبانه‌روزی، مسئول سوادآموزی مجتمع، مسئول توان‌بخشی و متصدی سایت رایانه) است.
- بر اساس آمار اداره کل آموزش و پرورش استان، حدود ۲۰ درصد از دانش‌آموزان (۷۰ هزار دانش‌آموز) استان به خصوص در بخش روستایی، به دلایلی مانند نبود اینترنت و گوشی هوشمند از دسترسی سامانه شاد محروم هستند.
- آن دسته از دانش‌آموزانی که به شبکه شاد دسترسی ندارند، تعدادی در کلاس‌های حضوری (دانش‌آموزان روستایی)، تعدادی از آموزش‌های تلویزیونی و تعدادی نیز از درسنامه‌ها و محتوای درسی تولید شده از سوی مدارس، استفاده می‌کنند.

^{۱۱} در فضای آموزش شهری سرانه ۴/۹۶ متر مربع و در فضاهای آموزش روستایی سرانه ۵/۸۱ متر مربع است.

جدول ۸۸- آمار و اطلاعات بخش آموزش و پرورش استان گیلان

سال و مقطع تحصیلی	جمع	پسر	دختر	معلم	مدیریت و کیفیت بخشی	تعداد آموزشگاه	تعداد کلاس درس
۹۹-۱۳۹۸	۳۶۶۴۷۷	۱۸۶۵۰۵	۱۷۹۹۷۲	۱۵۹۵۶	۵۱۷۱	۵۷۴۳	۲۱۲۹۲
آموزش استانی	۳۴۸۶	۲۱۰۲	۱۳۸۴	۴۹۹	۱۹۳	۷۲	۴۶۶
پیش دبستانی	۲۷۲۵۱	۱۳۶۵۴	۱۳۵۹۷	۰	۰	۱۵۵۴	۲۲۶۰
ابتدایی	۱۹۰۷۷۱	۹۷۶۶۳	۹۳۱۰۸	۶۸۱۷	۱۹۴۶	۲۱۲۷	۹۷۱۲
متوسطه دوره اول	۹۲۳۲۰	۴۷۲۲۴	۴۵۰۹۶	۴۰۹۰	۱۴۵۵	۹۴۳	۴۱۴۲
متوسطه دوره دوم	۸۳۳۸۶	۴۱۶۱۸	۴۱۷۶۸	۵۰۴۹	۱۷۷۰	۷۲۵	۴۶۴۸
بزرگسال(دوره اول متوسطه)	۳۳۵	۱۷۹	۱۵۶	۰	۰	۲۹	۶۴
بزرگسال(دوره دوم متوسطه)	۱۰۴۱۸	۶۱۷۷	۴۲۴۱	۰	۰	۲۹۳	۱۷۳۰

۳-۱-۵-۲- مهم ترین مسائل آموزش و پرورش استان گیلان

۱. فرسوده و غیراستاندارد بودن ۳۰ درصد از مدارس استان؛
۲. عدم دسترسی حدود ۲۰ درصد دانش آموزان شهری و روستایی به سامانه شاد به دلیل در دسترس نبودن اینترنت و گوشی های هوشمند؛
۳. حجم بالای کودکان بازمانده از تحصیل به خصوص در نواحی روستایی؛

۳-۱-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

به منظور بهبود وضعیت تشریح شده در بالا و انجام اقدامات مقتضی در خصوص مسائل احصائی، راهکارهای زیر ارائه می گردد:

۱. ترمیم فضای آموزشی از محل اعتبارات ملی و استانی و کمک های بخش مردمی؛
۲. ارتقای دسترسی به سامانه شاد از طریق بهبود وضعیت دسترسی به اینترنت و گوشی های هوشمند؛
۳. شناسایی عوامل بازدارنده از تحصیل مانند فقر و معلولیت و استفاده از ظرفیت های موجود مانند سوادآموزی و دفتر آسیب های اجتماعی وزارت تعاون به منظور تحقق بازگشت به تحصیل بازماندگان از آموزش؛

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان گیلان

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه یافتگی کشورها به شمار می آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم ترین شاخص ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه ریزی ها و سیاست های کشور است. با این مقدمه کوتاه، در این بخش تلاش خواهد شد تا وضعیت سواد در استان گیلان مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت های این مطالعه برای تدوین برنامه های راهبردی استان استخراج شود.

جدول ۸۹- وضعیت نرخ باسوادی در استان گیلان

جنس / سکونت گاه	نرخ باسوادی (درصد)
مردان	۹۱/۱
زنان	۸۳/۶
شهری	۹۲/۵
روستایی	۷۸/۵

۳-۳-۵-۲-۱- آمار و اطلاعات

بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال های ۱۳۶۵، ۱۳۷۰، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵ نرخ باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بیشتر به ترتیب ۶۶ درصد، ۷۵/۲ درصد، ۷۹/۲ درصد، ۸۳/۱ درصد و ۸۴/۳ درصد و ۸۷/۳ درصد بوده است.

- بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ میزان باسوادی مردان و زنان ۶ ساله و بیش تر در استان به ترتیب معادل ۹۱/۱ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۹۱ درصد) و ۸۳/۶ (پایین تر از متوسط کشوری با ۸۴/۲ درصد) بوده است. میزان با سوادی در نقاط شهری و روستایی به ترتیب ۹۲/۵ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۹۰/۸) و ۷۸/۵ درصد (بالاتر از متوسط کشوری با ۷۸/۵ درصد) بوده است. فاصله باسوادی مردان و زنان در سطح استان حدود ۸ درصد و فاصله باسوادی در نقاط شهری و روستایی حدود ۱۲ درصد است. بر اساس آخرین سرشماری، استان گیلان در محور سواد رتبه ۱۳ کشور را داراست.

- بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، شهرستان بندرانزلی با ۹۲/۴ درصد و شهرستان شفت با ۷۵/۶ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین میزان باسوادی در استان گیلان را دارا هستند. گیلان در زمینه باسوادی رتبه ۱۷ را بین استانهای کشور دارد.
- کل جمعیت جامعه‌ی ۱۰ تا ۴۹ ساله استان گیلان را یک میلیون و ۵۸۹ هزار و ۲۵۳ نفر که تقریباً ۹۷ درصد آن‌ها باسواد هستند تشکیل می‌دهند. به تعبیر دیگر، حدود ۴۸ هزار نفر از جمعیت ۱۰ تا ۴۹ سال بی‌سواد هستند که جامعه هدف سوادآموزی را در استان تشکیل می‌دهند. بر اساس آمار سال ۱۳۹۹، حدود ۷۲۰۰ نفر در دوره‌های سه‌گانه سوادآموزی، تحکیم و انتقال شرکت کرده‌اند. بر اساس آمار حدود ۱۶۰۰ آموزش‌یار در سطح استان مشغول به خدمت هستند. گیلان رتبه چهارم باسوادی کشور را در رده سنی ۱۰ تا ۴۹ سال دارد و استان‌های مازندران، تهران و سمنان در جایگاه‌های اول تا سوم قرار دارند.
- بر اساس آخرین آمار معاونت سوادآموزی اداره کل آموزش و پرورش گیلان، حدود ۶ مرکز یادگیری محلی در استان وجود دارد که در کنار آموزش سواد پایه به سوادآموزان این استان، مواردی شامل حرفه‌آموزی و ایجاد اشتغال و تولید نیز جزء فعالیت آن‌ها است. بر اساس آمار سازمان نهضت سوادآموزی حدود ۵۱۲ مرکز یادگیری محلی در کشور وجود دارد که سهم استان گیلان حدود ۱/۱۷ درصد است.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل سوادآموزی

۱. عدم وجود امنیت شغلی، دستمزد پایین آموزش‌دهنده‌ها، مشکلات بیمه آموزش‌یاران و در نتیجه کاسته شدن از انگیزه حرفه‌ای آن‌ها؛
۲. پایین بودن تقاضای اجتماعی برای دریافت خدمات سوادآموزی به خصوص از طرف مردان به دلیل فقر فرهنگی و مشکلات اقتصادی (۹۰ درصد مشارکت‌کنندگان در دوره‌ها، بانوان هستند).
۳. مهاجرپذیر بودن استان گیلان (که یکی از عوامل اثرگذار در پایداری جمعیت بی‌سواد است)؛
۴. وجود محدودیت‌های سنی (۱۰-۴۹) به عنوان جامعه هدف و عدم ارائه خدمات به افراد بالای ۴۹ سال؛
۵. برگشت به بی‌سوادی و از دست رفتن مهارت‌های سواد؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

- ۱- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزش‌یاران به منظور ایجاد انگیزه‌ی بیش‌تر در نیروهای انسانی؛

- ۲- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجیه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛
- ۳- انجام اقدامات لازم در خصوص جذب مهاجرین بی‌سواد و کم‌سواد استان با بهره‌گیری از امکانات سوادآموزی؛
- ۴- انجام اقدامات لازم مانند برنامه‌ریزی و بسترسازی برای استفاده عملی از مهارت سواد توسط نوسودان، استفاده از ظرفیت رسانه ملی و کتابخانه‌های عمومی جهت ممانعت از ایجاد پدیده شوم بازگشت به بی‌سوادی؛

۳-۳-۵- وضعیت آموزش عالی در استان گیلان

۳-۳-۵-۱- آمار و اطلاعات

- در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۸/۱۲/۱۳۹۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان گیلان در منطقه ۲ جانمایی شده است: منطقه ۲ شامل استان‌های گیلان، مازندران و گیلان و دانشگاه‌های گیلان، گنبدکاووس، علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، مازندران، علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، تخصصی فناوری‌های نوین آمل، صنعتی بابل، علم و فناوری مازندران، گیلان، دانشکده آزادشهر است.
- در سال ۹۹-۱۳۹۸ تعداد کل دانشجویان استان برابر ۹۴۸۳۸ نفر بوده است که ۴۸۴۰۹ نفر (۵۰/۲۸) درصد پسر و ۴۶۴۲۹ نفر (۴۹/۷۷) درصد دختر بوده‌اند.
- از کل دانشجویان ۱۵/۶۶ درصد در مقطع کاردانی (۱۴۸۵۸ دانشجوی)، ۶۶ درصد در مقطع کارشناسی (۶۲۶۵۳ دانشجوی)، ۱۲/۷۸ درصد در مقطع کارشناسی ارشد (۱۲۱۲۳ دانشجوی) و ۲/۴۶ درصد در دکتری حرفه‌ای (۲۳۳۵ دانشجوی) و ۳/۰۲ درصد در دکتری (۲۸۶۹ دانشجوی) تخصصی تحصیل می‌کنند.
- بر اساس آمار، از تعداد کل دانشجویان استان:
 ۱. ۹/۰۹ درصد (۵۸۷۹ دانشجوی) در گروه پزشکی (بالاتر از متوسط کشوری با ۷/۲۶ درصد)؛
 ۲. ۵۰/۷۵ درصد (۴۸۱۳۷ دانشجوی) در گروه علوم انسانی (بالاتر از متوسط کشوری با ۴۸/۵ درصد)؛
 ۳. ۶/۹۶ درصد (۶۶۰۶ دانشجوی) در گروه علوم پایه (بالاتر از متوسط کشوری با ۶/۲ درصد)؛
 ۴. ۲۵/۴۸ درصد (۲۴۱۶۶ دانشجوی) در گروه فنی مهندسی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۲۶/۵)؛

۵. ۳/۳۶ درصد (۳۱۹۴ دانشجو) در گروه کشاورزی و دامپزشکی (پایین تر از متوسط کشوری با ۳/۷۶ درصد)؛

۶. ۷/۲۲ درصد (۶۸۵۶ دانشجو) در گروه هنر (بالا تر از متوسط کشوری با ۳/۳۷ درصد) مشغول به تحصیل بوده‌اند.

• دانش‌آموختگان دوره های تحصیلی مختلف در سال ۹۸-۱۳۹۷، ۲۰۵۶۳ نفر بوده‌اند که از این تعداد:

۱. ۲۸ درصد مربوط به دوره کاردانی (۵۷۶۳ نفر)؛

۲. ۵۵ درصد مربوط به دوره کارشناسی (۱۱۳۱۱ نفر)؛

۳. ۱۴/۷ درصد مربوط به دوره کارشناسی ارشد (۳۰۳۱ نفر)؛

۴. ۱/۲۲ درصد مربوط به فنی و مهندسی (۲۵۲ نفر)؛

۵. ۱ درصد مربوط به کشاورزی و دامپزشکی (۲۰۶ نفر)؛

• بر اساس آمار ارائه شده در سال ۱۳۹۵ در استان گیلان ۱۰۷ موسسه آموزش عالی وجود دارد (۳/۷ از مؤسسات آموزش عالی کشور) که شامل ۲ واحد دولتی (وزارت عتف)، ۱۷ واحد دانشگاه پیام‌نور، ۳۳ واحد علمی - کاربردی، ۲ واحد دانشگاه فرهنگیان، ۷ موسسه فنی و حرفه‌ای، ۱ واحد وزارت بهداشت، ۱۸ موسسه غیردولتی - غیرانتفاعی و ۲۶ واحد دانشگاه آزاد می‌باشد.

• در سال تحصیلی ۹۹-۱۳۹۸، تعداد آموزشگران دانشگاهی تمام وقت مؤسسات آموزش عالی، ۲۲۷۸ نفر بوده‌است. ۷۱ درصد از آموزشگران مرد و ۲۹ درصد زن بوده‌اند.

• نسبت دانشجو به استاد بر اساس آمار وزارت عتف حدود ۵۷/۱۰ است که نسبت به متوسط کشوری که ۴۹/۷ نفر است در سطح بالاتری قرار دارد.

• بر اساس آمار آمایش آموزش عالی، سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۱۷/۸۹ درصد و سهم شاغلان با تحصیلات عالی استان به کل شاغلان عالی کشور ۳/۱۹ درصد است.

۳-۳-۵-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل است:

۱. کمبود فضا و تجهیزات آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی استان؛

۲. عدم تناسب رشته‌ها با نیازهای بازار کار، شرایط بومی منطقه و مزیت‌های نسبی موجود در استان گیلان

به دلیل فقدان آمایش آموزش عالی؛

۳. آمار بالای فارغ التحصیلان بیکار بدون مهارت به خصوص در رشته‌های علوم انسانی؛
۴. ارتباط ضعیف و ناکارآمد صنعت با دانشگاه و ارتباط اندک پژوهش‌های دانشگاهی با نیازهای صنعتی؛

۳-۳-۵-۳- راهکارهای پیشنهادی

۱. تأمین فضا و تجهیزات آموزشی برای دانشگاه‌های استان به خصوص دانشگاه‌های غیردولتی و آزاد؛
۲. انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛
۳. متناسب‌سازی خروجی‌های آموزش عالی با نیازهای زیست‌بوم با هدف کاهش بیکاری دانش‌آموختگان؛
۴. تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان گیلان

بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت استان برابر با ۲۵۳۰۶۹۶ نفر بود (۵۰/۱ درصد مرد و ۴۹/۹ درصد زن) که در مقایسه با سرشماری عمومی نفوس و مسکن آبان ۱۳۹۰ متوسط رشد سالانه جمعیت معادل ۰/۴ درصد بوده‌است.

بیش‌ترین جمعیت در سال ۱۳۹۵ متعلق به گروه سنی ۳۴-۳۰ سال (۹/۹ درصد) جمعیت بوده‌است. در سرشماری ۱۳۹۵ تعداد ۸۵۱/۴ هزار خانوار در استان وجود داشته که از این تعداد ۶۳/۱ درصد در نقاط شهری و ۳۶/۹ درصد در نقاط روستایی ساکن بوده‌اند. در این سال میانگین سنی مردان ۳۵/۲ و زنان ۳۵/۸ سال بوده‌است.

هم‌چنین میانگین سنی مردان در اولین ازدواج ۰/۲۸ و زنان ۲۳/۷ سال بوده‌است. در سال ۱۳۹۸ بر اساس نتایج آمارگیری از نیروی کار ۴۶/۶ درصد جزئیات ۱۵ ساله و بیشتر در استان از نظر اقتصادی فعال محسوب می‌شوند که نرخ بیکاری در میان این گروه جمعیتی ۱۰/۳ درصد و نرخ بیکاری مردان ۹/۲ درصد، زنان ۱۳/۴ درصد بوده‌است. همچنین در سال ۱۳۹۸ نرخ بیکاری جمعیت فعال ۲۴-۱۵ ساله ۲۸/۲ و ۳۵-۱۸ ساله ۲۱/۰ درصد بوده‌است.

بر اساس نتایج طرح نیروی کار در سال ۱۳۹۸ توزیع نسبی شاغلان ۱۵ ساله و بیشتر در سه بخش عمده فعالیت‌های اقتصادی عبارت است از: ۲۸/۹ درصد در بخش کشاورزی، ۲۴/۵ درصد در بخش صنعت و ۴۶/۳ درصد در بخش خدمات.

سهم اشتغال در بخش کشاورزی استان در سال ۱۳۹۸، ۱۲/۱۵ درصد بیش تر از متوسط کشوری است اما سهم اشتغال در بخش‌های صنعت و کشاورزی از متوسط کشوری کمتر است.

این موضوع نشان می‌دهد که استان گیلان ظرفیت‌های مناسبی در بخش کشاورزی دارد و این بخش در استان گیلان در مقایسه با دیگر استان‌های کشور، می‌تواند عامل توسعه و اشتغال باشد.

دیگر آمارهای اقتصادی نشان می‌دهند که متوسط درآمد یک خانوار شهری استان گیلان، کمتر از متوسط درآمد خانوار شهری کل کشور است. اما متوسط درآمد خانوار روستایی استان گیلان از متوسط درآمد خانوار روستایی کل کشور بیش تر است.

این موضوع نشان می‌دهد که خانوارهای روستایی استان گیلان وضعیت مناسبی دارند و ظرفیت توسعه روستاها در استان گیلان نسبت به دیگر استان‌های کشور بیش تر است.

میزان ضریب جینی استان گیلان در بخش شهری و روستایی نسبت به متوسط کشوری کمتر است و نشان می‌دهد که فاصله طبقاتی در این استان کم است.

استان گیلان در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، در رتبه ۵ استان‌های کشور قرار دارد که وضعیت مناسبی است و نشان از ظرفیت‌های استان در بخش‌های مختلف برای جذب سرمایه‌گذار خارجی و توسعه را دارد. نرخ بالاتر رشد سپرده‌های بانکی نیز حاکی از افزایش سطح درآمد استان است. سرانه تولید ناخالص داخلی استان کمتر از سرانه تولید ناخالص داخلی کشور است و در رتبه ۱۵ استان‌های کشور قرار دارد. با توجه به وجود ظرفیت‌های زیاد در بخش‌های کشاورزی و گردشگری در استان، وضعیت استان در درآمد سرانه در مقایسه با متوسط کشوری مناسب نیست.

جدول ۹۰- نمای کلی وضعیت استان گیلان در مقایسه با کشور در سال ۹۸

رتبه در کشور	کشور	گیلان	بخش	شاخص
۱۲	۱۰۰	۳/۲	سهام جمعیتی (۱۳۹۵)	اندازه بازار خانگی
۱۱	۱۰۰	۲/۷	سهام جمعیت شهری (۱۳۹۵)	
۹	۱۰۰	۴/۵	سهام جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	
۳	۵۱	۱۸۳	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	
۲۲	۷۵/۱	۶۴/۸	میزان شهرنشینی	
-	۸۸/۲	۸۷	مناطق شهری	نرخ اشتغال
-	۹۲/۷	۹۳/۹	مناطق روستایی	
-	۱۷/۷۵	۲۸/۹	کشاورزی	سهام اشتغال
-	۳۱/۹۵	۲۴/۵	صنعت	
-	۵۰/۲۵	۴۶/۳	خدمات	
۱۵	۱۰/۶	۱۰/۳	جمعیت کل	
۱۱	۱۱/۸	۱۳/۰	مناطق شهری	نرخ بیکاری
۲۰	۷/۳	۶/۱	مناطق روستایی	
۳۱	۲/۰۹	۱/۷۸	مناطق شهری	بار تکفل خالص
۲۶	۲/۷۱	۲/۴۹	مناطق شهری	بار تکفل ناخالص
۱۰	۵۴۱۰۰۷	۴۷۵۷۷۷	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	درآمد
۲۰	۲۹۷۰۲۲	۲۹۴۸۸۷	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	
۲۷	۰/۳۸۲۸	۰/۲۹۸۲	مناطق شهری	ضریب جینی
۱۹	۰/۳۵۳۹	۰/۳۰۹۷	مناطق روستایی	
۴	۳۹/۹	۴۳/۵	جمعیت کل	نرخ مشارکت اقتصادی
۵	۳۹/۲	۴۱/۳	مناطق شهری	
۵	۴۲/۳	۴۷/۵	مناطق روستایی	
۵	۵۱۰۴۶۴۲	۲۲۵۴۲۸	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	سرمایه گذاری خارجی
۳	۳۱/۴	۳۷/۴	-	نرخ رشد سپرده های بانکی
۱۵	۱۸۴۵۸۴	۱۵۹۵۶۰	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	سراجه تولید ناخالص داخلی استان

تولید ناخالص داخلی

بررسی تولید ناخالص داخلی استان گیلان نشان می دهد که به طور متوسط استان گیلان ۲/۲۱ درصد از تولید ناخالص داخلی ایران را طی دو دهه اخیر داشته است. بررسی این شاخص در تولید ناخالص داخلی بدون نفت که وضعیت اقتصادی استان را بهتر نمایش می دهد، نشان داد که در تمامی سال های مورد بررسی سهم تولید

ناخالص داخلی بدون نفت استان گیلان، نزدیک به طور متوسط ۲/۷۲ درصد بوده است که با توجه به سهم ۳/۲ درصدی جمعیت استان از کل جمعیت کشور، نسبت به متوسط کشوری در این زمینه جای رشد وجود دارد. موضوع مهم دیگر این است که روند تولید ناخالص داخلی استان نشان می‌دهد که سهم تولید ناخالص داخلی (با و بدون نفت) استان در بازه ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۲ روند نزولی داشته است اما از سال ۱۳۹۲ به بعد سهم استان در تولید ناخالص داخلی کشور بیش تر شده است اما هنوز لازم است وضعیت بهتر شود.

جدول ۹۱- تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

سال	تولید ناخالص داخلی		تولید ناخالص داخلی بدون نفت	
	گیلان	کل کشور	گیلان	کل کشور
۱۳۷۹	۱۵۶۸۵۷۹۴	۶۳۰۰۳۸۶۲۳	۲۰۶	۵۱۳۴۴۰۲۰۰
۱۳۸۰	۱۸۴۹۳۷۸۷	۷۳۳۹۰۸۹۸۳	۳۰۱	۶۱۴۱۷۶۶۷۶
۱۳۸۱	۲۳۶۵۹۵۴۹	۹۵۴۲۴۰۲۷۳	۳۰۴	۷۷۸۸۵۶۴۵۴
۱۳۸۲	۲۸۶۹۹۳۵۰	۱۱۸۹۲۸۶۸۷۹	۲۹۷	۹۶۵۷۵۷۱۳۱
۱۳۸۳	۳۴۱۵۵۰۲۹	۱۵۵۴۸۱۰۸۹۴	۲۰۷	۱۲۳۱۵۱۳۰۳۷
۱۳۸۴	۴۱۴۵۳۳۶۹	۱۹۴۱۱۸۷۵۸۴	۲۰۶	۱۵۰۱۳۲۰۴۰۶
۱۳۸۵	۴۹۶۰۵۹۵۱	۲۳۸۲۶۷۴۸۱۸	۲۰۸	۱۸۵۸۸۳۹۹۶۹
۱۳۸۶	۶۶۰۷۲۰۵۶	۳۰۷۲۶۱۵۴۳۹	۲۰۹	۲۳۷۰۸۰۶۱۹۲
۱۳۸۷	۸۱۸۷۴۷۸۱	۳۶۵۱۹۵۴۷۲	۲۰۹	۲۹۳۲۶۰۱۴۷۳
۱۳۸۸	۹۱۲۸۳۶۸۴	۳۸۹۴۲۳۳۷۸	۲۰۹	۳۲۹۶۵۷۹۴۷۶
۱۳۸۹	۱۰۰۰۰۶۳۷۷	۴۸۵۵۸۶۲۱۱	۲۰۶	۴۰۱۰۲۲۰۵۷۲
۱۳۹۰	۱۱۹۷۱۴۳۹۸	۶۸۶۸۱۱۱۴۷	۲۰۶	۵۰۹۷۴۸۶۰۰۹
۱۳۹۱	۱۵۴۳۳۳۳۴۹	۸۵۳۳۹۱۸۳۰	۲۰۶	۶۵۷۸۱۰۲۵۳۷
۱۳۹۲	۲۱۹۴۴۴۵۱۹	۱۱۸۰۴۸۸۶۲۶۵	۲۰۶	۸۹۹۷۹۸۵۹۲۷
۱۳۹۳	۲۸۴۲۰۲۷۲۰۹	۱۲۵۵۰۹۶۰۲۶	۲۰۶	۱۰۲۶۸۷۹۰۷۵۸
۱۳۹۴	۳۵۷۶۵۸۰۳۸	۱۳۱۸۰۰۱۶۱۲۹	۲۰۶	۱۰۷۹۸۱۵۸۷۸۱
۱۳۹۵	۳۵۰۳۳۴۰۹۶	۱۴۹۰۶۲۵۷۳۴	۲۰۶	۱۲۸۶۴۲۸۹۲۴۹
۱۳۹۶	۴۲۳۵۶۰۰۷	۱۷۹۷۱۸۷۱۵۳	۲۰۶	۱۵۱۹۴۲۹۲۴۳۷
۱۳۹۷	۵۹۱۲۲۳۴۴	۲۵۸۲۹۷۱۲۴۴۶	۲۰۶	۲۰۸۷۰۳۲۹۲۲۴

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده به تفکیک بخش‌های اقتصادی استان گیلان در مقایسه با کشور

بخش کشاورزی و معدن

بررسی ارزش افزوده بخش کشاورزی نشان می‌دهد که سهم ارزش افزوده استان در بخش کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهی‌گیری تقریباً ۴ درصد از ارزش افزوده کل کشور بوده است. در واقع بخش کشاورزی طی چند سال اخیر، روند تأثیرگذاری در ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور داشته است. به طوری که رتبه استان از جهت تأثیرگذاری از ۱۱ به ۶ رسیده است. بررسی زیربخش‌های بخش کشاورزی نشان می‌دهد که مزیت نسبی استان در بخش زراعت و باغداری است این بخش‌ها به طور متوسط ۴/۱۵ درصد از ارزش افزوده کشور در

بخش زراعت و باغداری را در بازه زمانی مورد بررسی شامل می‌شود. هم‌چنین روند سهم ارزش افزوده در بخش کشاورزی، شکار، جنگل‌داری و ماهی‌گیری از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۷ همواره افزایشی بوده و حاکی از رو به رشد بودن این بخش دارد. هم‌چنین دیگر بخش‌های مانند مرغ‌داری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی، جنگل‌داری و ماهی‌گیری استان گیلان، سهم زیادی از ارزش افزوده کشور در این بخش‌ها را به خود اختصاص می‌دهد که این موضوع حاکی از ظرفیت بالای این استان در این بخش‌ها است. بخش‌های پرورش حیوانات و دام سنتی نیز اگر چه سهم کمتری از بخش‌هایی فوق‌الذکر در ارزش افزوده کشوری دارند ولی در مقایسه با دیگر استان‌ها این دو بخش هم ظرفیت بسیار مناسبی در استان گیلان دارند. استان گیلان در زمینه معدن سهم بسیار ناچیزی از ارزش افزوده کشوری را داراست، این موضوع حاکی از نبود ظرفیت لازم در زمینه معدن در استان است. رتبه استان در تمامی سال‌های مورد بررسی ۲۵ بوده‌است و بخش معدن جز بخش‌ها با کمترین میزان اثرگذاری در اقتصاد ملی نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی کشور بوده‌است.

جدول ۹۲- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن استان گیلان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۴.۷۹	۵.۶۵	۴.۹۴	۳.۷۹	۳.۴۵	۳.۴۳	۳.۱۸	۳.۰۹	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۵.۱۷	۶.۳۱	۵.۲۶	۳.۶۳	۳.۴۱	۳.۳۹	۳.۱۱	۲.۹۶	زراعت و باغداری
۳.۴۸	۳.۱۵	۳.۳۵	۳.۴۴	۲.۷۴	۲.۶۷	۲.۲۶	۲.۱۵	پرورش حیوانات
۰.۴۹	۰.۲۸	۰.۲۸	۰.۴۳	۰.۳۸	۰.۴۰	۰.۳۹	۰.۳۹	کوداری صنعتی
۲.۱۲	۱.۸۴	۲.۱۲	۲.۳۳	۲.۳۵	۲.۱۶	۱.۸۳	۱.۹۲	دام سنتی
۱۱.۰۴	۱۱.۰۴	۱۱.۳۰	۹.۹۰	۴.۶۲	۴.۴۷	۳.۹۰	۴.۰۵	مرغداری
۷.۲۴	۵.۹۱	۶.۳۷	۸.۷۸	۸.۷۸	۱۰.۶۷	۹.۸۵	۵.۰۰	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی
۶.۴۷	۷.۲۱	۷.۲۰	۷.۲۶	۷.۲۶	۷.۴۳	۷.۶۶	۷.۶۳	جنگلداری
۶.۷۹	۵.۹۳	۵.۹۸	۶.۶۰	۶.۱۴	۶.۸۳	۷.۷۰	۸.۴۹	ماهیگیری
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	استخراج معدن
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معدن
۰.۱۸	۰.۲۲	۰.۴۰	۰.۵۵	۰.۳۱	۰.۴۱	۰.۳۴	۰.۳۸	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بررسی زیر بخش‌های کشاورزی نشان می‌دهد که با توجه به مزیت نسبی استان در بخش‌های زراعت، باغداری و مرغ‌داری سرانه تولید گوشت مرغ در استان تقریباً ۲ و نیم برابر سرانه کشوری است و رتبه ۵ در تولید سرانه گوشت مرغ در بین استان‌های کشور را دارد. سهم استان در تولید سرانه آبزیان ۱ و نیم برابر تولید سرانه آبزیان کشور است و استان در رتبه ۶ تولید سرانه آبزیان کشور قرار دارد. نسبت سرانه مساحت جنگل‌کاری استان نسبت به سرانه مساحت جنگل‌کاری کشور دو برابر است و در رتبه ۶ استان‌های کشور قرار دارد که این موضوع نیز تأییدی بر وجود مزیت در زمینه جنگل‌کاری در استان گیلان است. وضعیت استان در زمینه معدن همان‌طور که

در جدول قبل نیز مشاهده شد و سهم بسیار اندکی از ارزش افزوده بخش معدن کشور را به خود اختصاص می دهد، استان گیلان در دیگر شاخص ها نیز وضعیت مناسبی دارد.

جدول ۹۳- وضعیت شاخص های بخش کشاورزی و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	گیلان	شاخص
۲۴	۱۰/۳۴	۹/۰۴	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۲۶	۱۳۲/۴۳	۷۰/۵۳	سرانه تولید شیر
۴	۳۲/۹۰	۷۹/۴۹	سرانه تولید گوشت مرغ
۶	۱۵/۴۴	۲۳/۵۲	سرانه تولید آبیان
۵	۱/۱۱	۲/۶۸	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۶	۰/۰۳	۰/۰۶	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۲۵	۱۰۰	۱/۴۹	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۱۲	۱۰۰	۰/۶۴	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
۸	۱۰۰	۳/۹	سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور
۸	۱۰۰	۴/۱	سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی
۲۸	۵/۹۹	۲/۴۳	نسبت تعداد معادن در حال بهره برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۲۸	۱۰۰	۱/۲۶	سهم استان از معادن در حال بهره برداری
۲۸	۱۲۱/۴۸	۲۲/۴۸	نسبت تعداد شاغلان معدن در حال بهره برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)
۲۸	۴/۸۱	۰/۲۶	سرانه ارزش تولیدات معدن در حال بهره برداری (میلیون ریال به نفر)
۲۷	۳۷۵۲/۱۰	۲۰۴/۶۸	سرانه ارزش افزوده معدن در حال بهره برداری (هزار ریال به نفر)
۳۱	۲۳۷/۲۷	۱۱/۷۵	نسبت سرمایه گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه ای) معدن در حال بهره برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)
۲۵	۱۰۰	۰/۵۸	سهم استان از شاغلان معدن در حال بهره برداری

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و ساختمان

رتبه استان از نظر تأثیر گذاری در بخش صنعت کشور ۱۵ است. سهم ارزش افزوده بخش صنعت استان گیلان به طور متوسط ۱/۸۶ درصد از ارزش افزوده بخش صنعت کشور را در دوره مورد بررسی تشکیل می دهد که حاکی از عدم توسعه یافتگی بخش صنعت در این استان است. بررسی زیر بخش های بخش صنعت نشان می دهد که زیر بخش تولید فرآورده های توتون و تنباکو نزدیک به ۳۹ درصد از سهم ارزش افزوده کشور در این زیر بخش را به خود اختصاص می دهد. لذا این زیربخش ظرفیت بسیار خوبی در توسعه صنعت استان دارد. بعد از زیر بخش تولید فرآورده های توتون و تنباکو زیربخش های تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان،

حصیر و مواد حصیر بافی، تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی، تولید انواع آشامیدنی‌ها، تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی، تولید محصولات فلزی ساخته‌شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات تولید پوشاک و تولید محصولات غذایی از دیگر ظرفیت‌های صنعتی استان گیلان هستند.

جدول ۹۴- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و ساختمان استان گیلان از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱.۸۵	۱.۸۰	۱.۸۶	۲.۰۷	۱.۹۵	۱.۸۹	۱.۷۱	۱.۷۵	صنعت
۱.۸۵	۲.۴۵	۳.۱۲	۲.۱۵	۱.۷۹	۲.۰۶	۱.۹۳	۱.۹۱	تولید محصولات غذایی
۲.۷۲	۴.۱۷	۴.۱۶	۵.۵۵	۵.۴۹	۳.۴۱	۶.۵۲	۶.۹۶	تولید انواع آشامیدنیها
۳۰۰.۹	۳۰.۷۵	۲۸.۰۹	۳۶۵.۲	۴۵۰.۲	۳۷.۲۶	۴۸.۱۲	۵۴.۲۳	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
۱.۴۴	۱.۴۳	۰.۹۴	۱.۳۸	۱.۴۶	۲.۳۸	۱.۴۲	۱.۷۱	تولید منسوجات
۲.۶۹	۲.۲۵	۳.۹۲	۳.۴۷	۲.۶۹	۲.۹۱	۳.۱۵	۲.۶۶	تولید پوشاک
۰.۳۱	۰.۲۸	۰.۳۳	۰.۳۱	۰.۳۱	۰.۳۳	۰.۳۳	۰.۳۴	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۷.۵۲	۷.۶۳	۷.۴۰	۶.۶۷	۶.۴۳	۶.۴۱	۶.۴۵	۶.۸۴	تولید چوب و محصولات چوبی به جز ملمان، حصیر و مواد حصیر بافی
۱.۵۴	۱.۴۶	۱.۳۸	۱.۸۷	۴.۳۰	۴.۰۱	۱.۸۵	۲.۹۷	تولید کالذ و فرآورده‌های کاغذی
۱.۰۸	۰.۹۸	۱.۰۶	۱.۱۰	۱.۱۹	۱.۲۹	۱.۲۰	۱.۱۳	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۰.۵۹	۰.۶۵	۱.۴۴	۲.۵۲	۰.۳۷	۰.۸۸	۰.۲۷	۰.۱۴	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
۰.۲۰	۰.۱۳	۰.۲۰	۰.۲۳	۰.۱۶	۰.۱۸	۰.۱۴	۰.۲۱	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
۴.۷۰	۴.۸۸	۴.۶۲	۴.۵۳	۶.۳۱	۵.۷۸	۴.۵۲	۵.۲۰	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۲.۴۲	۲.۲۶	۲.۲۷	۲.۷۳	۲.۶۷	۲.۸۷	۲.۶۴	۲.۷۵	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
۱.۲۴	۱.۳۵	۱.۲۳	۲.۲۳	۲.۳۴	۲.۱۴	۲.۲۸	۱.۷۴	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی
۱.۱۳	۰.۷۹	۰.۳۵	۰.۷۳	۱.۱۶	۰.۶۶	۰.۸۰	۰.۵۵	تولید فلزات پایه
۳.۱۷	۲.۳۴	۳.۲۱	۲.۹۳	۳.۳۴	۳.۰۴	۲.۶۵	۲.۱۳	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
۱.۵۶	۱.۲۴	۰.۸۲	۰.۳۵	۰.۶۶	۰.۵۴	۰.۳۹	۰.۳۹	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۴.۶۲	۳.۵۸	۴.۴۴	۴.۱۴	۴.۰۸	۷.۳۶	۳.۷۶	۴.۱۲	تولید تجهیزات برقی
۱.۳۷	۱.۴۲	۱.۶۱	۱.۳۳	۲.۱۰	۱.۶۲	۱.۴۸	۱.۵۳	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۲.۰۸	۰.۶۶	۰.۷۶	۱.۲۰	۰.۸۱	۲.۲۲	۱.۳۶	۰.۶۷	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
۰.۳۲	۰.۳۵	۱.۴۱	۱.۵۰	۲.۱۰	۲.۷۲	۳.۵۷	۴.۳۵	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۱.۵۵	۱.۳۷	۱.۵۰	۱.۵۰	۱.۵۰	۱.۳۸	۱.۴۱	۱.۴۹	تولید ملمان
۱.۰۳	۰.۹۵	۱.۲۳	۱.۱۹	۱.۱۰	۱.۷۶	۰.۹۴	۱.۰۰	تولید سایر مصنوعات
۱.۳۶	۱.۲۲	۱.۴۰	۱.۳۹	۱.۲۳	۱.۲۳	۱.۱۸	۱.۲۳	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۰.۷۵	۱.۱۶	۱.۳۵	۱.۳۰	۰.۹۳	۰.۷۹	۰.۹۷	۱.۱۵	تأمین برق، گاز، بخار و تپویه هوا
۳.۴۴	۳.۵۶	۳.۲۷	۳.۳۳	۳.۳۶	۳.۵۴	۳.۲۲	۳.۵۲	تولید، انتقال و توزیع برق
۰.۲۳	۰.۳۹	۰.۷۰	۰.۹۹	۰.۷۱	۰.۵۷	۰.۷۴	۰.۸۹	تولید و توزیع گاز طبیعی
۲.۳۳	۲.۴۵	۲.۶۲	۲.۵۹	۲.۴۸	۳.۳۳	۲.۹۹	۲.۶۸	ایرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۲.۵۹	۲.۵۹	۲.۸۵	۲.۶۰	۲.۴۳	۲.۳۷	۱.۹۶	۲.۰۱	ساختمان
۳.۰۱	۳.۰۴	۲.۹۳	۳.۰۶	۱.۸۰	۲.۵۱	۲.۲۴	۲.۳۵	ساختمان‌های مسکونی
۲.۴۰	۲.۴۶	۲.۸۳	۲.۴۶	۲.۶۵	۲.۳۰	۱.۸۳	۱.۸۸	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی به کل جمعیت استان نیز از متوسط کل کشور کمتر است و در رتبه ۱۳ قرار گرفته‌است. شاخص نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیش‌تر به کل جمعیت نشان می‌دهد که رتبه ۱۵ استان از استان‌های کشور را داراست. سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده

نفر کارکن و بیش تر در رتبه ۱۵ در بین استان‌های کشور را دارد که مانند دیگر شاخص‌هایی که در این جدول آورده شده است رتبه استان را در وسط دیگر استان‌های کشور نشان می‌دهد.

جدول ۹۵- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	گیلان	شاخص
۱۳	۳/۷۴	۳/۱۸	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیش تر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۱۳	۳/۷۲	۳/۱۷	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیش تر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۲۱	۲/۲۷	۱/۱۸	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیش تر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۱۵	۲۱/۹۳	۱۶/۷۵	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیش تر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۲۴	۲۶/۷۰	۷/۰۲	سرايه ارزش افزوده فعاليت صنعتي کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیش تر (میلیون ریال به نفر) (۱۳۹۶)
۱۶	۱۰۰	۱/۵۷	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۱۲	۱۰۰	۲/۶۶	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیش تر (۱۳۹۶)
۱۷	۱۰۰	۱/۵۲	سهم استان از ارزش افزوده فعاليت صنعتي کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیش تر (۱۳۹۶)
۱۳	۱۰۰	۲/۴۰	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیش تر
۱۶	۱۰۰	۰/۹	سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌ها در مقایسه با کشور

بخش خدمات

بخش خدمات دومین بخش از اقتصاد استان با تأثیرگذاری بالا در اقتصاد ملی است. بررسی این بخش نشان می‌دهد که کمتر از سه درصد از ارزش افزوده بخش خدمات کشور در استان گیلان تولید می‌شود. رتبه استان طی بازه زمانی مورد بررسی ۹ بوده است. بالاترین میزان ارزش افزوده بخش خدمات مربوط به سال ۹۳ با ۳/۱۲ درصد بوده است. سهم زیربخش‌های خدمات استان نسبت به کل کشور حاکی از آن است که فعالیت تأمین جا (اقامتگاه‌ها) سهم ده درصدی از ارزش افزوده کشور در این زیربخش را به خود اختصاص می‌دهد. همچنین فعالیت‌های فعاليت‌های خدماتي مربوط به غذا و آشاميدني‌ها (رستوران‌ها و...)، انبارداری و فعاليت‌های پشتیبانی حمل و نقل و فعاليت‌های خدماتي مربوط به تأمین جا و غذا از دیگر بخش‌های پیشرو در بخش خدمات استان هستند. بنابراین با توجه به ظرفیت‌های گردشگری بسیار بالایی که در استان وجود دارد، رشته فعاليت‌هایی که در فوق به آن‌ها اشاره شد می‌توانند پیشرو در بخش خدمات استان باشند. زیربخش‌های املاک و مستغلات از دیگر زیربخش‌های پر پتانسیل در استان گیلان هستند. دامپزشکی نیز یکی دیگر از زیر بخش‌هایی است که سهم

بالایی در ارزش افزوده این بخش در کشور دارد. این موضوع با توجه به ظرفیت استان در زمینه پرورش دام می تواند یکی از زیربخش های خدماتی باشد که از اهمیت زیادی برخوردار است. هم چنین زیربخش های امور نظامی، آموزش (در همه زمینه ها) و فعالیت های مربوط به سلامت انسان از دیگر زیربخش هایی هستند که سهم بیش تری از ارزش افزوده کشوری را به خود اختصاص می دهند.

جدول ۹۶- سهم استان گیلان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۲.۸۹	۲.۸۹	۲.۸۹	۲.۸۹	۲.۹۰	۲.۹۰	۲.۹۰	۲.۹۰	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	۲.۹۱	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۲.۶۹	۲.۶۸	۲.۶۹	۲.۶۹	۲.۶۹	۲.۶۹	۲.۷۰	۲.۷۰	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۲.۲۰	۲.۶۰	۲.۷۲	۲.۶۲	۲.۳۷	۲.۳۷	۲.۴۵	۲.۵۵	حمل و نقل و انبارداری و پست
۲.۳۲	۲.۶۵	۲.۸۲	۲.۷۲	۲.۴۱	۲.۳۸	۲.۴۴	۲.۵۴	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۲.۴۴	۲.۸۰	۲.۹۷	۲.۸۷	۲.۵۳	۲.۵۲	۲.۵۹	۲.۷۱	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۳	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۳	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۲۹	۰.۳۲	۰.۴۳	۰.۳۹	۰.۳۷	۰.۳۱	۰.۲۱	۰.۲۲	حمل و نقل آبی
۰.۸۷	۰.۸۲	۰.۷۴	۰.۶۷	۰.۷۷	۰.۷۶	۰.۷۸	۰.۸۵	حمل و نقل هوایی
۱.۷۸	۳.۰۹	۲.۹۸	۳.۰۷	۳.۱۴	۳.۳۶	۳.۴۲	۳.۴۲	انبارداری و فعالیت های پشتیبانی حمل و نقل
۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	۱.۶۶	فعالیت های پست و پیک
۳.۳۴	۳.۲۴	۳.۱۹	۳.۲۸	۳.۳۳	۳.۲۸	۳.۴۰	۳.۶۰	فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۱.۰۵۰	۱.۰۴۸	۱.۰۵۴	۱.۰۵۲	۱.۰۵۱	۱.۰۵۲	۱.۰۵۸	۱.۰۵۹	تامین جا(اقامتگاهها)
۲.۰۲	۲.۰۲	۲.۰۱	۲.۰۱	۲.۰۱	۲.۰۱	۲.۰۱	۲.۰۱	فعالیت های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی ها(رستوران ها و ...)
۰.۶۸	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۰	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۷	اطلاعات و ارتباطات
۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۴	۰.۴۳	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۷	ارتباطات
۱.۰۰	۰.۸۷	۰.۹۳	۰.۹۷	۱.۰۰	۱.۰۴	۱.۰۵	۰.۹۹	سایر فعالیت های اطلاعات و ارتباطات
۱.۶۴	۱.۵۵	۱.۱۸	۱.۱۴	۱.۱۶	۱.۱۸	۱.۵۰	۱.۴۳	فعالیت های مالی و بیمه
۱.۵۵	۱.۵۴	۰.۸۲	۰.۸۹	۰.۹۲	۱.۱۹	۱.۴۳	۱.۵۱	بانک و موسسات مالی
۲.۶۱	۲.۳۱	۲.۳۲	۲.۳۱	۲.۳۲	۲.۱۲	۲.۲۲	۱.۹۷	بیمه
۰.۵۷	۰.۵۷	۰.۵۸	۰.۴۵	۰.۴۳	۰.۶۴	۰.۴۹	۰.۳۸	سایر فعالیت های خدمات مالی و بیمه
۲.۷۸	۳.۰۹	۲.۷۹	۲.۸۱	۴.۶۴	۲.۵۴	۲.۴۱	۲.۴۷	املاک و مستغلات
۳.۱۶	۳.۶۹	۳.۱۶	۳.۱۶	۶.۳۷	۲.۵۳	۲.۲۳	۲.۳۶	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۱.۵۷	۱.۵۷	۱.۵۸	۱.۵۸	۱.۷۹	۱.۹۲	۲.۰۳	۲.۰۰	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	۳.۶۴	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۳.۷۵	۳.۷۵	۳.۷۴	۳.۷۴	۳.۷۳	۳.۷۰	۳.۶۸	۳.۶۸	خدمات دالان مستغلات
۱.۸۷	۱.۸۴	۲.۰۸	۱.۸۳	۱.۸۵	۱.۸۸	۱.۸۵	۱.۷۴	فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی
۰.۴۳	۰.۴۱	۱.۶۴	۰.۳۶	۰.۴۶	۰.۸۰	۰.۶۵	۰.۴۸	تحقیق و توسعه
۲.۱۰	۲.۱۱	۲.۱۰	۲.۱۱	۲.۱۰	۲.۱۱	۲.۱۱	۲.۱۰	سایر فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی
۳.۲۳	۳.۳۳	۳.۵۱	۳.۴۲	۳.۴۹	۳.۴۳	۳.۴۷	۳.۲۸	فعالیت های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ادامه جدول سهم استان گیلان از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فصلیت
۲.۲۷	۱.۹۶	۲.۰۲	۲.۱۲	۲.۲۱	۲.۲۵	۲.۲۸	۲.۳۰	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۲.۴۶	۲.۵۰	۲.۴۵	۲.۴۴	۲.۵۱	۲.۵۸	۲.۶۰	۲.۵۲	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۲.۲۸	۲.۴۰	۲.۲۷	۲.۳۴	۲.۴۰	۲.۵۳	۲.۶۳	۲.۴۹	امور عمومی و خدمات شهری
۲.۲۲	۲.۴۹	۲.۰۷	۱.۹۳	۱.۶۸	۲.۶۲	۲.۷۱	۲.۲۳	امور عمومی
۲.۳۱	۲.۳۶	۲.۳۶	۲.۵۲	۲.۶۹	۲.۴۹	۲.۵۸	۲.۶۶	خدمات شهری
۲.۵۹	۲.۵۷	۲.۶۲	۲.۵۴	۲.۶۵	۲.۶۱	۲.۵۴	۲.۵۱	امور دفاعی و انتظامی
۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	۱.۹۲	امور دفاعی
۴.۰۰	۴.۰۱	۳.۹۵	۳.۹۵	۴.۰۱	۴.۰۰	۳.۹۵	۳.۹۶	امور انتظامی
۳.۰۰	۲.۹۱	۲.۷۹	۲.۷۷	۲.۵۶	۳.۰۰	۳.۲۵	۳.۱۹	تأمین اجتماعی اجاری
۲.۷۹	۲.۸۲	۲.۸۰	۲.۹۱	۲.۸۵	۲.۹۱	۲.۹۸	۲.۹۰	آموزش
۳.۰۱	۲.۹۹	۲.۸۵	۳.۱۲	۳.۰۰	۲.۹۰	۳.۰۷	۳.۱۸	آموزش ابتدایی
۳.۰۰	۲.۹۷	۲.۸۳	۳.۱۱	۲.۹۸	۲.۸۸	۳.۰۶	۳.۱۸	آموزش ابتدایی دولتی
۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	۳.۲۲	آموزش ابتدایی خصوصی
۲.۹۹	۳.۰۱	۳.۰۹	۳.۲۷	۳.۱۲	۳.۴۴	۳.۴۷	۳.۴۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۲.۸۹	۲.۹۷	۳.۰۳	۳.۲۸	۳.۲۲	۳.۳۳	۳.۴۹	۳.۴۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۴.۱۸	۳.۴۴	۴.۰۹	۳.۰۴	۳.۲۳	۵.۳۵	۳.۰۹	۴.۱۲	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۲.۲۷	۲.۳۴	۲.۳۰	۲.۲۵	۲.۲۴	۲.۳۰	۲.۱۴	۱.۹۲	آموزش عالی
۲.۱۸	۲.۲۸	۲.۲۶	۲.۱۷	۲.۲۶	۲.۲۲	۱.۸۸	۱.۷۰	آموزش عالی دولتی
۲.۴۱	۲.۴۳	۲.۲۶	۲.۳۶	۲.۴۵	۲.۴۲	۲.۵۶	۲.۲۹	آموزش عالی خصوصی
۲.۶۲	۳.۰۵	۳.۱۹	۳.۰۷	۲.۷۶	۲.۶۲	۳.۲۳	۳.۳۹	آموزش بزرگسالان
۲.۵۲	۳.۱۱	۳.۰۷	۳.۱۰	۲.۲۷	۲.۱۲	۳.۵۴	۳.۵۶	آموزش بزرگسالان دولتی
۲.۶۸	۳.۰۲	۳.۲۸	۳.۰۴	۳.۲۶	۳.۱۷	۳.۱۱	۳.۱۸	آموزش بزرگسالان خصوصی
۳.۹۱	۴.۰۷	۳.۸۸	۳.۷۳	۴.۲۰	۳.۹۴	۳.۷۶	۳.۹۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۳.۹۲	۴.۰۸	۳.۹۹	۳.۷۳	۴.۲۴	۳.۹۶	۳.۷۷	۳.۹۴	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۳.۰۰	۳.۰۲	۲.۲۲	۲.۸۷	۲.۹۸	۳.۰۷	۳.۰۷	۳.۵۳	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۴.۶۹	۴.۸۹	۴.۷۵	۴.۳۶	۵.۰۸	۴.۵۷	۴.۲۹	۴.۲۲	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۳.۶۹	۳.۶۷	۳.۵۶	۳.۶۰	۳.۶۲	۳.۵۸	۳.۵۹	۳.۵۲	مددکاری اجتماعی
۳.۱۹	۳.۱۶	۲.۹۵	۲.۸۵	۲.۸۰	۲.۷۷	۲.۸۲	۲.۹۱	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۲.۴۶	۲.۵۴	۱.۹۷	۱.۹۲	۱.۹۵	۱.۹۰	۱.۹۸	۱.۹۹	هنر، سرگرمی و تفریح
۲.۴۶	۱.۹۴	۲.۱۸	۲.۰۲	۱.۸۳	۱.۹۰	۲.۰۱	۲.۵۰	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۳.۶۱	۳.۶۲	۳.۶۱	۳.۶۰	۳.۶۰	۳.۶۰	۳.۶۰	۳.۴۴	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	۴.۱۷	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان گیلان

بخش کشاورزی و معدن

به طور متوسط بخش کشاورزی در دوره مورد بررسی، ۱۵/۴۱ درصد از ارزش افزوده استان و بخش زراعت و باغداری ۱۱/۳۶ درصد از ارزش افزوده استان را به خود تخصیص می‌دهد. بخش ماهیگیری و دام ستنی نیز از بخش‌های مهم دیگر در این زمینه هستند. توزیع سطح برداشت محصولات زراعی استان گیلان، در سال زراعی ۹۸-۱۳۹۷ نشان می‌دهد که ۲/۴ درصد از زمین‌های زراعی کشور در استان گیلان واقع شده است. از میان زمین‌های زراعی آبی کشور، سهم استان گیلان ۳/۹ درصد و سهم زمین‌های زراعی دیمی ۰/۸ درصد است. به طور کلی رتبه استان در این زمینه ۱۵ است. توزیع میزان تولید محصولات زراعی در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد که

سهم تولید محصولات زراعی در استان ۱/۹ درصد بوده که با توجه به سهم ۲/۴ درصد از زمین‌های زراعی در سطح پایینی قرار دارد. بررسی استان از نظر باغداری نشان می‌دهد که سطح زیر کشت استان در زمینه باغداری ۳/۵ درصد است اما بازده محصول برابر با ۲/۸ درصدی را دارد. در این بخش نیز کاهش سطح باروری محصولات باغی در استان را شاهد هستیم. بررسی زمین‌های باغی در استان نشان می‌دهد که ۱/۲ درصد از زمین‌های باغی آبی در استان گیلان قرار دارند. سهم زمین‌های باغی استان گیلان به صورت دیم نیز ۱۸/۷ درصد است که بعد از استان فارس، در رتبه دوم قرار می‌گیرد. در نهایت سهم استان از زمین‌های باغی کشور (دیم و آبی) ۳/۵ درصد و رتبه استان ۶ است. اما بررسی میزان باروری محصولات باغبانی نشان می‌دهد که بازده محصول باغی آبی ۱/۱ درصد و بازده محصول باغی دیم ۲۷/۸ درصد است که در بخش دیم، رتبه دوم کشور بعد از استان مازندران متعلق به استان گیلان است. به طور کلی بخش باغداری ۲/۸ درصد از تولید محصولات این بخش در کشور را دارد که رتبه استان در این زمینه ۱۲ است. اما بخش معدن سهمی از ارزش افزوده استان ندارد.

جدول ۹۷- ارزش افزوده بخش کشاورزی و معدن نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۹۶۷	۲۰۲۹	۱۸۸۷	۱۵۵۰	۱۲۸۸	۱۴۳۸	۱۱۹۷	۹۷۲	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۱۵۱۶	۱۶۴۲	۱۴۷۵	۱۰۶۸	۹۱۳	۱۰۲۷	۷۹۲	۶۵۸	زراعت و باغداری
۳۰۵	۲۳۳	۲۵۵	۲۹۹	۲۲۳	۲۴۶	۲۲۰	۱۵۹	پرورش حیوانات
۰۰۳	۰۰۲	۰۰۳	۰۰۴	۰۰۴	۰۰۴	۰۰۴	۰۰۳	گلوداری صنعتی
۱۲۷	۰۹۶	۱۱۴	۱۴۲	۱۳۴	۱۳۷	۱۲۳	۱۰۰	دام سنتی
۱۶۱	۱۲۲	۱۲۳	۱۱۳	۰۵۲	۰۶۶	۰۵۹	۰۴۵	مرغداری
۰۱۳	۰۱۳	۰۱۶	۰۴۰	۰۳۳	۰۳۸	۰۳۴	۰۱۱	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی
۰۱۷	۰۲۳	۰۲۱	۰۲۵	۰۲۴	۰۲۴	۰۲۶	۰۲۹	جنگلداری
۱۲۹	۱۳۱	۱۳۵	۱۵۸	۱۲۹	۱۴۱	۱۵۸	۱۳۶	ماهیگیری
۰۱۰	۰۱۰	۰۱۳	۰۱۵	۰۱۰	۰۱۷	۰۱۷	۰۱۶	استخراج معدن
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۰۱۰	۰۱۰	۰۱۳	۰۱۵	۰۱۰	۰۱۷	۰۱۷	۰۱۶	استخراج سایر معادن

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش صنعت و ساختمان

بخش صنعت در استان گیلان سهم ۱۳/۲۷ درصد از ارزش افزوده کل استان را به خود اختصاص می‌دهد. زیربخش‌های مربوط به تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیربافی، رشته فعالیت‌های مربوط به ساختمان و تولید محصولات غذایی سهم بیش‌تری از ارزش افزوده استان گیلان را در

مقایسه با دیگر زیربخش‌های صنعتی به خود اختصاص می‌دهند. با توجه به اینکه این زیربخش‌ها در مقایسه با زیربخش‌های دیگر سهم بیش‌تری نیز در ارزش‌افزوده کشوری را نیز به خود اختصاص می‌دهند، لذا مزیت صنعتی استان در این زیر بخش‌ها بیش‌تر است. در استان گیلان ۲۵۸۸ کارگاه صنعتی وجود دارد که ۱۲۸ کارگاه، ظرفیت اشتغال ۱۰۰ نفر کارکن به بالا دارند. تعداد کارگاه‌های صنعتی ۵۰ تا ۱۰۰ نفر کارکن استان، ۱۵۲ کارگاه صنعتی و مابقی ظرفیت اشتغال کمتر ۵۰ نفر کارکن دارند. بیش‌ترین میزان اشتغال مربوط به محصولات غذایی و آشامیدنی‌ها با ۲۱/۴ درصد از اشتغال کارگاه صنعتی است که معادل ۴۵۹ کارگاه صنعتی در استان است. سایر محصولات کانی غیرفلزی از دیگر بخش‌های استان با ظرفیت بالای اشتغال است. این بخش حدود ۱۰ درصد از اشتغال بخش صنعتی را تشکیل داده‌است. چوب و محصولات چوبی به جز مبل (۷/۴۶ درصد) و محصولات از لاستیک و پلاستیک (۷/۱۹ درصد) از دیگر بخش‌های صنعتی با میزان بالای اشتغال در استان گیلان است.

جدول ۹۸- ارزش‌افزوده بخش صنعت و ساختمان نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۳.۴۷	۱۱.۵۶	۱۱.۷۱	۱۲.۸۷	۱۲.۷۸	۱۵.۰۵	۱۴.۴۹	۱۴.۴۳	صنعت
۲.۳۳	۲.۶۹	۲.۴۰	۲.۵۶	۱.۶۴	۲.۰۹	۲.۲۹	۱.۷۸	تولید محصولات غذایی
-۰.۱۲	-۰.۱۴	-۰.۱۶	-۰.۲۴	-۰.۲۷	-۰.۱۶	-۰.۳۶	-۰.۳۰	تولید انواع آشامیدنیها
-۰.۸۰	-۰.۸۳	-۰.۶۷	-۰.۶۸	-۰.۵۷	-۰.۵۲	-۰.۵۱	-۰.۵۱	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
-۰.۳۸	-۰.۳۳	-۰.۲۲	-۰.۲۲	-۰.۳۵	-۰.۷۱	-۰.۴۵	-۰.۵۹	تولید منسوجات
-۰.۳۲	-۰.۲۰	-۰.۴۶	-۰.۴۰	-۰.۳۰	-۰.۳۳	-۰.۴۱	-۰.۴۹	تولید پوشاک
-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۲	-۰.۰۴	-۰.۰۳	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۲.۶۳	۲.۰۸	۱.۷۰	۱.۷۷	۲.۰۲	۲.۳۷	۲.۳۷	۲.۴۰	ولید چوب و محصولات چوبی به جز میلمان، حصیر و مواد حصیر بافی
-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۴	-۰.۰۵	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۷	-۰.۰۷	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
-۰.۳۳	-۰.۲۴	-۰.۵۱	-۰.۴۴	-۰.۰۸	-۰.۵۸	-۰.۱۲	-۰.۰۶	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
-۰.۲۴	-۰.۱۳	-۰.۱۸	-۰.۲۲	-۰.۱۸	-۰.۲۶	-۰.۱۹	-۰.۲۵	تولید کف، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
-۰.۷۱	-۰.۷۰	-۰.۷۶	-۰.۷۷	-۰.۷۲	-۰.۷۷	-۰.۵۶	-۰.۶۰	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
-۰.۷۱	-۰.۶۹	-۰.۵۲	-۰.۶۲	-۰.۶۱	-۰.۶۴	-۰.۷۱	-۰.۷۱	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
-۰.۶۸	-۰.۶۹	-۰.۷۲	-۱.۲۴	-۱.۶۱	-۱.۸۲	-۲.۲۶	-۱.۷۱	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
-۱.۲۵	-۰.۶۶	-۰.۲۲	-۰.۴۷	-۱.۰۲	-۰.۸۱	-۱.۰۴	-۰.۵۳	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی
۱.۰۵	-۰.۸۰	۱.۱۸	۱.۲۱	۱.۲۵	۱.۳۱	۱.۳۵	۱.۱۹	تولید فلزات پایه
-۰.۱۱	-۰.۱۱	-۰.۰۷	-۰.۰۳	-۰.۰۵	-۰.۰۵	-۰.۰۳	-۰.۰۴	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
-۰.۷۶	-۰.۵۲	-۰.۷۳	-۰.۶۴	-۰.۶۸	-۱.۳۸	-۰.۷۶	-۰.۸۸	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
-۰.۲۱	-۰.۲۵	-۰.۲۶	-۰.۲۷	-۰.۳۷	-۰.۳۱	-۰.۳۲	-۰.۴۵	تولید تجهیزات برقی
-۰.۲۸	-۰.۲۸	-۰.۴۱	-۰.۴۰	-۰.۳۸	-۰.۶۷	-۰.۳۹	-۰.۴۹	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۸	-۰.۰۹	-۰.۰۶	-۰.۰۹	-۰.۱۵	-۰.۲۰	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
-۰.۱۴	-۰.۱۳	-۰.۱۶	-۰.۱۴	-۰.۱۲	-۰.۱۲	-۰.۱۴	-۰.۱۸	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
-۰.۰۷	-۰.۰۵	-۰.۰۷	-۰.۰۷	-۰.۰۶	-۰.۱۰	-۰.۰۸	-۰.۰۸	تولید مبل‌مان
-۰.۰۷	-۰.۰۴	-۰.۰۴	-۰.۰۳	-۰.۰۱	-۰.۰۱	-۰.۰۲	-۰.۰۲	تولید سایر مصنوعات
۲.۳۸	۲.۲۲	۳.۴۲	۲.۳۶	۲.۲۴	۲.۲۸	۲.۵۸	۳.۳۳	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۱.۷۶	۲.۱۷	۲.۰۹	۰.۷۶	۰.۶۸	۰.۷۴	۰.۸۰	۰.۹۹	تأمین برقی، گاز، بخار و تهریه هوا
-۰.۶۲	-۰.۷۵	۱.۳۲	۱.۶۰	۱.۵۷	۱.۵۴	۱.۷۸	۲.۲۴	تولید، انتقال و توزیع برقی
-۰.۲۹	-۰.۳۰	-۰.۲۹	-۰.۳۶	-۰.۴۱	-۰.۴۱	-۰.۴۸	-۰.۴۵	تولید و توزیع گاز طبیعی
۴.۶۹	۴.۴۴	۵.۱۸	۴.۸۵	۴.۷۵	۵.۲۱	۴.۸۵	۵.۷۹	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۱.۷۳	۱.۰۷	۱.۰۱	۱.۳۰	۰.۸۹	۱.۷۰	۱.۷۳	۱.۸۳	ساختمان‌های مسکونی
۳.۹۶	۳.۱۸	۴.۱۷	۳.۵۶	۳.۸۶	۳.۵۱	۳.۱۳	۳.۹۶	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

بخش خدمات

بخش عمده فروشی و خرده فروشی بیشترین ارزش افزوده را در بخش خدمات استان به خود اختصاص می‌دهد. این بخش در سایر استان‌های نیز سهم زیادی از ارزش افزوده بخش خدمات را دارد. بخش‌های حمل و نقل و املاک و مستغلات نیز سهم بالایی در ارزش افزوده استان را در دوره مورد بررسی به خود تخصیص می‌دهد. بخش‌های اداره عمومی خدمات شهری، آموزش و مددکاری اجتماعی در رتبه‌های بعدی بیشترین سهم از ارزش افزوده استان در بخش خدمات قرار دارند.

جدول ۹۹- ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
۱۵۸۰	۱۳۹۴	۱۳۵۰	۱۴۵۴	۱۵۲۴	۱۸۲۳	۱۷۷۴	۱۷۸۲	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۱۴۸۹	۱۳۰۳	۱۳۵۳	۱۳۵۳	۱۴۴۲	۱۷۳۸	۱۶۸۴	۱۶۸۶	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۰۹۲	۰۹۱	۰۹۷	۱۰۰	۰۸۲	۰۸۵	۰۹۰	۰۹۶	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۶۳۷	۷۳۹	۸۲۲	۸۵۳	۶۹۸	۷۰۸	۷۸۱	۷۷۲	حمل و نقل و انبارداری و پست
۵۸۲	۶۶۱	۷۴۰	۷۷۴	۶۲۳	۶۲۶	۶۹۲	۶۷۳	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	حمل و نقل از طریق راه‌آهن بین شهری
۵۸۱	۶۶۰	۷۳۹	۷۷۳	۶۲۳	۶۲۵	۶۹۱	۶۷۲	سایر حمل و نقل زمینی
۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	حمل و نقل از طریق لوله
۰۰۲	۰۰۲	۰۰۳	۰۰۴	۰۰۲	۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	حمل و نقل آبی
۰۰۶	۰۰۵	۰۰۵	۰۰۶	۰۰۶	۰۰۵	۰۰۴	۰۰۴	حمل و نقل هوایی
۰۰۴۵	۰۰۶۸	۰۰۷۱	۰۰۶۷	۰۰۶۳	۰۰۷۲	۰۰۸۱	۰۰۹۰	انبارداری و فعالیتهای پشتیبانی حمل و نقل
۰۰۳	۰۰۴	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۳	۰۰۳	فعالیت‌های پست و پیک
۱۸۳	۱۶۳	۱۸۰	۲۰۶	۱۷۵	۱۹۲	۱۹۷	۱۹۳	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا
۰۰۹۰	۰۰۷۷	۰۰۸۲	۰۰۹۸	۰۰۸۱	۰۰۹۲	۰۰۹۹	۱۰۰۵	تامین جا(اقامتگاهها)
۰۰۹۳	۰۰۸۷	۰۰۹۸	۱۰۰۸	۰۰۹۳	۱۰۰۰	۰۰۹۸	۰۰۸۸	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی‌ها(رستوران‌ها و...)
۰۰۵۴	۰۰۵۱	۰۰۵۲	۰۰۵۱	۰۰۴۵	۰۰۴۸	۰۰۴۸	۰۰۵۲	اطلاعات و ارتباطات
۰۰۲۰	۰۰۲۲	۰۰۲۴	۰۰۲۶	۰۰۲۷	۰۰۲۹	۰۰۳۰	۰۰۳۴	ارتباطات
۰۰۳۴	۰۰۲۹	۰۰۲۷	۰۰۲۵	۰۰۱۸	۰۰۱۹	۰۰۱۸	۰۰۱۸	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۱۰۹۱	۱۰۱۹	۱۰۰۱	۱۰۰۸	۱۰۰۴	۱۵۷	۲۰۵	۲۰۱۱	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰۰۹۹	۰۰۶۵	۰۰۳۶	۰۰۴۸	۰۰۴۱	۰۰۶۸	۱۰۲۰	۱۰۵۳	بانک و موسسات مالی
۰۰۷۹	۰۰۴۵	۰۰۵۴	۰۰۵۲	۰۰۵۴	۰۰۵۹	۰۰۷۶	۰۰۵۰	بیمه
۰۰۱۲	۰۰۰۸	۰۰۱۰	۰۰۰۸	۰۰۰۹	۰۰۳۱	۰۰۰۹	۰۰۰۸	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۱۴۶۴	۱۶۰۳	۱۵۰۱۷	۱۶۰۳	۲۲۰۹۴	۱۴۶۸	۱۵۰۳	۱۴۷۰	املاک و مستغلات
۹۰۲۳	۱۰۰۸۶	۹۰۰	۱۰۰۳۶	۱۷۰۴۷	۸۰۱۴	۸۰۳۹	۸۰۲۰	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۲۰۳۶	۲۰۲۹	۲۰۳۹	۲۰۴۴	۲۰۴۵	۳۰۱۴	۳۰۰۶	۳۰۱۲	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۲۰۷۶	۲۰۵۹	۲۰۶۰	۲۰۹۴	۲۰۷۷	۳۰۰۷	۳۰۱۱	۲۰۹۴	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۰۰۲۹	۰۰۲۹	۰۰۲۹	۰۰۳۰	۰۰۲۵	۰۰۳۳	۰۰۴۶	۰۰۴۳	خدمات دلالتان مستغلات
۰۰۸۱	۰۰۸۱	۰۰۸۹	۰۰۸۶	۰۰۷۰	۰۰۷۵	۰۰۷۷	۰۰۸۳	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰۰۰۳	۰۰۰۳	۰۰۰۹	۰۰۰۳	۰۰۰۳	۰۰۰۷	۰۰۰۳	۰۰۰۶	تحقیق و توسعه
۰۰۷۴	۰۰۷۳	۰۰۷۵	۰۰۷۸	۰۰۶۳	۰۰۶۴	۰۰۶۷	۰۰۷۳	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰۰۰۴	۰۰۰۴	۰۰۰۵	۰۰۰۵	۰۰۰۴	۰۰۰۴	۰۰۰۵	۰۰۰۵	فعالیت‌های دامپزشکی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

۱۵امه جدول ارزش افزوده بخش خدمات نسبت به استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت
-۰.۳۸	-۰.۳۸	-۰.۳۹	-۰.۴۳	-۰.۳۷	-۰.۳۹	-۰.۴۱	-۰.۴۲	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۵.۰۲	۵.۲۲	۵.۴۲	۵.۶۲	۴.۹۱	۵.۲۸	۵.۷۲	۶.۴۳	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی
۲.۲۸	۲.۴۳	۲.۴۹	۲.۸۱	۲.۵۰	۲.۸۶	۲.۸۶	۲.۸۶	امور عمومی و خدمات شهری
-۰.۷۷	-۰.۸۸	-۰.۷۲	-۰.۷۲	-۰.۵۱	-۰.۹۳	۱.۰۰	-۰.۹۹	امور عمومی
۱.۵۱	۱.۵۵	۱.۷۷	۲.۰۹	۱.۹۹	۱.۹۲	۱.۸۶	۱.۸۷	خدمات شهری
۲.۵۰	۲.۵۳	۲.۶۸	۲.۵۴	۲.۲۳	۲.۳۸	۲.۶۹	۳.۳۸	امور دفاعی و انتظامی
۱.۲۶	۱.۳۰	۱.۲۹	۱.۳۴	۱.۰۵	۱.۱۲	۱.۴۱	۱.۸۵	امور دفاعی
۱.۲۴	۱.۲۲	۱.۳۹	۱.۳۰	۱.۱۸	۱.۱۶	۱.۲۸	۱.۵۳	امور انتظامی
-۰.۲۴	-۰.۲۶	-۰.۲۵	-۰.۲۷	-۰.۱۸	-۰.۱۵	-۰.۱۸	-۰.۱۹	تامین اجتماعی اجباری
۳.۵۶	۴.۱۲	۴.۲۶	۴.۴۵	۳.۶۱	۳.۸۱	۵.۲۹	۵.۵۵	آموزش
۱.۲۸	۱.۴۸	۱.۴۴	۱.۳۸	۱.۰۵	۱.۰۶	۱.۶۰	۱.۶۴	آموزش ابتدایی
۱.۲۱	۱.۴۰	۱.۳۶	۱.۳۰	۰.۹۹	۱.۰۱	۱.۵۴	۱.۶۰	آموزش ابتدایی دولتی
-۰.۰۸	-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۴	آموزش ابتدایی خصوصی
۱.۳۶	۱.۵۸	۱.۷۲	۱.۸۸	۱.۴۵	۱.۶۸	۲.۳۶	۲.۴۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۱.۲۱	۱.۴۴	۱.۵۹	۱.۷۹	۱.۳۷	۱.۵۴	۲.۲۶	۲.۳۰	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
-۰.۱۵	-۰.۱۳	-۰.۱۳	-۰.۱۰	-۰.۰۸	-۰.۱۵	-۰.۰۹	-۰.۱۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
-۰.۸۱	-۰.۹۴	-۰.۹۶	-۱.۰۳	-۰.۹۸	-۰.۹۱	-۱.۰۶	-۱.۱۳	آموزش عالی
-۰.۴۹	-۰.۵۴	-۰.۵۳	-۰.۵۹	-۰.۵۵	-۰.۵۱	-۰.۵۷	-۰.۶۳	آموزش عالی دولتی
-۰.۳۲	-۰.۴۰	-۰.۴۳	-۰.۴۵	-۰.۴۴	-۰.۴۰	-۰.۴۹	-۰.۵۰	آموزش عالی خصوصی
-۰.۱۱	-۰.۱۳	-۰.۱۴	-۰.۱۵	-۰.۱۳	-۰.۱۵	-۰.۲۷	-۰.۳۳	آموزش بزرگسالان
-۰.۰۴	-۰.۰۵	-۰.۰۶	-۰.۰۷	-۰.۰۵	-۰.۰۷	-۰.۱۵	-۰.۱۹	آموزش بزرگسالان دولتی
-۰.۰۷	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۸	-۰.۰۹	-۰.۱۲	-۰.۱۴	آموزش بزرگسالان خصوصی
۷.۳۸	۸.۱۵	۸.۰۶	۸.۵۷	۷.۷۴	۷.۱۱	۷.۰۶	۶.۷۴	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۷.۱۰	۷.۸۳	۷.۷۱	۸.۱۴	۷.۳۹	۶.۶۹	۶.۵۷	۶.۳۴	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۲.۴۸	۲.۵۰	۲.۳۰	۲.۶۴	۲.۰۹	۲.۰۹	۲.۲۷	۳.۰۳	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۴.۶۲	۵.۳۳	۵.۴۱	۵.۵۰	۵.۳۰	۴.۵۹	۴.۲۰	۳.۲۲	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
-۰.۲۹	-۰.۳۲	-۰.۳۵	-۰.۴۳	-۰.۳۶	-۰.۴۲	-۰.۴۹	-۰.۵۰	مددکاری اجتماعی
۱.۱۷	۱.۲۱	۱.۱۵	۱.۲۳	۱.۰۸	۱.۱۹	۱.۳۵	۱.۳۵	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
-۰.۳۷	-۰.۳۵	-۰.۲۹	-۰.۳۵	-۰.۳۱	-۰.۳۵	-۰.۴۰	-۰.۳۷	هنر، سرگرمی و تفریح
-۰.۱۵	-۰.۱۳	-۰.۱۵	-۰.۱۵	-۰.۱۳	-۰.۱۵	-۰.۱۸	-۰.۲۵	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
-۰.۰۵	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۵	-۰.۰۶	-۰.۰۶	-۰.۰۶	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
-۰.۶۰	-۰.۶۷	-۰.۶۵	-۰.۶۸	-۰.۵۹	-۰.۶۴	-۰.۷۰	-۰.۶۷	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت همکارانه

بررسی مزیت همکارانه شهرستان‌های استان گیلان نشان می‌دهد که شهرستان رضوانشهر بیش‌ترین میزان نرخ مکمل‌گری میان شهرستان‌های استان را دارد. شهرستان‌های رشت و رودبار بعد از شهرستان رضوانشهر از نرخ مکمل‌گری بیش‌تری در مقایسه با دیگر شهرهای استان برخوردار هستند. بررسی نرخ مکمل‌گری استان نشان می‌دهد که سطح مکمل‌گری در استان پایین است. این بدین معنی است که گسترش فعالیت‌های صنعتی در راستای تفاوت‌های اقتصادی گسترش نیافته است.

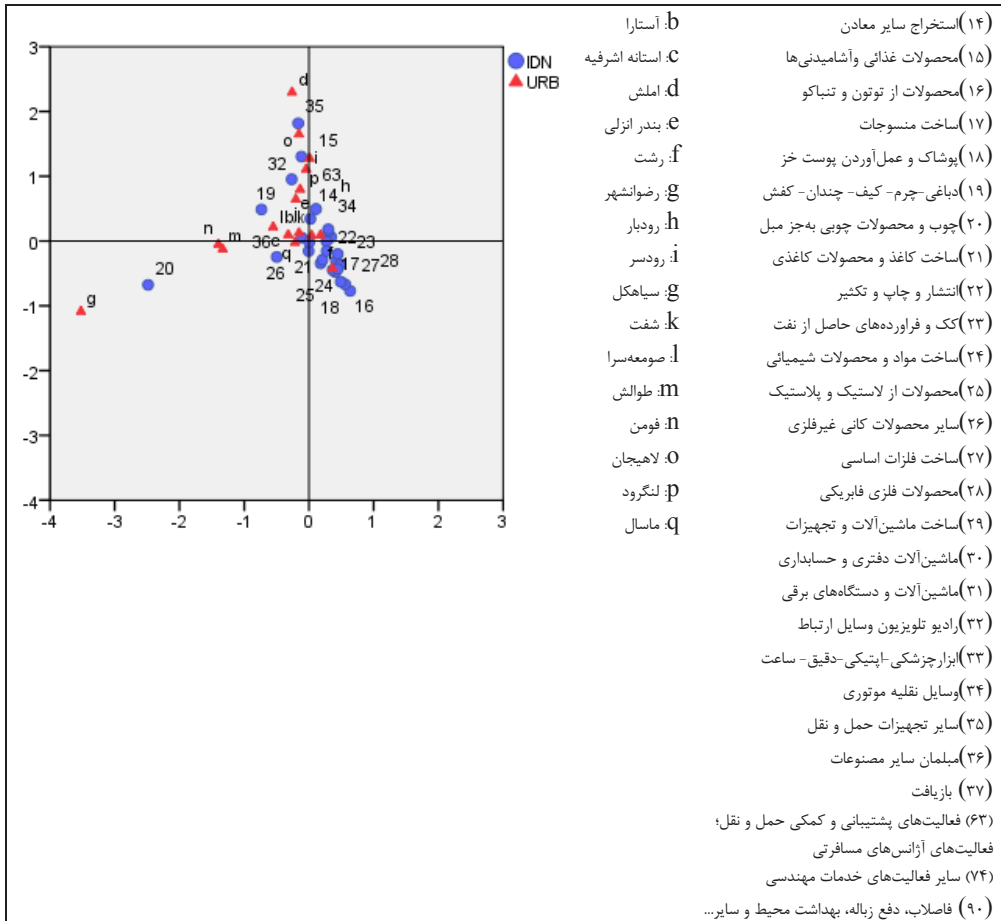
جدول ۱۰۰- نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرستان‌های استان

شهرستان	نرخ مکمل‌گری	نرخ مکمل‌گری کل
آستارا	۰.۰۰۹	۰.۱۴۳
آستانه اشرفیه	۰.۰۱۷	
املش	۰.۰۵۳	
بندر انزلی	۰.۰۲۵	
رشت	۰.۱۰۰	
رضوانشهر	۰.۲۳۳	
رودبار	۰.۰۷۹	
رودسر	۰.۰۵۲	
سیاهکل	۰.۰۲۵	
شفت	۰.۰۱۳	
صومعه سرا	۰.۰۲۲	
طوالش	۰.۰۵۸	
فومن	۰.۰۲۷	
لاهیجان	۰.۰۹۲	
لنگرود	۰.۰۳۹	
ماسال	۰.۰۰۲	

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

شهرستان‌های رضوانشهر، طوالش، فومن و ماسال در زمینه ساری محصولات کانی غری فلزی، چوب و محصولات چوبی به جز مبل از قابلیت هم‌افزایی برخوردار هستند.

شهرستان املش، لاهیجان، بندر انزلی، آستارا در دباغی، چرم و کیف، رادیو تلویزیون دارای قابلیت هم‌افزایی هستند.

نمودار ۳۲- وضعیت شهرستان‌های استان گیلان از نظر نرخ مکمل‌گری و هم‌افزایی

مزیت‌های نسبی، رقابتی و همکارانه استان

بررسی مزیت نسبی استان نشان می‌دهد که در بخش کشاورزی در زیر بخش‌های مرغداری، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی، جنگلداری و ماهی‌گیری استان گیلان سهم زیادی از ارزش افزوده کشور را دارد. از این رو این بخش‌ها به عنوان مزیت نسبی استان در بخش کشاورزی شناخته می‌شوند. استان گیلان دارای رتبه ۴ در تولید سرانه گوشت مرغ و رتبه ۶ در سرانه تولید آبریان در بین استان‌های کشور است. در بخش کشاورزی میزان عملکرد محصولات زراعی دیمی در سطح مطلوبی است و سهم این

بخش از کل کشور ۲/۳ درصد است در حالی که سطح کشت آن ۰/۸ درصد بوده است. هم‌چنین استان با دارای بودن ۱۸/۷ درصد از زمین‌های دیمی باغی در رتبه دو کشور قرار دارد. این بخش از نظر تولید نیز با ۲۷/۸ درصد از محصولات باغی دیمی در رتبه دوم کشور قرار دارد. میزان تولید برخی از محصولات هم‌چون چای، زیتون و پرتقال در سطح بالایی قرار دارد و از قابلیت‌های استان شناخته می‌شود. بررسی میزان صادر کننده بودن استان در بخش‌های مختلف نیز نشان می‌دهد که استان در بخش‌های کشاورزی و خدمات به عنوان صادر کننده محسوب می‌شود، در حالی که در بخش صنعت واردکننده است. استان گیلان در بخش صنعت در زیر بخش تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو دارای مزیت نسبی است. از دیگر بخش‌های استان با قابلیت مزیت نسبی مربوط به تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبل‌مان، حصیر و مواد حصیربافی این بخش به طور متوسط ۶/۹۲ درصد از ارزش افزوده صنعتی را تشکیل داده است. بخش تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی، تولید محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها، تولید پوشاک از دیگر بخش‌های استان است که استان گیلان در این بخش از صنعت دارای مزیت نسبی است. ضریب تمرکز اشتغال صنعتی در استان نشان می‌دهد که شهرستان رشت، بالاترین تمرکز اشتغال صنعتی و کارگاه‌های صنعتی را دارد. به عبارتی این شهرستان دارای مزیت گوناگون انباشت و تنوع است که این مزیت موجب جذب بنگاه‌های بیش‌تر می‌شود. تجمع بنگاه‌های اقتصادی در یک مکان، موجب افزایش رقابت‌پذیری بیش‌تر صنایع می‌گردد. بررسی مزیت همکارانه استان نشان می‌دهد که نرخ مکمل‌گری در میان شهرستان‌های استان در سطح مناسبی نیست.

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

بررسی تحولات جمعیتی استان گیلان نشان می‌دهد در ۳۰ سال گذشته جمعیت از ۲۰۸۱۰۳۷ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۲۵۳۰۶۹۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده که افزایش مطلق آن حدود ۴۵۰ هزار نفر بوده است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۰/۶۵ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۱/۶ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور، کمتر بوده و شتاب افزایش جمعیت استان گیلان کندتر اتفاق افتاده است. تغییر تعداد مطلق جمعیت استان گیلان حاکی از آن است که بیش‌ترین افزایش تعداد جمعیت استان مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ و کمترین آن نیز مربوط به دوره ۹۵-۱۳۹۰ است و در تمامی دوره‌ها با روند ملایمی روبه کاهش بوده است. هم‌چنین درخصوص سهم جمعیت استان گیلان از کشور باید گفت که از آنجا که در

طول سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، سرعت رشد جمعیت استان، کمتر از میانگین کشور بوده است، بنابراین سهم جمعیت استان گیلان از جمعیت کشور با روندی آرام، در تمامی دوره‌ها کاهش یافته و از ۴/۲۱ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۳/۱۷ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر (۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیش‌تر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزود شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

جمعیت شهری استان گیلان همانند جمعیت شهری کشور طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ همواره رو به افزایش بوده، به طوری که جمعیت شهری استان در سال ۱۳۶۵ معادل ۷۸۴۱۷۳ نفر بوده و با رشدی معادل ۲/۴ درصد به ۱۶۰۳۰۲۶ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. مقایسه افزایش نسبی جمعیت دوره های سرشماری کشور و استان نشان می‌دهد که در سرشماری سال ۱۳۷۵، تقریباً میزان افزایش جمعیت شهری در کشور و استان گیلان برابر بوده است. با این حال، از این سال به بعد، سرعت رشد جمعیت شهری استان گیلان همواره آرام‌تر از کشور بوده است. این امر موجب شده است که سهم جمعیت شهری استان از ۲/۹ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۲/۷ درصد در سال ۱۳۹۵ برسد و روند نزولی را طی کند.

بررسی تحول شهرنشینی نشان می‌دهد که نسبت شهرنشینی کشور در سال ۱۳۶۵ معادل ۵۴/۳ درصد بوده و به ۷۴ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. به عبارتی، در مجموع ۳۰ سال اخیر (۹۵-۱۳۶۵) حدود ۲۰ درصد به میزان شهرنشینی کشور اضافه شده است. همان‌طور که در جدول زیر مشخص است مرتباً از سهم جمعیت روستایی کشور کاسته و به سهم جمعیت نقاط شهری افزوده شده، به طوری که در دوره‌های مختلف سهم جمعیت شهرنشین از روستائین پیشی گرفته است. این روند تاکنون علی‌رغم کاسته شدن از شدت آن هم‌چنان ادامه دارد، به طوری که در سال ۱۳۹۵ نرخ شهرنشینی به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

متأثر از این تحولات، نسبت شهرنشینی در استان گیلان نیز در چند دهه اخیر افزایش یافته و این نسبت از رقم ۳۷/۷ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۶۳/۳ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. لازم به ذکر است که اگرچه نرخ شهرنشینی استان در تمامی دوره‌های سرشماری پایین‌تر از نسبت شهرنشینی در مقایسه با کشور است، اما همانند روند تجربه شده در کشور، این نسبت با روند صعودی فزاینده‌ای روبه‌رو بوده است. برآورد ضریب شهرنشینی استان گیلان در سال ۱۳۹۵ حاکی از آن است که میزان شهرنشینی استان حدود ۹ واحد کمتر از میانگین

کشوری است و این در حالی است که در سال‌های قبل این میزان با اختلاف بیش‌تری از متوسط کشوری کمتر بوده‌است؛ به نحوی که میزان شهرنشینی استان در سال ۱۳۷۵، حدوداً ۱۷ واحد کمتر از ضریب شهرنشینی در کشور بوده‌است.

جدول ۱۰۱- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

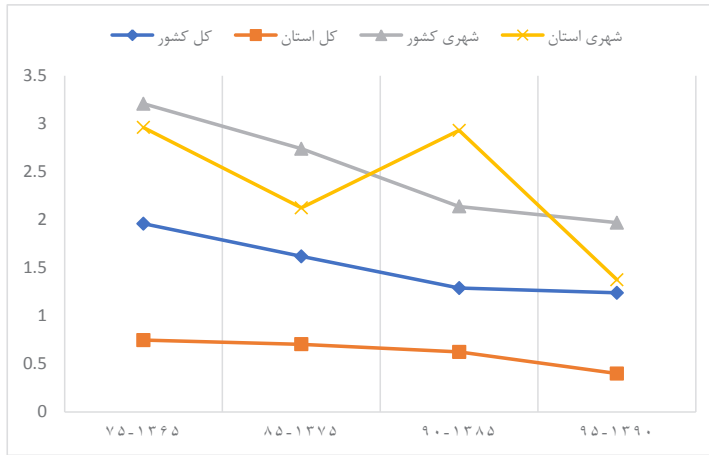
جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۲۵۳۰۶۹۶	۲۴۸۰۸۷۴	۲۴۰۴۸۶۱	۲۲۴۱۸۹۶	۲۰۸۱۰۳۷	استان
۳/۱۷	۳/۳۰	۳/۴۱	۳/۷۳	۴/۲۱	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۰/۶۵	۰/۴۰	۰/۶۲	۰/۷۰	۰/۷۵	کل استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۱۰۲- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۴۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۱۶۰۳۰۲۶	۱۴۹۷۱۷۰	۱۲۹۵۷۵۱	۱۰۴۹۹۸۰	۷۸۴۱۷۳	استان
۲/۷۱	۲/۷۹	۲/۶۸	۲/۸۵	۲/۹۲	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	شهری کشور
۶۳/۳	۶۰/۳	۵۳/۹	۴۶/۸	۳۷/۷	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری کشور
۲/۴	۱/۴	۲/۹	۲/۱	۳/۰	شهری استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۳۳- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق از بررسی و مقایسه نرخهای رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سالهای مختلف نیز این گونه برداشت می شود که نرخ رشد جمعیت شهری استان گیلان به استثنای دوره ۹۰-۱۳۸۵، از متوسط کشور کمتر بوده و مشابه با روند تجربه شده در کشور روبه کاهش داشته است. هم چنین میزان آن طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ در استان گیلان معادل ۲/۴ درصد بوده و از متوسط رشد جمعیت شهری کشور (۲/۶۴ درصد) در دوره مشابه بیش تر بوده است.

۳-۱-۵-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانونهای شهری استان گیلان

در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان گیلان متشکل از ۳۵ کانون شهری بوده است که طی دوره ۸۵-۱۳۷۵ با تشکیل ۱۴ نقطه شهری لوندویل، گوراب زرمیخ، بازارجمعه، رودبنه، اسالم، لیسار، احمدسرگوراب، توتکابن، بره سر، چویر، اطاقور، دیلمان، حویق و رانکوه، شمار شهرهای استان گیلان در سال ۱۳۸۵ به ۴۹ شهر بالغ یافت. در دوره پنج ساله ۹۰-۱۳۸۵ با تبدیل دو روستای چاف و چمخاله در شهرستان لنگرود و لولمان در شهرستان رشت به نقاط شهری، شمار شهرهای استان به ۵۱ شهر ارتقاء یافته است. در نهایت در دوره پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ نیز با تبدیل روستای ماکلوان به نقطه شهری، شمار شهرهای استان به ۵۲ شهر رسیده است.

بر اساس جدول زیر که جمعیت شهرهای استان گیلان را از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ به نمایش می گذارد، باید گفت که در تمامی سالها پرجمعیتترین شهر استان، شهر رشت بوده که جمعیت آن از ۴۱۷۷۴۸ نفر در سال ۱۳۷۵ به

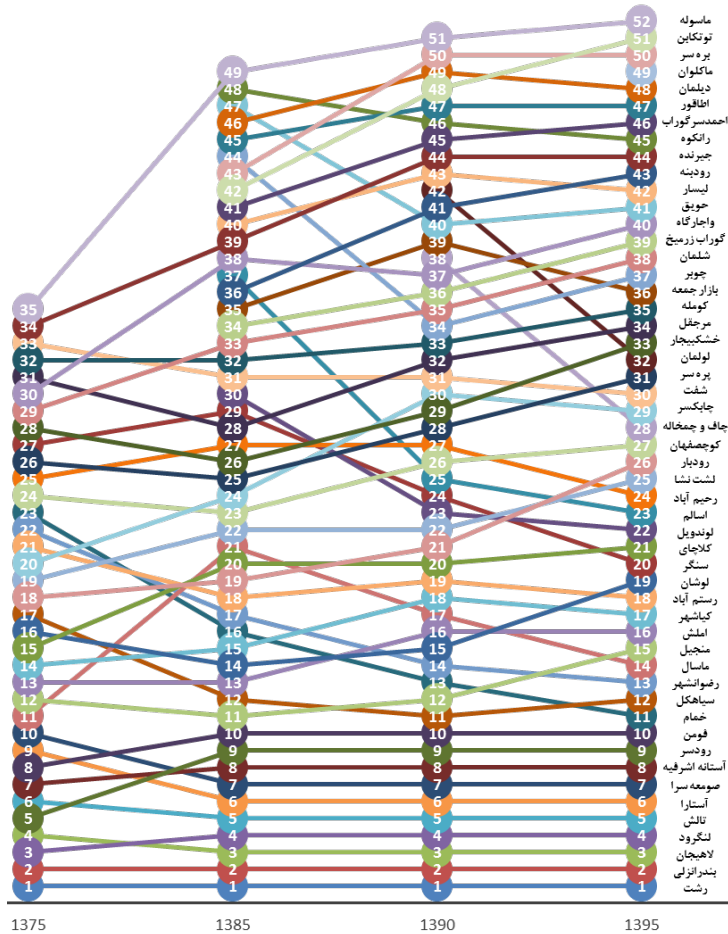
۶۷۹۹۹۵ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است. پس از رشت، بندرانزلی دومین شهر بزرگ استان است که جمعیت آن از ۹۸۵۴۴ نفر در سال ۱۳۷۵ به ۱۱۸۵۶۴ نفر در سال ۱۳۹۵ رسیده است.

جدول ۱۰۳- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال های ۹۵-۱۳۷۵

نام شهر	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت
رشت	۱	۴۱۷۷۴۸	۱	۵۵۱۱۶۱	۱	۶۳۹۹۵۱	۱	۶۷۹۹۹۵
بندرانزلی	۲	۹۸۵۴۴	۲	۱۰۹۶۸۷	۲	۱۱۶۶۶۴	۲	۱۱۸۵۶۴
لاهیجان	۴	۵۳۱۲۲	۳	۷۱۸۷۱	۳	۹۴۰۵۱	۳	۱۰۱۰۷۳
لنگرود	۳	۵۶۶۲۰	۴	۶۵۳۶۹	۴	۷۴۴۷۷	۴	۷۹۴۴۵
تالش	۶	۳۳۶۴۰	۵	۴۱۴۸۶	۵	۵۲۳۴۴	۵	۵۴۱۷۸
آستارا	۹	۳۰۶۶۶	۶	۴۰۶۶۴	۶	۴۸۴۷۰	۶	۵۱۵۷۹
صومعه سرا	۱۰	۲۹۳۹۸	۷	۳۶۵۲۲	۷	۴۰۹۷۸	۷	۴۷۰۸۳
استانه اشرفیه	۷	۳۳۴۵۷	۸	۳۶۲۹۸	۸	۴۰۷۲۶	۸	۴۴۹۴۱
رودسر	۵	۳۴۲۰۸	۹	۳۳۳۲۱	۹	۳۷۵۷۹	۹	۳۷۹۹۸
فومن	۸	۳۱۳۴۱	۱۰	۳۷۷۶۳	۱۰	۳۰۶۰۸	۱۰	۳۵۸۴۱
خمام	۲۳	۸۵۸۵	۱۶	۱۲۹۰۱	۱۳	۱۷۱۰۶	۱۱	۲۰۸۹۷
سیاهکل	۱۷	۱۳۵۶۲	۱۲	۱۵۲۷۴	۱۱	۱۸۱۷۶	۱۲	۱۹۹۲۴
رضوانشهر	۲۲	۸۸۷۵	۱۷	۱۲۳۵۵	۱۴	۱۵۲۶۷	۱۳	۱۹۵۱۹
ماسال	۱۱	۱۵۷۰۲	۲۱	۱۰۹۹۲	۱۷	۱۴۶۸۹	۱۴	۱۷۹۰۱
منجیل	۱۲	۱۴۶۷۹	۱۱	۱۶۰۲۸	۱۲	۱۷۳۹۶	۱۵	۱۵۶۳۰
املش	۱۳	۱۴۲۶۰	۱۳	۱۵۰۴۷	۱۶	۱۴۹۱۵	۱۶	۱۵۴۴۴
کیاشهر	۱۴	۱۴۱۳۴	۱۵	۱۳۷۶۲	۱۸	۱۳۷۵۳	۱۷	۱۴۰۲۲
رستم آباد	۲۱	۹۹۷۷	۱۸	۱۱۹۸۷	۱۹	۱۳۷۴۹	۱۸	۱۳۷۴۶
لوشان	۱۶	۱۳۸۱۶	۱۴	۱۴۵۹۶	۱۵	۱۵۱۹۳	۱۹	۱۳۰۳۲
سنگر	۲۷	۶۹۴۳	۲۹	۶۳۸۸	۲۴	۱۰۱۵۴	۲۰	۱۲۵۸۳
کلاچای	۱۵	۱۳۹۲۴	۲۰	۱۱۳۰۴	۲۰	۱۱۹۳۶	۲۱	۱۲۳۷۹
لوندویل	-	-	۳۰	۶۳۷۲	۲۳	۱۰۶۱۷	۲۲	۱۱۲۳۵
اسالم	-	-	۳۷	۳۳۴۷	۲۵	۱۰۰۴۰	۲۳	۱۰۷۲۰
رحیم آباد	۲۵	۸۱۲۷	۲۷	۶۹۹۴	۲۷	۸۷۱۹	۲۴	۱۰۵۷۱
لشت نشا	۱۹	۱۰۷۸۵	۲۲	۱۰۸۷۱	۲۲	۱۰۶۶۲	۲۵	۱۰۵۳۹

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نام شهر
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۰۵۰۴	۲۶	۱۰۹۲۶	۲۱	۱۱۴۵۴	۱۹	۱۱۹۰۳	۱۸	رودبار
۱۰۰۲۶	۲۷	۹۶۵۰	۲۶	۸۳۵۱	۲۳	۸۵۱۵	۲۴	کوحصفهان
۸۸۴۰	۲۸	۴۴۹۴	۳۸	-		-		چاف و چمخاله
۸۲۲۴	۲۹	۶۹۹۴	۳۰	۷۸۹۱	۲۴	۱۰۶۴۶	۲۰	چابکسر
۸۱۸۴	۳۰	۶۵۲۳	۳۱	۶۱۵۸	۳۱	۵۰۲۷	۳۳	شفت
۸۰۱۶	۳۱	۷۶۲۶	۲۸	۷۸۷۵	۲۵	۷۰۱۷	۲۶	پره سر
۷۴۲۶	۳۲	۳۵۵۸	۴۲	-		-		لولمان
۷۲۴۵	۳۳	۷۱۳۳	۲۹	۷۴۷۸	۲۶	۶۷۵۰	۲۸	خشکبیجار
۶۷۳۵	۳۴	۶۴۷۱	۳۲	۶۷۹۵	۲۸	۶۱۵۶	۳۱	مرحقل
۶۴۵۷	۳۵	۶۰۷۸	۳۳	۵۷۰۳	۳۲	۵۷۱۹	۳۲	کومله
۵۷۲۹	۳۶	۴۴۹۳	۳۹	۳۸۶۶	۳۵	-		بازار جمعه
۵۵۵۴	۳۷	۵۵۲۲	۳۴	۱۴۸۱	۴۴	-		چوبر
۵۱۰۲	۳۸	۵۱۸۴	۳۵	۵۶۵۱	۳۳	۶۳۴۰	۲۹	شلمان
۴۸۴۰	۳۹	۴۵۸۸	۳۶	۴۱۸۲	۳۴	-		گوراب زرمیخ
۴۵۳۷	۴۰	۴۵۲۲	۳۷	۲۹۷۴	۳۸	۶۲۰۷	۳۰	واجارگاه
۴۲۶۱	۴۱	۴۱۹۴	۴۰	۱۲۳۷	۴۷	-		حویق
۳۶۴۷	۴۲	۳۲۶۲	۴۳	۳۵۹۹	۴۰	-		لیسار
۳۴۴۱	۴۳	۳۶۴۶	۴۱	۳۵۹۴	۳۶	-		رودینه
۲۳۲۰	۴۴	۲۵۸۴	۴۴	۲۶۱۶	۳۹	۲۹۱۴	۳۴	چیرنده
۲۱۵۴	۴۵	۲۲۲۴	۴۶	۹۵۶	۴۸	-		رانکوه
۲۱۲۸	۴۶	۲۳۴۶	۴۵	۲۲۲۲	۴۱	-		احمدسرگوراب
۱۹۳۸	۴۷	۱۸۰۴	۴۷	۱۴۰۴	۴۵	-		اطاقور
۱۷۲۹	۴۸	۱۶۵۶	۴۹	۱۲۶۱	۴۶	-		دیلمان
۱۶۳۵	۴۹	-		-		-		ماکلوان
۱۶۱۲	۵۰	۱۴۱۶	۵۰	۱۵۰۸	۴۳	-		پره سر
۱۵۱۰	۵۱	۱۶۷۸	۴۸	۱۶۷۱	۴۲	-		توتکابن
۳۹۳	۵۲	۵۶۸	۵۱	۵۵۴	۴۹	۶۶۳	۳۵	ماسوله

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۴- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه‌ی شهرهای استان از ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نیز نشان می‌دهد، تنها رتبه‌ی دو شهر رشت در رتبه‌ی اول و بندر انزلی در رتبه‌ی دوم در سراسر این دوره ثابت مانده‌است. در این رده‌بندی شهر لاهیجان که در سال ۱۳۷۵ در رتبه‌ی چهارم قرار دارد، از سال ۱۳۸۵ جای لنگرود را در رتبه‌ی سوم می‌گیرد. از دیگر نکات قابل‌ذکر در میان ۱۰ شهر نخست استان نیز می‌توان به ارتقای صومعه‌سرا از رده‌ی دهم به رده‌ی هفتم و انتقال فومن از رده‌ی هشتم به رده‌ی دهم اشاره کرد. در مجموع از سال ۱۳۸۵ رتبه‌ی ۱۰ شهر نخست به ثبات رسیده‌است و از این سال به بعد هیچ یک از ۱۰ شهر اول رده‌بندی تغییر رتبه نداده‌اند.

در رتبه‌بندی شهرهای یازدهم به بعد تغییرات چشم‌گیری به چشم می‌خورد. در میان این شهرها ماسوله که در سال ۱۳۷۵ به عنوان شهر آخر در رده‌ی ۱۳۵م قرار دارد، تا سال ۱۳۹۵ رتبه‌ی آخر خود را حفظ می‌کند، اما در این سال و با افزایش تعداد شهرها به جایگاه ۱۵۲ام می‌رسد. از سایر تغییرات حائز اهمیت می‌توان به انتقال لولمان از رتبه‌ی ۱۴۲ام به ۱۳۲م و انتقال چاف و چمخاله از رتبه‌ی ۱۳۸ام به ۱۲۸م در یک دوره‌ی پنج‌ساله (۱۳۹۵-۱۳۹۰)، انتقال خممام از رتبه‌ی ۱۲۴ام به ۱۱۱ام و کلاچای از رتبه‌ی ۱۱۵ام به ۱۲۱ام در یک دوره‌ی ۲۰ ساله (۱۳۹۵-۱۳۷۵) و انتقال اسالم از رتبه‌ی ۱۳۷م به ۱۲۳م، سنگر از رتبه‌ی ۱۲۹م به ۱۲۰م و ماسال از رتبه‌ی ۱۲۱م به ۱۱۴م طی یک دوره‌ی ۱۰ ساله (۱۳۹۵-۱۳۸۵) اشاره کرد. در مجموع در رتبه‌بندی شهرهای یازدهم به بعد، برخلاف ۱۰ شهر اول که تا سال ۱۳۸۵ به ثبات رسیده بودند، تغییرات گسترده‌ای مشاهده می‌شود و به نظر می‌رسد این تغییرات در سال‌های آتی نیز ادامه یابد.

۳-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان گیلان

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرها، بزرگ‌تر است. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست‌شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است که شاخص چهار شهر مهتا یک از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست‌شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه - اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه - اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر $0/48$ باشد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

میزان نخست‌شهری استان گیلان بر اساس شاخص مهتا، با روندی صعودی فاصله‌ی خود را با وضعیت‌های متعادل افزایش داده‌است، به طوری که این تفاوت با وضعیت نرمال در آخرین دوره‌ی سرشماری به بیش‌ترین حد خود رسیده‌است. درحالی‌که در سال ۱۳۷۵ میزان شاخص مهتا در استان گیلان معادل $0/67$ بوده، در سال ۱۳۹۵ به $0/69$ افزایش یافته‌است که نشان از وضعیت فوق برتری شهر رشت (مرکز استان) در نظام سکونت‌گاهی استان دارد.

جدول ۱۰۴- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان گیلان

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای نخست، دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۴۱۷۷۴۸	۶۲۶۰۳۴	۰/۶۷
نخست شهری ۱۳۸۵	۵۵۱۱۶۱	۷۹۸۰۸۸	۰/۶۹
نخست شهری ۱۳۹۰	۶۳۹۹۵۱	۹۲۵۱۴۳	۰/۶۹
نخست شهری ۱۳۹۵	۶۷۹۹۹۵	۹۷۹۰۷۷	۰/۶۹

۳-۱-۵-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریانات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیش‌تر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی ۱۳۹۵-۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان گیلان از نظر تعداد شهرهای هر رده به صورت زیر رخداده‌است:

الف - کلان‌شهرها (بیش از یک میلیون نفر): با توجه به این‌که در این رده‌بندی کلان‌شهر به شهرهای با جمعیت بیش از یک میلیون نفر اطلاق می‌شود، در هیچ از ادوار مورد بررسی کلان‌شهری در استان گیلان وجود ندارد.

ب - شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر جمعیت): تعداد شهرهای بسیار بزرگ استان گیلان در سال ۱۳۹۵ برابر با ۱ مورد است که به شهر رشت مربوط می‌شود. در این رده تا سال ۱۳۷۵ هیچ شهری وجود نداشته است، اما از زمان سرشماری سال ۱۳۸۵، جمعیت رشت به بالای ۵۰۰ هزار نفر رسیده‌است و از آن زمان تاکنون هیچ شهر دیگری از این مرز عبور نکرده‌است. با وجود تنها یک شهر در این رده و سهم بسیار پایین آن در تعداد شهرهای استان، از سال ۱۳۸۵ سهم جمعیتی آن به میزان قابل توجهی بالا بوده و در کم‌ترین حالت خود در سال ۱۳۹۵ به ۴۲/۴ درصد رسیده‌است.

پ - شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۹۵ هیچ شهر بسیار بزرگی در استان گیلان وجود ندارد. در این رده، صرفاً در سرشماری ۱۳۷۵ شهر رشت قرار گرفته‌است که با افزایش جمعیت آن در ادوار بعدی به رده‌ی شهرهای بسیار بزرگ منتقل شده است.

ت - شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر جمعیت): تا سال ۱۳۷۵ هیچ شهر میانی بزرگی در استان گیلان مشاهده نمی‌شود. اما از سال ۱۳۸۵، شهر بندر انزلی با افزایش جمعیت به این رده وارد شده است. در ادامه و در سال ۱۳۹۵، شهر لاهیجان نیز به رده‌ی شهرهای میانی بزرگ پیوسته است و هم اکنون این دو شهر تنها شهرهای میانی بزرگ استان گیلان هستند. در این سال لاهیجان و رشت با سهمی ۳/۸ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۱۳/۷ درصد جمعیت شهرهای استان را به خود اختصاص داده‌اند.

ث - شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵، شهرهای لاهیجان، لنگرود و بندر انزلی در این گروه قرار گرفته‌اند. از سال ۱۳۸۵ با ارتقای بندر انزلی به رده‌ی شهرهای میانی بزرگ، نخست تعداد آن‌ها به دو مورد رسیده است، تا این که در سال ۱۳۹۰ مجدداً با اضافه شدن تالش به دو شهر پیشین، تعداد آن‌ها به سه مورد افزایش یافته است. در آخرین سرشماری نفوس و مسکن کشور در سال ۱۳۹۵ نیز اگرچه تعداد این شهرها تغییری نیافته است، اما با انتقال لاهیجان به رده‌ی بالاتر، در این رده آستارا جایگزین شده است. در این سال شهرهای میانی کوچک استان با سهمی ۵/۸ درصدی از تعداد شهرهای استان، ۱۱/۶ درصد جمعیت شهرهای استان را در خود جای داده‌اند.

ج - شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر جمعیت): در سال ۱۳۷۵ پنج شهر تالش، آستارا، صومعه‌سرا، رودسر و فومن در کنار آستانه اشرفیه، شش شهر این رده را تشکیل می‌دهند. تعداد این شهرها در سرشماری ۱۳۸۵ تغییری نکرده است، اما نخست در سال ۱۳۹۰ شهر تالش و سپس در سال ۱۳۹۵ شهر آستارا به رده‌ی شهرهای میانی کوچک ارتقاء یافته‌اند. به طوری که در سال ۱۳۹۵ تعداد شهرهای کوچک استان گیلان به چهار شهر صومعه‌سرا، آستانه اشرفیه، رودسر و فومن محدود می‌شود. این چهار شهر در سال ۱۳۹۵ در مجموع ۱۰/۳ درصد از جمعیت شهرهای استان را در ۷/۸ درصد از تعداد این شهرها سکونت داده‌اند.

چ - شهرهای بسیار کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی مورد بررسی در سال ۱۳۷۵، تعداد شهرهای بسیار کوچک استان گیلان به ۱۰ مورد محدود می‌شود. در دوره‌ی ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ نیز تعداد شهرهای بسیار کوچک به ترتیب به ۱۲ مورد و ۱۵ مورد افزایش یافته‌اند، تا این که در نهایت در سال ۱۳۹۵ تعداد این شهرها به ۱۷ شهر رسیده است که از این تعداد فقط شهرهای سنگر، لوندویل و اسالم از رده‌ی روستا - شهرها به این رده ارتقاء یافته‌اند. در این رده شهری مانند چابکسر، علیرغم اینکه در دوره‌ی ۱۳۷۵ جمعیتی بالای ۱۰ هزار نفر داشته است، به یکباره با کاهش جمعیت مواجه شده و وارد رده‌ی روستا - شهرها شده است.

سهم جمعیت شهرهای بسیار کوچک استان از کل جمعیت شهرهای استان غیر از سال ۱۳۹۰ در کلیه ادوار مورد مطالعه کاهش داشته‌است. این شهرها در آغاز دوره‌ی مورد مطالعه در سال ۱۳۷۵، ۱۲/۷ درصد از سهم جمعیتی شهرهای استان را در خود جای داد، این عدد در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ به ترتیب به ۱۲/۲ و ۱۳/۲ درصد رسیده‌است و در نهایت در سال ۱۳۹۵ به ۱۰/۳ ختم شده‌است.

ح - روستا - شهر (کمتر از ۱۰ هزار نفر): روستا - شهرها آخرین رده از سلسله‌مراتب شهری استان گیلان هستند. در این رده با توجه به آستانه‌ی پایین جمعیتی و تمایل فضایی رفتار انسانی، که همواره در تعداد محدودی سکونتگاه پرجمعیت و تعداد زیادی سکونتگاه کم جمعیت سکونت می‌یابند، نسبت به رده‌های پیشین شهرهای بسیار بیش‌تری وجود دارد. از این‌رو جهت کسب شناختی بهتر از این رده، سکونتگاه‌های قرار گرفته در آن به دو دسته‌ی روستا- شهرهای بزرگ با جمعیت ۱۰-۵ هزار نفر و روستا- شهرهای کوچک با جمعیت کمتر از ۱۰ هزار نفر تقسیم می‌شوند.

ح - ۱ - روستا - شهرهای بزرگ (۱۰-۵ هزار نفر جمعیت): در نخستین دوره‌ی سرشماری در سال ۱۳۷۵ تعداد روستا - شهرهای بزرگ استان گیلان ۱۳ مورد است. این تعداد با تغییراتی که در نتیجه‌ی افزایش جمعیت روستا- شهرهای کوچک و ورود آن‌ها به این رده و نیز افزایش جمعیت خود این ۱۳ روستا- شهر و خروج آن‌ها از این رده حاصل شده شاهد تغییراتی بوده‌است، به طوری که تعداد روستا- شهرهای بزرگ استان گیلان ابتدا از ۱۳ مورد در سال ۱۳۷۵ با روندی نزولی به ترتیب به ۱۱ و ۱۰ مورد در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ رسیده‌است. اما در نهایت و در دوره‌ی پایانی مجدداً به همان تعداد سال ۱۳۸۵، یعنی ۱۱ مورد رسیده‌است.

ح - ۲ - روستا - شهرهای کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر): در آغاز دوره‌ی مورد مطالعه یعنی در سال ۱۳۷۵ تعداد روستا- شهرهای کوچک استان سه مورد است، اما در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ این تعداد با جهشی ناگهانی که می‌توان آن‌را ناشی از تغییرات تعریف رسمی از شهر و نیز افزایش جمعیت روستاهای استان دانست، به طور ناگهانی افزایش شدیدی را تجربه کرده و به ۱۶ مورد در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ رسیده‌است. اما در دوره‌ی پایانی در نتیجه‌ی تغییرات و داد و ستدهای این رده با رده‌های پایین‌تر و بالاتر از خود، نهایتاً تعداد روستا- شهرهای کوچک استان در سال ۱۳۹۵ به ۱۴ مورد کاهش یافته‌است.

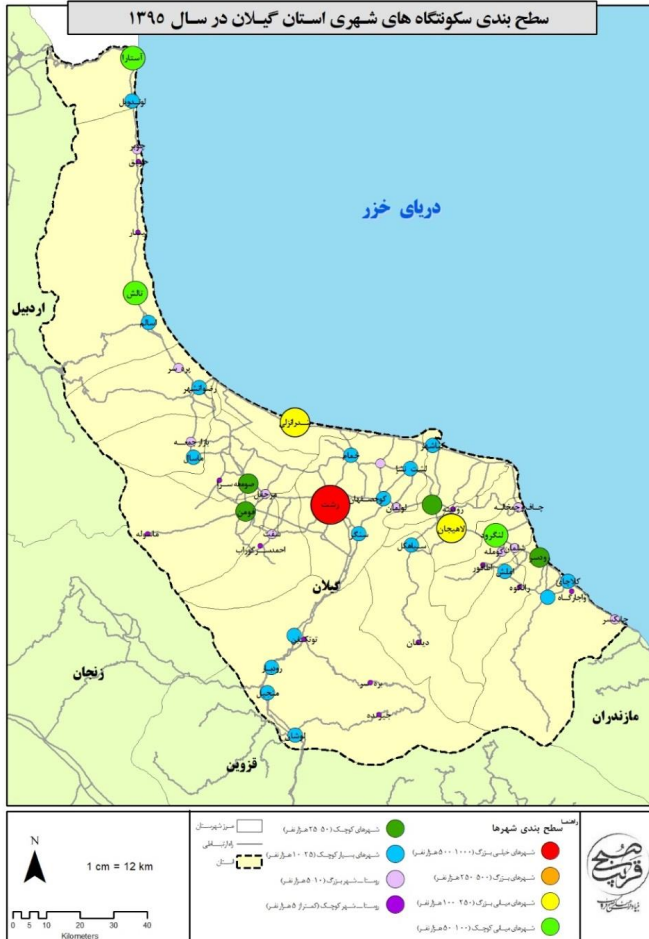
در مجموع پراکنش جمعیت در سطح شهرهای استان را می‌توان به طور طبیعی در تعداد کمی از سکونتگاه‌های رده‌های بالاتر و تعداد بسیار زیادی از سکونتگاه‌های رده‌های پایین‌تر بازشناسی کرد. این در حالی است که سهم جمعیتی این رده‌ها معمولاً با سهم تعداد آن‌ها نسبت وارونه دارد، به طوری که به ویژه در زمینه‌ی تنها شهر بسیار بزرگ استان یعنی رشت، علی‌رغم سهم عددی بسیار کم آن، حدود ۴۳ درصد از جمعیت شهرهای استان را در

خود جای داده است. در مقابل روستا - شهرهای استان در بهترین حالت در سال ۱۳۷۵، با وجود آن که ۴۲/۸ درصد از شهرهای استان را شکل می دهند، تنها ۹/۳ درصد از جمعیت شهری استان را در خود سکونت داده اند. از سویی با گذر زمان معمولاً از سهم جمعیتی روستا - شهرها و شهرهای کوچک کاسته و بر سهم جمعیتی شهرهای میانی (و شهرهای بزرگ از زمان ورود گیلان به این رده) اضافه شده است.

جدول ۱۰۵- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرهای بسیار بزرگ (۱۰۰۰-۵۰۰ هزار نفر)		رشت	رشت	رشت
شهرهای بزرگ (۲۵۰-۵۰۰ هزار نفر)	رشت	-	-	-
شهرهای میانی بزرگ (۲۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	-	بندرانزلی	بندرانزلی	بندرانزلی، لاهیجان
شهرهای میانی کوچک (۱۰۰-۵۰ هزار نفر)	بندرانزلی، لنگرود، لاهیجان	لاهیجان، لنگرود	لاهیجان، لنگرود، تالش	لنگرود، تالش، آستارا
شهرهای کوچک (۵۰-۲۵ هزار نفر)	رودسر، تالش، آستانه اشرفیه، فومن، آستارا، صومعه سرا	تالش، آستارا، صومعه سرا، آستانه اشرفیه، رودسر، فومن	آستارا، صومعه سرا، آستانه اشرفیه، رودسر، فومن	صومعه سرا، آستانه اشرفیه، رودسر، فومن
شهرهای کوچک (۲۵-۱۰ هزار نفر)	ماسال، منجیل، املش، کياشهر، کلاچای، لوشان، سياهکل، رودبار، لشت نشا، چابکسر	منجیل، سياهکل، املش، لوشان، کياشهر، رضوانشهر، رستم آباد، کلاچای، ماسال، لشت نشا	سياهکل، منجیل، خمام، رضوانشهر، لوشان، املش، ماسال، کياشهر، رستم آباد، کلاچای، رودبار، لشت نشا، لوندویل، سنگر، اسالم، رحيم آباد، لشت نشا، رودبار، کوچصفهان	خمام، سياهکل، رضوانشهر، ماسال، منجیل، املش، کياشهر، رستم آباد، لوشان، سنگر، کلاچای، لوندویل، اسالم، رحيم آباد، لشت نشا، رودبار، کوچصفهان
روستا - شهر بزرگ (۵۰-۱۰ هزار نفر)	رستم آباد، رضوانشهر، خمام، کوچصفهان، رحيم آباد، پره سر، سنگر، خشکيچار، شلمان، واجارگاه، مرجقل، کومله، شفت	کوچصفهان، چابکسر، پره سر، خشکيچار، رحيم آباد، مرجقل، سنگر، لوندویل، شفت، کومله، شلمان	کوچصفهان، رحيم آباد، پره سر، خشکيچار، چابکسر، شفت، مرجقل، کومله، چوبر، شلمان	چاف و چمخاله، چابکسر، شفت، پره سر، لولمان، خشکيچار، مرجقل، کومله، بازار جمعه، چوبر، شلمان
روستا - شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	جیرنده، ماسوله	گوراب زرميخ، بازار جمعه، رودبنه، اسالم، واجارگاه، جیرنده، لیسار، احمدسر گوراب، توتکابن، پره سر، چوبر، اطاقور، دیلمان، حویق، رانکوه، ماسوله	گوراب زرميخ، واجارگاه، چاف و چمخاله، بازار جمعه، حویق، رودبنه، لولمان، لیسار، جیرنده، احمدسر گوراب، رانکوه، اطاقور، توتکابن، دیلمان، پره سر، ماسوله	گوراب زرميخ، واجارگاه، حویق، لیسار، جیرنده، رانکوه، اطاقور، توتکابن، پره سر، ماسوله

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نقشه ۱۶- سطح بندی سکونتگاه های شهری استان گیلان

به طور کلی می توان بر اساس طبقات جمعیتی شهرها، الگوی نامتوازن شبکه شهری استان گیلان را به لحاظ جمعیت مشاهده نمود؛ به طوری که در حدود ۸۰/۷ درصد از شهرهای استان که جمعیتی کمتر از ۲۵ هزار نفر داشته اند، تنها ۲۲ درصد از جمعیت شهری استان را در سال ۱۳۹۵ در خود جای داده اند و در مقابل تنها شهر رشت ۴۲/۴ درصد از جمعیت شهری را به خود اختصاص داده است. این مهم حاکی از عدم تعادل و توازن در نحوه توزیع جمعیت در سلسله مراتب نظام شهری استان است. بر اساس آنچه گفته شد بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیان گر دو موضوع مهم به شرح زیر است:

- بررسی شاخص نخست شهری در سطح استان گیلان نشان گر فوق برتری شهر رشت، نسبت به سه شهر نخست استان است، چراکه شهر رشت به عنوان مرکز استان گیلان با داشتن جمعیتی معادل ۶۷۹۹۹۵ نفر در سال ۱۳۹۵، بیشترین جمعیت شهری را در خود جای داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان (بندر انزلی) که جمعیتی معادل ۱۱۸۵۶۴ نفر در سال ۱۳۹۵ داشته است، اختلافی در حدود ۵/۷ برابری دارد.
- از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است، چرا که به علت خالی بودن طبقه جمعیتی شهرهای بزرگ (۵۰۰-۲۵۰ هزار نفر)، شکاف جمعیتی در میان نظام شهری استان کاملاً مشهود است. این در حالی است که مجموعاً سه شهر رشت، بندرانزلی و لاهیجان، ۵۶ درصد از جمعیت شهری استان را در خود جای داده اند.

۳-۱-۵-۴- الگوی استقرار سکونتگاه های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده های طبیعی در مکان گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آنها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می کنند. استان گیلان تحت تأثیر عوامل مختلف زمین شناختی، جغرافیایی، طبیعی و اقلیمی در طول تاریخ دارای موقعیتی بوده که شیوه ای خاص از زندگی را الزام نموده است. وجود جلگه ای حاصل خیز، آب و هوای مناسب و رودخانه های متعدد پر آب و دائمی از جمله عوامل طبیعی شکل دهنده ای شهرهای گیلان به حساب می آیند. کلیه ای نقاط شهری منطقه با بهره گیری از این امکانات و استعداد های طبیعی شکل گرفته و رشد یافته اند. شرایط آب و هوایی خاص (متوسط بارندگی زیاد در سال و درجه بالای رطوبت هوا) کیفیت و چگونگی ساخت و سازهای داخلی شهرها را اعم از بناها، معبرها و گذرها را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. هم چنین در تعیین ساختار شهرهای استان، شکل ساختگاه و توپوگرافی زمین نقش مهمی ایفاء می کند که با ایجاد محدودیت های مربوط به خود، در کنار شرایط طبیعی و اقلیمی دیگر، الگویی غالب را در منطقه رایج کرده است.

در مجموع استان گیلان به لحاظ موقعیت جغرافیایی خود در بین دو واحد بزرگ البرز - تالش و جلگه ای خزر واقع شده و محیط مناسبی را برای ایجاد اشکال و پدیده های ژئومورفولوژیک فراهم ساخته است. فرآیندهای ژئومورفولوژیک در زندگی و فعالیت های انسان، آثار قابل توجهی دارد و از سوی دیگر، فعالیت ها و رفتارهای انسان نیز خود بر این واحدهای ژئومورفولوژی و فرآیندهای ژئومورفولوژیک تأثیر می گذارد.

الف - بستر طبیعی زمین (ساحلی) (دریاکناری)، جلگه‌ای، کوهپای‌های و کوهستانی)

سیمای ظاهری زمین که به صورت ناهمواری‌ها نمایان می‌شود، همواره در شیوهی سکونت‌گزینی و نحوه‌ی استقرار نقاط سکونتگاهی انسانی نقش اساسی ایفاء کرده‌است. در این مبحث آن‌چه به عنوان ناهمواری از آن نام برده می‌شود شامل اشکال مختلف ژئومورفولوژیک و واحدهای مختلف آن اعم از کوهستان، کوهپایه، دره، جلگه، دشت و یا نواحی ساحلی است که به صورت مصب‌های رودخانه‌ها یا دلتاهای وسیع آبرفتی، سواحل هموار ماسه‌ای یا تپه‌های کوتاه ماسه‌ای و شنی است.

به طور کلی نواحی کوهستانی به دلیل محدودیت‌هایی که دارند از قبیل نبود اراضی هموار و مساعد برای کشاورزی، نبود خاک با لایه و بافت مناسب، سختی اقلیم و صعوبت راه‌های دسترسی و مسایلی از این قبیل پذیرای جمعیت اندکی هستند. در مقابل جلگه به دلیل شرایط زیستی مساعدتر همواره نقاط پرجمعیت‌تر و متراکم‌تری را در خود جای داده‌است، این مسئله به صورت یک قانون جغرافیای طبیعی بیان می‌شود که با افزایش ارتفاع از تعداد جمعیت کاسته می‌شود. با آنکه متوسط ارتفاع خشکی‌های زمین در حدود ۵۰۰ متر است، اما بیش از ۸۰ درصد از جمعیت دنیا در طیف ارتفاع کمتر از ۵۰۰ متر زندگی می‌کنند.

در سیمای جغرافیایی استان گیلان، شکل زمین و تیپ ناهمواری‌ها با توجه به وحدت نسبی در کلیت آن یک دست نیست و از تنوع بسیاری برخوردار است. رطوبت فراوان دریای خزر و نوسانات ادواری آن، قرار گرفتن در مسیر زنجیرهای پرفشار سبیری و جنگل‌های انبوه، جهت شمالی و جنوبی رشته کوه تالش و شرقی و غربی البرز، رودخانه‌های دائمی و پرآب، استخرها و تالاب‌ها و آبگیرهای طبیعی، نورگیری متوازن از اشعه‌ی خورشید و فرسایش و ... از مجموعه عواملی هستند که تیپ ناهمواری‌ها را به مرور زمان دستخوش تغییر و تحول نموده‌اند. بر این اساس تیپ ناهمواری‌های منطقه را می‌توان به صورت ذیل تقسیم‌بندی نمود و در نهایت از نظر توپوگرافی آن به حوزه‌بندی رسید:

الف - ۱- ناحیه دریاکناری یا ساحلی

تعاریف استفاده شده برای نواحی ساحلی نسبتاً گسترده و عمومی بوده و باید متناسب با نیازهای زمانی و مکانی موجود بازنگری شوند. در استان گیلان، ساحل محدوده باریکی است که در امتداد ساحل بین دریا و باند ممتد ماسه‌ای کشیده شده که به ماسه‌های ساحلی معروف است که ارتفاع متوسط آن از ۲۰- کمتر بوده به تناسب نوع ساحل از چندمتر تا چندصدمتر از دریای چابکسر تا آستارا قرار گرفته‌است. این محدوده با فعالیت شدید رسوب‌گذاری توسط رودخانه‌ایی که این باند را قطع می‌نمایند و به دریا می‌ریزند، مواجه است.

این ناحیه دارای کاربری بندرگاهی، اسکان شهری با عملکردهای معین صیادی، بازرگانی، حمل و نقل و خدماتی است و مرز معینی را نمی توان برای آن اراضی در پسرکرانه قائل شد. در اصطلاح عمومی همواره بخشی از اراضی جلگه ای نزدیک به ساحل را جزء اراضی ساحلی محسوب می کنند و مرز معینی ندارد. در مجموع ۱۱ مورد از شهرهای استان گیلان در نواحی دریاکناری واقع شده اند که معادل ۲۱/۱۵ درصد مجموع شهرهای استان است. جمعیت این ۱۱ شهر روی هم رفته ۲۷۶۳۰۳ نفر است که ۱۷/۲۴ درصد جمعیت شهرهای استان را تشکیل می دهد. نوار ساحلی با آغاز شدن از شرق استان به ترتیب شهرهای چابکسر، کلاچای، رودسر، چاف و چمخاله و کیاشهر را پشت سر می گذارد تا به بندر انزلی به عنوان مهم ترین و پرجمعیت ترین شهر ساحلی استان گیلان می رسد. در ادامه با عبور از شهرهای لیسار، حویق، چوبر و لوندویل در انتها الهیه شمال غربی استان به شهر آستارا ختم می شود. در مجموع با توجه به وسعت کم این محدوده نسبت به محدوده ی استان تعداد شهرهای موجود در آن قابل توجه است که نشان از مزیت اقلیمی و مورفولوژیک حوزه ی ساحلی استان گیلان دارد.

الف - ۲- ناحیه جلگه ای

جلگه سرزمین پست و همواری است که از آبرفت رودها به وجود آمده است و به دریا یا دریاچه ای دائمی ختم می شود. هم چنین به زمین مسطح و نسبتا همواری می گویند که معمولا بلندای کمی داشته باشد. اینگونه زمین ها به روش های گوناگون پدید می آیند که هر کدام بر حسب مورد نام گذاری می شوند، مانند جلگه آبرفتی و جلگه ساحلی و هم چنین مسیله.

نوار جلگه ای گیلان بعد از باند ساحلی تا کوپایه های البرز و تالش را به صورت زمین های مسطح تقریبا هموار دربر گرفته است و عرض این جلگه با توجه به فعالیت رودخانه ها متغیر و شیب این جلگه ها عموما حدود ۵ درصد و کمتر است. از نظر ارتفاعی حدود بین ارتفاع باندهای ساحلی تا ارتفاع ۱۰۰ متر را جزء این ناحیه است که از آستارا تا چابکسر کشیده شده و نواحی برنج کاری گیلان عموما در این ناحیه گسترش یافته است.

ناحیه ی جلگه ای بیش ترین شهرهای استان گیلان را در خود جای داده است. از مجموع ۵۲ شهر استان گیلان، ۳۱ شهر، یعنی معادل ۵۹/۶۲ درصد شهرهای استان در ناحیه ی جلگه ای قرار دارند. اهمیت این پهنه از آن جهت بالا است که وجود شهر رشت به عنوان نخست شهر غالب استان باعث شده است ۷۸/۸۹ درصد، معادل ۱،۲۶۴،۶۱۲ نفر از جمعیت شهری استان در آن سکونت یابند. از دیگر شهرهای پهنه ی جلگه ای می توان شهرهای تالش، رضوانشهر، املش، کومله، شالمان، لنگرود، لاهیجان، رودبنه، آستانه اشرفیه، سیاهکل، لولمان،

کوچصفهان، سنگر، لشت‌نشاء، خشکیبجار، خممام، صومعه‌سرا، مرجقل، فومن، گوراب زرمیخ، ماسال و بازار جمعه و ... را نام برد.

الف - ۳- ناحیه کوهپایه‌ای

این ناحیه از ارتفاع ۱۰۰ الی ۵۰۰ متر گسترده شده است. ناحیه‌ی کوهپایه‌ای غالباً از تپه‌های منفرد کم‌ارتفاع تشکیل شده که در گذشته پوشیده از جنگل بوده‌اند، اما امروزه برخی از این نواحی جزء مناطق چای‌کاری به حساب می‌آیند. با توجه به رشد جمعیت و توسعه‌ی شهرها، عموماً رشد و توسعه‌ی جدید شهرها به این سمت کشیده می‌شود. از این‌رو انتظار می‌رود با ادامه‌ی روند کنونی شدت تخریب آن در آینده به مراتب بیش از وضع فعلی باشد. شهرهای منجیل، رودبار و لوشان از شهرهای قرار گرفته در این ناحیه هستند که اقتصاد زیتون‌کاری و گندم دیم از مشخصه‌های مهم آن است. ناحیه‌ی کوهپایه‌ای استان گیلان بخش وسیعی از مساحت این استان را به خود اختصاص داده‌است، اما با این وجود تنها ۶ شهر استان را در خود جای داده است که مجموعاً ۵۶،۰۵۷ نفر جمعیت دارند. مقایسه‌ی سهم ۱۱/۵۴ درصدی از تعداد شهرهای استان در مقابل سهم ۳/۵۰ درصدی از جمعیت شهرهای استان نشان از جمعیت پایین و بالتبع اهمیت کمتر شهرهای این حوزه دارد.

الف - ۴- ناحیه کوهستانی

این ناحیه از ارتفاع ۵۰۰ متر به بالا با شیب بیش از ۲۰ درصد شکل گرفته‌است. ناحیه‌ی کوهستانی استان گیلان دارای دو منطقه غربی و شرقی است. منطقه‌ی نخست، محدوده‌ی وسیعی در جنوب شرق استان و شرق رودخانه‌ی سپیدرود است. منطقه‌ی دوم نوار غربی تا شمال غربی است که جهت شمالی - جنوبی داشته و در قالب رشته کوه تالش از رودخانه‌ی آستارا چای تا غرب سپیدرود کشیده شده و بلندترین نقطه‌ی آن دارای ۳۳۰۰ متر (قله بکروداغ) ارتفاع است.

این ناحیه توسط رودخانه‌های دائمی بریده شده که رودخانه‌های سفارود، گرگانرود، سپیدرود و پلرود از آن جمله هستند. تنها راه ارتباطی دشت گیلان به مرکز ایران نیز از کنار رودخانه سپیدرود و دره‌ی آن می‌گذرد که به همراه دره‌ی شاهرود تا قزوین راه باز می‌نماید. در مجموع چهار شهر جیرنده، دیلمان، ماسوله و بره‌سر در نواحی کوهستانی واقع شده‌اند که معادل ۷/۶۹ درصد مجموع شهرهای استان هستند. جمعیت چهار شهر

پیش گفته روی هم رفته ۶۰۵۴ نفر است که ۰/۳۸ درصد جمعیت شهرهای استان را تشکیل می دهد که این مسئله نشان از اهمیت پایین شهرهای این ناحیه است.

ب- ارتفاع از سطح دریا

از عوامل طبیعی تعیین کننده و مهم در مکان گزینی و جمعیت پذیری شهرهای استان گیلان، عامل ارتفاع است. اطلاعات به دست آمده نشان می دهد که چهار شهر بزرگ استان شامل رشت، بندر انزلی، لاهیجان، و لنگرود که بیشترین میزان جمعیت را در بین شهرهای استان دارا هستند، در گروه ارتفاعی اول و کمتر از صفر متر قرار دارند که در بین این شهرها، بندر انزلی موقعیت ساحلی دارد و بقیه ی آنها در داخل جلگه ی گیلان قرار گرفته اند. در نقطه ی مقابل با نگاهی به شهرهای کم جمعیت استان، ملاحظه می شود اغلب این شهرها در ارتفاع بالاتری نسبت به بقیه ی شهرها قرار گرفته اند. شهرهای ماسوله، بره سر، دیلمان و جیرنده چهار شهری هستند که در ارتفاع بالای هزار متر واقع شده اند.

به طور کلی باید گفت شهرهای استان گیلان از لحاظ وضعیت ارتفاع محل استقرار، دارای ویژگی های متفاوتی هستند. تعداد ۲۲ شهر یا ۴۳/۱ درصد تعداد شهرهای استان در ارتفاع پایین تر از سطح آب های آزاد قرار دارند. شهرهایی که در ارتفاع صفر تا ۱۰۰ متر قرار دارند، تعداد ۲۰ شهر یا ۳۸/۴۶ درصد شهرها را تشکیل می دهند. در یک جمع بندی کلی از نظر تعداد، بیش از ۸۰ درصد از مجموع ۵۲ شهر استان در موقعیت ساحلی و جلگه ای که کمتر از ۱۰۰ متر ارتفاع دارند، واقع شده اند. این تعداد از شهرها بیش از ۹۶ درصد جمعیت شهری استان را نیز در خود جای داده اند. شهرهای واقع در ارتفاع ۱۰۰ تا ۴۰۰ متر از نظر تعداد با شش شهر، معادل ۱۱/۵۴ درصد کل شهرها و از نظر جمعیتی با جمعیت ۵۶۰۵۷ نفر، معادل ۳/۴۹ درصد جمعیت شهری استان را به خود اختصاص داده اند. در سال ۱۳۹۵، استان گیلان دارای چهار نقطه ی شهری در ارتفاع بین ۶۰۰ تا ۱۸۰۰ متر است. این گروه از شهرها از نظر تعداد ۷/۷ درصد کل تعداد شهرهای استان را شامل می شوند ولی از آن نظر که این شهرها از جمله شهرهای کم جمعیت استان هستند، فقط ۰/۳۸ درصد جمعیت شهری استان را در خود جای داده اند.

۳-۵-۲- نظام روستائینی

جمعیت روستائینی در سال های اخیر، همواره سهم کمتری از کل جمعیت کشور را داشته است و به طور متناوب این سهم کمتر شده است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در

طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه، با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً ۸ درصد کاهش یافته‌است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده‌است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشم‌گیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

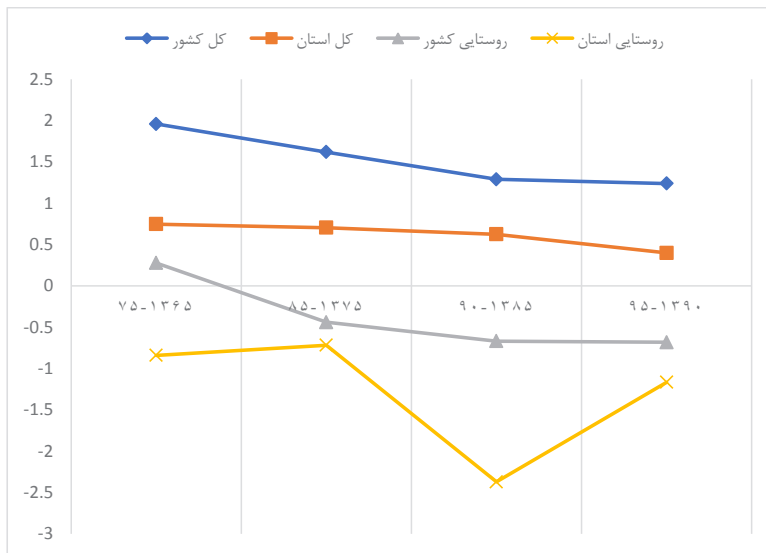
در استان گیلان تعداد جمعیت روستایی استان در چند دهه اخیر همواره روندی کاهشی داشته‌است؛ به طوری که جمعیت روستانشین استان در سال ۱۳۹۵ نسبت به سال ۱۳۶۵ کمتر شده‌است و در ۳۰ سال گذشته از جمعیت روستایی استان ۳۶۹۱۸۹ نفر کم شده‌است. لازم به ذکر است که در دوره مطالعاتی ۹۵-۱۳۶۵ همواره از سهم جمعیتی روستایی استان نیز از کل جمعیت روستایی کشور کاسته شده‌است. به گونه‌ای که استان گیلان در سال ۱۳۶۵ با جمعیت روستایی ۱۲۹۶۸۵۹ نفر سهمی معادل ۵/۷۴ درصد از جمعیت روستایی کشور را به خود اختصاص داده، اما با کاهش حجم جمعیت روستایی استان در سال ۱۳۹۵ به ۹۲۷۶۷۰ نفر، سهم آن در کل جمعیت روستایی کشور نیز به ۴/۴۶ درصد کاهش یافته‌است.

در ارتباط با نرخ رشد جمعیت روستایی کشور می‌باید خاطر نشان کرد که برای اولین بار در دوره ۸۵-۱۳۷۵ روند تغییرات جمعیت روستایی کشور، معکوس و منفی شده در حالی که روند منفی نرخ رشد جمعیت استان گیلان یک دهه زودتر به وقوع پیوسته و از دوره ۷۵-۱۳۶۵ آغاز شده‌است. این خود حاکی از آن است که روند تخلیه آبادی‌های استان از جمعیت و کاهش گرایش به روستانشینی در استان گیلان با شدت بیش‌تری نسبت به کشور دنبال شده‌است؛ به طوری که در دوره ۹۰-۱۳۸۵، متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی استان گیلان، در پایین‌ترین حد خود و بسیار پایین‌تر از متوسط کشوری و برابر با ۲/۳۷- درصد بوده و این در حالی است که متوسط نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در همین دوره ۰/۶۷- محاسبه شده‌است. لازم به ذکر است که در پنج سال ۹۵-۱۳۹۰ از شدت روند کاهش جمعیت روستایی استان نسبت به دوره قبل کاسته شده؛ به طوری که نرخ رشد جمعیت روستایی استان برابر با ۱/۱۷- درصد بوده، اما هم‌چنان میزان آن از نرخ رشد جمعیت روستایی کشور (۰/۶۸- درصد) در دوره مشابه کمتر بوده‌است. با توجه به آنچه گفته شد، روند کاهش جمعیت روستا نشین استان طی دوره ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیش‌تری در مقایسه با کشور اتفاق افتاده‌است؛ چرا که نرخ رشد جمعیت روستا نشین استان طی این دوره ۱/۱۱- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده‌است.

جدول ۱۰۶- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۹۲۷۶۷۰	۹۸۳۷۰۴	۱۱۰۹۱۱۰	۱۱۹۱۹۱۶	۱۲۹۶۸۵۹	استان
۴/۴۶	۴/۵۷	۴/۹۹	۵/۱۳	۵/۷۴	سهم استان از کشور
نسبت روستانشینی					شرح
کشور	کشور	کشور	کشور	کشور	
۲۶	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	کشور
۳۶/۶۶	۳۹/۶۵	۴۶/۱۲	۵۳/۱۷	۶۲/۳۲	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
-۰/۲۸	-۰/۶۸	-۰/۶۷	-۰/۴۴	۰/۲۸	روستایی کشور
-۱/۱۱	-۱/۱۷	-۲/۳۷	-۰/۷۲	-۰/۸۴	روستایی استان

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۳۵- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان، در دو بخش نظام حمل و نقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان گیلان بر پایه چهار حوزه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی، هوایی و دریایی استوار است، که در ادامه به بررسی این زیربخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای استان گیلان

استان گیلان در زمینه زیرساخت‌های حمل و نقل جاده‌ای با محدودیت‌های طبیعی متعددی رو به رو است، به نحوی که استان علی‌رغم جایگاه ارتباطی ویژه از نظر بندری، دارای روابط محدود با پهنه سرزمین است و مهم‌ترین موضوع مؤثر بر این وضعیت، محدودیت‌های طبیعی و قرارگیری در پهنه شمالی رشته کوه‌های البرز است. بر اساس آمار ارائه شده:

- نسبت طول آزادراه و بزرگراه به جمعیت ۲۰ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که وضعیت این شاخص نامناسب‌تر از میانگین کشور است؛
- نسبت طول راه‌های شریانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۳۲ کیلومتر است که از این نظر استان جایگاه نامناسب‌تری نسبت به میانگین کشور دارد؛
- نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت برابر با ۲۵ کیلومتر است که جایگاه استان نسبت به کشور مناسب‌تر است؛
- نسبت طول راه‌های روستایی به جمعیت روستایی ۷۵۴ کیلومتر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است که از نظر این شاخص استان وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور دارد.
- استان از نظر تعداد تجهیزات راهداری، تعداد پایانه‌های باری و مسافربری نسبت به جمعیت وضعیت مناسب‌تری را نسبت به میانگین کشور دارد یا با مقدار میانگین کشوری برابر است.
- استان از نظر تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت با ۱۶ نفر کشته شده در تصادفات جاده‌ای به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت دارای وضعیتی مشابه میانگین کشور است.

جدول ۱۰۷- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸	کشور	گیلان	وضعیت نسبت به کشور
نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۲۵/۸	۱۹/۹	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۷۵/۶	۳۱/۸	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)	۳۱/۶	۲۵/۱	نامناسب تر
نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)	۶۴۵/۲	۷۵۴/۳	مناسب تر
طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)	۱۵/۰	۱۵/۹	مناسب تر
نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)	۳۰۴/۵	۱۵۸/۵	مناسب تر
پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)	۰/۴	۰/۴	مناسب تر
تعداد کشته‌شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت	۱۴/۰	۱۶/۸	نامناسب تر

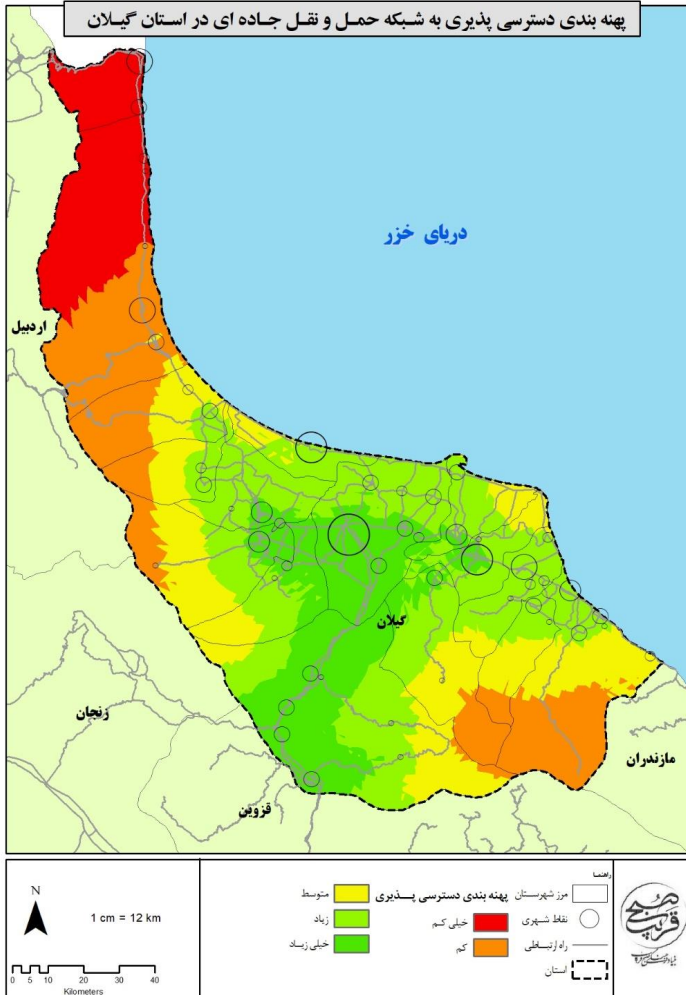
منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان گیلان تأثیر داشته‌است که در این جا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره شده است:

- شکل طبیعی رشته کوه‌های البرز که توسط دره‌ی میانی منجیل (تنگه منجیل) و محور طبیعی سفیدرود مرکز کشور و پهنه شمالی را به هم متصل می‌کند، یک از عوامل مؤثر شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان بوده‌است. در گذشته این دره جز معدود محورهای اتصال مرکز کشور به پهنه شمالی بوده‌است.
- موقعیت جغرافیایی استان و قرارگیری بر مسیر کریدورهای بین‌المللی و حاشیه دریای خزر و ترانزیتی کشور زمینه‌ساز عبور شبکه‌های جاده‌ای و ریلی از این استان که مرکز کشور را از یک سو به مرزهای شمالی و شمال غربی و از سوی دیگر به مرزهای غربی کشور پیوند می‌زند، از این رو استان به عنوان چهارراه ارتباطی و یکی از گره‌گاه‌های کریدورهای شمالی- جنوبی کشور تبدیل شده است و این موضوع یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری شبکه ارتباطی استان است.

۳-۶-۱-۲- پهنه‌بندی دسترسی پذیری

بررسی وضعیت دسترسی پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه مرکزی و محور رشت- قزوین استان به واسطه دسترسی به آزادراه‌ها و بزرگراه‌ها بیش‌ترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل و نقل جاده‌ای دارد و پهنه‌های شرق (همجوار با استان مازندران) و شمالی (همجوار با استان اردبیل) به واسطه شکل طبیعی زمین و دسترسی محدود به راه‌ها دارای دسترسی کم و متوسط هستند.

نقشه ۱۷- پهنه بندی دسترسی پذیری در استان گیلان

۳-۱-۶-۳- حمل و نقل ریلی

استان گیلان از نظر دسترسی به مسیرهای ریلی کشور به قرارگیری در مسیر شمال جنوب قرار گرفته است، به خط اصلی شبکه راه آهن دسترسی دارد. این استان در مسیر راه آهن تهران به شمال، خط دوم راه آهن استان که بخشی از کریدور ریلی شمال-جنوب کشور است و بندرعباس را به بندر انزلی و آستارا و کشور آذربایجان متصل می کند، خط ریلی قزوین-رشت است، این خط از شهر قزوین آغاز و در شهر رشت به پایان می رسد،

طبق برنامه در آینده این خط از شهر رشت به‌طور مجزا در سه مسیر (۱) خط راه‌آهن رشت-بندر کاسپین، (۲) خط راه‌آهن رشت بندر انزلی و (۳) خط راه‌آهن رشت-بندر آستارا امتداد پیدا می‌کند. خط راه‌آهن رشت آستارا به راه‌آهن کشور جمهوری آذربایجان متصل می‌شود. با اتمام خط راه‌آهن رشت آستارا، ارتباط بندرعباس در خلیج فارس به هلسینکی فنلاند میسر می‌شود.

۳-۶-۱-۴- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

تنها فرودگاه استان فرودگاه رشت است، فرودگاه بین‌المللی رشت در سال ۱۳۴۷ تأسیس شد. مساحت فرودگاه بین‌المللی رشت ۲۲۰ هکتار است که در ۷ کیلومتری جاده رشت به انزلی و ۱۵ کیلومتری منطقه آزاد بندر انزلی واقع شده است. با توجه به اینکه رشت در گیلان یکی از قطب‌های کشاورزی، صنعتگری و گردشگری است فرودگاه آن نیز از مهم‌ترین فرودگاه‌های کشور محسوب می‌شود. در فرودگاه بین‌المللی رشت زیرساخت و ظرفیت برای ۱۰۰ پرواز در روز در مسیرهای داخلی و خارجی وجود دارد؛ هم‌چنین این فرودگاه دارای موقعیت ارتباطی ممتاز حاشیه دریای خزر و در مسیر کریدور شمال-جنوب (کریدور نوستراک) و در سومین شهر گردشگری‌پذیر ایران (رشت) واقع شده است.

۳-۶-۱-۵- حمل و نقل دریایی و بنادر

در سال ۱۸۹۵ میلادی برابر با ۱۲۷۴ خورشیدی کار بنای موج‌شکن غازیان به طول ۷۵۰ متر و موج‌شکن انزلی به طول ۵۲۰ متر شروع و در سال ۱۹۱۴ میلادی برابر ۱۲۹۳ خورشیدی پروژه احداث موج‌شکن‌ها پایان یافت. در سال ۱۳۰۱ نیز اولین کشتی توسط آلمانی‌ها از اروپا به بندر انزلی آورده شد و تا سال ۱۳۰۶ که تحت مدیریت کشور روسیه بود که در نهایت به مقامات دولتی وقت تحویل داده شد.

بندر انزلی با سابقه ۳۰۰ ساله و ملقب به "دروازه اروپا" با برخورداری از مزیت‌هایی هم‌چون قرار گرفتن در مسیر کریدور ترانزیتی بین‌المللی شمال-جنوب، نزدیکی به مراکز اصلی و صنعتی کشور، نزدیکی با بنادر آستراخان و ماخاچ کالا در روسیه و باکو در آذربایجان، ارتباط با بازارهای منطقه‌ای و دسترسی به بازار مصرف بالای ۳۰۰ میلیونی کشورهای استقلال یافته شوروی سابق، این بندر را که بزرگ‌ترین و فعال‌ترین بندر حاشیه جنوبی دریای خزر بوده را نسبت به سایر بنادر ایرانی حاشیه دریای خزر نزد بازرگانان، تجار و خطوط کشتیرانی متمایز کرده است.

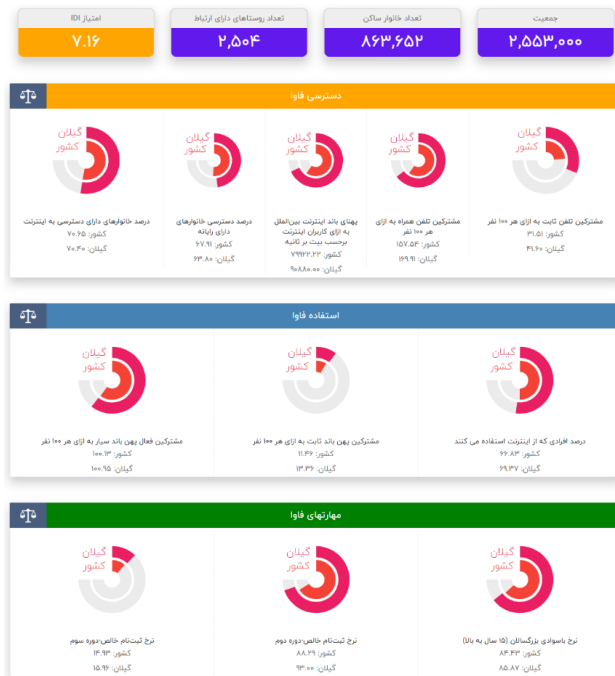
علاوه بر بندر انزلی ۲ بندر دیگر استان عبارت‌اند از: بندر آستارا نخستین بندر خصوصی کشور است که در فروردین ماه ۱۳۹۲ افتتاح گشت و شرکت «بنادر و دریانوردی کاوه» با سرمایه‌گذاری ۴۰۰ میلیارد ریالی مسئولیت مدیریت آن را برعهده دارد و بندر گردشگری مسافری چمخاله که در بهمن ۱۳۹۷ و در آستانه فرا رسیدن چهارمین سال پیروزی انقلاب اسلامی توسط مدیرعامل سازمان بنادر و دریانوردی کلنگ احداث خورد که اجرای این پروژه با مشارکت بخش خصوصی بوده‌است و از جمله ویژگی‌های بارز پروژه بندر دریایی چمخاله می‌توان به ساخت راه سنگی ۸۰ متری، ایجاد پل دسترسی به طول ۳۵۲ متر، ساخت بازوی اصلی و فرعی به طول ۵۵ و ۳۵۵ متر اشاره کرد.

نقشه ۱۸- شبکه حمل و نقل استان گیلان

۳-۶-۱- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت استان گیلان از نظر شاخص IDI در اسفند سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده جایگاه ۹ ام استان در بین استان‌های کشور است. بررسی زیرشاخص‌ها این بخش برای استان گیلان نشان می‌دهد که در زیرشاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات دارای رتبه ۸ ام، در زیرشاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۸ ام و در زیرشاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۱ ام در بین استان‌های کشور قرار دارد. لذا این استان جز استان‌های برخوردار کشور از نظر دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

شکل ۲- شاخص فناوری اطلاعات در استان گیلان ۱۳۹۹

منبع: درگاه پایش جامعه اطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۹

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

استان گیلان فاقد میادین نفت و گاز و زیرساخت‌های پالایش نفت و گاز است و نظام انرژی استان بر اساس شبکه توزیع و خطوط انتقال استوار است. اما در خصوص زیرساخت‌های مرتبط با برق استان علاوه بر

زیرساخت‌های توزیع و انتقال دارای نیروگاه‌های متنوعی گازی، بخاری و بادی است. در ادامه نظام انرژی استان تشریح می‌شود:

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

میزان تولید خالص برق استان در سال ۱۳۹۸، بالغ بر ۱۴۵۵۸ میلیون کیلووات ساعت بوده است، از این میزان ۸۵ درصد از طریق نیروگاه‌های سیکل ترکیبی تولید شده است. در این سال تعداد ۱۴۳۶۸۶۹ مشترک برق در استان وجود داشته است، که بالغ بر ۶۰۲۵۴۸۵ میلیون کیلووات برق مصرف کرده‌اند، تعداد مشترکین برق نسبت به سال گذشته ۲/۹ درصد افزایش و میزان برق مصرفی حدود ۹/۳ درصد افزایش داشته است.

در پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۵۵۸ روستا با حدود ۳۵۳ هزار خانوار دارای برق بوده‌اند که این میزان شامل تمامی روستاهای بالای ۲۰ خانوار است. مهم‌ترین نیروگاه‌های استان گیلان عبارت‌اند از نیروگاه سیکل ترکیبی گیلان و نیروگاه سیکل ترکیبی پره سر؛

نیروگاه گیلان به ظرفیت نامی ۱۳۵۰ مگاوات به مرکزیت ثقل استان گیلان جهت توسعه برق کشور به‌میزان اعتبار مصوب احداث گردید. از سال ۱۳۶۸ عملیات اجرایی شروع شد، اولین واحد در شهریور ۱۳۷۱ به بهره‌برداری رسید و از سال ۱۳۷۶ بهره‌برداری تجاری از نیروگاه با ظرفیت کامل محقق گردید.

نیروگاه پره سر نخستین نیروگاه سیکل ترکیبی بخش خصوصی کشور است. این نیروگاه دارای ظرفیت ۹۶۸ مگاوات در شرایط ISO است و متشکل از دو بلوک؛ هر بلوک شامل دو واحد گازی ۱۶۲ مگاواتی و یک واحد بخاری ۱۶۰ مگاواتی است. وسعت این نیروگاه ۱۰۰ هکتار بوده و در استان گیلان در ۵ کیلومتری رضوانشهر در بخش پره‌سر جای گرفته است.

از مشخصات این نیروگاه می‌توان به داشتن ۳ مخزن سوخت هر کدام به ظرفیت ۲۰ هزار متر مکعب که در حالت قطع گاز توان فعال نگذاشتن نیروگاه را تا ۴۵ روز دارد، اشاره کرد. انرژی الکتریکی تولیدشده نیروگاه سیکل ترکیبی پره سر از طریق پست ۲۳۰ کیلو ولت و تعداد ۸ فیدر به شبکه برق سراسری منتقل می‌شود. توربین گازی این نیروگاه از نوع V94.2 و توربین بخار آن از نوع E Type است. سایر نیروگاه‌های استان عبارت‌اند از: لوشان، منجیل، سپید رود و آبی تاریک و ...

۳-۶-۲-۲- زیرساخت‌های نفت و گاز

استان گیلان با توجه به این که فاقد تأسیسات پالایشی و میادین نفتی است، این استان تنها دارای تأسیسات انتقال و توزیع نفت و گاز است به طوری که تا پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۲۰۳۵ روستای استان گیلان معادل (۳،۹۵ درصد) از نعمت گاز بهره‌مند بوده‌اند و متوسط بهره‌مندی خانوارهای شهری و روستایی استان بیش از ۹۸ درصد است. علاوه بر گازرسانی به خانوارهای شهری و روستایی، بیش از ۷۸ هزار واحد تجاری و ۵۶۳۲ واحد صنعتی و هم‌چنین به ۹۶ جایگاه CNG که یک سوم سوخت ناوگان حمل و نقل را تأمین می‌شود، وجود بیش از یک میلیون و ۸۰ هزار مشترک گاز طبیعی، اجرای بیش از ۲۱ هزار کیلومتر شبکه و نصب بیش از ۵۹۳ هزار انشعاب گاز از دیگر ظرفیت‌های زیربنای توزیع گاز استان است.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

مهم‌ترین حوضه‌های آبخیز در گیلان، حوضه سفیدرود و تالاب انزلی است. در سال‌های اخیر رشد جمعیت و فشار حاصل از آن به اراضی و منابع آب و افزایش مصرف این منابع که ناشی از پیشرفت فناوری‌ها و بالا رفتن سطح زندگی مردم شده است را دلیل کاهش منابع آبی و افت سطح بسترهای زیرزمینی است.

متوسط بارندگی ۲۰ ساله استان گیلان ۱۱۰۰ میلی‌متر و میانگین حجم بارش ۱۵۰۲۷ میلیون متر مکعب است که از حجم فوق به میزان ۷۸۸۷ میلیون متر مکعب جزء منابع غیرقابل دسترس - به دلیل تبخیر و تعرق- و حجمی معادل ۷۱۴۰ میلیون متر مکعب قابل دسترس و تجدیدپذیر است. به طوری که سهم آب زیرزمینی از منابع آب تجدیدپذیر ۴۷۳ میلیون متر مکعب و سهم آب‌های سطحی قابل دسترس از منابع آب تجدیدشونده ۶۶۶۷ میلیون متر مکعب است.

جدول ۱۰۸- میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرسطحی در سال ۱۳۹۲

مقدار	واحد	عنوان
منابع آب سطحی		
۶۶۹۸	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۸۰۶۴	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان یا ورودی به دریاچه‌ها، کفه‌ها و کویرها)
۴۳۵۷	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
۲۶۸۶	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۴۸۲۵۵	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه‌ها

مقدار	واحد	عنوان
۱۵۷۸۵	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه‌ها
۱۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوات
میزان کل برداشت و مصارف		
۳۷۶/۲	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۴	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۱۰۱۰/۷	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۱۳۸۶/۹	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۱۲۵۳/۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۱۱۵/۷	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۱۷/۳	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

منبع: دفتر مطالعات پایه منابع آب، وزارت نیرو، ۱۳۹۲

بررسی میزان مصرف منابع در سال ۱۳۹۲ نشان‌دهنده‌ی دو موضوع اساسی است، نخست، سهم برداشت از منابع زیرسطحی ۷۳ درصد و برداشت از منبع آب سطحی ۲۷ درصد آب مصرفی استان است. دوم، سهم بالای مصرف در بخش کشاورزی است، به طوری که بیش از ۹۰ درصد منابع سطحی و زیرسطحی در بخش کشاورزی مصرف شده است و سهم بخش صنعت به کمتر از ۲ درصد منابع محدود بوده است و حدود ۸ درصد مربوط به مصارف شرب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات، سیستم مدیریتی حاکم بر استان گیلان بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم هم‌چون بستر (Platform) و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...) از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلاءها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارت‌خانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آن‌ها ابلاغ می‌شود و آن‌ها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده به‌کارگرفته می‌شود. در این نظام، انجام هماهنگی‌های بین‌بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان گیلان و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

- عدم اعتماد به مدیران غیربومی و عدم آشنایی مدیران غیربومی با ملاحظات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی استان؛
- ضعف تشکیلاتی و اجرایی احزاب سیاسی، توزیع نامتوازن در استان و فقدان توان چانه‌زنی با مدیریت اجرایی استان؛
- عدم ادغام ملاحظات زیست‌محیطی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه‌ای؛
- نبود رویکرد بلندمدت و برنامه‌محور در تصمیمات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان؛
- تمرکز بیش‌تر بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی؛
- تمرکز بر پروژه‌های خرد و رویکرد بخشی‌نگرانه در تصمیم‌گیری شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان؛
- میل شدید به محلی‌گرایی و عدم توجه به توسعه منطقه، استان و کشور؛
- فقدان سازوکارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛
- پررنگ بودن نقش افراد بومی در جهت‌دهی به امور و تصمیمات گوناگون در همه بخش‌ها و محدود بودن دانش و تجربه آنان؛
- تمرکز شدید منابع و نیروی انسانی متخصص و قدرت سیاسی و اقتصادی در رشت؛
- غلبه‌ی ملاحظات سیاسی بر واقعیات علمی و تجربی و سیطره‌ی ملاحظات سیاسی و مبتنی بر رابطه، در تصمیم‌گیری به منظور انتخاب مدیران استانی؛

- فقدان نظام تولید و انتشار داده‌های لازم برای تصمیم‌گیری در خصوص برنامه آمایش در سطوح فضایی،
- رقابت محلی به جای رقابت اقتصادی، عدم ارتباط منطقی میان نخبگان محلی با مرکز، نخبگان توسعه‌نیافته، بروکراسی حاکم، اقتصادی کشاورزی سنتی؛
- ضعف نهادهای تصمیم‌گیر در شهرستان‌های استان از حیث ساختار اداری و توان اجرایی؛
- تعارض منافع شدید دستگاه‌های مجری و دخیل در اجرای آمایش؛
- میانگین کوتاه دوره ماندگاری مدیریت در سطح استان؛
- پایین بودن میزان تکرر قومی و نژادی در سطوح مدیریت اجرایی استان؛
- بومی‌گزینی بیش از حد در مدیران استان، نبود میل به اکتساب در سطح استان؛
- ضعف در تعریف دقیق ارتباط و هم‌گرایی بین مطالعات آمایش استان با فرآیندهای مدیریتی توسعه استان از یک سو و لوایح برنامه‌های ۵ ساله توسعه و برنامه‌های اجرایی یک‌ساله توسعه استان از سوی دیگر؛
- تفاوت در انتظارات مدیران استان و درک متفاوت از برنامه‌ها و طرح‌های توسعه استان؛
- نگاه مقطعی و عدم استمرار و تداوم در برنامه‌ریزی و اجرا؛
- اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛
- مدیریت کوتاه‌مدت در سطح کلان استان و عدم آشنایی آن‌ها با مسائل و چالش‌ها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان؛
- نبود داده و اطلاعات لازم، فنی و به‌هنگام برای مدیریت فرآیندها و همچنین کمبود جدی نیروی انسانی ماهر و متخصص در استان؛
- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی با توجه به مهاجرپرست بودن استان؛
- توسعه کمی دستگاه‌های دولتی و کارکنان دولت بیش از ظرفیت و توان مدیریتی و مالی دولت در استان؛
- عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
- نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛

- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
- عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
- نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
- تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛
- عدم توجه جدی به شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی و استفاده از ظرفیت‌های آن‌ها؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم‌الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- عدم اجرای مدل مفهومی پیشنهادی برنامه آمایش استان در ارتباط با نظام برنامه‌ریزی هماهنگ بین بخش‌ها و دستگاه‌های استانی؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف، جایگاه قانونی و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛

- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به‌وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط و ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
 - نبود سازوکار حفظ و رعایت زمانبندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
 - ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و ذخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛
 - عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
 - نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
 - تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری و وجود خلاءهای تصمیم‌گیری؛
 - ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
 - نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛
- برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلاءهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله ROM، D&E، TQM، KM، PDCA، IMS، PMBOK و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.
- در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته‌باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۳۶- چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۷-۲- تحلیل وضع موجود

استان گیلان به‌عنوان یکی از استان‌های سبز شمالی کشور هم‌اکنون با مشکلات متعدد بیکاری، آسیب‌های اجتماعی، توسعه‌نیافتگی، توزیع ناعادلانه فرصت‌ها و امکانات و ... دسته و پنجه نرم می‌کند، طی سال‌های اخیر دولت‌ها برای شتاب توسعه استان، پروژه‌ها و طرح‌های مختلفی تصویب و اجرا کرده‌اند که متأسفانه به دلیل عدم توجه در بحث اعتبارات و عدم مدیریت صحیح، بسیاری از پروژه‌ها در این استان، از برنامه‌های پیش‌بینی شده سال‌ها عقب است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها، نبود زیرساخت‌های ارتباطی و امکانات لازم است. در سال‌های اخیر پروژه‌های نیمه‌تمام متعددی در بخش‌های مختلف استان از جمله حوزه زیرساختی در انتظار اعتباراند.

بخش قابل توجهی از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان در حوزه گردشگری، کشاورزی، حمل و نقل، صنایع دریایی و بنادر و صنایع تبدیلی به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان مورد استفاده قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا کافی نبوده و نیازمند سازوکارهای

اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. بخش قابل توجهی از ادارات کل و ادارات شهرستانی و شهرها، فاقد کارشناسان فنی و متخصص برای اجرای دقیق و صحیح طرح‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌ها هستند. هم‌چنین در حال حاضر این استان دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. این استان بیش از ۴۵۰۰ پروژه ناتمام دارد. راه‌آهن رشت- آستارا و رشت- انزلی و آزادراه گیلان که ۸ کیلومتر از آن باقی مانده و اجرای پروژه‌های پسماند در شهرستان‌های گیلان، سایت درمانی لاکان، ورزشگاه‌های فرسوده، کنارگذر انزلی، سدهای لاسک، شفارود، پلرود، احیای تالاب انزلی و احداث دو هزار واحد مسکن محرومان تنها بخشی از پروژه‌های نیمه‌تمام استان هستند که اتمام آن‌ها نیازمند رقم اعتباری بسیار بالایی هستند. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. تکمیل راه‌آهن قزوین - رشت: از سال ۱۳۸۵ در قالب ۸ قطعه عملیات اجرایی آن از محل اعتبارات ملی آغاز شد. در سال ۱۳۹۷ به صورت یک خطه به بهره‌برداری رسید و مقرر شد یک شاخه با عبور از شهر پیربازار به بندرانزلی متصل شده و شاخه دوم آن به شهر مرزی آستارا در غربی‌ترین نقطه گیلان برسد. چرا که قرار است این خط آهن سالانه ۱۰ میلیون تن بار حمل و سه میلیون و ۸۰۰ هزار مسافر جا به جا کند. قطعه اول به طول ۳۶ کیلومتر بیش از ۷۰ درصد پیشرفت فیزیکی دارد و در قطعه دوم به طول ۱۸ کیلومتر حدود ۳۱ درصد پیشرفت فیزیکی مشاهده می‌شود و از مجموع ۳۶ کیلومتر سه کیلومتر ریل‌گذاری شده، چهار کیلومتر عملیات زیرسازی آن به پایان رسیده است.
۲. پروژه‌های حوزه بهداشت و درمان استان: برای این پروژه‌ها اعتباری بیش از ۴۰۲ میلیارد و ۲۰۰ میلیون تومان پیش‌بینی شده که از آن بین، توسعه بیمارستان امام خمینی صومعه سرا و شهید بهشتی انزلی، احداث کلینیک ویژه و بخش اطفال بیمارستان رسالت ماسال، احداث بخش اورژانس و توسعه بیمارستان پورسینا به منظور تبدیل شدن آن به بیمارستان جنرال در نظر است، اما بیمارستان ۴۰۰ تختخوابی لاکان بیش از همه اهمیت دارد و البته نیازمند ۲۰۰ میلیارد تومان اعتبار است.
۳. سایت درمانی لاکان: این سایت شامل کتابخانه مرکزی، سالن اورژانس به مساحت ۲۲۰۰ مترمربع، مسجد، مرکز آزمون سایت و تجهیز سایت است که تاکنون از ۱۰ تا ۷۰ درصد در بخش‌های مختلف پیشرفت فیزیکی داشته است و نیازمند تأمین اعتبار است.
۴. کنارگذر انزلی: این پروژه با هدف روان‌سازی ترافیک و کاهش حجم ترافیک شهری با توزیع ترافیک در پیرامون شهر به طول ۱۶ کیلومتر از سال ۱۳۷۷ آغاز شده اما به دلیل مشکلات محیط‌زیستی متوقف مانده است. این پروژه ۵۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است.

۵. سد سفارود: این پروژه تاکنون حدود ۵۲ درصد پیشرفت داشته و برای اتمام کامل آن به ۲۹۰ میلیارد تومان اعتبار نیاز است. هدف تأمین آب مورد نیاز کشاورزی منطقه و جلوگیری از عوارض خشکسالی‌ها است.

۶. سد لاسک: این سد در سال ۱۳۷۴ آغاز شد و تاکنون ۶ درصد پیشرفت داشته‌است و هنوز برای اجرای آن توافق و تصمیم نهایی گرفته نشده‌است.

۷. سد پرود: این سد حدود ۷۵ درصد پیشرفت فیزیکی دارد. به دلیل کمبود اعتبارات ابلاغی در سالیان اخیر فرآیند اتمام عملیات اجرایی آن زمان بر شده‌است.

۸. ساخت دو هزار واحد مسکن محرومان: ۱۰۰ هزار واحد مسکن محرومین در کل کشور برای محرومین، مددجویان کمیته امداد و بهزیستی تخصیص یافته که سهم گیلان از این تعداد را ۲ هزار واحد ۷۵ متری است.

۹. بازسازی ورزشگاه تختی انزلی: از سال ۱۳۹۷ در دستور کار قرار گرفت و نیازمند تأمین اعتبار است.

۱۰. پل کلفت: این پل تنها ۱۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته و به اعتباری بالغ به ۸ میلیارد برای ادامه روند کار نیازمند است.

۱۱. پل سید اباد: این پل ۵۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته و ۴ و نیم میلیارد اعتبار برای تکمیل آن مورد نیاز است.

بنابراین به‌ویژه در خصوص پروژه‌های زیرساختی، تأمین بودجه و تکمیل پروژه‌های عمرانی و غیرعمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان گیلان است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه‌گرایی و غیره را تحت تأثیر قرارداد و نامشخص کرده‌است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه‌ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده‌اند. این در حالی است که راه‌حل‌های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه‌ها می‌توان برنامه‌ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید بخش پروژه‌های غیرعمرانی نظیر پروژه‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می‌ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم توسعه‌نیافتگی استان گیلان با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته‌شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته‌است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان گیلان، می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. با توجه به ساختار پیچیده و چندوجهی مدیریت منابع زیست بومی، ساختار تشکیلات اجرایی پراکنده، عمومی و غیرمستقیم در چند دستگاه اجرایی است.
۲. ناموزونی قلمروهای سرزمینی در محدوده شهرستان‌ها از حیث شاخص‌های جمعیتی و مساحتی در تقسیمات فضایی استان به شکل معناداری مشاهده می‌شود.
۳. تعدد قلمروهای ویژه مدیریت فضای سرزمینی در استان، هماهنگی میان دستگاه‌های مسئول در مدیریت استان را دشوار کرده است.
۴. علی‌رغم وجود تشکل‌های غیردولتی و نهادهای مردمی متعدد، این عناصر اثر معناداری بر نظام تصمیم‌گیری و اداره استان ندارند.
۵. ظرفیت نیروی انسانی مدیریتی استان، از تکتک قومی نژادی برخوردار نیست.
۶. مدیریت‌گریزی و مواجهه منفی با مدیران غیربومی در سطح استان شایع است. مدیران و تصمیم‌گیران گیلانی در سطح ملی، بسیار محدود و انگشت‌شمارند.
۷. احزاب در استان گیلان، احزاب فصلی محسوب می‌شوند. حول شخصیت خاصی تشکیل شده و شکل می‌گیرند. از امکانات دولتی استفاده می‌کنند، لذا سریع شکل گرفته و به همان سرعت از بین می‌روند.
۸. با اثرگذاری شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان به توزیع بودجه و اعتبارات محدود است.
۹. مطالبات کانون‌های غیررسمی قدرت از دستگاه‌های اجرایی، امور جاری را با کندی و ناکارآمدی مواجه کرده است.
۱۰. ارزیابی و نظارت پیش‌نگر از استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در استان، از کارآمدی و اثربخشی لازم برخوردار نیست و نظارت بر نحوه اجرای تصمیمات برای استقرار فعالیت در حین انجام، متولی مشخصی ندارد.
۱۱. انتصاب مدیران تنها از روی انگیزه‌های سیاسی و جناحی صورت گرفته و انگیزه توسعه محوری در آن کمترین نقش را داشته است.
۱۲. مدیریت آمایش استان در هیچ یک از دستگاه‌های اجرایی استان جایگاهی نداشته و اصولاً موضوعیت ندارد. به عبارت دیگر سازوکارهای موجود بیش‌تر بر بخش برنامه‌ریزی و تهیه اسناد آمایش و توسعه تأکید دارد. در واقع هیچ سازوکاری برای پیگیری‌ها و شناسایی موارد رعایت و یا عدم‌رعایت

ملاحظات آمایش استان در کارکرد متعارف دستگاه‌های اجرایی و اقدامات بخش خصوصی موجود نیست.

۱۳. سازمان برنامه و بودجه استان به عنوان متولی مدیریت آمایش استان، فاقد بازوی اجرایی در سطح شهرستان بوده و بنابراین توان اجرای برنامه‌ها را ندارد.

۱۴. نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان گیلان بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی-قومی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.

۱۵. مداخلات تصمیم‌گیری‌های سطح ملی در سطح استان بسیار زیاد است. به دلیل منابع فراوان مهم در سطح ملی، تصمیم‌گیری‌ها در پایتخت بدون مشورت با سطح استانی گرفته می‌شود و آثار این تصمیم‌ها در مردم استان در نظر گرفته نمی‌شود.

۱۶. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است. کمبود جدی نیروهای متخصص و فنی در حوزه فعالیت از جمله مشکلات اصلی این استان است.

۱۷. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان گیلان کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام‌شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.

۱۸. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراها تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته‌اند و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراها به صورت جدی احساس می‌شود. هم‌چنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۱۹. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم گیلان در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده، رویکرد قومی و طایفه‌ای داشته و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در گرو همکاری آن‌هاست، استفاده نمی‌شود.

۲۰. نمایندگان مردم استان گیلان، نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان گیلان همواره به دلیل نقش

پررنگ مسائل امنیتی و منابع آب، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۲۱. در این استان نهادهای نظارتی هم‌چون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان و واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقعی تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۲۲. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه) است. در استان، متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۲۳. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پیش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمات را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۲۴. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذار دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان گیلان تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای

مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود، طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این درحالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۲۵. توسعه استان گیلان بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشن‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۲۶. برنامه‌ریزی توسعه استان گیلان به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان گیلان در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. هم‌چنین این منابع به شکلی تجمع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های گیلان خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیش‌تر احساس خواهد شد.

۲۷. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان گیلان وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان گیلان با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع

مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده‌است.

۲۸. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزاست. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان گیلان امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان گیلان است.

۲۹. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیش‌تر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۳۰. در نظام برنامه‌ریزی کشور ما، تهیه طرح با اجرای آن دو شق جدا انگاشته شده است. این درحالی است که مدیریت بهبود شامل چهار مرحله اصلی است: برنامه، اجرا، ارزیابی، بازنگری. چگونه می‌توان یک برنامه یا طرح را برای ده یا بیست سال به صورت قطعی و بدون انعطاف تهیه کرد؟ چگونه می‌توان تغییرات مختلف مالی، حقوقی، فنی، طبیعی و غیره را در آن اعمال کرد؟ چگونه می‌توان ریسک اجرای آن را کاهش داد؟ و بسیاری ابهام‌های دیگر. بنابراین لازم است که یک برنامه در فرآیند بهبود تعریف و اجرایی گردد. این امر نیازمند یک مدیریت واحد و متمرکز و آگاه است.

۳۱. در نهایت باید گفت که مدیریت یکپارچه آمایش و توسعه فضایی استان گیلان بدون توجه به هر یک از ۱۴ بعد گفته‌شده امکان‌پذیر نیست. عدم توجه و داشتن سازوکار و برنامه برای هر یک از ابعاد منجر به ایجاد اثرات منفی در دیگر بخش‌ها خواهد شد و در نهایت اجرای برنامه را با چالش و مشکل مواجه خواهد کرد. لذا نمی‌توان برای یک یا چند محور چاره اندیشید و دیگر محورها را به آینده موکول کرد.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

طبیعت گیلان با اقلیم معتدل، جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز، رودخانه‌های پرآب، بارش فراوان، جنگل‌های انبوه و وسیع، مراتع طبیعی و حتی رویش زیرین جنگلی، قلمرو دریایی مملو از آبزیان، تالاب‌ها و لاگون‌های ساحلی و کرانه‌های ماسه‌ای در امتداد ساحل و حیات‌وحش غنی جملگی زمینه‌ساز اصلی و طبیعی فعالیت‌های اقتصادی را در گیلان تشکیل می‌دهند. کشاورزی، مهم‌ترین شاخص فعالیت اقتصادی در گیلان است و زندگی و معاش بخش وسیعی از مردم استان از طریق فعالیت‌های اقتصادی تأمین می‌شود. هرچند که استان گیلان در کلیت خود به عنوان یک سرزمین حاصل‌خیز و مناسب فعالیت‌های کشاورزی شناخته شده است، لیکن شرایطی از قبیل اقلیم، ارتفاع، جنس خاک، قابلیت دسترسی به آب در همه‌جا به طور یکسان و یکنواخت فراهم نیست. مهم‌ترین کانون‌های کشاورزی در گیلان همان نواحی جلگه‌ای یا اراضی پست ساحلی هستند که ارتفاعی کمتر از ۱۰۰ متر از سطح دریای آزاد قرار دارند. از این رو جغرافیای کشاورزی گیلان را می‌توان از طرفی بر اساس عامل ارتفاع به محدوده‌ها و قلمروهای زیر تقسیم کرد:

الف) اراضی جلگه‌ای: این اراضی که عمدتاً ارتفاعی کمتر از ۱۰۰ متر دارند به دلیل مساعد بودن شرایط اقلیمی، خاک‌های آبرفتی و دسترسی به منابع آب مهم‌ترین کانون فعالیت کشاورزی بوده و عموماً زیر کشت محصولاتی از قبیل برنج، چای، توتون، انواع سبزی‌ها، صیفی و مرکبات قرار دارند به همین دلیل تمرکز اصلی جمعیت در همین اراضی جلگه‌ای دیده می‌شود.

ب) اراضی کوهپایه‌ای: زمین‌های کوهپایه‌ای در بسیاری از نواحی گیلان پوشیده از جنگل بوده و تنها در حد ارتفاع محدودی به کشت چای یا درختان میوه اختصاص دارد. کشت برخی از محصولات خاص اراضی جلگه‌ای در امتداد دره‌ها و بر روی تراس‌های رودخانه‌ها تا جایی که وسعت زمین و شرایط رویش اجازه دهد معمول است. دره رودخانه سفید رود از رستم آباد تا حوالی منجیل و لوشان به کشت زیتون اختصاص دارد.

پ) زمین‌های کوهستانی: در این زمین‌ها عمدتاً کشت غلات (گندم و جو)، گیاهان علوفه‌ای و نیز برخی گیاهان دارویی نظیر گل‌گاو زبان معمول است. در منطقه رودسر و نواحی مختلف اشکور حدود ۲۰۰ هکتار زمین در زیر کشت گل‌گاوزبان قرار دارد.

نواحی جلگه‌ای به عنوان مهم‌ترین کانون فعالیت‌های کشاورزی در گیلان به قلمروهای مشخصی از کشت‌های خاص قابل‌تفکیک است. هر چند که مرزبندی مشخص و کاملاً دقیقی میان قلمرو کشت‌های مختلف

عملا مسیر نیست، لیکن نواحی زیر از نظر جغرافیای زراعی در بخش جلگه‌ای تا حدودی از یکدیگر قابل تفکیک هستند:

- ناحیه تالش با کشت غالب برنج، توتون، درختان میوه و صیفی کاری
- ناحیه رشت و فومنات با کشت غالب برنج، توتون، چای، صیفی و سبزی کاری، توتستان
- ناحیه لاهیجان با کشت غالب چای، برنج و بادام زمینی
- ناحیه استانه اشرفیه با کشت غالب برنج و بادام زمینی
- ناحیه انزلی با کشت غالب برنج و صیفی
- ناحیه لنگرود و رودسر با کشت غالب برنج، چای، صیفی، مرکبات و فندق
- ناحیه رودبار با کشت غالب زیتون، غلات، علوفه و بطور پراکنده فندق

به طور کلی مهم‌ترین مزیت‌های استان گیلان از قرار زیر است:

- برخورداری از موقعیت ممتاز جغرفیایی و قرار گرفتن در مسیر کریدور نوستراک.
- هم‌جواری با کشورهای آسیای میانه از طریق خاکی و آبی.
- برخورداری از منابع طبیعی و جنگل‌های انبوه و اقلیم مستعد و خاک حاصل‌خیز کشاورزی و تالاب منحصر بفرد انزلی و سواحل زیبای دریایی.
- جاری بودن رودخانه‌های دائمی و پرآب سفیدرود، پل رود، کرگانرود، شفارود و ...
- وجود منطقه ویژه انزلی (که با تصویب مجلس محترم شورای اسلامی به منطقه آزاد تجاری صنعتی تبدیل شده‌است).
- قطب تجاری و کشاورزی از دیرباز تاکنون.
- آب و هوای معتدل و طبیعت زیبا.
- دسترسی دریائی به بنادر آستراخان و لاکان روسیه.
- کوتاهی مسیر حمل و نقل از طریق گیلان.

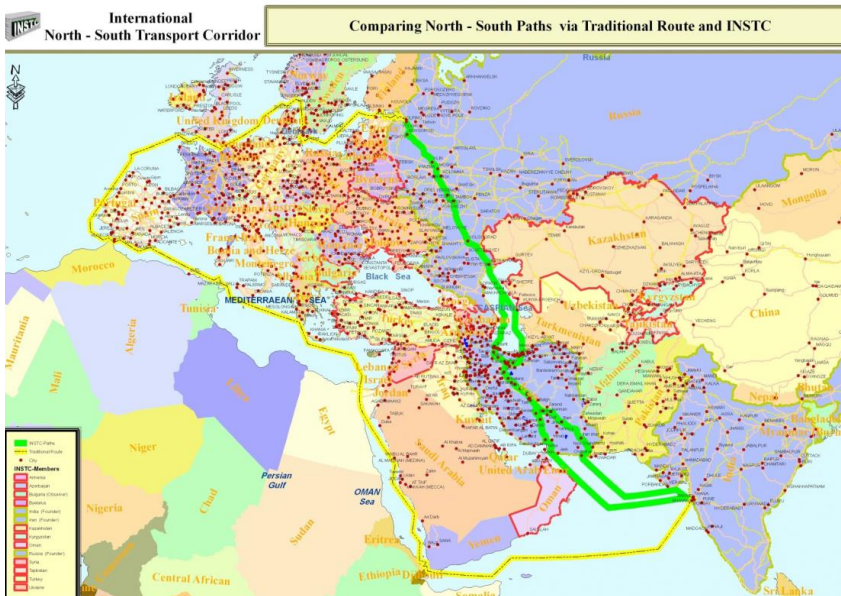
۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

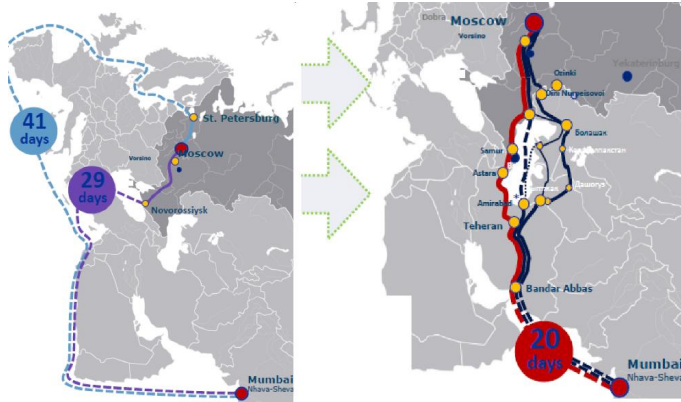
مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی استان گیلان در دو بخش مزیت‌های مکانی و شبکه ارتباطی و اقتصادی قابل دسته‌بندی هستند که عبارت‌اند از:

۳-۸-۲-۱- موقعیت استان گیلان در ارتباطات با کریدورهای بین‌المللی

به واسطه مرکزیت استان، موقعیت بندری استان گیلان و هم‌جواری با استان قزوین به عنوان چهارراه ارتباطی شرق به غرب و شمال به جنوب کشور، این استان از زمینه مناسبی در ارتباط با کریدورهای عبوری بین‌المللی و منطقه‌ای برخوردار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

کریدور حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب (INSTC): کریدور که از هند، عمان (از طریق دریا) به ایران و از مسیر سرزمینی به دریای خزر و سپس به کشور روسیه متصل می‌شود. هدف اصلی این کریدور تسهیل ارتباط کشورهای جنوب غربی آسیا با کشور روسیه و شمال اروپا است. که مدت زمان حمل‌ونقل بار را از ۲۹ به ۲۰ روز کاهش می‌دهد.

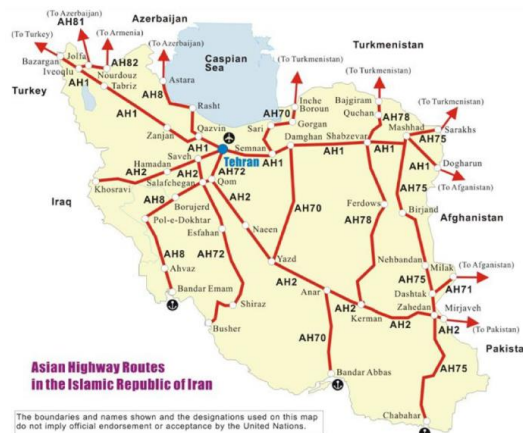

شکل ۳- مسیر فعلی و آتی ارتباط بندر بمبئی و مسکو

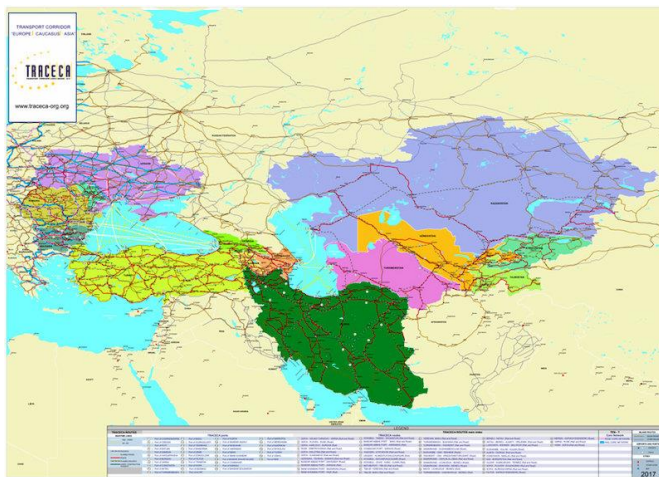
طرح توسعه شبکه زیربنای حمل و نقل زمینی آسیا (ALTID): این طرح، توسعه هماهنگ راه آهن آسیا (TAR) و توسعه شبکه بزرگراهی آسیایی (AH) را در دست اجرا دارد. استان گیلان در دو مسیر اصلی AH1 و AH8 قرار دارد که مهم ترین مسیرهای این شبکه هستند و با عنوان کریدورهای بین قاره ای مهم ترین عملکرد را دارند.

مسیر AH8: بزرگراهی است به طول ۴۹۰۷ کیلومتر که از تورینوفکا در روسیه آغاز شده و در بندر امام خمینی ایران پایان می یابد و از طریق مسیرهای دریایی به جنوب شرق آسیا متصل می شود.

شکل ۴- محورهای بزرگراه آسیایی عبوری از کشور

کریدور تراسیکا (TRACECA): که شامل سیستم حمل و نقل ترکیبی در منطقه آسیای مرکزی، قفقاز و اروپای شرقی است، که نقش مهمی در احیای یکی از مسیرهای راه تاریخی ابریشم ایفا می کند. در سال ۲۰۱۸، ۱۳ کشور بلغارستان، مولداوی، رومانی، اوکراین و ترکیه در اروپا، ارمنستان، جمهوری آذربایجان، و گرجستان در قفقاز جنوبی، ایران، تاجیکستان، ازبکستان، قزاقستان و قرقیزستان در آسیای مرکزی عضو این کریدور هستند. هدف این کریدور که از طرف اتحادیه اروپا با سرمایه اولیه ۱۵ میلیون یورو پشتیبانی مالی می شد، توسعه کریدور حمل و نقلی از اروپا، به سمت دریای سیاه، قفقاز، دریای خزر، و آسیای مرکزی بود. به واسطه موقعیت بسته (Land lock) برخی از کشورهای عضو و اهمیت دسترسی به خلیج فارس برخی از زیرشاخه های این کریدور از استان گیلان عبور و ارتباط کشورهای عضو را با شمال و جنوب کشور و شرق و غرب کشور برقرار می کند. لازم به ذکر است از سال ۲۰۰۹ فعالیت های توسعه سازمان مربوطه به حداقل کاهش یافته و ایران از مزیت های عضویت در این مجموعه بهره ای نبرده است.

شکل ۵- ارتباط ایران با کریدور بین المللی تراسیکا و موقعیت استان گیلان

۳-۸-۲- ظرفیت های اقتصادی استان

الف- موقعیت مرزی و بندری در حاشیه دریای خزر

دریای خزر که در نقشه های جهان به "کاسپین" (CASPIAN) معروف است، با مساحت ۳۸۶ هزار کیلومتر مربع (یک و نیم برابر خلیج فارس) بزرگ ترین دریاچه و سومین منبع ذخایر نفت و گاز جهان به شمار می رود که از جنوب به ایران، از شمال به روسیه، از غرب به روسیه و جمهوری آذربایجان و از شرق به

ترکمستان و قزاقستان محدود می‌شود. حدود ۱۳۰ رودخانه به این دریا می‌ریزند که بزرگ‌ترین آن‌ها رود ولگا است که ۸۱ درصد آب ورودی این دریا را تأمین می‌کند. طول خط ساحلی این دریاچه در مجموع ۶۳۷۹ کیلومتر است که حدود ۹۲۲ کیلومتر آن در خاک ایران و ۲۷۵ کیلومتر آن در محدوده استان گیلان واقع شده است. طول دریای خزر حدود ۱۲۰۰ کیلومتر و عرض متوسط آن ۳۲۰ کیلومتر است و میانگین ژرفای این دریاچه در ناحیه شمالی (روسیه) کم‌تر از ۱۰ متر و در بخش جنوبی که آب‌های کناره ایران را تشکیل می‌دهد به ۱۰۲۵ متر می‌رسد.

استان گیلان با دارا بودن دو بندر تجاری (انزلی و آستارا) ضمن فعالیت در زمینه تخلیه و بارگیری کالاهای تجاری و نفتی، متولی اجرای وظایف حاکمیتی سازمان بنادر و دریانوردی (از رودسر تا آستارا)، در امر حفاظت و ایمنی دریانوردی، جستجو و نجات دریایی، برقراری ارتباطات دریایی، حفظ محیط‌زیست دریایی و مقابله با آلودگی دریا، ایمنی آبراه دریایی، رعایت و اعمال کنوانسیون‌های بین‌المللی در مدیریت امور بندری و دریایی، برگزاری آزمون‌های تخصصی، صدور گواهینامه‌های شایستگی برای خدمه شناورهای تجاری و صیادی و شناسنامه‌های دریانوردی، ثبت و بازرسی کلیه شناورها و صدور گواهینامه‌های مربوطه و کنترل و بازرسی فنی و ایمنی کشتی‌ها و شناورها است.

از جمله ظرفیت‌های استان شامل ارتباطات بندری است، بندر آکتائو و مخاچ کالا از جمله ظرفیت‌های ارتباطات گیلان همواره از آن غافل بوده‌است و با وجود آسانی و نزدیکی ارتباط دریایی و هوایی، از این ظرفیت اقتصادی منطقه که برخلاف کشورهای حاشیه خلیج فارس با کم‌ترین چالش و بحران مواجه است، استفاده مطلوب نشده‌است.

فعالیت تجارت خارجی آستارا در سه حوزه زمینی، دریایی و ریلی، موقعیتی متمایز است که راه‌اندازی رسمی منطقه ویژه اقتصادی این فعالیت‌ها را تکمیل کرده‌است. وجود اسکله و امکان انجام تجارت خارجی از طریق دریا از فرصت‌ها و توانمندی‌های موجود در بندر مرزی آستارا است که گمرک این شهرستان را با توجه به فعالیت در هر دو حوزه زمینی و دریایی از دیگر گمرکات کشور متمایز کرده‌است. راه‌اندازی سیستم حمل و نقل ریلی در آینده‌ای بسیار نزدیک و بالتبع شروع فعالیت گمرک ریلی این مزیت و وجه تمایز، بیش‌تر نمود پیدا خواهد کرد.

ب- منطقه آزاد تجاری-صنعتی انزلی

بر اثر تحولات صورت‌گرفته پس از فروپاشی شوروی و در پی تغییر و تحولات ساختاری روابط بین‌الملل، منطقه قفقاز و کشورهای حاشیه‌ی دریای خزر در معادلات منطقه‌ای و جهانی اهمیت یافتند. امری که با دوران

پس از جنگ تحمیلی در ایران و آغاز عصر سازندگی کشور هم‌زمان گردید؛ عصری که ایران به دنبال ورود به اقتصاد جهانی و اخذ سرمایه و بالتبع دانش و تکنولوژی جدید بود. هدفی که با ایجاد مناطق آزاد کشور قابل پیگیری بود.

در سال ۱۳۷۵ منطقه ویژه اقتصادی بندرانزلی در دو بخش جداگانه تعیین گردید و در سال ۱۳۸۲ منطقه ویژه اقتصادی انزلی به منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی بدل شد و در سال ۱۳۸۳ نیز اساسنامه سازمان منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی مورد تصویب قرار گرفت. محدوده منطقه آزاد تجاری صنعتی انزلی در سال ۱۳۸۴ از طرف هیأت وزیران تعیین و ابلاغ شد که بر اساس آن منطقه آزاد انزلی در سه بخش و محدوده مجزای بندری؛ اداره کل بنادر و کشتیرانی استان گیلان، شهرک صنعتی انزلی و محدوده منطقه ویژه اقتصادی سابق انزلی - با مساحت ۳۲۰۰ هکتار خشکی و تا عمق ۲ کیلومتر از دریا در طول ۲۰ کیلومتر از حاشیه دریای خزر را شامل می‌شد. در مرداد ماه سال ۱۳۹۶ آخرین مصوبه در خصوص افزایش محدوده این منطقه به تصویب رسید که مساحت منطقه آزاد ۸۶۰۹ هکتار رسید. مهم‌ترین مزیت‌های قانونی منطقه آزاد انزلی:

- آزادی کامل ورود و خروج سرمایه
- آزادی مشارکت سرمایه‌گذاری خارجی تا سقف ۱۰۰ درصد
- تضمین کامل سرمایه‌های خارجی و سود حاصل از آن‌ها
- معافیت مالیاتی ۲۰ ساله
- معافیت از پرداخت هرگونه حقوق گمرکی و سود بازرگانی برای واردات مواد اولیه، ماشین‌آلات و قطعات یدکی جهت تولیدکنندگان منطقه
- معافیت گمرکی برای ورود کالاهای ساخته‌شده در منطقه آزاد به داخل کشور به میزان ارزش افزوده
- امکان ترانزیت و صدور مجدد کالا بدون محدودیت
- امکان مشارکت سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی
- معافیت گمرکی برای ورود کالاهای ساخته‌شده در منطقه به داخل کشور
- امکان ورود کالا بدون پرداخت عوارض گمرکی و سود بازرگانی منطقه
- امکان ورود اتباع خارجی از طریق مبادی ورودی و خروجی مجاز مناطق، بدون نیاز به صدور روادید قبلی
- فروش و اجاره زمین به سرمایه‌گذاران داخلی و اجاره‌زمین به سرمایه‌گذاران خارجی
- حاکم بودن مقررات خاص اشتغال در مناطق

ج- جایگاه استراتژیک در حوزه کشاورزی و پرورش ماکیان

استان گیلان به دلیل برخورداری از موقعیت ممتاز جغرافیایی و شرایط آب و هوایی مناسب برای کاشت و مراکز تولید، وجود نیروی تحصیل کرده کافی در رشته‌های مرتبط با کشاورزی و سایر مزیت‌های موجود دارای محصولات متنوع بخش کشاورزی، استقرار مراکز و مؤسسات تحقیقاتی متعدد، وجود نیروی کار مناسب در روستاها ظرفیت مناسبی در تولید محصولات کشاورزی است به طوری که بیش از ۷۰ محصول مهم و استراتژیک در این استان تولید می‌شود که در ۲۰ محصول حائز رتبه برتر در سطح کشور می‌است.

استان گیلان به عنوان یکی از قطب‌های مهم کشاورزی کشور در تولید انواع محصولات کشاورزی و تأمین امنیت غذایی نقش اساسی دارد. این استان با تولید بالغ بر ۷۰۰ هزار تن برنج سفید، دومین استان برنج‌خیز کشور است. شالیکاران گیلانی بیشتر رقم‌های بومی هاشمی و علی کاظمی کشت می‌کنند. در ۲۰ هزار هکتار از اراضی استان ارقام پرمحصول برنج کشت می‌شود. با توجه به اینکه بر اساس مصوبات ملی، گیلان و مازندران به عنوان متولی تولید برنج کشور معرفی شده‌اند، باید با استفاده از روش‌های نوین در راستای ارتقای کمی و کیفی تولید محصول برنج گام برداشته شود. در سال ۱۳۹۸ ارقام اصلاح شده آنام و تیساکه ضمن برخورداری از کیفیت گواهی شده تولید و در بین کشاورزان توزیع شد که این میزان در سال زراعی ۹۷-۱۳۹۶ کمتر از ۶۰۰ تن بود.

استان گیلان در زمینه تولید فندق، گل‌گاوزبان، چای، نوغان، مرغ گوشتی و بوقلمون رتبه نخست کشور را دارد. این استان در زمینه تولید بادام‌زمینی، کیوی، برنج، خاویار، و مرغ مادر نیز حائز رتبه دوم کشور است. ۵۵ درصد اعتبارات استانی برای اشتغال در زمینه کشاورزی هزینه شده است و در راستای حمایت از کشاورزان و رونق تولید، تسهیلات به کشاورزان پرداخت شده است.

صنعت مرغداری در گیلان نقش بسیار مؤثری در تأمین پروتئین مورد نیاز مردم استان دارد و به دلیل شرایط خوب آب و هوایی در گیلان، تولید مرغ گوشتی در گیلان هر سال بیشتر می‌شود. ماهانه حدود ۱۳ هزار و ۵۰۰ تن گوشت مرغ در گیلان تولید می‌شود که در مقایسه با تولید سال گذشته (۱۲ هزار و ۸۰۰ تن) معادل ۵ درصد افزایش داشته است. تولید گوشت مرغ در گیلان با متوسط ماهانه بیش از ۸ میلیون قطعه جوجه ریزی نسبت به سال گذشته (۶ میلیون و ۵۰۰ قطعه) معادل ۲۵ درصد بیشتر شده است. روزانه بیش از ۴۵۰ تن گوشت مرغ در گیلان تولید می‌شود که ۲۰۸ تن آن به تهران ارسال و مابقی در استان مصرف می‌شود.

استان گیلان به واسطه موقعیت طبیعی ارزشمند از ظرفیت‌های بالایی در حوزه آبروی پروری برخوردار است؛ استفاده بهینه از آب‌بندها، امکان ذخیره بیش از ۲۰۰ میلیون مترمکعب آب را فراهم می‌کند که علاوه بر آبرسانی به اراضی کشاورزی می‌تواند در آبروی پروری، اکوتوریسم و پرورش ماکیان نیز اشتغال‌زایی کند.

د- ظرفیت‌های صنعتی استان

در تاریخ اقتصادی و تجاری گیلان همواره نام ابریشم غلبه کامل بر دیگر تولیدهای کشاورزی و صنایع دستی روستایی داشته‌است و چنین بود که اولین ماشین‌ها و کارگاه‌های صنعتی و کارخانه‌های گیلان در قرن نوزدهم میلادی در ارتباط با ابریشم شکل گرفت و به‌وجودآمدند. جنگ‌های سیاسی و کشمکش‌های اقتصادی برای کنترل گیلان میان استعمارگران فرانسه و انگلیس و روسیه تزاری همواره بر اساس بهره‌بردن انحصاری از تجارت ابریشم گیلان بوده‌است. در سال ۱۳۲۷ با انتقال ۱۲۰ دستگاه ماشین ابریشم‌کشی نیمه‌اتوماتیک از حریربافی چالوس، کارخانه ابریشم‌کشی رشت به‌راه افتاد. محصول این کارخانه در ردیف بهترین ابریشم‌های جهان عرضه می‌شد.

پس از افت‌وخیزهای بسیار و تلاش‌های دائم در توسعه‌ی صنعت برق، در فاصله سال‌های ۱۲۸۱ تا ۱۳۴۳ خورشیدی، ۲۲ شهر گیلان، صاحب کارخانه‌های تولید برق شدند. در بعضی مناطق، استفاده از نیروی برق برای راه‌اندازی کارخانه‌های برنج‌کوبی یا مؤسسه‌های شبلات و دیگر صنایع، پایه و هدف ایجاد کارخانه‌های برق بود که با نصب موتور برق توسط افراد نیکوکار، شهرداری‌ها یا شرکت‌های خصوصی به‌وجود می‌آمدند.

در حال حاضر واحدهای متعددی در صنایع دارویی، فولادی، محصولات کانی غیرفلزی، بهداشتی، الکترونیک، غذایی و آشامیدنی در این استان احداث شده به‌نحوی که هم‌اکنون گیلان در بخش صنایع سلولزی، فولادی، دارویی و غذایی به‌عنوان قطب صنعتی شناخته می‌شود. استان گیلان به‌واسطه شرایط آب و هوایی معتدل و مناسب به‌ویژه برای توسعه زمینه صنایع غذایی، نساجی و دارویی، وجود نیروی انسانی ماهر و تحصیل‌کرده و بالاخره زیربنای اساسی آب، برق، گاز جزء مستعدترین استان‌های کشور جهت سرمایه‌گذاری است که طبق آمار در سال ۱۳۹۹ دو هزار و ۹۴۸ واحد صنعتی با اشتغال‌زایی بیش از ۸۲ هزار نفر در استان فعال هستند.

ه- تولید انرژی برق

تلاش‌های اولیه برای ایجاد کارخانه‌ی برق که در حدود سال‌های ۱۲۸۰ خورشیدی انجام شد، بیش‌تر با هدف استفاده از نیروی برق برای روشنایی بود که سرانجام با اخذ یک امتیاز پنجاه ساله از مظفرالدین شاه قاجار توسط معین‌السلطنه رشتی به تأسیس کارخانه‌ای در چراغ برق رشت، منجر شد. این کارخانه در سال ۱۲۸۱ با یک موتور مولد برق آلمانی Roston با قدرت ۲۰۰ اسب بخار و با برنامه‌ریزی برای سیم‌کشی منازل و قیمت‌گذاری استفاده از لامپ‌های ۵ و ۸ و ۱۶ شمعی آغاز به کار کرد. در سال ۱۳۰۵ این امتیاز به ارباب گشتاسب و ارباب رستم فیروزگر واگذار گردید و آن‌ها با توسعه‌ی این صنعت، ضمن تأسیس شرکت سهامی برق گیلان یک موتور مولد برق در رشت، یک موتور "M.A.N" در بندرانزلی و یک موتور مشابه در

لاهیجان به کار انداختند که با امکانات آن زمان مقدار مصرف را در رشت به ۳۵۰ کیلووات، در انزلی ۱۰۰ کیلووات و در لاهیجان به حدود ۸۰ کیلووات ارتقاء دادند.

پس از تأسیس وزارت آب و برق (۱۳۴۲ خورشیدی) و قانون تأسیس شرکت‌های برق منطقه‌ای، در دی ماه ۱۳۴۴ شرکت سهامی برق منطقه‌ای گیلان آغاز به کار کرد و کلیه‌ی کارخانه‌های مولد برق در اختیار این شرکت قرار گرفتند.

در حال حاضر نیروگاه سبکل ترکیبی گیلان، بزرگ‌ترین نیروگاه استان گیلان با ظرفیت تولید ۱۳۰۷٫۴ مگاوات دارای ۶ واحد گازی و ۳ واحد بخار فعال است. این نیروگاه در ۱۵ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان رشت و در مجاورت شهر صنعتی رشت قرار گرفته است.

اولین نیروگاه بادی ایران و خاورمیانه در سال ۱۳۷۳ با نصب اولین توربین‌های ۳۰۰ کیلوواتی در سایت منجیل افتتاح و به تدریج با نصب توربین‌های بیش‌تر در همان سایت و سایت‌های هرزویل و رودبار و سرانجام سیاهپوش توسعه یافته و به بهره‌برداری رسید. این نیروگاه در سال ۱۳۹۴ با نصب توربین‌های ۶۶۰ کیلوواتی ۷۴۷-۴۵ و رسیدن به ظرفیت نهایی ۹۲/۲ مگاوات به بهره‌برداری کامل رسیده و تحویل بهره‌بردار گردید. هم‌چنین نیروگاه برق آبی سد سفید رود با ظرفیت تولید ۶۵ هزار مگاوات ساعت برق نیز جزو ظرفیت‌های اقتصادی استان به شمار می‌رود.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

در سال ۱۳۸۵ شهرستان‌های بندرانزلی، آستانه اشرفیه، رودبار و رودسر در بخش صنعت صادرکننده بودند و دیگر شهرهای استان واردکننده بخش صنعت بودند. شهرستان‌های آستانه اشرفیه، رشت، رودبار، رودسر، لنگرود، شفت، املش، رضوانشهر و سیاهکل در بخش کشاورزی صادرکننده بوده‌اند و دیگر شهرستان‌های استان واردکننده محصولات کشاورزی هستند. در زمینه خدمات آستارا، بندرانزلی، تالش، رشت، رودسر، صومعه‌سرا، فومن و لاهیجان صادرکننده هستند و دیگر شهرها واردکننده خدمات هستند. استان گیلان در سال ۱۳۸۵ در بخش‌های صنعتی و خدمات صادرکننده و در بخش کشاورزی واردکننده بوده است. در سال ۹۰ استان گیلان در زمینه صنعتی واردکننده و در زمینه کشاورزی صادرکننده شده است در بخش خدمات، استان گیلان هم‌چنان صادرکننده است.

جدول ۱۰۹- سهم مکانی شهرستان‌های استان گیلان

۱۳۹۰ LQ			۱۳۸۵ LQ			شهرستان
خدمات	کشاورزی	صنعت	خدمات	کشاورزی	صنعت	
۱/۰۹	۰/۴۶	۰/۶۰	۱/۱۱	۰/۵۴	۰/۵۲	آستارا
۰/۹۲	۱/۷۸	۰/۹۷	۰/۸۶	۱/۳۶	۳/۶۵	آستانه اشرفیه
۱/۰۵	۰/۶۸	۰/۸۲	۱/۰۱	۰/۷۳	۴/۷۲	بندرانزلی
۰/۹۶	۱/۷۳	۰/۸۶	۱/۰۲	۰/۹۶	۰/۵۷	تالش
۱/۰۲	۰/۵۷	۱/۱۵	۱/۰۱	۱/۰۰	۰/۴۴	رشت
۰/۸۹	۱/۳۹	۱/۳۵	۰/۹۴	۱/۲۰	۱/۹۷	رودبار
۰/۹۵	۱/۹۹	۰/۷۶	۱	۱/۰۱	۱/۱۱	رودسر
۱/۰۰	۱/۲۹	۰/۹۲	۱/۰۳	۰/۹۱	۰/۰۸	صومعه سرا
۱/۰۲	۰/۶۹	۱/۱۳	۱/۰۴	۰/۹۰	۰/۳۷	فومن
۰/۹۶	۱/۷۸	۰/۷۵	۰/۹۹	۱/۰۷	۰/۲۲	لنگرود
۱/۰۳	۱/۱۲	۰/۸۳	۱/۰۱	۰/۹۶	۰/۵۰	لاهیجان
۰/۸۹	۱/۹۵	۱/۱۱	۰/۹۲	۱/۳۵	۰/۰۴	شفت
۰/۸۹	۲/۵۷	۰/۸۴	۰/۸۳	۱/۷۳	۰/۱۵	امش
۰/۹۵	۱/۷۴	۰/۹۲	۰/۹۳	۱/۳۱	۰/۶۶	رضوانشهر
۱/۰۰	۱/۵۵	۰/۸۲	۰/۹۷	۱/۱۹	۰/۳۲	سیاهکل
۱/۰۵	۱/۴۶	۰/۶۸	۱/۰۱	۰/۹۸	۰/۱۰	ماسال
۱/۰۶	۱/۲۱	۰/۷۴	۱/۰۷	۰/۸۳	۱/۱۰	استان گیلان

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبات نگارنده

مزیت رقابتی

بررسی میزان تخصصی شدن در فعالیت‌های صنعتی استان نشان می‌دهد که از ۲۷ کد ایسیک فعال در استان، ۷ کد ایسیک به صورت تخصصی در استان وجود دارد. زیربخش محصولات از توتون و تنباکو با ضریب تخصصی ۰/۱۹ شهرهای رشت و بندرانزلی دارای مزیت رقابتی هستند. در رشته فعالیت ساخت منسوجات، شهرهای شفت و رشت دارای مزیت رقابتی هستند. شهرهای شفت و صومعه‌سرا در رشته فعالیت پوشاک و عمل‌آوردن پوست خز دارای مزیت رقابتی هستند. رشته فعالیت فلزات اساسی در شهرهای صومعه‌سرا و لنگرود مزیت رقابتی وجود دارد. شهرهای آستان‌اشرفیه و بندرانزلی در فعالیت ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی مزیت رقابتی دارند. هم‌چنین شهرهای لاهیجان و رودبار به ترتیب در فعالیت‌های وسایل نقلیه موتوری و فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیت‌های مشابه دارای مزیت رقابتی هستند.

جدول ۱۱۰- ضریب تخصیصی شدن فعالیت‌های صنعتی در استان گیلان

فعالیت	ضریب تخصیصی شدن	شهرستان
محصولات از توتون و تنباکو (۱۶)	۰.۱۹۰	رشت، بندر انزلی
ساخت منسوجات (۱۷)	۰.۱۳۵	رشت
پوشاک و عمل آوردن پوست خز (۱۸)	۰.۱۲۶	شفت، صومعه سرا
ساخت فلزات اساسی (۲۷)	۰.۱۳۵	صومعه سرا، لنگرود
ماشین آلات و دستگاه‌های برقی (۳۱)	۰.۱۲۶	آستانه اشرفیه، بندر انزلی
وسایل نقلیه موتوری (۳۴)	۰.۱۵۵	لاهیجان
فاضلاب، دفع زباله، بهداشت محیط و سایر فعالیتهای مشابه (۹۰)	۰.۱۳۴	رودبار

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

بررسی تمرکز اشتغال صنعتی در استان گیلان نشان می‌دهد که تمرکز عمده، اشتغال صنعتی در شهرستان رشت است. تعداد ۱۰۵۷ بنگاه در زمینه فعالیت‌های صنعتی در شهرستان رشت وجود دارد که معادل ۴۰/۸۴ درصد از بنگاه‌های صنعتی استان است. شهرستان‌های لنگرود و صومعه‌سرا دیگر شهرهای استان با ضریب تمرکز ۶/۶۵ و ۶/۲۲ در رتبه‌های بعدی قرار دارند. شهرستان‌های لاهیجان، رودبار، بندر انزلی و طوالش در رتبه‌های بعد از نظر ضریب تمرکز قرار دارند. در مجموع در استان گیلان ۲۵۸۸ کارگاه صنعتی وجود دارد.

جدول ۱۱۱- ضریب تمرکز اشتغال صنعتی به تفکیک شهرستان‌های استان

شهرستان	ضریب تمرکز	شهرستان	ضریب تمرکز
آستارا	۱.۴۷	سیاهکل	۲.۱۳
آستانه اشرفیه	۴.۷۱	شفت	۳.۸۳
املش	۱.۹۳	صومعه سرا	۶.۲۲
بندر انزلی	۵.۲۲	طوالش	۵.۱۴
رشت	۴۰.۸۴	فومن	۳.۲۱
رضوانشهر	۱.۴۷	لاهیجان	۵.۹۵
رودبار	۵.۸۳	لنگرود	۶.۶۵
رودسر	۴.۴۸	ماسال	۰.۹۳

منبع: مرکز آمار ایران، وزارت صنعت، معدن و تجارت محاسبات نگارنده

۳-۸-۴- شناخت قابلیت گردشگری استان گیلان

منابع گردشگری استان گیلان بر اساس سه نوع جاذبه طبیعی، تاریخی- فرهنگی و انسان‌ساخت هستند که در ادامه به تشریح آن‌ها پرداخته می‌شود.

جدول ۱۱۲- تعداد منابع و جاذبه‌های گردشگری استان گیلان

شرح	طبیعی	فرهنگی- تاریخی	انسان‌ساخت	جمع
تعداد جاذبه‌ها	۱۴۵	۸۴۲	۵۶	۱۰۴۳
سهم (درصد)	۱۳/۹۰	۸۰/۷۳	۵/۳۷	۱۰۰

۱. جاذبه‌های طبیعی

دسته‌بندی منابع و جاذبه‌های طبیعی می‌تواند شامل ویژگی‌های آب و هوایی، چشم‌اندازهای زیبا (مزارع سرسبز چای، برنج کاری و...)، سواحل و بندرگاه‌ها، پوشش گیاهی و حیات وحش، و ویژگی‌های خاص طبیعی (کوه‌های بلند، اشکال غیرمعمول زمین، غارها، کوه‌های آتشفشانی، آبفشان‌ها، گل‌فشان‌ها و چشمه‌های آبگرم)، پارک‌ها و مناطق حفاظت‌شده، و... باشد.

جدول ۱۱۳- فهرستی از جاذبه‌های طبیعی استان گیلان به تفکیک شهرستان

شهرستان	جاذبه‌های طبیعی	شهرستان	جاذبه‌های طبیعی
استارا	باغ عباس‌آباد، منطقه ییلاقی حیران، آبگرم کوتاه کومه، آبگرم علی داشی، ساحل صدف، آبشار لوندویل، آبشار لاتون، پارک حیات‌وحش لوندویل، پارک جنگلی بی‌بی یانلو، تالاب استیل، تالاب آق، قله اسپیناس، گردنه حیران	رودبار	آتشفشان درفک، دشت سوسن چلچراغ یا سوسن سفید، حاشیه رودخانه سفیدرود، تالاب سیاه رود، چشمه آب‌معدنی داماش، درخت سرو هرزویل، چشمه لویه، چشمه آب‌معدنی سنگ رود، چشمه کلشتر (منجیل)، چشمه آبگرم ماست خور (منجیل)، پارک جنگلی گندلات
آستان اشرفیه	اسکله ماهیگیری و قایقرانی بندر کیشهر، تالاب بوجاق بندر کیشهر، پارک جنگلی بندر کیشهر، پارک جنگلی صفرا بسته، حاشیه رودخانه سفیدرود، حاشیه رودخانه حاشیه رودخانه سالارچوب، حاشیه رودخانه حشمت رود، طبیعت منطقه عسکراآباد دهکا	سیاهکل	کوه درفک، منطقه سرسبز و ییلاقی دیلمان و اسپیلی، آبشار و پارک جنگلی لوئک، چشمه آب‌معدنی لاریخانی، آبشار بابا ولی، منطقه آغوزی، استخر پاشوران، منطقه جنگلی ابی نام
املش	تالاب زربجبار، چشمه آب معدنی لوزان، پارک جنگلی هلو دشت	شفت	آبشار دودوزن در روستای گردشگری خرمکش آبشار لاس پشت در روستای لیوندان، دیواکل در وستای علیسرا، وزنه بن در روستای سفید مزگی، دیوان دره در روستای طالقان، استخر طبیعی لیشاوندان، ملاسرا، کوزه گران، گیج سرا، چماچا، خرطوم، نورماس، نصیرمحل، منطقه تفریحی - طبیعی چنار رودخان، منطقه ییلاقی امامزاده ابراهیم، پارک جنگلی چوبر، درخت کهنسال کنگول باسکم، منطقه ییلاقی امام زاده اسحاق
بندر انزلی	تالاب انزلی، تالاب سرخانکل، منطقه ساحلی سنگاچین، منطقه ساحلی کپورچال، ساحل قو	صومعه سرا	تالاب سلکه، نرگستان، سیاه درویشان، هند خاله، سیاه کشیم، سرخانکل، تپه ییلاقی پیرسرا، منطقه جنگلی کوهپایه تیان، غار خونابکش، پارک ساحلی توله شهر، پارک جنگلی سیاه کوه، پناهگاه حیات وحش سرخانکل، پناهگاه حیات وحش سلکه
طولش	مناطق ییلاقی سوباتان و آق اولر، جاده کوهستانی اسالم به خلخال، پارک جنگلی گیسوم، ساحل دریای لیسار، آبشار حویق، آبشار ویسادار، منطقه جنگلی ییلاقی ناو اسالم، ییلاق نودایی، ییلاق ارده، پارک جنگلی و ساحلی روستای قوروق، دریاچه سراگاه	فومن	پارک جنگلی ماسوله، ییلاق های ماسوله، چشم‌انداز جاده فومن - ماسوله، آبشار لاز چشمه، خرم بو، گیلون رود، ماسوله، چشمه آب معدنی علی زاخونی، کوه آسمان سرای ماکلوان، تالاب خطیب سراگوراب، کهنه گوراب، حاشیه رودخانه سیاه رود، پلنگ ور، غار بوزخانه
رشت	پارک سبزه میدان، پارک جنگلی سراوان، چشمه آب شور لاکان، چشمه چشم‌گال (طالم سه شنبه)، استخر عینک، آبگیر پسیخان	لاهیجان	تالاب بین‌المللی امیر کلاویه، استخر طبیعی لاهیجان، آبشار شاه نشین، بام سبز لاهیجان
رودسر	منطقه سفید آب رحیم آباد، منطقه ییلاقی جواهر دشت، منطقه گرما بدشت و زباز، منطقه جنگلی و کوهستانی سرولات و جنگ سرا، چشمه آب معدنی سبیران، منطقه جنگلی سیاهکل رود، پارک جنگلی له له رود، پارک جنگلی دامن لنگه، مجتمع ساحلی کلاچای - وارجارگاه منطقه لسبو و منطقه آسمانرود در اشکور علی، منطقه زاغوت سر و له له رود دریای گل‌سرخ چابکسر، منطقه جنگلی و کوهستانی سرولات، غار دیارجان، غار کبیره، غار سرد دره	لنگرود	ساحل چمخاله، پارک جنگلی بلوردکان و هلودشت، پارک جنگلی مریدان، طبیعت منطقه لیلاکوه، پارک جنگلی خرما، استخر طبیعی ملاط، غار لیل رود
رضوانشهر	پارک جنگلی دکتر دستکار، آبشار ویسادار	ماسال	منطقه جنگلی طاسکوه، ییلاق شالما، آبشار چسلی، دشت انزه، آبشار رامینه، اولسبیلگاه، غار آبشو

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۶.

۲. جاذبه‌های فرهنگی تاریخی

تاریخ گیلان با تکیه بر پاره‌ای اشاره‌ها و کاوش‌های باستان‌شناختی، به ۵۰ تا ۱۵۰ هزار سال پیش می‌رسد. با مهاجرت آریایی‌ها و دیگر اقوام به این سرزمین، از آمیزش مهاجران و ساکنان بومی منطقه، قوم‌های جدیدی پدید آمدند که در این میان دو قوم گیل و دیلم اکثریت داشتند. از همان آغاز، فرمانروایان این قوم از آزادی کامل برخوردار بوده‌اند و هیچ‌گاه در برابر بیگانگان یا در مقابل حاکمان دیگر، تسلیم نشده‌اند و حتی به اطاعت دولت ماد در نیامده‌اند. نشانه‌های این قدمت و تاریخ را می‌توان در برخی آثار و فضاهای فرهنگی - تاریخی به‌جامانده از دوره‌های پیشین آن جستجو کرد.

جدول ۱۱۴ - فهرستی از جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی استان گیلان به تفکیک شهرستان

شهرستان	جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی	شهرستان	جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی
آستارا	بقعه شیخ محمود خیوی، امام زاده ابراهیم و امام زاده قاسم، بقعه پیر قطب الدین، تربت یحیی، مدرسه حکیم نظامی (شهید مرحبا)، مدرسه شهید مدنی، بازار آستارا	رودبار	چراغعلی تپه یا تپه باستانی مارلیک، پل خشتی لوشان، تپه گرد کول (هزاره قبل از میلاد)، بافت تاریخی روستای انوه، قلعه طاهر میرزا (قلعه دختر لویه)، قلعه کندلات، قلعه درفک
آستانه اشرفیه	پل خشتی نیاکو (دوره قاجاریه)، پل خشتی تجن گوکه، آرامگاه استاد دکتر محمد معین، آرامگاه سید جلال الدین، بقعه آقا سید محمد یمنی، آرامگاه آقا سید علی کیا، حسن کیاده (کیشهر کتونی)، بازارهای هفتگی	سیاهکل	تی تی کاروانسرا، مناطق باستانی قلعه کوتی، کوه پس و حسنی محله، قلعه کوتول شاه، قلعه دیده بانی روستای گرماور، حمام تاریخی دیلمان، غار لو علی (زاگام)، غار اسپهبدان، پناهگاه سنگی گیلارکش و سلمان، بازارهای هفتگی
املش	برج تاریخی میل امام با ارتفاع ۷ متر، خانه های قدیمی خاندان صوفی، دهکده ییلاقی خصب دشت، بازار هفتگی املش، روستای تاریخی و چشمه امام	شفت	روستای گردشگری خرم و سیاهمزی، بقعه و بارگاه شاهزاده ابراهیم، روستای توریستی و تفریحی نهمز، روستای مذهبی و طبیعی سالک معلم، روستای مذهبی - طبیعی سیاه نرگس
انزلی	بقعه امامزاده ابراهیم، بقعه آقا پیر، بقعه آقا نجفی، بقعه بی بی حوریه، بازار گیلار، بازار کاسپین، بازار آسیای میانه، بازارهای هفتگی	صومعه سرا	مناره اجری گسکر (دوره سلجوقی)، پل خشتی صومعه سرا، بقعه آقا سید زکی، بقعه سید جواد موسوی و بقعه سبز قبا، بقعه آقا سید ابراهیم کلاشم، بازارهای هفتگی
تالش	قلعه لیسار معروف به دژ سلسال دوره اسماعیلیان، حمام قدیمی آق اولر دوران صفویه، روستا وبقعه شامپلرزان، محوطه باستانی و ییلاقی تول، روستای سینه هونی، کاخ های قشلاقی و ییلاقی نصرالله خان، روستای مریان، مسجد عباسیه آق اولر	فومن	قلعه رودخان (دوره سلجوقی)، شهرک تاریخی ماسوله، بقعه پیر جلودار، مجسمه آناهیتا، صنایع دستی ماسوله، بازارهای هفتگی،
رشت	آرامگاه میرزا کوچک خان جنگلی (سیلماندراب)، باغ محتشم و عمارت کلاه فرهنگی، میدان شهرداری، عمارت پست، خانه قدیری، خانه ابریشمی، کاروانسرای لات، کلیسای ارمنه، بقعه دانا علی، امامزاده هاشم	لاهیجان	پل خشتی لاهیجان، آرامگاه کاشف السلطنه، حمام گلشن، بقعه چهار پادشاهان، مسجد اکبریه، مرقد مطهر شیخ زاهد گیلانی، بازارهای هفتگی،
رودسر	بقعه آقا سید جعفر ابیض میانه، بقعه امیربنده کلاچای، بقعه آقا عبدالله نمیجان، آسیاب‌های آبی روستای کاکرود در اشکور، قلعه گردان طول لات، قلعه بندین (قاسم آباد)، کاخ ناهار خوران	لنگرود	پل خشتی لنگرود، مجموعه منازل منجم باشی، مجموعه دریاییگی، غار لیلرود، بازار هفتگی
رضوانشهر	اسپه مزگت یا سفید مسجد، پل اجری پونل، بازارهای هفتگی	ماسال	بقعه امامزاده پیلیم، بقعه آقا سید ابراهیم دشت النزه، منطقه باستانی اسبه، بازارهای هفتگی

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۶.

۳. منابع و جاذبه‌های انسان ساخت

این گونه منابع به کلیدی عناصر اطلاق می‌شوند که توسط انسان امروزی برای اهداف و کاربردهای مختلف احداث شده‌است و منجر به جلب افراد و گردشگران هم برای رفع نیازهای ذی‌ربط و هم بازدید و تفریح می‌شود. از آن جمله می‌توان به فعالیت‌های اقتصادی جالب، مناطق شهری جالب، موزه و تسهیلات فرهنگی، پارک‌های موضوعی، وقایع خاص، تفریح و ورزش اشاره نمود.

جدول ۱۱۵- فهرستی از جاذبه‌های انسان ساخت استان گیلان

جاذبه‌های انسان ساخت
موزه گنجینه رشت، کتابخانه ملی رشت، مجموعه موزه میراث روستایی، موزه‌های ماسوله (حیات‌وحش و مردم‌شناسی) فومن، موزه تاریخ چای ایران در لاهیجان، منطقه آزاد انزلی، میدان شهرداری، عمارت پست، باغ محتشم، پارک ملت رشت، پارک پرندگان آستارا، بازار ماسوله، پارک شهر رشت، بازار رشت، تله‌کابین گردنه حیران، موج‌شکن‌های بندرانزلی، اسکله ماهیگیری و قایقرانی بندر کیاشهر، دهکده ساحلی توریستی جفرو، منطقه ساحلی حاجی بکنده، دریاچه سد سنگر رشت، سد منجیل با چشم‌انداز طبیعی و زیبای آن، دریاچه سد تاریک.

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۶.

جدول ۱۱۶- تعداد میراث ناملموس ثبت شده استان گیلان در سطح ملی

ردیف	نام عنصر	گستره جغرافیایی در سطح استان	تاریخ ثبت
۱	مراسم تعزیه گیلان	گیلان	۱۳۸۷
۲	پوشاک و پاپوش گیلان	گیلان	۱۳۸۸
۳	تعزیه در دیلمان	گیلان	۱۳۸۸
۴	علم واچینی	گیلان	۱۳۸۹
۵	چموش بافی	گیلان	۱۳۸۹
۶	مراسم عروس گوله	گیلان	۱۳۸۹
۷	چادر شب بافی گیلان	گیلان	۱۳۸۹
۸	رشتی‌دوزی (مهارت سنتی قلابدوزی رشت)	گیلان	۱۳۹۰
۹	جشن تیرماسیزده	ضیابر	۱۳۹۰
۱۰	نمایش آیینی آهوچره	گیلان	۱۳۹۰
۱۱	شالبافی گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۲	گاهشماری گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۳	آیین‌های ازدواج در گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۴	مهارت پخت نان در گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۵	طب سنتی در گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۶	مهارت دوخت پوشاک سنتی در گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۷	موسیقی سنتی در گیلان	گیلان	۱۳۹۰
۱۸	آیین نوروز گیلانی	گیلان	۱۳۹۰

ردیف	نام عنصر	گستره جغرافیایی در سطح استان	تاریخ ثبت
۱۹	کشتی گیله مردی	گیلان	۱۳۹۰
۲۰	محرم در باورها و آیین های مردم	گیلان	۱۳۹۰
۲۱	تعزیه در ضیاب	گیلان	۱۳۹۰
۲۲	مهارت سنتی حصیریافی	گیلان	۱۳۹۰
۲۳	مهارت سنتی خراطی	گیلان	۱۳۹۰
۲۴	مهارت بامبو بافی	گیلان	۱۳۹۱
۲۵	مینای ملیله رشت	گیلان	۱۳۹۱
۲۶	دوک گردانی	گیلان	۱۳۹۱
۲۷	لافند بازی	گیلان	۱۳۹۱
۲۸	مراسم آقا دار (درختان مقدس)	گیلان	۱۳۹۱
۲۹	عروس بران	گیلان	۱۳۹۱
۳۰	آیین شکرگزاری گیله مردی	گیلان	۱۳۹۱
۳۱	گاره سری (لالایی های کار)	گیلان	۱۳۹۱
۳۲	مراسم کرت زنی در لاهیجان	گیلان	۱۳۹۱
۳۳	آیین یازدهم محرم در رودبنه	گیلان	۱۳۹۱
۳۴	مراسم آئینی و مذهبی تاسوعای آقا سید شرفشاه دارسرا (رضوانشهر)	گیلان	۱۳۹۱
۳۵	مراسم تشت بر کرده (تشت گذاری) اسالم	گیلان	۱۳۹۱
۳۶	مراسم چهل علم گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۳۷	مراسم هف کوگاه گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۳۸	نظام مدیریت سنتی مراسم عزاداری دهه اول محرم در ماسوله	گیلان	۱۳۹۱
۳۹	مهارت پخت گمچه کباب	گیلان	۱۳۹۱
۴۰	مهارت نمدمالی در گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۴۱	آئین های شب چله در گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۴۲	مهارت و فن جاجیم بافی گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۴۳	آئین زامایاور (داماد یاور- آئین همیاری زاما یاور)	گیلان	۱۳۹۱
۴۴	سیاه گالش	گیلان	۱۳۹۱
۴۵	مراسم الهی خورده تابه (الهی خورشید بتابد) گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۴۶	مراسم جشن خرمن گیلان	گیلان	۱۳۹۱
۴۷	بازارهای هفتگی گیلان و شیوه کسب و کار سنتی در آنها	گیلان	۱۳۹۴
۴۸	تهیه زیتون پرورده گیلان	گیلان	۱۳۹۴
۴۹	شیوه سنتی پخت باقلاقاتق	گیلان	۱۳۹۴
۵۰	شیوه سنتی پخت میرزا قاسمی	گیلان	۱۳۹۴
۵۱	شیوه سنتی پخت اناربیج	گیلان	۱۳۹۴
۵۲	شیوه سنتی پخت مرغ ترش	گیلان	۱۳۹۴
۵۳	مراسم علم بندی روستای فوشازده آستانه اشرفیه	گیلان	۱۳۹۴
۵۴	مهارت سنتی سفالگری در گیلان	گیلان	۱۳۹۴
۵۵	مهارت سنتی گلیم بافی در منطقه تالش	گیلان	۱۳۹۴

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، ۱۳۹۶.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی‌ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشم‌گیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشم‌گیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی است (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی به کار می‌گیرند عبارت‌اند از: پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی تر به‌شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیش‌ترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده‌است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

در حوزه نظام مدیریتی، استان گیلان با مسائل راهبردی رقابت محلی به جای رقابت اقتصادی، عدم ارتباط منطقی میان نخبگان محلی با مرکز، نخبگان توسعه‌نیافته، بروکراسی حاکم، اقتصادی کشاورزی سنتی، توسعه‌نیافتگی در ساختار اقتصادی (اقتصاد کشاورزی) و بافت اجتماعی (سنتی)، نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان، مدیریت کوتاه‌مدت و غیربومی، احزاب فصلی، اصناف توسعه‌نیافته، سمن‌های خیریه‌ای، رسانه ناکارآمد، کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان، نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان، عدم نظارت کافی، کمبود کارشناسان متخصص، ضعف مدیریتی و کمبود امکانات اجرای دستورالعمل و ضابطه از کیفیت قابل‌قبولی، تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی، عدم ادغام ملاحظات زیست‌محیطی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه‌ای و تمرکز شدید منابع و نیروی انسانی متخصص و قدرت سیاسی و اقتصادی در رشت مواجه‌است.

این استان در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش از مسائل راهبردی خودکشی، طلاق، اعتیاد، سرمایه اجتماعی پایین، اعتماد سازمانی پایین، میزان پایین افتخار به ایرانی بودن، پایین بودن میزان رضایت از زندگی، فقر و

محرومیت، سکونتگاه غیررسمی، پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی، پایین آمدن میزان باروری کل، تمرکز نامتوازن جمعیت، منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی، پیری جمعیت و بالا رفتن حجم خانوارهای زن سرپرست رنج می‌برد.

در عرصه زیربنایی و نظام سکونتگاهی، مشکلات راهبردی استان شامل سرعت آرام افزایش جمعیت شهری و نرخ رشد کمتر جمعیت شهری طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، روند فزاینده جذب جمعیت شهر رشت و افزایش شاخص نخست شهری، نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فزاینده تخلیه جمعیت روستایی، توزیع نامتوازن جمعیت در سطح استان به واسطه محدودیت‌های محیط طبیعی، مخاطرات ناشی از تمرکز محورهای عبوری و زیرساخت‌ها از مسیر قزوین-رشت (دره منجیل)، شکل کشیده استان و عرض باریک جلگه در غرب استان و محدودیت عبور زیرساخت‌ها و سهم بالای مصرف آب در بخش کشاورزی است.

در عرصه منابع طبیعی و محیط‌زیست استان با مسائل راهبردی رشد اسپرال مراکز سکونتگاهی و صنعتی به داخل کاربری جنگل و کشاورزی، قرارگیری همه استان در پهنه خطر زیاد و بسیار زیاد زلزله، تغییرات اقلیمی چند سال اخیر و تغییر الگوی بارش و کاهش ذخایر آبریزان دریای خزر ناشی از برداشت‌های بی‌رویه مواجه است.

در عرصه اقتصادی نیز مسائل راهبردی استان شامل نرخ نسبتا بالای بیکاری مناطق شهری استان، سرانه تولید ناخالص داخلی استان نسبتا پایین، پایین بودن میزان ارزش افزوده بخش معدن، بهره‌وری پایین بخش صنعت و کم توجهی به پتانسیل اقتصاد آبی و هم‌چنین گردشگری مخرب است.

جدول ۱۱۷ - تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

انتخاب شاخص	ابعاد										عنوان	مسئله	رتبه				
	بعد تحلیلی																
	منبع مسئله	کشف مسئله	محتوای مسئله	ویژگی‌های تحلیل	بعد تطبیق	میان‌دستی	تولیدی بودن (محیط)	شماره اثر و پیامد	کامنتی راهبردی/اجتماعی/پای	وابستگی و ارتباطات زیاده				غیر عادلانه بودن			
۱۰۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	نگاه سیاسی و استثنایی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان گیلان
۱۰۹	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	فقدان ساز و کارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها
۱۰۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	سپهره ملاحظات سیاسی و امنیتی بر رابطه در تصمیم‌گیری به منظور انتخاب مدیران استانی و مدیریت استان
۱۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی نسبت به امور اجتماعی و اقتصادی
۹۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	عدم آشنایی مدیران غیربومی با ملاحظات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی استان
۱۳۷	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	عدم اتمام ملاحظات زیست محیطی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه ای
۱۳۹	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	توسعه ناپذیرگی در ساختار اقتصادی (اقتصاد کشاورزی) و بافت اجتماعی (سنی)
۱۰۶	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	برنامه‌ریزی موضوع محور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی بر اساس مسائل اولویت‌دار استان
۸۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	توجه سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم
۱۱۸	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و اصلاح اهداف و راهبردهای کلان استان بر اساس آن
۷۴	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	عدم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان

امتیاز تطبیقی	ابعاد										عنوان	مسئله	بنیاد نظام مدیریت آمایش استان	رتبه		
	منبع مسئله		کشف مسئله		محتوای مسئله		بعد تحلیلی									
	میزان ریفارم ارتباط نهادین (سلبیت)	غیر عملی بودن	میزان ناشی شدن از کسب	عدم قطعیت ناشی شدن از کسب	کنترل نابرابری	چند بعدی بودن (اقتصادی، اجتماعی و)	مقتاس کارگری	توزیع منابع	توزیع منابع	توزیع منابع					توزیع منابع	توزیع منابع
۱۰۶	۷	۶	۸	۴	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	ضعف در پیش بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و اثرات راهکارها برای موانع بهران
۹۷	۱	۱	۲	۲	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	اصلاح نمودار گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات
۱۲۵	۱	۳	۸	۶	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	نگاه امنیتی به منابع طبیعی و کشاورزی این استان
۱۰۱	۶	۵	۵	۶	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	نبرد رویکرد شفاف و روشن امنیتی به توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان
۱۲۲	۸	۶	۷	۶	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	نبرد نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
۱۳۳	۵	۶	۵	۵	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	تمرکز شدید منابع و نیروی انسانی متخصص و قدرت سیاسی و اقتصادی در رشت
۹۸	۲	۳	۴	۶	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت‌ها و امکانات فضایی (محیطی، انسانی و نهادی) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین
۱۰۱	۱	۵	۳	۳	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	ضعف در به کارگیری منابع غیر دولتی در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع نهادی، حاکمیتی و مردمی، خصوصی و تعاونی)
۱۱۷	۱	۳	۷	۶	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان در راستای توسعه استان
۱۰۱	۱	۴	۲	۲	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	تمرکز بر پروژه‌های خرد و رویکرد بخشی‌نگرانه در تصمیم‌گیری شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان
۱۲۱	۱	۲	۳	۴	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	۸	عریض و طولانی بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آنها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری
۱۱۴	۱	۲	۳	۲	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	انتصاب مدیران تنها از روی انگیزه‌های سیاسی و جناحی و مدیران استان گیلان ۵۳ درصد غیربومی و ۴۵ درصد بومی

امتیاز تخصصی	ایجاد										عنوان	مسئله	تاریخ			
	بعد تحلیلی															
	ویژگی‌های تحلیلی															
منبع مسئله	کشش مسئله	محتوای مسئله	غیر عالی بودن	واستفایی و ارتباطات زیاد	کامپلکس زانی/جدایی ۹۵٪	شماره آفر و پیامد	نیروی بومی (مختص)	ماندگاری	مقیاس بومی	میان قابلیت در سطح	عدم قطعیت	توجه				
۱۳۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۴	مدیریت غیربومی و کوتاه مدت در سطح کلان استان و استفاده از چانه زنی به هنگام مصورب و تخصیص اعتبارات	۲۴	۱۳۹۸
۱۱۶	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۵	قصدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان	۲۵	۱۳۹۸
۱۱۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۶	ضعف در هماهنگی بین بخشی و فعالیت نهادها (نیروی الزام قانونی برای آن)	۲۶	۱۳۹۸
۱۰۱	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۷	ضعف در نظارت و ارزیابی عملکرد و براساس برنامه آمایش استان	۲۷	۱۳۹۸
۸۰	۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۸	پاسنگو نبودن نهادها و سازمان ها نسبت به عملکرد خود	۲۸	۱۳۹۸
۱۱۶	۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۹	خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت ها، تصمیم گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی	۲۹	۱۳۹۸
۱۱۹	۸	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۰	نیروی نظام یکپارچه و همه جانبه برنامهریزی، تصمیم گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	۳۰	۱۳۹۸
۱۱۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۱	بی ثباتی در نظام تصمیم گیری	۳۱	۱۳۹۸
۱۱۴	۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۲	عدم جایگاه مدیریت آمایش استان در دستگاههای اجرایی و تعارض منافع شدید دستگاههای مجری	۳۲	۱۳۹۸
۱۱۶	۶	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۳	عدم وجود بازوی اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه و بودجه استان	۳۳	۱۳۹۸
۱۲۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۴	مداخلات تصمیم گیریهای سطح ملی در سطح استان	۳۴	۱۳۹۸
۱۱۸	۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۵	میل شدید به جعلی گرایی و عدم توجه به توسعه منطقه، استان و کشور	۳۵	۱۳۹۸
۱۲۰	۱۰	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۳۶	نشست شدید و تناقل در تصمیمات و مداخلات قضایی بخش های استان با مدیریت بخشی	۳۶	۱۳۹۸

جدول ۱۱۸ - شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

امتیاز	مسئله
۱۵۹	رقابت محلی به جای رقابت اقتصادی، عدم ارتباط منطقی میان نخبگان محلی با مرکز، نخبگان توسعه‌نیافته، بروکراسی حاکم، اقتصادی کشاورزی سنتی
۱۴۹	توسعه‌نیافتگی در ساختار اقتصادی (اقتصاد کشاورزی) و بافت اجتماعی (سنتی)
۱۴۹	نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان
۱۴۸	مدیریت کوتاه مدت و غیرنوعی، احزاب فصلی، اصناف توسعه‌نیافته، سمن‌های خیره‌ای، رسانه ناکارآمد
۱۴۷	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان
۱۴۲	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان
۱۴۲	عدم نظارت کافی، کمبود کارشناسان متخصص، ضعف مدیریتی و کمبود امکانات اجرای دستورالعمل و ضابطه از کیفیت قابل قبولی
۱۴۰	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی
۱۳۷	عدم ادغام ملاحظات زیست محیطی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه‌ای
۱۳۳	تمرکز شدید منابع و نیروی انسانی متخصص و قدرت سیاسی و اقتصادی در رشت

جدول ۱۱۹ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی - اجتماعی - آموزشی

امتیاز کلی	ابعاد														مسئله		
	منبع مسئله		کش مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بعد تطبیقی (بزرگی های تطبیقی)										
	تعداد	نوع	میزان	شدت	تعداد	ماهیت	تعداد	ماهیت	تعداد	ماهیت	تعداد	ماهیت	تعداد	ماهیت			
	۴	۳	۶	۵	۵	۴	۵	۴	۵	۴	۵	۴	۵	۴		۵	
۱۲۷	۴	۳	۶	۵	۵	۹	۵	۱۰	۷	۷	۱۰	۵	۵	۴	۶	۶	خودکشی
۱۲۸	۵	۳	۷	۵	۵	۸	۵	۸	۷	۷	۱۰	۸	۷	۵	۶	۷	طلاق
۱۲۹	۴	۳	۵	۴	۵	۸	۵	۸	۸	۸	۱۰	۸	۷	۴	۵	۷	اعتیاد
۱۳۰	۵	۳	۶	۵	۵	۹	۵	۱۰	۸	۹	۱۰	۷	۷	۴	۶	۶	سرمایه اجتماعی پایین
۱۳۱	۵	۳	۵	۶	۷	۷	۵	۹	۸	۹	۱۰	۷	۷	۴	۵	۶	اقتصاد سازمانی پایین
۱۳۲	۵	۳	۶	۵	۷	۷	۵	۹	۹	۹	۱۰	۷	۷	۵	۶	۶	میزان پایین افتخار به ایرانی بودن
۱۳۳	۴	۳	۶	۵	۵	۸	۵	۱۰	۹	۹	۱۰	۷	۷	۴	۶	۸	پایین بودن میزان رضایت از زندگی
۱۳۴	۶	۳	۶	۶	۸	۱۰	۹	۹	۷	۱۰	۱۰	۴	۶	۵	۸	۵	فقر و محرومیت
۱۳۵	۸	۷	۶	۷	۷	۱۰	۸	۹	۷	۹	۱۰	۵	۶	۵	۸	۶	سنگین‌نگاه غیررسمی
۱۳۶	۸	۷	۷	۷	۹	۹	۹	۹	۹	۹	۱۰	۷	۶	۵	۵	۸	پایین آمدن رشد سالانه جمعیت در سال‌های آتی
۱۳۷	۶	۴	۶	۶	۷	۷	۷	۱۰	۸	۸	۱۰	۷	۷	۶	۶	۹	پایین آمدن میزان باوری کل
۱۳۸	۷	۶	۷	۷	۹	۱۰	۸	۹	۷	۸	۱۰	۷	۶	۵	۸	۸	تمرکز ناموازن جمعیت
۱۳۹	۸	۷	۷	۶	۷	۷	۸	۹	۸	۸	۱۰	۷	۶	۵	۶	۹	مشغول شدن رشد جمعیت نقاط روستایی

جدول ۱۲۰ - شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
خوردگی	میزان خوردگی در استان گیلان (۷۷۱) در صد هزار نفر) به نسبت کل کشور (۵۳) در صد هزار نفر) بالاتر بوده است.
طلاق	نسبت طلاق به ازدواج افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۶۲٪ به ۱۳۸٪ در سال ۱۳۹۷ رسیده که بیش تر از میزان کل کشور است.
اعتیاد	میزان دستگیر شدگان استان گیلان در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش پیدا کرده است.
سرمایه اجتماعی پایین	میزان سرمایه‌های اجتماعی در دو بعد کلان و میانی و هم چنین شاخص کلی نسبت به میانگین کل کشور پایین تر و در خصوص شاخص اصلی رتبه استان برابر ۹ بوده که استان گیلان در میزان سرمایه اجتماعی پایین جزء ۱۰ استان اول است.
اعتماد سازمانی پایین	میانگین اعتماد سازمانی استان گیلان برابر ۶۲/۹۱ بوده است. میانگین کشور برابر ۶۶/۳۳ است که این مسئله میانگین پایین استان گیلان در این معیار را نشان می‌دهد.
میزان پایین افتخار به ایرانی بودن	استان گیلان از استان‌هایی است که میزان افتخار به ایرانی بودن در آن، در حد پایین ارزیابی شده است. استان گیلان در بین استان‌های دیگر رتبه ۴ را داشته و جزء استان‌هایی بوده است که در آن میزان افتخار به ایرانی بودن کم ارزیابی شده است.
پایین بودن میزان رضایت از زندگی	استان گیلان در ارتباط با میزان رضایت از زندگی وضعیت مناسبی نداشته و در این رابطه دارای رتبه ۱۰ در کشور بوده است. استان گیلان در بین ۱۰ استانی قرار دارد که میزان کمی از زندگی خود رضایت داشته‌اند.
فقر و محرومیت	کل ساکن در مناطق محروم استان گیلان برابر با ۲۵۹,۹۶۷ نفر (۲۷٪) درصد از جمعیت استان) است. از این تعداد ۱۲۹,۷۲۶ نفر زن و ۱۳۰,۲۴۱ نفر مرد هستند.
سکونتگاه غیررسمی	۶/۸۷ درصد از جمعیت در ۴ شهر این استان در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند.
پایین آمدن رشد سلاله جمعیت در سال‌های آتی	میانگین رشد سلاله جمعیت استان در طول ۴۰ ساله منتهی به سال ۱۳۹۵ برابر با ۱/۲ درصد بوده، به عبارتی ۱ درصد از متوسط رشد جمعیت در سطح کشوره پایین تر است. در دوره ۸۵-۸۹ و ۸۹-۹۰ رشد سلاله جمعیت استان، ۰/۴۰ درصد است که این رقم نیز از رشد ۱/۲۴ برای کل کشوره پایین تر است.
پایین آمدن میزان باوری کل	میزان باوری کل در استان با اختلاف از میانگین میزان باوری کل کشوره پایین تر است. در دوره ۹۵-۹۹ و ۹۹-۱۳۹۱ رتبه استان گیلان به لحاظ این شاخص ۳۱ است و پایین ترین میزان باوری کشور برای این استان ثبت شده است. همچنین میزان علم و لاد در این استان بسیار پایین تر از متوسط کشوری است (در سال ۱۳۹۸، در استان گیلان ۸/۸ ولادت ثبت شده به ازای هزار نفر جمعیت وجود داشته است، رقم مذکور برای کل کشور معادل ۱۴/۴ ولادت ثبت شده به ازای هزار نفر جمعیت است).
نمر کر ناموزن جمعیت	از مجموع ۱۶ شهرستان استان، سهم جمعیتی شهرستان حدود ۵۶ درصد از کل جمعیت استان است.
منفی شدن رشد جمعیت نقاط روستایی	از دوره ۷۵-۱۳۶۵، رشد جمعیت نقاط روستایی استان گیلان منفی شده است و از میانگین رشد نقاط روستایی کشوره پایین تر است.
پیری جمعیت	جمعیت رو به سوری سالمندی، جمعیتی است که بین ۱۴ تا ۱۴ درصد آن جمعیت را گروه‌های سنی ۶۵ ساله و بیشتر تشکیل دهند. در سال ۱۳۹۵، اندازه میزان کهنسالی جمعیت استان گیلان معادل ۸/۹ درصد بوده است و پیرترین ساختار سنی جمعیت در سطح کشور به استان گیلان اختصاص داده، پیش‌بینی می‌شود که در سال ۱۴۱۵ حدود ۱۷ درصد از جمعیت استان بالاتر از ۶۵ سال باشند.
بالا رفتن حجم خانوارهای زن سرپرست	بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۳/۴ درصد از خانوارهای استان (معادل ۱۳۶۶۱ خانوار) زن سرپرست هستند که بیش از ۵۰ درصد از آنان یک‌نفره (خود سرپرست) هستند. رتبه استان به لحاظ نسبت خانوارهای زن سرپرست در سطح کشور، ۱۷ است. یعنی حجم بالایی خانوار زن سرپرست در مقایسه با دیگر استان‌های کشوره دارد.

جدول ۱۲۱ - مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

نمایش آمیز	مسئله													
	بند تحلیلی													
	منبع مسئله	کدام مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		دوگانه های تحلیلی						تاثیر مسئله		
عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	عوارضات ناشی از	
۹۳	۵	۴	۴	۵	۵	۴	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۵	سرعت آرام افزایش جمعیت شهری استان و نرخ رشد کمتر جمعیت شهری استان طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵
۹۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	روند فرایند جذب جمعیت شهر رشت و افزایش شاخص نفیست شهری
۹۵	۶	۴	۴	۵	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	نرخ منفی رشد جمعیت روستایی و روند فرایند تخلیه جمعیت روستایی
۹۳	۷	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	توزیع ناموازن جمعیت در سطح استان به واسطه محدودیت‌های محیط طبیعی
۱۰۶	۶	۶	۳	۵	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	مخاطرات ناشی از تمرکز محورهای عبوری و زیرساخت‌ها از مسیر فرّوین-رشت(دره منجیل)
۱۰۴	۵	۳	۵	۵	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	شکل کشیده استان و عرض باریک جلگه در غرب استان و محدودیت عبور زیرساخت‌ها
۱۰۲	۳	۵	۵	۵	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	سهم بالای مصرف آب در بخش کشاورزی

جدول ۱۲۲ - شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

مسئله	شرح
سرعت آرام افزایش جمعیت شهری استان و نرخ رشد جمعیت شهری استان طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵	سرعت رشد جمعیت شهری استان گیلان همواره آرام‌تر از کشور بوده است. بررسی وضعیت جمعیت شهری استان و نرخ رشد نشان از روند ضعیف رشد جمعیت شهری نسبت به کشور دارد. به طوری که نرخ جمعیت شهری استان از ۲ طی دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰، به ۱/۴ طی دوره ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ کاهش یافته است.
روند افزایش نامناسب جمعیت شهرت و افزایش نامناسب بخت شهری	میزان نخست‌شهری استان گیلان بر اساس شاخص مهنا با روندی صعودی فاصله‌ی خود را با وضعیت‌های معادل افزایش داده است، به طوری که این تفاوت با وضعیت نرمال در آخرین دوره‌ی سرشماری به بیش‌ترین حد خود رسیده است؛ در حالی که در سال ۱۳۸۵ میزان شاخص مهنا در استان گیلان معادل ۰/۶۷ بوده و میزان آن در سال ۱۳۹۵ به ۰/۶۹ افزایش یافته است. این افزایش نشان از وضعیت فوق‌برتری شهر رشت (مرکز استان) در نظام سکونتگاهی استان دارد.
نرخ منفی رشد جمعیت روستاها و روند فرایند تخلیه جمعیت روستایی	روند کاهش جمعیت روستاها نشان استان طی دوره ۳۰ ساله ۹۵-۱۳۶۵ با سرعت بیش‌تری در مقایسه با کشور رخ داده است؛ چرا که نرخ رشد جمعیت روستاها نشان استان طی این دوره ۱/۸۱- درصد بوده و این در حالی است که در سطح کشور و طی دوره مذکور میزان این شاخص معادل ۰/۲۸- درصد برآورد شده است.
توزیع نامتوازن جمعیت در سطح استان به واسطه محدودیت‌های محیط طبیعی	به طور کلی نواحی کوهستانی به دلیل محدودیت‌هایی که دارند از قبیل نبود اراضی هموار و مساعد برای کشاورزی، نبود خاک پایا به و بافت مناسب، سختی اقلیم و صعوبت راه‌های دسترسی و مسائلی از این قبیل، پذیرای جمعیت اندکی هستند. در مقابل جلگه، به دلیل شرایط زمینی مساعدتر همواره نقاط پرجمعیت‌تر و متراکم‌تری را در خود جای داده است. این مسئله به صورت یک قانون جغرافیایی طبیعی بیان می‌شود که با افزایش ارتفاع از تعداد جمعیت کاسته می‌شود.
مخاطرات ناشی از کم‌تر بودن هموارهای شهری و زیوساخت‌ها از مسیر قزوین-رشت (دره منجیل)	یکی از مهم‌ترین مسائل استان گیلان، تمرکز بارگذاری زیوساخت‌های اصلی بر محور قزوین رشت (دره منجیل) است به طوری که تمامی محورهای زمینی، ریلی، آب و برق و گاز و فیبر نوری از این دره عبور می‌کند و با توجه به این که این مسیر اصلی‌ترین محور ارتباطی استان است، حیاتی‌ترین محور نیز محسوب می‌شود که در صورت وقوع اتفاق و بحران در این محور بخشی از زندگی ساکنین استان به مخاطره خواهد افتاد.
تنگل تنیده استان و عرض باریک بلندی در غرب استان و محدودیت نبود زیوساخت‌ها	شکل کشیده استان از آستارا تا رشتواشهر یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های توسعه غرب استان است. به طوری که در عرض باریک جلگه غربی استان امکان بارگذاری و انتقال زیوساخت‌های توسعه از قبیل توسعه آزادراه، وجود ندارد و محدودیت‌های مربوط به خط‌ریل آلامدن آب خزر و از بین رفتن جنگل‌های دامنه همواره تمرکز روی قسمت باریکی از جلگه را سبب شده است.
سهم بالای مصرف آب در بخش‌های مختلف نشان می‌دهد، بیش از ۹۰ درصد منابع آب درواشته شده در استان به بخش کشاورزی اختصاص دارد و سهم بخش صنعت کمتر از ۱۰ درصد است.	بررسی مصرف آب در بخش‌های مختلف نشان می‌دهد، بیش از ۹۰ درصد منابع آب درواشته شده در استان به بخش کشاورزی اختصاص دارد و سهم بخش صنعت کمتر از ۱۰ درصد است.

جدول ۱۲۳ - تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

نقشه انتخابی	ایجاد													مسئله			
	منبع مسئله		کاهش مسئله		محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بند تطبیقی										
	دسترسی رشته ارتباط	تخریب عمدی بودن	تخریب غیر عمدی بودن	تخریب غیر عمدی بودن	واکنشی و ارتباطات زیاد	جرم زبان (جرائم)	حالت اثر و پیامد	تخریب زیستی (محیط)	ماده غذایی	تخریب ظرفیت درخت	تخریب ظرفیت	تخریب ظرفیت	تخریب ظرفیت				
۱۱۸	۵	۳	۶	۵	۶	۷	۶	۵	۸	۶	۶	۴	۶	۸	۶	۶	رشد اسیرال مراکز سکونتگاهی و صنعتی به داخل کاربری جنگل و کشاورزی
۱۱۳	۹	۱۰	۶	۵	۶	۲	۱۰	۵	۵	۴	۵	۳	۶	۱۰	۵	۵	قرارگیری همه استان در پهنه خطر زیاد و بسیار زیاد زلزله
۱۱۰	۴	۶	۴	۳	۶	۳	۵	۹	۶	۶	۶	۶	۶	۵	۸	۶	رطوبت زیاد در فصل تابستان و اقلیم آمایش پایین
۱۱۹	۸	۶	۶	۶	۵	۸	۷	۸	۸	۳	۴	۵	۵	۶	۴	۵	تخریب اقلیمی چند سال اخیر و تغییر الگوی بارش
۱۰۷	۳	۴	۲	۳	۵	۶	۶	۷	۸	۵	۷	۶	۵	۷	۸	۵	تخریب زیستگاه گیاهی و جانوری
۱۱۳	۷	۶	۴	۳	۸	۹	۹	۸	۸	۵	۹	۵	۴	۵	۴	۵	کاهش ذخایر آبریزان دریای خزر ناشی از برداشت‌های بی‌درویه
۱۱۷	۸	۹	۸	۵	۵	۲	۹	۵	۵	۴	۵	۳	۶	۵	۹	۵	محدودیت اراضی جهت استقرار کارکردهای جدید سازمان قضایی
۱۱۵	۵	۴	۶	۵	۷	۶	۷	۶	۸	۵	۷	۶	۶	۷	۶	۶	توسیع و زمین لغزش به دلیل از بین رفتن پوشش گیاهی

جدول ۱۲۴-شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئله راهبردی	شرح
رشد اسپرال مراکز سکونتگاهی و صنعتی به داخل کاربری جنگل و کشاورزی	طی دهه‌های اخیر شهرهای استان گیلان به صورت خطی و پراکنده رشد پیدا کرده‌اند که در نتیجه بخش زیادی از اراضی کشاورزی استان از بین رفته است. علاوه بر این ساخت و سازهای غیرمجاز در میان جنگل‌های انبوه استان، موجب تغییرات منفی اساسی در حیات گیاهی و جانوری استان شده است.
قرارگیری همه استان در پهنه خطر زیاد و بسیار زیاد زلزله	بر اساس نقشه پهنه‌بندی خطر نسبی، بیش‌ترین وسعت گستره استان گیلان در محدوده با خطر نسبی زیاد قرار دارد. به سمت جنوبی استان خطر زمین‌لرزه افزایش می‌یابد، به طوری که جنوبی‌ترین بخش استان، دارای خطر نسبی بسیار زیاد است.
تغییرات اقلیمی چند سال اخیر و تغییر الگوی بارش	نتیج این بررسی نشان داد که شرایط حدی دما و بارش استان گیلان در حال تغییر پذیری است. به نحوی که مقادیر و روزهای دارای بارش شامل مجموع و حداکثر بارش طی دو دهه اخیر نوسان بیش‌تری را نسبت به دوره‌های قبل تجربه کرده‌اند؛ و از طرفی مقادیر دماهای حداقل شبانه و حداکثر روزانه دارای روندی افزایشی بوده‌اند. درحالی که تعداد روزهای دارای دماهای حداکثر و شب‌های حداقل، کاملاً عکس‌هم عمل کرده‌اند. به نحوی که تعداد شب‌های دارای حداقل، کاهش یافته و تعداد روزهای دارای دماهای حداکثر، افزایش یافته‌اند. به این ترتیب، اختلاف دمای شبانه‌روز کاهش یافته است که نشان‌دهنده تأثیرپذیری احتمالی از تغییر اقلیم است. این مسئله بیان‌گر نیاز به داشتن برنامه‌ریزی بلندمدت، جهت آمادگی برای ارزیابی و کاهش اثرات احتمالی تغییر اقلیم و نیز داشتن انعطاف‌پذیری لازم بر اساس سناریوهای انتشار گازهای گلخانه‌ای است.
کاهش ذخایر آبزیان دریای خزر ناشی از برداشتهای بی‌رویه	صید ۱۰ تا ۱۲ هزار تنی دهه ۶۰ و ۷۰ به دلیل صید غیرمجاز و غیراصولی به نصف این رقم در دهه ۸۰ و ۹۰ رسیده است. در سال‌های گذشته صید قاقچاق، آلودگی دریای خزر، کم آب شدن رودخانه‌ها و احداث سد بر روی رودخانه‌ها که محل اصلی تخم‌ریزی این ماهیان به شمار می‌رفت، باعث کاهش شدید جمعیت این گونه‌ها و صادرات خاویار شده بود.

جدول ۱۲۶ - شرح مسائل راهبردی استان گیلان در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ نسبتاً بالای بیکاری مناطق شهری استان	بررسی نرخ بیکاری جمعیت شهری استان نشان می‌دهد که نرخ بیکاری مناطق شهری روند صعودی داشته‌است و گیلان جزء ده استان با بالاترین نرخ بیکاری در مناطق شهری است. نرخ بیکاری مناطق شهری از ۹۸.۹۰٪ از ۱۳۷۷ درصد به ۱۵ درصد در سال ۹۸ رسیده‌است.
سرايه نسبتاً پایین تولید ناخالص داخلی استان	بررسی سرانه تولید ناخالص داخلی نشان می‌دهد که میزان تولید آن در سطح پایین بوده‌است. این امر به تنوع کمتر ساختار تولید در استان و توسعه کم بخش صنعت و معدن در استان مربوط می‌شود. بررسی میزان ارزش افزوده بخش‌های صنعتی و معدنی در استان نشان می‌دهد که میزان تولید ارزش افزوده در این بخش‌ها در سطح پایینی قرار دارد. از سوی دیگر بخش کشاورزی نیازمند گسترش صنایع تبدیلی است که در استان صنایع تبدیلی با توجه به مزیت‌های نسبی استان در زیربخش‌های کشاورزی به طور مطلوبی توسعه نیافته‌است. از این سرانه تولید ناخالص داخلی استان در سطح پایینی قرار دارد. هم‌چنین تولید ناخالص بدون نفت استان نیز در سطح پایینی قرار دارد. بررسی سهم جمعیت استان نشان می‌دهد که در سال ۷۵ سهم جمعیتی استان ۳۷ درصد بوده که این میزان در سال ۹۵ با کاهش ۰/۰۶ درصد به میزان ۳۲ درصد رسیده‌است. بررسی میزان تولید ناخالص داخلی استان بدون نفت و با نفت در عمده سال‌های مورد بررسی پایین‌تر از سه درصد و روند تولید ناخالص داخلی استان نیز نزولی بوده‌است. این امر به این معنی است بهره‌وری سرمایه و نیروی انسانی در سطح مطلوب با توجه به نرخ مشارکت اقتصادی بالا و جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در سطح مطلوبی نبوده‌است.
پایین بودن میزان ارزش افزوده بخش معدن	بررسی معادن در استان نشان می‌دهد که ۷۲٪ درصد از معادن در حال بهره‌برداری در استان گیلان واقع شده‌است. از سوی دیگر سهم استان از شاغلان معادن در حال بهره‌برداری ۰/۵۸ درصد است. اما بررسی میزان ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری ۰/۲۶ درصد است. از سوی دیگر بررسی ارزش افزوده بخش معدن نشان می‌دهد از سال ۹۰-۹۷ بالاترین تولید ارزش افزوده ۰/۴۲ درصد و به طور میانگین سهم بخش معدن استان ۰/۰۷٪ از بخش معدن کل کشور را تشکیل داده‌است.
بهره‌وری پایین بخش صنعت	بررسی سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی نشان می‌دهد که ۲۶٪ درصد از کارگاه‌های صنعتی و ۲۴ درصد از شاغلان بخش صنعت در استان گیلان قرار دارند. اما بررسی سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی ۱/۵۷ درصد، سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیش‌تر ۱/۵۲ درصد است. از این رو با توجه به تعداد کارگاه و اشتغال بخش صنعت بهره‌وری پایین دارد. در این دو سهم ارزش افزوده بخش صنعت در اقتصاد ملی نیز در سطح پایین و به طور متوسط ۱/۸۶ درصد از ارزش افزوده کل کشور در بخش صنعت را تولید کرده‌است.
کم توجهی به پتانسیل اقتصاد آبی	با وجود صدها کیلومتر ساحل دریایی و زمین، اقتصاد آبی استان ضعیف و بنادر به‌خوبی توسعه نیافته‌اند و روابط با کشورهای پیرامونی محدود است.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان گیلان در نظر گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورها مطالعاتی آورده شده است.

جدول ۱۲۷- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه گیلان

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - نظام جامع مدیریت سواحل در راستای اصول توسعه پایدار - حفاظت منابع آب و خاک و ذخایر ژنتیکی گیاهی منحصر به فرد شمال کشور - تولید و مصرف پایدار انرژی با توجه به ظرفیت های موجود در استان (بارش، باد و ...) - اصلاح مدیریت کشاورزی و ارتقاء بهره‌وری آب - ارتقاء تاب‌آوری استان در برابر خطرات طبیعی و انسانی - تشریک مساعی مسئولین و مردم در مدیریت محظزیست استان 	<p>منابع طبیعی و محیطزیست</p>
<ul style="list-style-type: none"> - تنوع‌گرایی در اقتصاد - اقتصاد رقابت پذیر و دریا پایه - قطب صنایع مرتبط با نساجی و تبدیل به قطب نساجی کشور - اقتصاد سبز- آبی، پویا و محلی شده - اقتصاد پویا و خلاق مبتنی بر کار آفرینی - ایجاد اکوسیستم نوآوری - مدرن سازی بخش کشاورزی و با تأکید بر صنایع تبدیلی و شیوه‌های نوین سبز - توسعه اقتصاد آبی 	<p>اقتصادی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای سرمایه‌های انسانی و اجتماعی در هر سه بعد - توسعه گردشگری اجتماع محور - افزایش سطح آگاهی مردم - افزایش میزان عرق ملی و تعلق محلی - افزایش نرخ اشتغال و کاهش نرخ بیکاری در استان - تقویت پذیرش اجتماعی و فرهنگی - کاهش و کنترل آسیب‌های اجتماعی در استان - افزایش میزان اعتماد سازمانی - تقویت نهاد خانواده و کاهش میزان طلاق در استان - برقراری عدالت اجتماعی - توسعه اقتصادی - برقراری عدالت اجتماعی - کاهش آسیب‌های اجتماعی - دستیابی به رشد متعادل و مطلوب جمعیت طی ۲۰ سال آینده - جلوگیری از پیری جمعیت - برقراری توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان - تحقق عدالت آموزشی - بهبود وضعیت سواد - ارتقای سطح کیفی آموزش‌های دانشگاهی 	<p>اجتماعی-جمعیتی</p>

اهداف بنیادین	محور
	<p>اقتصادی سبز-آبی مبتنی بر پیوندهای فراملی</p> <p>- الگوی توسعه فضایی شبکه‌ای و همکارانه</p>
	<p>مشارکت حداکثری نهادهای دولتی در تصمیم‌گیری و اجرا</p> <p>- ارتقای مدیریت امنیت در حوزه‌های مختلف توسعه</p> <p>- برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان</p> <p>- برخورداری استان از وجود افراد و نهادهای اثرگذار جهت هدایت فرایند توسعه</p> <p>- فعال بودن کلیه ستادها و کارگروه‌های استان گیلان</p> <p>- تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی</p> <p>- استفاده از افراد توانمند بومی برای مدیریت در استان</p> <p>- اعتماد نسبی مردم به مدیران بومی و وجود ارتباطات فردی مؤثر در برخی احزاب استان با مرکز</p> <p>- توزیع متوازن قدرت میان ذی‌نفوذان درون استانی و مشارکت دادن نهادهای مشورتی و تصمیم‌سازی از بخش خصوصی و مردمی</p> <p>مدیریتی- نهادی</p> <p>- اتخاذ رویکرد منطقه محور به جای مرکز محور در تصمیم‌گیری‌های فضایی استان</p> <p>- استفاده حداکثری از تجربیات و ظرفیت‌های علمی استان در حل مسائل استان</p> <p>- اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها</p> <p>- فعال شدن نهادهای مدنی و تشکله‌ها در طول سال و نه در ایام خاص</p> <p>- حرکت به سوی رقابت اقتصادی به جای رقابت محلی و قومی</p> <p>- اعتماد به مدیران غیربومی و تعامل با ذی‌نفعان و ذی‌مدخلان غیربومی</p> <p>- رویکرد بلندمدت و برنامه‌محور در تصمیمات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان</p> <p>- اثرگذاری تشکلهای غیردولتی و نهادهای مردمی بر نظام تصمیم‌گیری و اداره استان</p> <p>- آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان</p> <p>- مدیریت باثبات و بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری</p> <p>- استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت</p> <p>- انطباق مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن</p> <p>- نظارت بر عملکرد شوراها و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی</p> <p>- مدیریت یکپارچه، بین‌بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی</p> <p>- فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف</p> <p>- تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک</p> <p>- آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان</p> <p>- ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود</p> <p>- برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا</p> <p>- تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها</p> <p>- تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان</p> <p>- الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان</p> <p>- هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید</p>
	<p>نظام سکونتگاهی</p> <p>- نظام سکونتگاهی متعادل و متوازن بر مبنای ظرفیت‌های محیط</p> <p>- استقرار الگوی شبکه‌ای در نظام سکونتگاهی استان</p>

۴-۳- تدوین چشم انداز

در برنامه ریزی راهبردی، چشم انداز محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایده آل، مطلوب و منحصربه فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی های وضوح، خلاصه گی، امید، آینده-سو، چالش انگیز، خاطره انگیز و تحقق پذیر، مطابقت با ارزش ها و فرهنگ و زمان بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان گیلان:

گیلان منطقه ای است برخوردار از اقتصاد رقابت پذیر و دانش بنیان که به پاس گردشگری و کشاورزی پایدار، لجستیک و ترانزیت کارآمد بین المللی، صنعت مدرن و نوآورانه و خدمات برتر، زمینه های زیست و معیشت پایا برای مردمان سختکوش، پیشگام، کارآفرین و روادار فراهم آورده ضمن آنکه مادر حیات یعنی طبیعت را برای نسل های آتی حفظ نموده است و از تاب آوری بالا در برابر مخاطرات و شوک ها برخوردار است.

۴-۴- مأموریت های اصلی

مأموریت ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم انداز خود انجام می دهد. بنابراین مأموریت ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می شود. در واقع، مأموریت کلان گیلان، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت های استان مطرح است:

- خلق فرصت های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه ها؛
- بهره برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت ها و مواهب خدادادی به ویژه منابع دریایی و آبی؛
- کاهش آسیب پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل ها و بی عدالتی های فضایی؛
- توسعه منابع و سرمایه های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛

- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه‌ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازماندهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان گیلان، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن می‌پردازد.

محور نظام مدیریتی

جدول ۱۲۸ - عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی	عوامل درونی	نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	زمینه
<p>تهدیدها (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - فقدان نگاه گسترش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمات‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - عدم یکپارچگی قومی زیادی در ترویج اسبابی مدیریتی استان؛ - محدود بودن مدیران و تصمیم‌گیران گیلانی در سطح ملی؛ - ندانم حضور افراد با مهارت‌ها و تخصص‌های پایین در ادارات استان؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - امنیتی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در توسعه استان و اجرای ناقص برنامه‌ها؛ - ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان؛ - ایجاد پدیده‌های مطلوب اجتهادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم‌زیاری قبل و حین اثرات انجام اصلاحات لازم؛ - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛ - افزایش کم‌تکنرها به دلیل ساختار 	<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - رفع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فنی بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - تلقی از دستگاه‌های دولتی به عنوان محلی برای انتقال؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و بومی بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت کاهش ریسک فعالیت انتظامی و غیرانتظامی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تخفیفات نمودن و استفاده از مصوبات ستاد‌های ملی نظیر ستاد بازآزمایی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، ستاد دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛ - ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایجاد 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود سازوکارهای قانونی جهت پراکنش فضایی جمعیت به ویژه در کل استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - اعتدال نسبی مردم به مدیران بومی؛ - توزیع متوازن قدرت میان نهادهای دولتی استانی؛ - اتخاذ رویکرد منطبقه محور به جای مرکز محور؛ - فضای استان؛ - وجود ارتباطات فردی مؤثر در برخی احزاب استان با مرکز (پایتخت)؛ - استفاده حداکثری از تجربیات و ظرفیت‌های علمی استان در حل مسائل استانی؛ - مشارکت دادن نهادهای مدیریتی و تصمیم‌سازی از بخش خصوصی و مردمی؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه امنیتی مبتنی بر اقتصاد و جمعیت به جای رویکرد صرف امنیتی و سخت‌انفراری؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - ضعف تشکیلاتی و اجرایی احزاب سیاسی، توزیع نامتوازن در استان و فقدان توان چانه‌زنی با مدیریت اجرایی استان؛ - میل شدید به محلی گرایی و عدم توجه به توسعه منطقه، استان و کشور؛ - نگاه سیاسی و امنیتی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان گیلان؛ - بزرگ بودن نقش افراد بومی در جهت‌دهی به امور و تصمیمات گرانگزن در همه بخش‌ها و محدود بودن دانش و تجربه آنان؛ - عدم آشنایی مدیران غیربومی با ملاحظات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی استان؛ - عدم ادغام ملاحظات زیست‌محیطی در فرآیندهای تصمیم‌گیری و توسعه‌ها؛ - رقابت محلی به جای رقابت اقتصادی، عدم ارتباط منطقی میان بخش‌های محلی با مرکز، بخش‌های توسعه‌یافته، پروکراسی حاکم، اقتصادی کشاورزی سنتی؛ - نبود رویکرد بلندمدت و برنامه‌محور در تصمیمات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان؛ - غلبه ملاحظات سیاسی بر واقعیات علمی؛ - تمرکز شدید منابع و عمرانی و ترویج انسانی منحصراً و قدرت سیاسی و اقتصادی در رشت؛ - تعارض منابع شدید دستگاه‌های محوری و داخلی در اجرای آمایش؛ - فرهنگ تعامل حداقلی با ذی‌نفعان و ذی‌مصلحتان غیربومی؛ - فقدان سازوکارهای مناسب جهت نظارت بر اجرای مصوبات شوراها؛ - فقدان مشارکت مردم در توسعه استان؛ - تمرکز بر امور زیربنایی و عمرانی و عدم توجه به امور اجتماعی و اقتصادی؛ - اعمال نفوذ گروه‌های فشار و گروه‌های خارج از سازمان بر روند و اولویت اجرای برنامه‌ها و اقدامات؛ - نگاه امنیتی به منابع طبیعی و کشاورزی این استان؛ - عدم وجود بازیگری اجرایی در سطح شهرستان برای سازمان برنامه و بودجه استان؛ - ناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و اولیای استان با مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان گیلان؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عریض و طولیان بودن کار گروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ 	<p>نظام مدیریت</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	نقطه ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)	زنبه		
تهدیدها (Threats)		عوامل درونی							نقاط قوت (Strengths)	
<p>غیررسمی و قومی ای موجود در داخل و خارج استان گیلان و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛</p> <p>- تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در معایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛</p> <p>- نبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛</p>		<p>نقاط ضعف (Weakness)</p> <p>- مدیریت مقطعی و کرانه‌مدت در سطح کلان استان؛</p> <p>- نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛</p> <p>- عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛</p> <p>- عدم ثبات ساختارهای سازمانی و عدم مشارکت فعالانه اعضای شوراهای و ستادهای استانی در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها؛</p> <p>- تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛</p> <p>- نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛</p> <p>- برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛</p> <p>- ابهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛</p> <p>- فقدان برنامه‌ریزی پانین به بالا و برنامه‌ریزی یا مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آنها؛</p> <p>- ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛</p> <p>- فقدان نیروهای متخصص و فنی مورد نیاز کافی برای راهبری توسعه استان؛</p> <p>- نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز باتوجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛</p> <p>- نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛</p> <p>- پروژه محور بودن توسعه و پیاندنها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛</p> <p>- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛</p> <p>- نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات باتوجه به شرایط؛</p> <p>- عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج و کاهش کارآمدی اقدامات؛</p>		<p>نقاط قوت (Strengths)</p> <p>- وجود قوانین و مقررات نهادی جهت پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود و نیاز به بکارگیری صحیح از آنها؛</p> <p>- بهبود سازوکارهای قانونی اعلام برنامه‌های عمرانی با برنامه آمایش استان؛</p> <p>- الزام شدن دستگاه‌های استان به اجرای کردن برنامه آمایش استان؛</p>		<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p> <p>مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود؛</p> <p>- تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛</p>		<p>تهدیدها (Threats)</p> <p>غیررسمی و قومی ای موجود در داخل و خارج استان گیلان و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛</p> <p>- تصویب مصوبه‌های شوراهای عالی در معایرت با برنامه مصوب آمایش استان؛</p> <p>- نبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛</p>		زنبه

در محور اقتصادی

جدول ۱۲۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	عوامل درونی	عوامل درونی			
<ul style="list-style-type: none"> - رقابتی منطقه‌ای در زمینه کشاورزی - وجود تحریم - شیوع بیماری کرونا و از رونق افتادن بسیاری از کسب و کارها - رانت زمین و مسکن - وجود پیوند ضعیف میان صنایع در میان استان‌های هم‌جوار - غیرمولد بودن بخشی از اقتصاد استان - فقدان سیستم یکپارچه حمل و نقل دریایی، زمینی و هوایی 	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از ظرفیت دریای برای تولید محصولاتی هم‌چون جلبک و ربز مغذی‌ها - امکان ایفای نقش دروازه وردی و خروجی جریان کالا و مسافر در حوزه دریایی - هم‌جواری با پنج کشور حوزه دریای خزر - امکان برند شدن بسیاری از محصولات کشاورزی - وجود تنوع زیاد فعالیتی جهت گسترش مبادلات تجاری - وجود بندر انزلی به عنوان منطقه آزاد - وجود گرایش به سمت اقتصاد مبتنی بر توسعه گردشگری 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ اشتغال پایین از متوسط کشور در مناطق شهری - متوسط درآمد سه ساله یک خانوار شهری پایین از میانگین کشور - متوسط درآمد سه ساله یک خانوار روستایی پایین از میانگین کشور - سهم بالای استان از آب مصرف‌شده در بخش کشاورزی - سرانه پایین ارزش افزوده فعالیت صنعتی - کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیش تر - سهم پایین استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ اشتغال بالاتر از میانگین کشور در مناطق روستایی - پایین‌ترین بار تکامل خالص در مناطق شهری کشور - چهارمین استان از نظر ضرب جینی مناطق شهری - رتبه پنجم از نظر بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی - رتبه پنجم جذب سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۹۷ کشور - مزیت نسبی در تمامی زیربخش‌های کشاورزی - رتبه چهارم سرانه تولید گوشت مرغ کشور - رتبه ششم سرانه تولید آبزیان در کشور - رتبه پنجم نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت - بهره‌وری بالای زمین‌های زراعی دیم استان - بازده بالای محصولات باغی به صورت دیم - رتبه چهارم در تولید پرتقال کشور - رتبه دوم بازده محصولات باغی به صورت دیم در کشور 	<p>نظام اقتصادی</p>		

در محور منابع طبیعی و محیط زیست
جدول ۱۳۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی	عوامل درونی	عوامل قوت (Strengths)	زمینه
<p>تهدیدها (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - قرار گرفتن بخش های جنوبی استان در پهنه خطر بسیار زیاد زلزله و احتمال بروز زلزله های گسترده - احتمال وقوع سیلاب های سهمگین با توجه به قرارگیری در صدد زیادی از بخش زیادی از شهرهای چابکسر و ماکولان در پهنه خطر شدید سیل - کاهش ذخایر آبزیان دریای خزر ناشی از برداشت های بی رویه کشورهای همجوار ایران و افزایش آلودگی دریا و آبریان با افزایش ورود مواد نفتی و ریختن پساب های شهری کشاورزی و صنعتی از طریق این کشورها - شکنندگی محیط زیست به لحاظ محدودیت اسکان جمعیتی و فعالیت های اقتصادی - آسیب های جدی ناشی از عوامل نامساعد جوی نظیر، خشکسالی و سیلاب ها در اغلب سال ها به اراضی کشاورزی استان - کوتاه بودن فاصله کوهستان و دریا در بخش های زیادی از مساحت استان و تنگناهای ناشی از آن برای فراهم آوردن پستور مناسب ایجاد زیرسازهای ذخیره منابع آبی رودخانه ها (سد و بندون...) - خطرات ناشی از تغییرات آب و هوایی کره زمین 	<p>فرصت ها (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - برخورداری از مرز آبی طولانی و مجاورت با کشورهای حوزه دریای خزر و آسیای میانه - سهم زیاد (۴۵ درصد) کاربری جنگل در استان و احتمال توسعه فعالیت های اقتصادی و زیست محیطی مختلف - وجود بیش از ۱۰ منطقه تحت حفاظت محیط زیست و امکان از یاد گزانه های جانوری و گیاهی - توزیع مکانی و زمانی نسبتا مناسب بارش در پهنه استان - برخورداری از فرصت جذب سرمایه گذاری های داخلی و خارجی در منطقه از جمله در زمینه نفت و گاز، بخش کشاورزی، صنعت و گردشگری - برخورداری از قابلیت های خاص ژئو اکونومیک، ژئو استراتژیک و ژئو پولیتیک به منزله تبدیل استان به کانون تعاملات ملی و فراملی در شمال کشور 	<p>نقاط ضعف (Weakness)</p> <ul style="list-style-type: none"> - محدودیت اراضی - فرسایش شدید منابع خاک - سیل و رانش زمین - کوچکی بودن قطعات اراضی کشاورزی (نازیراها) - محدودیت اراضی جهت استقرار کار کردهای جدید سازمان قضایی - وجود محدودیت های اکولوژیکی در جهت توسعه ی فعالیت های صنعتی، مسکونی و ... - کاهش آب ورودی به استان و برداشت های بی رویه از حوزده آبخیز سفید رود در استان های بالادست - فرسایش خاک (به علت استفاده از ماشین آلت سنگین، پاکرانی، خاکریزی و خاکبرداری در مرحله ساختمانی پروژه) - آلودگی آب رودخانه (در اثر تسطح و ریشه کمی گیاهان و اجرای عملیات خاکی در مرحله ساختمانی و نیز دفع نادرست پسماند و پساب در مرحله بهره برداری پروژه) - آلودگی هوا (ناشی از تردد وسایل نقلیه و نیز گرگ و خیار حاصل از فعالیت های خاکریزی و خاکبرداری در مرحله ساختمانی و مصرف سوخت در مرحله بهره برداری پروژه) - تخریب زیستگاه گیاهی و جانوری (بر اثر پاکرانی و توسعه فعالیت های توریسم) - وجود سیلاب در اثر پاکرانی 	<p>نظام طبیعی و محیط زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> - موقعیت ممتاز طبیعی و قابلیت های زیست محیطی، اقلیم مناسب و برخورداری از بالاترین میزان بارندگی سالانه در کشور، مجاورت با دریای خزر، وجود تالاب های متعدد و دیگر اکوسیستم های ارزشمند - تنوع توپوگرافی در شمال و جنوب استان - اقلیم مطلوب برای توسعه کشاورزی و انواع محصولات باغی - وجود اراضی وسیع جلگه ای - شیب مناسب در بخش های شمالی استان برای توسعه فعالیت های مختلف - بارش زیاد استان و چنبره بارش تر از میانگین کشوری - رودخانه های پر آب و دائمی - قابلیت توسعه کشاورزی و دامپروری در تولید محصولات چمن بروج، چای، زیتون، بادام زمینی و ... - توانایی به کارگیری انرژی های تجدیدپذیر برای تأمین برق (انرژی باد) - وجود اقلیم و آب و هوای مناسب در فصول گرم سال - وجود جنگل های هیرکانی شمال کشور در منطقه مطالعاتی - پایداری نسبی منابع آب و قرار نگرفتن در محدوده بحران - تنوع پوشش گیاهی و جانوری

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش
جدول ۱۳۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

عوامل درونی			عوامل بیرونی					
نقاط قوت (Strengths)	نقاط ضعف (Weakness)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)	زمینه				
<ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن سرمایه اجتماعی در سطح خرد - مشارکت بالا در فعالیت‌های داوطلبانه - میزان بالای اعتماد عمومی - اعتقاد به وجود عدالت و برابری در استان - اعتقاد به موفقیت نظام در حل مشکلات - اعتقاد به وجود عدالت و برابری - پیشرو بودن استان در زمینه پذیرش فعالیت‌های فرهنگی - تنوع و غنای فرهنگی - داشتن فرهنگ و پیشینه تاریخی 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی مانند خودکشی، سرقت، بیکاری، طلاق و اعتیاد - میزان بالای سرمایه اجتماعی در شاخص اصلی و سطح کلان و میانی - میزان پایین اعتماد سازمانی - کیفیت پایین خدمات‌رسانی سازمان‌ها - میزان پایین رضایت از زندگی - میزان پایین افتخار به ایرانی بودن - میزان کم آمادگی برای مشارکت با سازمان‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه به مباحث آمایشی در برنامه‌های فرهنگی استان - میزان بالای پذیرش نسبت به برنامه‌های توسعه‌ای به دلیل میزان بالای مشارکت - امکان بسیج مردم و بهره‌مندی از آنان به دلیل اعتقاد به وجود عدالت و برابری و هم‌چنین اعتماد عمومی در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - میزان پایین سرمایه اجتماعی در استان و رتبه پایین در کل کشور - افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی در کشور و هم‌چنین استان گیلان - توجه پایین به مسائل اجتماعی و فرهنگی مرتبط با توسعه - عدم مقابله با افزایش میزان آسیب‌های اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در مناطق محروم - وجود معادن در بخش‌های محروم - جاذبه‌های گردشگری طبیعی و تاریخی - در بخش‌های محروم <ul style="list-style-type: none"> - وجود پالایشگاه و صنایع نفت و گاز - دسترسی به گمرک‌های رشت، بندرانزلی، آستانرا و حمل و نقل دریایی - وجود مناطق مرزی - حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی - ذخایر طبیعی و زیست محیطی 	<ul style="list-style-type: none"> - بیکاری - اشتغال ناقص - توزیع ناموزون امکانات در سطح استان 	<ul style="list-style-type: none"> - مزیت نسبی در تولید محصولات باغی - مزیت نسبی در دامداری و دامپروری - مزیت نسبی در پرورش دام سنگین - مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل - مزیت نسبی در شیلات و آبرزی پروری - مزیت نسبی در وجود مراکز و جنگل‌ها - مزیت نسبی در پرورش کرم ابریشم و تولید ابریشم - مزیت نسبی در تولید صنایع دستی - مزیت نسبی در ایجاد کارگاه‌های پشم‌شویی - مزیت نسبی در ایجاد صنایع تبدیلی، تکمیلی 	<ul style="list-style-type: none"> - رشد سگرتنگاه‌های غیررسمی در استان - مهاجر فرستی (داخل استان و خارج از آن) - فقر معیشتی و تأثیرات نامطلوب بر سلامتی ساکنین استان - تغییر کاربری اراضی کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> - فقر و محرومیت

عوامل بیرونی (Threats)	عوامل درونی		زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	
<p>تهدیدها (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> - رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در استان - افزایش آسیب‌های اجتماعی - بالا رفتن قیمت زمین به دلیل افزایش تقاضا در مناطق شهری - افزایش فقر - مهاجرت - توزیع نامتعادل جمعیت 	<p>فرصت‌ها (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> - بسته بندی - مزیت نسبی در ارائه خدمات بازرگانی به لحاظ قرارگیری در مسیر کریدورهای بین‌المللی - مزیت نسبی در وجود مناطق ویژه اقتصادی و مناطق مرزی - مزیت نسبی در قرار گرفتن در مسیر کریدورهای بین‌المللی 	<p>نقاط ضعف (Weakness)</p> <ul style="list-style-type: none"> - رشد مهاجرت از روستا به شهر - تراکم بالای جمعیت - بهره‌کشی بیش از حد از منابع طبیعی - ساخت و سازهای بی رویه شهری - توزیع نامتوازن امکانات در سطح استان - فقر شهری و روستایی - بی‌کاری - گردشگری ناپایدار 	<p>نقاط قوت (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> - جاذبه‌های گردشگری طبیعی استان - رونق کشاورزی - حاصلخیزی خاک - مناطق آزاد اقتصادی - وجود امکانات بنادر و کشتیرانی - نزدیکی به پایتخت
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری - پرجمعیت به واسطه جابجایی پیش‌بینی نشده جمعیت - پیر شدن جمعیت و افزایش بار تکفل - افزایش مسائل و آسیب‌های اجتماعی در سطح استان به واسطه بالا بودن نسبت خانوارهای زن سرپرست و عدم دسترسی اعضای این خانوارها به امکانات و خدمات رفاهی 	<p>عوامل درونی</p> <ul style="list-style-type: none"> - پایین بودن رشد سالانه جمعیت برای کل استان - حتمی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی - پایین بودن میزان باروری کل - پایش بودن میزان خام ولادت - بالا بودن میزان خام مرگ و میر - خراب‌گیری حجم قابل توجهی از جمعیت در گروه‌های سنی بالای ۶۵ سال - پایین بودن نسبت جمعیت جوان - بالا بودن میزان تراکم جمعیت - عدم توازن جمعیتی در سطح شهرستان‌های استان 	<p>عوامل بیرونی</p> <ul style="list-style-type: none"> - مهاجرتی‌تری استان - بالا بودن سهم جمعیت ۱۵-۶۴ ساله از کل جمعیت 	<p>زمینه</p> <ul style="list-style-type: none"> - بررسی ویژگی‌های جمعیتی

عوامل بیرونی (Threats)		عوامل درونی (Weakness)		عوامل قوت (Strengths)		زمنیه
تهدیدها		ضعف		نقاط قوت		
<p>عده‌دسترسی به آموزش و بالا رفتن تعداد افراد بی‌سواد</p> <p>احتمال آسیب دیدن معلمان و دانش‌آموزان در مدرسه</p> <p>پایدار بودن بی‌سوادی مردان</p> <p>بی‌انگیزگی آموزش‌یاران و ضعف افت کیفیت آموزش</p>		<p>تعداد جمعیت مردان و زنان در هر هم‌سنی و جنسی</p> <p>افزایش جابه‌جایی درون استانی به سمت شهرهای پرجمعیت</p> <p>بالا بودن نسبت مهاجران بیرون استانی</p> <p>بالا بودن سهم خانوارهای زن سرپرست</p> <p>بالا بودن سهم خانوارهای زن سرپرست یک‌نفره (خود سرپرست)</p>	<p>نرخ پوشش تحصیلی بالا در دوره ابتدایی</p> <p>سرازیر بالای فضای آموزشی</p> <p>وضعیت تقریباً مطلوب سواد در سطح استان</p>	<p>وجود ۱۰۷ موسسه آموزش عالی در سطح استان</p> <p>بیش از ۹۴۸۳۸ دانشجو شاغل در مقاطع مختلف تحصیلی</p>	<p>آموزش عالی</p>	
<p>پایین آمدن کیفیت آموزش‌های ارائه‌شده به دلیل نبود امکانات آموزشی</p> <p>هدر رفت منابع آموزش عالی و پاسخگو نبودن آموزش عالی به نیازهای خاص استان</p>	<p>بهبود وضعیت کمی آموزش عالی در طی سالیان اخیر</p>	<p>کمبود فضا و تجهیزات آموزشی؛</p> <p>عدم تناسب رشته‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان.</p> <p>دانش‌بنیان نبودن صنعت و ارتباط ضعیف بین دانشگاه، صنعت و بازار کار</p> <p>یکپارگی فارغ‌التحصیلان</p>	<p>مشخص نبودن نرخ پوشش تحصیلی در دوره متوسطه؛</p> <p>وجود حجم ۳۰ درصدی مدارس تعمیراتی و تخریبی</p> <p>عدم دسترسی حدود ۷۰ هزار دانش‌آموز به سانه‌های شاد</p> <p>نرخ بالای ترک تحصیل در مناطق روستایی</p> <p>اختلاف بالای سطح سواد در مناطق شهری و روستایی</p> <p>عدم استقبال از خدمات سوادآموزی</p> <p>مهاجرپذیری بودن و تداوم بی‌سوادی</p> <p>بازگشت به بی‌سوادی</p> <p>عدم سامان‌دهی دقیق وضعیت استخدامی آموزش‌یاران</p>	<p>آموزش عالی</p>		

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی
جدول ۱۳۲ - عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
تهدیدهای زیرساختی روی محور قزوین - رشت محدودیت‌های ارتباطی در زمان مخاطرات طبیعی	ظرفیت ارتباطات بندری با کشورهای همسایه ظرفیت شهرستان آستانرا در ارتباط مرز زمینی و ریلی	ویژگی‌های طبیعی و عرض کم جلگه غربی استان	محور آزادراهی قزوین - رشت دسترسی به شبکه ریلی و پیوند با شبکه ریلی ملی وجود فرودگاه رشت به عنوان یکی از اصلی‌ترین فرودگاه‌های شمال کشور دسترسی به زیرساخت‌های برق و آب و گاز توان بالای استان در تولید برق و توسعه نیروگاه‌های برق آبی و بادی		نظام زیربنایی
تهدیدهای زیرساختی روی محور قزوین - رشت	ظرفیت ارتباط با بنادر کشورهای همسایه درای خزر هم‌جواری با کشور آذربایجان	محدودیت ارتباطی به واسطه تک محور قزوین رشت	محدودیت ارتباطی به واسطه تک محور قزوین رشت	قرارگیری در حاشیه دریای خزر وجود بندر تاریخی اترلی در استان ظرفیت ارتباط مرزی بندر آستانرا	موقعیت استراتژیک
محدودیت‌های طبیعی و شکنندگی محیط در تحمل بار توسعه	موقعیت مناسب شهر آستانرا در پیوند با کشورهای همسایه ظرفیت بالای پیوندهای بندر استان با بنادر خارجی	نرخ رشد منفی جمعیت روستایی رشد ناموزن جمعیت شهری و بزرگسری شهر بالا بودن شاخص نخست شهری شهر رشت الگوی مرکز پیرامون و گرایش به سکونت در مرز			سکونتگاهی

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بخش با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و هم‌چنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان گیلان تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی‌تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان گیلان و اهداف بنیادین تدوین شده است.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان گیلان، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان گیلان، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان گیلان و تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای انتخاب شده است. در عرصه نظام سکونتگاهی، ارتقای نقش و عملکردهای شهرهای اصلی استان، تقویت پیوندهای بین نظام سکونتگاهی استان با مناطق پیرامونی و درون‌استانی، متعادل سازی نظام سکونتگاهی استان بر اساس ظرفیت‌های محیط راهبردها به منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان حائز اهمیت است.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان گیلان، راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی و تأکید بر بازارگرایی به جای تأکید بر نهاده‌گرایی، توسعه بنگاه‌های کوچک مقیاس در زمینه صنعتی، افزایش توان رقابت‌پذیری با تکمیل زنجیره‌های ارزش این صنعت، توسعه صنایع مادر و تخصصی در استان، افزایش سهم بنگاه‌های اقتصادی دانش‌بنیان، اصلاح ساختار نظام بهره‌برداری در بخش کشاورزی جهت تحقق کشاورزی رقابتی و پایدار، گسترش صنایع دریا پایه، بهره‌گیری از منابع دریایی نوین همچون انرژی‌های تجدیدپذیر، کشاورزی آبی، زیست فناوری، مواد مغذی دریایی و آنزیم‌ها، توسعه صنایع بالادستی جهت جذب بنگاه‌های کوچک مقیاس، ایجاد محیط نوآور، قابلیت‌افزا و محرک کسب‌وکار و کارآفرینی، توسعه اقتصادی مبتنی بر مزیت‌های فعالیتی و حمل‌ونقل چندوجهی، ایجاد خوشه‌های محصولات کشاورزی هم‌چون برنج، زیتون، فندق، حمایت و توسعه بخش‌های دارای مزیت نسبی در بخش کشاورزی، انسجام‌بخشی و تنوع‌بخشی نظام فعالیت اقتصادی و تکمیل زنجیره‌های ارزش، تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین و تمرکز بر صنایع با بیش‌ترین میزان تمرکز پسین است.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل توسعه حمل و نقل ریلی به منظور پیوندهای ترانزیتی فراسرزمینی، ایجاد قطب فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأمین انرژی کشور و هم‌پیوندی فضایی بین استان‌های جنوبی قزوین و زنجان و اردبیل است.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل ارتقای اخلاق و فرهنگ کار، قانون‌گرایی و مسئولیت‌پذیری، افزایش میزان اشتغال مرتبط و مورد نیاز استان، افزایش سطح سرمایه‌های اجتماعی، تقویت انسجام اجتماعی در راستای افزایش سطح تعلق و عرق ملی، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در استان، افزایش مشاغل دائمی، مهارت‌افزایی، گسترش صنایع، تأمین زیرساخت‌ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری، پیشگیری از مهاجرت، تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب، افزایش توانمندسازی اجتماعی، اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل‌گرفته، کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین، کاهش نرخ مهاجرت، پایدارسازی گردشگری، ارتقای میزان باروری، جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت و ساماندهی تحرکات جمعیتی در سطح استان، ارتقای پوشش تحصیلی، ترمیم و تجهیز فضای آموزشی، بهبود وضعیت آموزش مجازی، انسداد مبادی ترک تحصیل، ارتقای سطح تقاضا برای سوادآموزی، فرهنگ‌سازی و رفع موانع سوادآموزی در سطح استان، ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزش‌یاران، انسداد مبادی بی‌سوادی، ممانعت از بازگشت به بی‌سوادی، سوادآموزی مهاجران، تأمین فضا و تجهیز فضای آموزشی، انجام مطالعات آمایش آموزش عالی، تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه و کاهش بیکاری است.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای بسترسازی برای ارتقای جنبه‌های کمی و کیفی سواحل استان، توسعه بخش گردشگری طبیعی با توجه به ظرفیت‌های اقلیمی و طبیعی موجود استان، توسعه جنگل‌های استان و حفاظت از جنگل‌های هیرکانی، توسعه بخش معدن با توجه به تنوع ذخایر معدنی استان، ایجاد و تقویت نظام‌های کارآمد کنترل و مدیریت بحران پدیده‌های طبیعی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی اتخاذ شده است.

جدول ۱۳۳- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان گیلان در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبری توسعه استان؛ - حضور دبیر کمیته راهبری توسعه استان در شوراها عالی با موضوع استان گیلان؛ - رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبری و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی مغایر با سند توسعه فضایی استان 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان گیلان؛ - ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان گیلان؛ - آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان گیلان؛ - تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛ 	مدیریتی

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبری و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛</p> <p>- مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛</p> <p>- تهیه برنامه نظارت کمیته راهبری بر اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رصد توسعه فضایی استان؛</p> <p>- رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛</p> <p>- شفافیت در الزامات و مقررات امنیتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛</p> <p>- ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛</p> <p>- تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مجریان؛</p> <p>- به‌کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبری توسعه فضایی استان؛</p> <p>- بودجه‌ریزی مشارکتی؛</p> <p>- تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛</p> <p>- ایجاد و تحکیم نظم و انضباط مالی و پولی؛</p>		
<p>- نقش‌دهی به کلان‌شهر رشت بر اساس ظرفیت‌های این شهر در سطح ملی</p> <p>- بهبود جایگاه شهرهای لاهیجان، طوالش و لنگرود و آستانه اشرفیه در نظام سکونتگاهی استان</p> <p>- تقویت پیوندهای روستا-شهری و همکاری در فرایند تولید</p> <p>- تقویت پیوندهای فراملی آستارا با شهرهای مجاور خارج از مرز</p> <p>- تقویت ارتباطات و پیوندهای بندر انزلی با بنادر داخلی و خارجی</p> <p>- محدودسازی رشد و توسعه سکونتگاه‌های شهری و ممنوعیت تبدیل نقاط روستایی به شهر</p> <p>- ممنوعیت تبدیل اراضی کشاورزی به مسکونی</p> <p>- استفاده از الگوی فشرده در توسعه شهرها</p>	<p>- ارتقا نقش و عملکردهای شهرهای اصلی استان</p> <p>- تقویت پیوندهای بین نظام سکونتگاهی استان با مناطق پیرامونی و درون‌استانی</p> <p>- متعادل‌سازی نظام سکونتگاهی استان بر اساس ظرفیت‌های محیط</p>	<p>نظام سکونتگاهی</p>
<p>- توسعه صنایع تبدیلی در بخش معدن در شهرستان‌های رودبار و آستارا</p> <p>- توسعه مبادلات منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای مبتنی بر ساختار تولیدی بازارگرا</p> <p>- توسعه خدمات پشتیبان مبتنی بر دریا جهت گسترش مبادلات</p> <p>- تخصص‌گرایی در مکانیابی صنایع</p> <p>- تأکید بر سیاست‌های هم‌افزایی فضایی میان بخش‌های اقتصادی استان</p> <p>- حمایت از بازار خانگی با تأکید بر کاهش فاصله اقتصادی</p> <p>- ایجاد زمینه برای فعالیت‌های مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری</p> <p>- تهیه طرح جامع توسعه کشاورزی هیدروپونیک</p>	<p>- تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی و تأکید بر بازارگرایی به جای تأکید بر نهاده‌گرایی</p> <p>- توسعه بنگاه‌های کوچک مقیاس در زمینه صنعتی</p> <p>- افزایش توان رقابت‌پذیری با تکمیل زنجیره‌های ارزش این صنعت</p> <p>- توسعه صنایع مادر و تخصصی در استان</p> <p>- افزایش سهم بنگاه‌های اقتصادی دانش‌بنیان</p> <p>- اصلاح ساختار نظام بهره‌برداری در بخش کشاورزی</p>	<p>نظام اقتصادی و فعالیت</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<ul style="list-style-type: none"> - کمک به ایجاد خوشه‌های صنعتی - تأکید بر سیاست‌های فضایی مکان‌محور - تأکید بر مزیت‌های رقابتی و همکارانه در سیاست‌گذاری فضایی 	<ul style="list-style-type: none"> جهت تحقق کشاورزی رقابتی و پایدار - گسترش صنایع دریا پایه - بهره‌گیری از منابع دریایی نوین همچون انرژی‌های تجدیدپذیر، کشاورزی آبی، زیست فناوری، مواد مغذی دریایی و آتزیم‌ها - توسعه صنایع بالادستی جهت جذب نگاه‌های کوچک مقیاس - ایجاد محیط نوآور، قابلیت‌افزا و محرک کسب‌وکار و کارآفرینی - توسعه اقتصادی مبتنی بر مزیت‌های فعالیتی و حمل‌ونقل چندوجهی - ایجاد خوشه‌های محصولات کشاورزی همچون برنج، زیتون، فندق - حمایت و توسعه بخش‌های دارای مزیت‌نسبی در بخش کشاورزی - انسجام‌بخشی و تنوع‌بخشی نظام فعالیت اقتصادی و تکمیل زنجیره‌های ارزش - تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین - تمرکز بر صنایع با بیش‌ترین میزان تمرکز پسین 	
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه محور ریلی رشت آستانرا و ارتباط ریلی با کشور آذربایجان - توسعه شبکه فیبر نوری استان و جذب واحدهای حوزه فناوری اطلاعات - تقویت ارتباطات ریلی، جاده‌ای با استان‌های هم‌جوار - ایجاد مرکزیت حمل و نقل دریایی در بندر انزلی - تقویت روابط همکارانه با استان‌های هم‌جوار - توسعه بازرگانی و خدمات ترانزیت در استان - توسعه زیرساخت‌های بندری و صیادی در سواحل استان - توسعه بخش انرژی‌های تجدیدپذیر 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه حمل و نقل ریلی به منظور پیوندهای ترانزیتی فراسرزمینی - ایجاد قطب فناوری اطلاعات و ارتباطات و تأمین انرژی کشور - هم‌پوندی فضایی بین استان‌های جنوبی قزوین و زنجان و اردبیل 	<p>نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی اقشار جامعه در مشاغل مورد نیاز استان - افزایش آگاهی و مسئولیت‌پذیری مردم از طریق رسانه‌های جمعی - کاهش آسیب‌های اجتماعی و نظارت دقیق بر آسیب‌های اجتماعی در استان - ارتقای سطح سرمایه‌های اجتماعی و انسجام و اعتماد بیش‌تر در استان - حمایت ویژه از توسعه فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی و تأکید بر افزایش مسئولیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد در استان - تأکید بر اشتراکات و ایجاد برنامه‌های ملی در جهت افزایش میزان عرق ملی در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای اخلاق و فرهنگ کار، قانون‌گرایی و مسئولیت‌پذیری - افزایش میزان اشتغال مرتبط و مورد نیاز استان - افزایش سطح سرمایه‌های اجتماعی - تقویت انسجام اجتماعی در راستای افزایش سطح تعلق و عرق ملی - کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در استان 	<p>اجتماعی - فرهنگی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌مندی از فرصت‌های گردشگری، تاریخی و ... 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش مشاغل دائمی 	<p>فقر و</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بهد
<p>- افزایش مهارت‌های افراد و برگزاری دوره‌های فنی و حرفه‌ای در زمینه های کارآفرینی و مهارت‌های اشتغال و ...</p> <p>- توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم</p> <p>- توسعه صنایع و رشته های صنعتی</p> <p>- بهره گیری از مناطق مرزی و ویژه اقتصادی</p> <p>- رونق صادرات محصولات کشاورزی</p> <p>- حمایت و تشویق به تشکیل صندوق‌های اعتباری در سطح محلات</p> <p>- تقویت زیرساخت‌های شهری در تمامی مراکز شهری</p> <p>- ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات مسکن</p> <p>- ایجاد جاذبه در مبدأ</p>	<p>- مهارت‌افزایی</p> <p>- گسترش صنایع</p> <p>- تأمین زیرساخت ها در نقاط مختلف استان و کاهش نابرابری</p> <p>- پیشگیری از مهاجرت</p>	<p>محرورمیت</p>
<p>- گسترش نهادهای مردم نهاد و و دفاتر تسهیلاتی به منظور ارتقای توانمندی‌های ساکنین</p> <p>- افزایش تاب‌آوری اجتماعی، افزایش مشارکت و اعتماد اجتماعی</p> <p>- توسعه مرکز فنی و حرفه ای و توسعه مراکز کارآفرینی</p> <p>- ارائه تسهیلات رفاهی و زیربنایی به سکونتگاه‌های غیررسمی</p> <p>- اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم سازی مسکن</p> <p>- ایجاد جاذبه در مناطق مهاجرفرست و ارائه تسهیلات به ساکنین</p> <p>- ارتقای ظرفیت‌های بخش گردشگری</p>	<p>- تقویت نهادهای اجتماعی و ایجاد ساختارهای مدنی مناسب</p> <p>- افزایش توانمندسازی اجتماعی</p> <p>- اشتغال‌زایی و مهارت‌افزایی</p> <p>- پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده های شکل گرفته</p> <p>- کنترل رشد و توسعه بی‌رویه شهر و مدیریت زمین</p> <p>- کاهش نرخ مهاجرت</p> <p>- پایدار سازی گردشگری</p>	<p>حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری</p>
<p>- اجرای سیاست‌های مربوط به تشویق مولد به ویژه حمایت‌های اقتصادی پایدار از خانواده‌های جوان</p> <p>- ارائه تسهیلات کافی به جوانان در زمینه ازدواج و فرزندآوری</p> <p>- کاهش نرخ بیکاری و ایجاد فرصت‌های شغلی در نقاط روستایی و مناطق محروم استان</p> <p>- دسترسی آسان مردم مناطق محروم به خدمات آموزشی و رفاهی و کمک به پیشرفت و آبادانی مناطق محروم</p>	<p>- ارتقاء میزان باروری</p> <p>- جلوگیری از جابه‌جایی جمعیت و ساماندهی تحرکات جمعیتی در سطح استان</p>	<p>جمعیتی</p>
<p>- جمع‌آوری آمار دقیق بازماندگان از تحصیل در دوره متوسطه و افزایش نرخ پوشش تحصیلی در سطح استان با استفاده از طرح آبا (آشتی با آموزش)، با بهره‌گیری از ظرفیت سایر دستگاه‌های اجرایی؛</p> <p>- ترمیم فضای آموزشی از محل اعتبارات ملی و استانی و کمک‌های بخش مردمی؛</p> <p>- ارتقای دسترسی به سامانه شاد از طریق بهبود وضعیت دسترسی به اینترنت و گوشی‌های هوشمند</p> <p>- شناسایی عوامل بازدارندگی از تحصیل مانند فقر و معلولیت و استفاده از ظرفیت‌های موجود مانند سوادآموزی و دفتر آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون به منظور تحقق بازگشت به تحصیل بازماندگان از آموزش؛</p>	<p>- ارتقاء پوشش تحصیلی</p> <p>- ترمیم و تجهیز فضای آموزشی</p> <p>- بهبود وضعیت آموزش مجازی</p> <p>- انسداد مبادی ترک تحصیل</p> <p>- ارتقا سطح تقاضا برای سوادآموزی</p> <p>- فرهنگسازی و رفع موانع سوادآموزی در سطح استان</p> <p>- ارتقای انگیزه حرفه‌ای آموزش‌یاران</p> <p>- انسداد مبادی بی‌سوادی</p>	<p>تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان</p>

سیاست فضایی	راهبرد	بعد
<p>- انجام اقدامات فرهنگی مانند ارائه مشاوره به افراد و توجه آن‌ها در خصوص اهمیت و مزایای سوادآموزی برای آن‌ها؛</p> <p>- تعیین تکلیف در خصوص وضعیت استخدامی و بیمه آموزش یاران به منظور ایجاد انگیزه بیش‌تر در نیروهای انسانی؛</p> <p>- همکاری دستگاه‌های مختلف در مسدود کردن مبادی بی‌سوادی و کاهش نرخ افراد بازمانده از تحصیل در دوره ابتدایی؛</p> <p>- انجام اقدامات لازم مانند برنامه‌ریزی، بسترسازی برای استفاده عملی از مهارت سواد توسط نوسادان، استفاده از ظرفیت رسانه ملی و کتابخانه‌های عمومی جهت ممانعت از ایجاد پدیده شوم بازگشت به بی‌سوادی؛</p> <p>- انجام اقدامات لازم در خصوص جذب مهاجرین بی‌سواد و کم‌سواد استان با بهره‌گیری از امکانات سوادآموزی؛</p>	<p>- ممانعت از بازگشت به بی‌سوادی؛</p> <p>- سوادآموزی مهاجران</p>	بعد
<p>- ارتقای کیفیت فضای آموزشی موسسات آموزش عالی غیردولتی در مقایسه به مراکز دولتی؛</p> <p>- انجام مطالعات آمایشی در سطح آموزش عالی استان و تطابق آموزش‌ها و پژوهش‌های دانشگاهی با نیازها و مزیت‌های استان؛</p> <p>- تقویت ارتباط بین صنعت و دانشگاه و جهت‌دهی به پژوهش‌های دانشگاهی در جهت پاسخ‌دهی به نیازهای صنعت؛</p> <p>- متناسب‌سازی خروجی‌های آموزش عالی با نیازهای زیست‌بوم با هدف کاهش بیکاری دانش‌آموختگان؛</p>	<p>- تأمین فضا و تجهیز فضای آموزشی</p> <p>- انجام مطالعات آمایش آموزش عالی</p> <p>- تعمیق رابطه صنعت و دانشگاه</p> <p>- کاهش بیکاری</p>	آموزش عالی
<p>- تهیه و اجرای برنامه جامع برای حفاظت از سواحل استان با همکاری بخش خصوصی</p> <p>- اعمال مدیریت بهینه جهت تقویت حوزه‌های آبخیز با اولویت آبخوان‌های با بیلان منفی</p> <p>- مدیریت یکپارچه حفاظت و پیش‌گیری از آلودگی سفره‌های آب زیرزمینی استان و...</p> <p>- جلوگیری از شوری آب و خاک</p> <p>- استفاده از فناوری‌های سبز و سازگار با محیط‌زیست</p> <p>- ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>- تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ تالاب‌ها و مناطق حفاظت شده استان</p> <p>- بازبینی قوانین و مقررات محیط‌زیستی</p> <p>- استفاده از روش‌های نوین و خلاق برای توسعه گردشگری جایگزین</p>	<p>- بسترسازی برای ارتقاء جنبه‌های کمی و کیفی سواحل استان</p> <p>- توسعه بخش گردشگری طبیعی با توجه به ظرفیت‌های اقلیمی و طبیعی موجود استان</p> <p>- توسعه جنگل‌های استان و حفاظت از جنگل‌های هیرکانی</p> <p>- توسعه بخش معدن با توجه به تنوع ذخایر معدنی استان</p> <p>- ایجاد و تقویت نظام‌های کارآمد کنترل و مدیریت بحران پدیده‌های طبیعی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین</p> <p>- اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی</p>	منابع طبیعی و محیط‌زیست

منابع و مأخذ

۱. اداره کل هواشناسی استان گیلان، <https://gilmet.ir/>
۲. اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان گیلان، <https://gilan.doe.ir/>
۳. اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری گیلان، <https://gilan.frw.ir/>
۴. استانداری استان گیلان، وزارت کشور، <https://www.gilan.ir/>
۵. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۶. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۷. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۸. برنامه آمایش استان گیلان (بی‌تا)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان
۹. جغرافیای استان گیلان (۱۳۹۹)، جغرافیای استان گیلان، تهران: دفتر تدوین و تألیف کتاب‌های درسی (وزارت آموزش و پرورش).
۱۰. خبرگزاری ایرنا، ۲۷، ۰۶، ۱۳۹۹، <https://www.irna.ir/news/۱۳۹۹,۰۶,۲۷>
۱۱. خبرگزاری مهر، ۱۱ خرداد ۱۳۹۴، <https://www.mehrnews.com/news/۱۳۹۴>
۱۲. خط فقر در ایران در سال ۱۳۹۵ و مروری بر روش محاسبه آن (۱۳۹۷) معاونت پژوهش‌های اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس.
۱۳. خلاصه مدیریتی مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان گیلان (۱۳۹۶) وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
۱۴. دفتر تقسیمات کشوری (۱۳۹۸)، نقشه و جدول تقسیمات کشوری ایران، تهران: وزارت کشور.
۱۵. رخساری، حمید و همکاران (۱۳۹۸) نقشه‌برداری ذهنی از فضای اول-مادی شهر، مطالعه‌ای تطبیقی از ساکنان سکونتگاه‌های رسمی و غیررسمی شهر رشت، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۷، شماره ۱، بهار
۱۶. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان- تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۱۷. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)، سالنامه آماری استان گیلان ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۸. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی

۱۹. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۲۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۳. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۲۴. سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (۱۳۹۷)، اطلس راهنمای استان‌های ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح (وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح).
۲۵. سازمان جهاد کشاورزی استان گیلان، <https://jkgc.ir/>
۲۶. سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، نقشه راه علوم زمین و معدن استان گیلان، ۱۳۹۵
۲۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان (۱۳۹۸). سالنامه آماری استان گیلان.
۲۸. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان گیلان، ۱۳۹۷، برنامه آمایش استان گیلان.
۲۹. سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۴)، اطلس نقشه و اطلاعات مکانی (استان گیلان)، تهران: سازمان نقشه‌برداری کشور (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور).
۳۰. سالنامه آماری کشاورزی استان گیلان ۱۳۹۸-۱۳۹۷
۳۱. سایت شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان گیلان، <http://www.glrw.ir/>
۳۲. ستوده، هدایت الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.
۳۳. شرکت مدیریت منابع آب ایران، دفتر مطالعات پایه منابع آب، <http://wrbs.wrm.ir/>
۳۴. شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور (۸۶-۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۳۵. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۶. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۳۷. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶).
۳۸. شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۴). طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور).
۳۹. صدیق سروستانی، رحمت اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۴۰. محمود، مسعود و حق وردیان، فاطمه (۱۳۹۱) نقش سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی پیرامون محله استخر عینک رشت)، چشم‌انداز جغرافیایی، سال هفتم، شماره ۱۸، بهار.

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

۱۳۹۱
۸۵۵
۱۰۰
۱۳۹۰
۲۰۰۹
۱۳۹۰
۱۳۹۱
۱۳۹۲

۴۱. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۲. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۳. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۴. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۴۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۸). بررسی وضعیت سواد و تحصیل جمعیت زیر ۶ سال و بیش تر بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۶۵-۱۳۹۵.
۴۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۹). گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران.
۴۹. مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان گیلان (۱۳۹۵) مرکز بررسی‌های استراتژیک، ریاست جمهوری.
۵۰. نگاهی به فقر چندبعدی و بررسی وضعیت آن در ایران (بی‌تا) دفتر مطالعات رفاه اجتماعی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
۵۱. یاسوری، مجید، مهرابی، زهرا و سجودی، مریم (۱۳۹۸)، چالش‌های توسعه‌ی کشاورزی در استان گیلان، همایش ملی تغییرات اقلیم و مهندسی توسعه پایدار کشاورزی و منابع طبیعی، <https://civilica.com/doc/437284>
52. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 8-14.
53. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
54. Creswell, J.W. (1994) *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, London: SAGE Publications.
55. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
56. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.
57. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.
58. *Persian Gulf Studies*. (2019). *Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf*, Tehran: University of Tehran
59. Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
60. *The Encyclopedia of The Middle East*. (2020). *The Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, London: Routledge